

**ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA ÇEVİRMENLER VE
YAYINEVLERİNE YÖNELİK ELEŞTİREL BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

GAMZE GÜLER

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ÇEVİRİBİLİM
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
ARALIK -2022**

**ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA ÇEVİRMENLER VE
YAYINEVLERİNE YÖNELİK ELEŞTİREL BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

GAMZE GÜLER

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ÇEVİRİBİLİM
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Prof. Dr. Sergül VURAL KARA**

**MERSİN
ARALIK -2022**

ÖZET

Bu çalışma çeviri alanındaki hareketlilikleri, çeviri süreçlerine dâhil olan eyleyenleri ve bu eyleyenlerin çeviri süreçlerine bireysel ve makro kozmos düzeydeki tesirlerini araştırmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini Pierre Bourdieu'nün makro kozmos, mikro kozmos, alan, habitus, sermaye, illusio ve doxa kavramları oluşturmaktadır. Bu kavramlar ışığında çeviri sürecinde görmezden gelinen hareketlilikler çalışmaya dâhil edilmiş ve çevirmen, genel yayın yönetmeni ve editör gibi eyleyenler görünür hale getirilmiştir. Bu eyleyenlerin çeviri süreçlerine etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Çeviriyi kolektif bir eylem olarak ele alan ve çeviri süreçlerindeki hareketlilikleri hesaba katmayı hedefleyen bu çalışmanın özünde çevirinin üretimi ve eleştirel değerlendirilmesinde makro kozmoslar arasında metnin içine yönelik bir değerlendirmenin ötesinde makro kozmos, eyleyen habitusları gibi metnin dışında yer alan hususlara odaklanma düşüncesi bulunmaktadır. Çalışma makro kozmosta konumlanan eyleyenleri ve yapıları; makro kozmos, mikro kozmos, mezo kozmos ve eyleyen ilişkiselliğini kuram-uygulama boyutuyla, Bourdieu bakış açısının sunduğu dönüşümsel/düşünümsel çerçevede ele almıştır. Kuramsal boyutta çevirmen habitusunun ve yayınevlerinin işleyişinin derinlemesine analiz edilmesinin amacı bağlantısal düşünmeyi sağlamaktır. Uygulama bölümünün ilk kısmında çevirmen, genel yayın yönetmeni ve editör gibi farklı eyleyen habitusları ikili görüşme tekniği ile çıkarılmıştır. Farklı çevirmen habituslarının analiz edilmesinin nedeni, farklı eyleyen profillerinin çeviri olgusuna nasıl yaklaştığını gözlemleyebilmektir. Genel yayın yönetmeni ve editörlerle yapılan görüşmeler yayın alanındaki işleyişe yönelik fikir sahibi olunulmasına yardımcı olmuştur. Uygulama bölümünün ikinci kısmı ise uygulama örneği olarak seçilen eserlerin metin dışı bağlamlarıyla sosyolojik bakış açısıyla eleştirilmesine yöneliktir. Yazar koltuğuna Stefan Zweig'in oturtulduğu, *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları* ve *Amok Koşucusu* eserlerinin örnek metin olarak seçildiği, çevirmen koltuğuna Kasım Eğit/Yadigar Eğit ve İlknur Özdemir'in oturtulduğu uygulama örneğinde; ilgili eserler makro kozmos, yazar ve çevirmen boyutlarıyla metin dışı bağlamlarıyla irdelenmiştir. Yazar, eserler, çevirmenler, makro kozmoslar göz önünde bulundurularak çeviri eleştirisine yönelik sosyolojik bir yol haritası çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Makro kozmos, Çevirmen, Habitus, Çeviri Sosyolojisi, Çeviri Eleştirisi.

Danışman: Prof. Dr. Sergül VURAL KARA, Çeviribilim Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ABSTRACT

This study investigates the mobility in the field of translation, the actors involved in the translation processes and the effects of these actors on the translation processes at the individual and macro cosmic level. The theoretical framework of the study consists of Pierre Bourdieu's concepts. The movements that have been ignored in the translation process have been included in the study and actors have been made visible. The effects of these actors on the translation processes have been tried to be understood. The idea of focusing on aspects outside the text such as the macro cosmos, the acting habitus, beyond an internal evaluation of the macrocosm in the production and critical evaluation of translation lies at the core of this study, which considers translation as a collective action and aims to take into account the movements in the translation processes. The study discusses agents and structures located in the macrocosm, microcosm, mesocosm, agent relationality in the transformational/reflexive framework. The purpose of analysis of the translator's habitus and the publishing houses is to provide relational thinking. In the application, different acting habitus such as translator, editor-in-chief and editor were elicited by the bilateral interview technique. The reason for analyzing different translator habitus is to observe how different actor profiles approach the phenomenon of translation. Interviews with the actors helped to have an idea about the operational processes in the field of publication. The second part of the application is aimed at criticizing the works selected as application examples with their non-textual contexts from a sociological perspective. In the application example in which *The World of Yesterday-Memoirs of a European* and *Amok Runner*, where Stefan Zweig was seated in the writer's chair, were selected as sample texts, in which Kasım Eğit/Yadigar Eğit, İlknur Özdemir were seated in the translator's seat, the related works are examined in macrocosm, author, translator dimensions with extra-textual contexts. A sociological roadmap for translation criticism has been drawn.

Keywords: Macrocosm, Translator, Habitus, Sociology of Translation, Translation Criticism.

Advisor: Prof. Dr. Sergül VURAL KARA, Department of Translation Studies Mersin University, Mersin.

TEŞEKKÜR

Çalışmamda en büyük teşekkürümü bugün bilim yolunda yürümeme vesile olan, bir bilim insanı olma yolunda öğretilerine her zaman bağlı kalacağım, sonsuza kadar şükran ve minnet duyacağım ulu önder Mustafa Kemal ATATÜRK'e sunarım. Değerli tez danışmanım Prof. Dr. Sergül VURAL KARA'ya katkılarından ve desteğinden dolayı teşekkür ederim. Akademik anlamda bilgi, birikim ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, beni yapabileceklerim konusunda her zaman cesaretlendiren ve emeğini asla ödeyemeceğim değerli hocam Dr. Öğr. Üye. Sevil ÇELİK TSONEV'e en büyük teşekkürlerimi sunuyorum. Tez çalışmasının hazırlanmasında yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, alandaki bilgi ve birikimi ile bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Muharrem TOSUN'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Tezime sağladığı değerli katkılarından dolayı saygıdeğer hocam Doç. Dr. Emra BÜYÜKNİSAN'a teşekkürlerimi sunuyorum. Uygulama bölümünde sonsuz destek ve katkılarından dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Kasım EĞİT ve Prof. Dr. Yadigar EĞİT'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca uygulama bölümüne katkı sağlayan tüm yayınevlerine desteklerinden ve misafirperveliklerinden dolayı teşekkür ediyorum. Sosyolojik bilgi birikimi ile çalışmama katkı sağlayan sayın hocam Dr. Öğr. Üye. Sevim ODABAŞ'a teşekkür ederim. Tez sürecimde akademik donanımıyla bana her zaman destek olabileceğini duyumsatan değerli hocam Dr. Öğr. Üye. Aşkın ÇOKÖVÜN'e teşekkür ederim. Tez sürecimde her zaman yanımda olan Öğr. Gör. Dr. Fahriye ÇAKIR'a teşekkür ederim. Bu çalışmayı sonsuza kadar izinde olacağım ulu önder Mustafa Kemal ATATÜRK'e, hayatımın her döneminde en büyük destekçilerim ve bu dünyadaki en büyük şanslarım olan canım babam ve anneme, tez sürecim içerisinde dünyaya gelen ve varlığıyla hayatıma farklı bir renk getiren canım kızım Gülce'ye adıyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. TOPLUMSAL BİR ALAN OLARAK ÇEVİRİ ALANI	7
2.1. Mikro Kozmos Olarak Çeviri Alanı	8
2.2. Çeviribilimin Gelişimde Sosyoloji Paradigması	13
2.3. İlan Kuramı ve Kavramları	16
2.3.1. Alan Kavramı	21
2.3.2. Habitus Kavramı	23
2.3.3. Sermaye Kavramı	26
2.3.4. Illusio (Çıkar) Kavramı	37
2.3.5. Doxa (Kural) Kavramı	39
2.4. Çeviri Sosyolojisi	40
3. MAKRO KOZMOS YAPILARLA MİKRO KOZMOS YAPILARI İLİŞKİLENDİRMEDE ÇEVİRMENİN ÇOKLU HABİTUSUNUN ETKİSİ	49
3.1. Habitus- Eyleyen-Makro Kozmos İlişkisi	49
3.2. Mikro Kozmos ve Habitus İlişkisi	51
3.3. Çevirmen Habitusu	53
3.3.1. Çevirmenin Makro Kozmos Habitusu	55
3.3.2. Çevirmenin Mikro Kozmos Habitusu	57
3.3.3. Çevirmenin Mezo Kozmos Habitusu	58
3.3.4. Çevirmenin Çoklu Makro Kozmos Habitusu (Çevirmenin Kozmoslararası Habitusu)	60
3.4. Çevirmenin Makro Kozmos Habitusunun Mikro Kozmos Habitusuna Yansımaları	60
3.5. Çevirmenin Çoklu Habitusu ve Ufukların Kaynaşması	63
3.6. Bourdieu'nün Alan Kuramıyla Çeviribilim Olgusunun Yeniden Tanımlanması	66
3.7. Çevirmenin Simgesel Sermayesi ve Doxa Yüzleşmesi	72
4. ÇEVİRİNİN MİKRO ALANINDA YAYINEVLERİNİN YERİ	75
4.1. Mikro Kozmos Olarak Yayın Alanının Çeviri Alanıyla İlişkisi	75
4.2. Yayın Alanı ve Yayınevlerinin İşleyişi	78
4.3. Yayınevlerinin Maruz Kaldığı Makro/Mikro Kozmos Doxalar	80
4.3.1. Simgesel Bir Şiddet Türü Olarak Sansür	81
4.4. Çeviri Alanında Bireysel ve Kurumsal Eyleyenler Arasındaki Güç İlişkileri	84
4.5. Çeviri Politikaları ve Güç İlişkileri	88
5. ÇEVİRİ ALANI- YAYINEVİ İLİŞKİSİNDE EYLEYEN HABİTUSLARI	95
5.1. Çevirmen Habitusları	95
5.1.1. Akademisyen ve Çevirmen Olarak Prof. Dr. Kasım EĞİT'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi	95
5.1.2. Akademisyen ve Çevirmen Olarak Prof. Dr. Yedigir EĞİT'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi	102
5.1.3. Yazar ve Çevirmen Olarak İlknur ÖZDEMİR'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi	106
5.1.4. İlgili Dili Bilen Çevirmen Olarak Hande KOÇAK'ın Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi	109
5.2. Genel Yayın Yönetmeni Habitusları	112

5.2.1.Genel Yayın Yönetmeni Olarak İlknur ÖZDEMİR'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi	112
5.2.2.Genel Yayın Yönetmeni Olarak X'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi	114
5.3. Editör Habitusları	115
5.3.1.Editör Olarak Nükhet POLAT'ın Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi	115
5.3.2.Editör Olarak Hande KOÇAK'ın Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi	117
6. ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ ODAKLI ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ	123
6.1. Çeviri Eleştirisinin Çeviri Alanı İçerisindeki Serüveni	123
6.2. Çeviri Sosyolojisi Bakış Açısıyla Çeviri Eleştirisi	129
6.3. Makro Kozmos, Yazar, Eser ve Çevirmen Seçkisi	133
6.3.1.Makro Kozmoslara (Kaynak/Erek) Yönelik Araştırma	133
6.3.2.Stefan Zweig'in Makro, Mikro ve Mezo Kozmos Habitusu (1881-1942)	137
6.3.3.Eserlere Yönelik Araştırma	141
6.3.4.Örnek Okur -Habitus İlişkisi	155
7. SONUÇ	161
KAYNAKLAR	167
ÖZGEÇMİŞ	178

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Oyun Metaforu ve Kavramlar Arası Döngüsel İlişki	20

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde insanlığın gelişimine katkı sağlayan, farklı dil ve kültürleri buluşturan çevirinin tarihi yüzyıllar öncesine uzansa da, çeviriye ilişkin bilimsel çalışmaların o kadar eskilere dayanmadığı söylenebilir. Çevirinin bilimsel olarak incelenmeye başlandığı ilk dönemlere bakıldığında, çevirinin yalnızca dilsel bir aktarım olarak ele alındığı; buna yönelik sayısız çalışmaların yapıldığı ve çevirinin kaynak dilden erek dile dilsel boyutta nasıl aktarabileceğine dair çeşitli yöntemlerin geliştirildiği görülmektedir. Çeviri alanında uzun yıllar hakim olan bu dilsel paradigma zamanla alanın ihtiyaç ve gereksinimlerine, mevcut sorunlarına cevap veremez hale gelince, alanda bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Çünkü toplumsal, kültürel ve diğer alanlarda yaşanan önemli gelişmeler çok geçmeden çeviri alanının mevcut paradigmasını etkisi altına almaktadır. Yaşanan gelişmeler ışığında alanın doxaları oynanan oyunlara yönelik strateji geliştiremez ve oyuna yönelik sorulara cevap veremez duruma gelirse, alanda bir değişim ve dönüşümün yaşanılması kaçınılmazdır. Alanlar devingen bir yapıya sahiptir ve ilgili alanın kendini yenileyebilmesi için oyunların devam etmesi şarttır. Çeviri alanında yaşanan bu değişim kuram ve yöntemlerin çeviriye ilişkin sorulara cevap verememesi, çevirinin doğasını yeterince açıklayamaması ile açıklanabilir.

Yetmişli yıllarda yükselişe geçen 'Çeviri Çalışmaları' ve seksenli yıllarda yaşanan kültürel dönüşüm ile çeviri ürününün çevresi genişlemiş, ilgi dilsel olandan kültürel, toplumsal olana kaymıştır. Odak noktasının değişmesiyle çeviriye yönelik önemli çalışmalar yapılmış, çevirinin sosyo-kültürel bağlamı ön plana çıkarılmıştır. Son yıllarda yapılan bu çalışmaların da aslında çevirinin doğasını açıklamada eksik kaldığı, çevirinin doğasının parçaları olan toplum (makro kozmos), çevirmen, çevirmen kararlarını yönlendiren eyleyenler, yayınevleri, çeviri piyasası kısacası çevirinin arka mutfağına dair kısmın göz ardı edildiği görülmüştür. Bu eksiklikleri tamamlama, çeviri olgusunu daha bütüncül bir bakış açısıyla ele alma arayışı çeviri alanına yeni bir kapı aralamıştır. Farklı parametrelerle çevirinin çok yönlü doğasına odaklanma, çeviri eyleminin arka planındaki makro kozmosa özgü ilişkiler, mikro kozmosa özgü ilişkiler, çevirmen habitusları gibi konular önem kazanmıştır. Çeviride metinden makro kozmos ilişkilere geçiş, çeviri olgusunun makro kozmos yaşamın gereksinimlerinden, çevirmen kimliğinden bağımsız ele alınmaması, çeviriye yeni bir boyut kazandırılması sosyolojik bakış açılarının çeviri alanına uyarlanmasıyla söz konusu olmuştur. Çeviriye yönelik sosyolojik bakış açısının geliştirilmesinde başat referanslardan biri Pierre Bourdieu ve onun alan kuramında bütünleşik yapıda sunduğu kavramlarıdır. Bourdieu, bütünleşik yapıda sunduğu kavramlarını oyun metaforu üzerinden anlatmaktadır. Bourdieu'nün sunduğu sosyolojik bakış açısı çeviri sosyolojisinin inşasında birçok araştırmacı tarafından temel alınmaktadır ve çeviri sosyolojisi

alanında önemli çalışmaların yapılmasına ve çevirinin çok yönlü doğasına yönelik yeni açılımlar sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Çeviri sosyolojisi alanında yapılan bu çalışmanın sosyolojik çerçevesinin Pierre Bourdieu'nün makro kozmos, mikro kozmos ve oyun metaforunda yer verdiği habitus, alan, sermaye, illusio ve doxa kavramları çizmektedir. Bu kavramlarla çeviri ve sosyoloji disiplinleri bir araya getirilerek sosyolojik olanın, sosyolojik bakış açısının, çeviri alanının çıkmazlarına yönelik araladığı kapılara odaklanılmıştır. Bu kavramlar ışığında çalışma çeviri alanı ve yayın alanında eylemlerde bulunan eyleyenleri ve bu eyleyenlerin çeviri süreçlerine olan bireysel ve toplumsal müdahalelerini araştırmaktadır. Çeviri olgusunu kolektif ve makro kozmosa özgü bir eylem olarak tanımlayan bu çalışmanın özünde; çeviri olgusunun kaynak kozmos ve erek kozmos arasında geçen serüvenini, metnin içinde arama düşüncesinden ziyade bu yolculuğu metnin dışında (çevirmen, habitus, makro kozmos, yayınevi) gözlemleme, metnin dışındaki hareketliliklere odaklanma düşüncesi yatmaktadır. Çalışmanın kurgusunda yer verilen tüm bölümlerde bu düşünceden yola çıkarak bir gözlem gerçekleştirmiştir.

Sosyolojik çerçevesini Bourdieu kavramları ekseninde çizen bu çalışma, çeviri olgusunun metnin dışına taşan bir olgu olduğunu, çok yönlü doğasının içinde farklı ilişkiler ağının olduğunu ve çevirinin bireysel bir eylem olmadığını göstermeyi amaçlamaktadır. Çeviri olgusunun çok yönlü doğasını sadece kaynak metin ya da erek metin üzerinden anlamaya ve betimlemeye çalışan görüşleri eleştirmektedir. Çalışma, çeviri olgusunu ve tüm süreçlerini sosyal, makro kozmosa özgü bir eylem ve sosyolojik bir olgu olarak ele almaktadır. Bourdieu bakış açısı kuram ve uygulama arasındaki tutarsızlığa, makro kozmos ve makro kozmosa ilişkin olguların gözlemlenmesi için öne sürülen görüşlerin tutarsızlığına eleştiri getirmektedir. Makro kozmosa ilişkin gözlemler sert, katı kurallarla ilerleyen kuramlarla yapılamaz, çünkü makro kozmos değişen, dönüşen ve devingen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle makro kozmosa ilişkin olgular dönüşümsel ve düşünümsel bir çerçevede gözlemlenmelidir. Bu nedenle çalışma temelini Bourdieu'nün dönüşümsel ve düşünümsel bir yapıda sunduğu, birbirleriyle iç içe geçmiş bir yapı sergileyen kavramları üzerine oturtmuştur. Çalışma tüm gözlemini sert, katı kurallarla değil, dönüşümsel ve düşünümsel bir modelle gerçekleştirmektedir.

Çalışma şu hipotezler üzerine kurulmuştur:

1. Pierre Bourdieu'nün kavramlarının sunduğu sosyolojik bakış açısı çevirinin arka planındaki eyleyenleri ve hareketlilikleri gözlemlemeye yardımcı olabilir.
2. Metin dünyasının dışına çıkmadan çevirinin gerçek ruhu anlaşılamaz.
3. Çeviri metnin dışına taşan toplumsal bir olgudur.
4. Çevirinin makro kozmosla olan bağının göz ardı edilmesi çok yönlü çeviri olgusunun sınırlı bakış açılarıyla ele alınmasına yol açmıştır.

5. Habitus kavramı makro kozmos yaşamda eyleyen/makro kozmos, çeviri alanında ise çevirmen/makro kozmos arasındaki uyumu ve ilişkiyi açıklamaya yardımcı olmaktadır.

6. Çeviri sosyolojisi çeviride bu zamana kadar göz ardı edilen çevirinin sosyal doğasına odaklanarak çeviri eylemi arkasındaki sosyal koşulları çözümlememize olanak tanır.

7. Çeviri sosyolojisi betimleyici çeviri çalışmalarının araştırma kapsamı dışında bıraktığı çeviri olgusunun sosyolojik sürecine vurgu yaparak çeviriye yeni bir boyut kazandırabilir ve bu zamana kadar yapılan çalışmaların eksik yanlarını tamamlayabilir.

8. Çeviri eleştirisi tek tek çevirilerin eleştirisi değildir. Çevirilerin toplumsal yansımalarının eleştirisidir.

9. Çeviri metne ilişkin bir eleştiri makro kozmostan, çevirmenden ve onun habituslarından bağımsız yapılamaz.

Yukarıdaki hipotezlerden hareket eden bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde giriş bölümü yer almaktadır. Toplumsal olgu ilişkiler bütününden meydana gelmektedir ve topluma ilişkin olguların irdelenmesi bu ilişkiler ağının analizini gerektirmektedir. Çeviriyi toplumsal bir olgu olarak ele alan ve çeviri süreçlerindeki ilişkiler ağını araştıran bu çalışmanın başat referansı Pierre Bourdieu'dür. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümü Pierre Bourdieu'nün toplumsal olanı gözlemlemeye yönelik önerdiği, dönüşümsel ve düşünümsel bir yapıda yeniden kurguladığı makro kozmos, mikro kozmos, habitus, sermaye, illusio ve doxa kavramlarının detaylı betimlenmesine ayrılmıştır. Çalışmada toplum makro kozmos kavramı ile makro kozmos içerisinde konumlanan yarı özerk çeviri alanı ise mikro kozmos kavramı ile ifade edilmiştir. Makro kozmos kavramı toplum içerisinde sınırsız çeşitlilikteki ilişkiler ağını kavrayabilmenin ve betimleyebilmenin ve Bourdieu bakış açısını yansıtabilmenin bir anahtarıdır. Bu nedenle bu kavram çalışmada önemli bir konuma sahiptir. Bu bölümde ayrıca çeviri tarihine ilişkin özet bir bölüm ve çeviri sosyolojisinin çeviri alanında sahneye çıkışına yönelik alt başlıklar bulunmaktadır. Ayrıca çeviri sosyolojisi çalışmalarına yönelik bir literatür taramasına yer verilmiştir.

Eyleyen içinde yaşadığı toplumu, toplumsallığı içselleştirmektedir. Habitus kavramı eyleyenin ait olduğu makro kozmosta kurduğu sayısız ilişkiler ağını, eyleyenin makro kozmosa özgülüğünü kısacası makro kozmosla olan bağı ve ilişkilerini betimleyen bir kavramdır. Bu nedenle bu bölümde habitus kavramı ön plandadır. Bu bölümün amaçlarından biri bir eyleyen olarak çevirmenin çeviri süreçlerinde görünür kılınmasıdır. Bu bölümde habitus kavramının makro kozmos/mikro kozmosla olan bağına değinilmiştir. Çevirmen kimliği habitus kavramı ile detaylı olarak irdelenmiştir ve çevirmen kimliği kendi içerisinde alt başlıklara ayrılıp incelenmiştir. Bu alt başlıklara, kozmoslararası eyleyen olarak çevirmenin çoklu kimliğine ilişkin kavram önerilerinde bulunulmuştur. Ardından makro kozmos ve mikro kozmos arasındaki dönüşümlü ilişkiye odaklanılmıştır. Ufukların Kaynaşması başlığında Gadamer'in

yorumbilim kuramındaki görüşlerine yer verilmiştir. Anlama, yorumlama ve ufukların kaynaşmasına yönelik sunduğu görüşleri çalışmanın sonraki bölümleri için önem arz etmektedir.

Dördüncü bölüm çevirinin görünmeyen mekanizmalarından yayınevleri ve bu alandaki hareketliliklerin gözlemlendiği bölümdür. Sembolik malların yayın alanındaki dolaşımı (üretim, tüketim ve dağıtım süreçleri) odağa alınmıştır. Bu bölümde Pierre Bourdieu'nün yayın alanına ilişkin görüşleri ön plana çıkarılmıştır. Yayınevlerinin maruz kaldığı makro kozmos doxalar, bir mikro kozmos olarak yayın alanının çevirmen ve çeviri eserlere uyguladığı kısıtlamalara odaklanılmıştır. Simgesel bir şiddet türü olan sansür bölümde altı çizilen konular arasındadır. Kolektif bir eylemin kurumsal eyleyenleri arasındaki güç ilişkileri ve güç ilişkileri ekseninde örülen çeviri politikaları değinilen konulardandır.

Beşinci ve altıncı bölümleri çalışmanın uygulama bölümleridir. Beşinci bölüm yayın alanındaki eyleyenlerin (yayınevi yönetmeni, çevirmen ve editör) habituslarının çıkarılmasına yöneliktir. Habitusların çıkarılması ikili görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Habitusların analiz edilmesinin nedeni ilgili alanlardaki eyleyenlerin birbirleriyle ve çeviri olgusuyla kurdukları ilişkiler ağının betimleyebilmektir. Ayrıca bir sonraki bölümde gerçekleştirilecek çeviri sosyolojisi bakış açılı çeviri eleştirisine yönelik veriler elde etmektir.

Çevirinin tüm süreçlerinin (üretim, dağıtım ve tüketim) serüvenini betimleyebilmek için makro kozmoslar (kaynak-erek), tarihsel arka plan, dönem gibi parametreler dikkate alınmalıdır. Birtakım illusio ve doxalar tüm çeviri süreçlerinin seyrini belirlemektedir. Aynı zamanda yayınevi ve çevirmen habitusları da bu sürece etki eden parametreler arasındadır. Çalışmanın son bölümü yukarıda ifade edilen görüşleri uygulama örneği üzerinden izleyerek sosyolojik bakış açılı bir çeviri eleştirisi gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Çeviri sosyolojisi odaklı bir çeviri eleştirisinde amaç çevirmenin metin içindeki kararlarını incelemekten ziyade çeviri süreci başlamadan önceki ve sonraki süreçlerde oynadığı rolü, kurduğu ilişkiler ağını ve süreçlerdeki etkisini araştırmaktır. Çalışmada sosyoloji odaklı bir çeviri eleştirisi metnin dışında kurulan ilişkiler ağı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çeviri eleştirisine yönelik sosyolojik bir bakış açısı geliştirilmiş ve birtakım ölçütler oluşturulmuştur. Oluşturulan ölçütler metin dışı bağlamda örnek makro kozmoslar, yazar, eserler ve çevirmenler üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bölüm aynı zamanda çalışmanın özgünlüğünü ön plana çıkaran bölümdür. Çeviri sosyolojisi odaklı çeviri eleştirisini kuram ve uygulama boyutuyla yansıtmaktadır.

Bu çalışma, çeviri olgusuna ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunmaya çalışması ve çeviriyi, çevirinin arka planındaki eyleyenleri, çeviri alanını ve bu alandaki hareketlilikleri makro kozmosla ilintilendirmesi bakımından özgündür. Çalışma çevirinin kaynak metinle ördüğü ilişkiler ağını kaynak metin üzerinden gözlemlememektedir. Bu ilişkiler ağının çevirmen üzerinden kurulabileceği görüşündedir. Kaynak metni çevirmenin makro, mikro, mezo kozmos

habituslarıyla anlamlandırabildiği kadarıyla yorumladığı bir metin olarak görmektedir. Tüm habituslarını harmanlayarak erek kozmosa aktardığı metni ise çeviri metin olarak değerlendirmektedir. Bu tanımlamalar ışığında kaynak metin ve erek metin arasında kurulan ilişkide çevirmenin varlığını ve görünürlüğü ön plana çıkarması bakımından önemlidir. Sosyolojik verilerin uygulama alanına taşınması, uygulamanın iki boyutlu gerçekleştirilmesi bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Kuramsal ayağında yayınevleri ve çevirmenleri odağına olması, bu alandaki eyleyenleri ve hareketlilikleri makro kozmosla ilişkilendirmesi ve ön plana çıkarması bakımından diğer çalışmalardan farklıdır. Erek metne yönelik bir eleştirinin çevirmen, habitusu, yazar habitusu ve makro kozmos göz ardı edilerek yapılamayacağını vurgulaması açısından diğer çalışmalardan farklıdır. Çalışma çeviri eleştirisini çeviri metinlerin eleştirisi olarak değil, çevirilerin makro kozmos yansımalarının gözlemlenmesi ve bu gözlemlerin eleştirisi olduğu fikrindedir. Bu yönüyle çeviri eleştirisine ilişkin bakış açılarını değiştirmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda yapılan literatür çalışmasında bu görüşü savunan ve çeviri eleştirisine ilişkin sosyolojik bakış açısını uygulamalı olarak yansıtan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Çalışmanın ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde açıklayıcı ve betimleyici yöntemle başvurulmuştur. Beşinci bölümde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmına ilişkin veri toplama aşaması pandemi dönemine denk gelmiştir. Pandeminin seyrinin belirsiz oluşu bazı psikolojik dinamikleri harekete geçirmiştir. Bu dinamikler araştırma sürecinin seyrini olumsuz yönde etkilemiştir. Yüz yüze gerçekleştirilmesi planlanan bazı görüşmeler iptal olmuş ya da mail yoluyla araştırmada yer almayı kabul eden kişilerden yanıt alınamamıştır. Bir kısmı ise mail yoluyla yanıt verecek kadar zamanı olmadığını belirtmiştir. Yayınevleriyle iletişime geçmek beklenenden daha zor olmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise kaynak ve erek kozmos arasında gerçekleştirilen gözlemlerde karşılaştırmalı yöntem yol gösterici olmuştur. Çalışmada literatür taraması sosyoloji, çeviribilim, çevirmen, yayın alanı ve çeviri eleştirisi ana başlıkları altında Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca dillerinde gerçekleştirilmiştir. Bu taramada karşılaştırmalı yöntem ön planda tutulmuştur. Ayrıca birincil kaynaklardan yapılan çeviriler tarafıma aittir.

Çalışmanın sosyolojik eksenini Pierre Bourdieu bakış açısı ile sınırlandırılmıştır. Çevirinin arka planında hareketlilikler kuramsal çerçevede çevirmenler ve yayınevleri odağında ele alınmıştır. Uygulama bölümünde yayınevi seçkisi üç yayınevi ile sınırlandırılmıştır. Bu seçkide adının yer almamasını isteyen yayınevi yönetmenleri x, y ile gösterilmiştir. Çevirmen seçkinde akademisyen çevirmen, yazar çevirmen ve ilgili dili bilen çevirmen olmak üzere üç kategoriye yer verilmiş ve ilgili kişilerle yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Editör seçkisi ise iki kişi ile sınırlandırılmıştır. Eser seçkisi tek yazar (Stefan Zweig), iki farklı eser (Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları/Amok Koşucusu) ve iki farklı

çevirmen profiliyle (akademisyen çevirmen Kasım Eğit/Yadigar Eğit ve yazar çevirmen İlkur Özdemir) sınırlandırılmıştır.

2. TOPLUMSAL BİR ALAN OLARAK ÇEVİRİ ALANI

Toplumsal bir alan, eğitim, kuram ve pratik sacayaklarının toplamından oluşmaktadır. Her bir toplumsal alan toplumsal pratikte ortaya çıkarken, toplumsal pratiğin incelenmesi ve bilimsel verilerle kuramsal olarak incelenebilmesi için kuramsal alana gereksinim duymaktadır. Kuramsal alanın verileri ise alana ait eğitim aracılığıyla pratik yaşama dönüşlü bir yapıya sahiptir. Tüm toplumsal alanlar için geçerli olan bu üçlü sacayağı çeviri alanı için de geçerlidir. Bu bağlamda çeviri alanı, pratikten kurama ve kuramdan çeviri eğitimi aracılığıyla yeniden pratiğe dönüşlü bir alanı temsil etmektedir. Çeviri alanı bu alan döngüsünde diğer alanlarla da ilişki içerisinde bir genel alanı oluşturmaktadır. Tüm toplumsal alanlar birlikte toplumsal üst alanı oluşturmaktadırlar. Çeviri alanının toplumsal bir alan olarak pratikle ve diğer alanlarla ilişkisinin incelenmesinde, Pierre Bourdieu'nün toplumsal alan kuramında ürettiği makro ve mikro kozmos terimleri çeviri alanının yapısal ve işlevsel çözümünde önemli bir kuramsal bakış açısı sunmaktadır.

Toplumsal alanlar birbirleriyle devamlı bir etkileşim içindedirler. Çeviri alanı, toplumsal bir alan olarak, diğer toplumsal alanlarla sürekli bir etkileşim kurmaktadır. Her bir toplumsal alan mikro kozmos özelliğine sahiptir. Bu anlamda çeviri alanı, toplumsal makro kozmos içerisinde mikro bir alan olarak mikro kozmos özelliğine sahiptir. Toplumsal bir alan olarak çeviri alanını incelerken, çeviri alanlarının diğer alanlarla ilişkisini inceleyebilmek için, çeviri alanının yapısını ve çeviri alanının diğer alanlarla birlikte nasıl bir toplumsal alan ilişkisinde olduğunu araştırmak gerekmektedir. Çevirinin toplumsal alan olarak kendi doğasını ve diğer alanlarla birlikte oluşturduğu toplam alanı, Pierre Bourdieu'nün alan kuramına ait makro ve mikro kozmos terimleriyle açıklayarak, çeviri alanının kendi içyapısı ve diğer alanlarla pratikteki ilişkisi üzerinde durulabilir.

Bu bölümde toplumsal uzam ve bu uzam içerisinde konumlanan yarı özerk alanların birbirleriyle olan etkileşimi ve iletişimi, Pierre Bourdieu'nün çalışmalarında yer verdiği makro kozmos ve mikro kozmos kavramları ekseninde ele alınacaktır. Makro kozmos ve mikro kozmos kavramlarına yönelik detaylı tanımlamaların ardından, makro kozmos ve mikro kozmos ilişkiselliğine odaklanılacaktır. Toplumsal uzamda insanlığın varoluşundan beri elzem bir konumda olan çevirinin tarihsel süreç içerisinde kat ettiği yol ve özerkliğini ilan ettiği dönemler bu kavramlar ışığında değerlendirilerek çevirinin tarihine yönelik özet bir bilgi verilecektir. Bu özet bilgi sayesinde çevirinin toplumsal uzamda yaşanan gelişmelere koşut olarak yaşadığı paradigma değişimlerine tanıklık edilecektir. Aynı zamanda çeviri ve sosyoloji buluşmasının çeviribilimin paradigmasında yaşanan değişimle ve buna paralel olarak çeviri alanında farklı konuların tartışılmaya başlanmasıyla koşutluk gösterdiği gözler önüne serilecektir. Araştırmanın yöntemsel çerçevesi Pierre Bourdieu'nün alan kuramında bütünleşik bir yapıda

ele aldığı alan, habitus, sermaye, illusio ve doxa kavramları üzerine oturtulmuştur. Bu nedenle bu bölümde, Bourdieu'nün kuramında bahsettiği oyun metaforu içerisinde kurguladığı kavramlarına yönelik detaylı bilgi verilecektir. Daha sonra bu kavramların çeviri sosyolojisi başlığı altında yapılan çalışmalara yansımalarına bakılacaktır. Yapılan çalışmaların çeviri olgusunun çıkmazlarına yönelik araladığı kapılara odaklanılacaktır.

2.1. Mikro Kozmos Olarak Çeviri Alanı

Pierre Bourdieu sosyolojisi, sosyal bilimler içerisinde geliştirilen birçok düşünceye yönelik derin eleştiriler içermektedir. Bourdieu; toplumsal uzam, bu uzamda yer alan eyleyenler, ilişkiler boyutlarını incelerken bazı kavramlardan bahsetmektedir. Var olan kavramları kendi görüşleri doğrultusunda yeniden kurgulamaktadır. Bourdieu'nün bütün kavramlarında dikkat ettiği husus; bu kavramların birbiriyle anlam kazanmaları ve bir araya geldiklerinde bir bütünü oluşturmalarıdır. Bir diğer ifadeyle zincirin halkaları gibi iç içe geçmiş durumdadırlar. Birlikte bir bütünün resmini çizmektedirler. Bourdieu'nün kavramlarını bu kadar iç içe kurgulamasının nedeni ilişkisel düşünmeyi, bütünü meydana getiren parçalar arasında ilişki kurarak düşünmeyi istemesidir. Parçadan hareket ederek bütüne giderken ya da bütünden parçaya giderken aralarındaki ilişkisellik boyutunun göz ardı edilmesini istememesi de denilebilir.

Bourdieu'nün alan, sermaye, habitus, illusio ve doxa kavramlarının yanı sıra toplumsal uzam ve bu uzam içerisinde yapılanım gösteren diğer alanları mevzubahis ederken kullandığı kavramlar makro kozmos ve mikro kozmos kavramlarıdır. Bu kavramlar birbirleriyle ilişkisel boyutta ele alındıklarında daha anlaşılabilir hale gelirler ve yorumlanabilirler. Makro kozmos kavramı tarihsel süreç içerisinde yapılanan toplumsal uzam, bu uzam içerisinde yer alan yapılar ve eyleyenler arasındaki ilişkisellikten oluşan karmaşık bir bütündür. Toplumsal gerçekliğin en başat özelliği, bu gerçekliğin bir toplumsal uzama ait olduğudur ve gerçekliklerin ait oldukları toplumsal uzamlar birer makro kozmostur. Makro kozmoslar kendi bünyesinde tarihsel süreç içerisinde mikro kozmos yapılar üretebilirler (Bourdieu, 1995: 156). Bourdieu'ye göre toplumsal uzam makro kozmostur ve makro kozmos içerisinde ortaya çıkan ekonomi, politika, kültür, sanat gibi yapıları temsil eden her bir alt alan mikro kozmostur (Bourdieu, 2005: 30). Bourdieu makro kozmos içerisinde şekillenen eğitim, sağlık, hukuk gibi yapıların, yine o makro kozmos içerisinde yer alan kurallar tarafından belirlenen ve yapılandırılan birer mikro alan olduklarını dile getirmektedir. Ekonomi, hukuk, politika, eğitim vb. mikro kozmoslar ait oldukları makro kozmostan ve bu kozmosun tarihinden, arka planından ayrı olarak ele alınamazlar. Mevcut belirlenimlerden ayrı olarak ele alındıklarında bir anlam ifade etmezler. Bu

ifadeler ışığında makro kozmosun aynı zamanda birçok mikro kozmostan inşa edilen toplumsal uzam olduğu söylenebilir.

Makro kozmosun devamlılığını sağlayan ve kozmosa bir ahenk getiren bu kozmostaki ilişkilerdir. Bourdieu ve Wacquant'a göre söz konusu 'kozmostaki ilişkiler eyleyenler arasında vuku bulan gözlemlenebilen ilişkiler değil, kişisel iradeden ve bilinçten bağımsız, bir süreklilik arz etmesine rağmen her daim idrak edilemeyen nesnel ilişkilerdir' (Bourdieu & Wacquant, 2003: 80-99). Toplumsal uzamda yer alan eyleyenler ve yapılar arasındaki ilişkiler makro kozmosun dinamik zemini oluşturmaktadır ve biçimlendirmektedir. Aralarında var olan bu dönüşümlü ilişkisellik nazarında makro kozmos aynı zamanda eyleyenlerin eylemlerini düzenlemektedir ve onları toplumsal uzamda konumlandırmaktadır. Makro kozmos devingen bir yapıya, bununla birlikte değişen, dönüşen ve dönüştüren gizli bir güce sahiptir. Makro kozmos içerisinde konumlanan mikro kozmoslar bu devingenlik çarklarının dönmesini ve makro kozmosun düzenliliğini ve ilişkiel bütünlüğünü sağlamaktadırlar. Mevcut makro ve mikro kozmoslardaki çarkları döndüren şey ise güç ilişkileri ve bu kozmoslarda oynanan oyunlardır. Eyleyenler mücadele alanlarında oynanan oyunlardan elde ettikleri sermaye türlerine göre bir güce ve konuma sahip olurlar. Sermaye türleri farklı güç ilişkilerinin sahneye çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Eyleyenler arasında egemen olan ve egemen olunan tarafları gün yüzüne çıkarmaktadır.

Her mikro kozmos kendi sınırları içerisinde egemen olan taraf ve egemen olunan taraf arasında işleyen bir güç uzayına dönüşmektedir. Mikro kozmoslar kendi güç uzaylarının sınır çizgileri dâhilinde bir habitus ve sermaye geliştirmektedir. Geliştirdikleri habitus ve sermaye türleri makro kozmostan tamamen bağımsız değildir ancak ait oldukları mikro kozmosa özgü eylem şemaları barındırmaktadır. Farklı güç ilişkilerinin yaşandığı mikro kozmoslar içinde bulundukları makro kozmostan farklı, kendine özgü bir yapı inşa ederler ve bu yapıya uygun eylemlerde bulunurlar. (Bourdieu, 2015: 63). Daha açık bir ifadeyle mikro kozmos alanların habitus ve sermayeleri makro kozmosun habitus ve sermayesiyle paralellik göstermektedir, aynı zamanda mikro kozmosların habitus ve sermayeleri makro kozmosun habitusu ve sermayesini şekillendirmektedir. Aralarında karşılıklı bir yapılanma ve yapılandırma süreci, dönüşümlü ilişkisellik söz konusudur. Her mikro kozmos, alanına özgü habitus ve sermayesinden inşa ettiği bir yapıya sahiptir, makro ve mikro kozmos ayrımı buradan gelmektedir.

Toplumsal uzam içerisinde kendi özerkliğini sahip olduğu habitus ve sermayesiyle ilan etmiş mikro kozmoslardan biri de çeviri alanıdır. Bir mikro kozmos olarak toplumsal uzam içerisinde konumlanan çeviri alanı özerkliğini ilan etmediği dönemlerde de toplumsal uzamın içerisinde var olmuş, hatta toplumların ticaret, edebiyat, sanat gibi birçok alanda oluşum, değişim ve dönüşüm süreçlerinde kilit bir role sahip olmuştur. Farklı toplumsal uzamlar

içerisinde yer alan eyleyenlerin birbirlerini anlama, tanıma, birbirleriyle iletişim kurma ve bu amaçla etkileşime geçme girişimlerinin bir sonucu olarak çeviri olgusu yüzyıllar boyunca makro kozmoslar arasında ortak bir yapı, ortak bir dil inşa etmiştir. Kendinden farklı habitus ve sermayeye sahip olan makro kozmoslarla, daha açık bir ifadeyle kendi kültür, düşünce, yaşayış ve inanış biçiminden farklı olanlarla buluşma, tanışma gereksinimi bu yapıyı inşa etmiştir de denilebilir. Bu yapı makro kozmoslar arasındaki sınırları kaldırarak habitus ve sermaye alışverişini sağlamaktadır. Söz konusu alışveriş toplumsal uzamların düşünsel, kültürel, sanatsal dinamikliğini canlı tutmakta, makro kozmoslarda (toplumsal uzamlar) oynanan oyunların (güç ilişkilerinin) devamlılığını sağlamaktadır.

Makro kozmos yapıları derinden etkileyen olaylar (savaşlar, yönetim değişiklikleri, pandemi vb.) sonrasında makro kozmoslar kendi düşünsel, kültürel ve sanatsal değerlerini yansıtan habitus ve sermayelerini yeniden inşa edebilmek için diğer makro kozmosların habitus ve sermayelerine ihtiyaç duyabilmektedirler. Makro kozmosumuzdan bir örnek vermek gerekirse, 1930'lı yıllar büyük bir savaş sonrasında belirlenen ilkeler, hedefler doğrultusunda kendi habitus ve sermayesini yeniden inşa etmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllardır. Bu yıllar mevcut karamsar havadan kurtulabilmek ve sağlam adımlarla ilerleyebilmek için batılılaşma hareketlerinin başlatıldığı yıllardır aynı zamanda. Batılılaşma hareketlerinin amacı farklı makro kozmoslardaki habitus ve sermayelerin kendi makro kozmosumuza yararlı olacak şekilde yedirilmesi, var olan değerlerin altının çizilmesi ve makro kozmoslar arasında oynanan oyunlara katılabilmesidir. Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde sınavlarla güç sahibi olan makro kozmoslara öğrenciler gönderilerek onların edebi, düşünsel ve kültürel sermayelerinden yararlanılarak bir sermaye birikimi oluşturulması Batılılaşma hareketlerinin ilk adımlarıdır. Özellikle Fransa, Almanya ve Belçika gibi makro kozmoslarda eğitim gören, ilgili kozmosların edebiyat, sanat ve kültürüne yönelik edindikleri habitus ve sermayelerle kozmosumuza dönen, ülkemizin aydınlık değerleri olan bu öğrenciler ilerleyen yıllarda yoğun çeviri faaliyetlerinin başlamasına ön ayak olmuşlardır. Başlatılan çeviri faaliyetleri kozmosumuzu orta çağın kasvetli havasından kurtarmaya ve kendi kültürel sermayemizi güçlendirerek alanda güç sahibi olan kozmoslar arasında yer almasına yönelik atılan adımlardır. Uzun yıllar süren bu çeviri faaliyetleriyle özellikle ulusal bir dilin ve kitaplığın oluşturulması sürecinde kültürümüze Türk ve Dünya klasikleri gibi önemli değerler kazandırılmıştır (Güler&Vural Kara, 2019: 810-812).

Sosyo-kültürel, ekonomik, politik değerler göz önünde bulundurulduğunda, bu alışverişin makro kozmosumuzun habitusu ve sermayesi doğrultusunda yapıldığı görülmektedir. Başka bir deyişle; bu değerlerin aktarımı kendi habitus ve sermayemizdeki eksikliklerin giderilmesi, var olan değerlerin üzerine eklemeler yapılarak zenginleştirilmesi ve bizim gözümüzden diğer kozmosların algılanması şeklinde olmuştur. Bu durum mikro kozmos

içerisindeki alanların makro kozmostan bağımsız yapılanamayacağını kanıtlar niteliktedir, bununla birlikte kozmosların yapılanma süreçlerinde çeviri olgusunun son derece önemli bir işlevi olduğunun altını tekrar çizmek gerekmektedir. Küreselleşmeyle birlikte makro kozmoslar arası sınırların silikleştiği ve kozmoslar arası ilişkilerin, habitus ve sermaye alışverişinin ivme kazandığı bir uzayda çeviri olgusu evrensel değerlerin oluşturulmasında da son derece elzem bir görevi icra etmektedir. Küreselleşmenin belirgin bir şekilde kendini hissettirmesiyle birlikte, farklı kozmoslarda gerçekleşen olaylar ve değişimler içinde yaşadığımız kozmosu da artık yakından ilgilendirmektedir ve etkilemektedir. Özellikle egemen olan kozmoslarda yaşanan büyük olayların egemen olunan kozmosları süreç içerisinde derinden etkilediği gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda çeviri olgusunun farklı kozmoslardaki güç ilişkilerinin dinamikliğini ve oynanan oyunların sürekliliğini sağladığı da gözlemlenmektedir.

Toplumsal uzam içerisinde insanlık tarihinin varoluşuyla birlikte varlığını göstermesine ve yukarıda bahsedildiği gibi makro kozmosların oluşum, yeniden yapılanma süreçlerinde, kozmosların yapısını derinden etkileyen olaylarda ve güç ilişkilerinde başrollerde olmasına rağmen, çeviri alanının özerkliğini ilan etmesi 1970'li yıllara uzanmaktadır. 1970'li yıllara kadar çeviri, diğer mikro kozmoslar (dilbilim, yazınbilim, göstergebilim vb.) içerisinde yardımcı bir araç olarak adını duyurmuştur. Dilbilim, yazınbilim vb. mikro kozmosların sınırları dâhilinde çok boyutlu çeviri olgusu kimi zaman dilbilim gölgesinde salt dilsel bir olgu olarak nesnel açıdan, kimi zaman yazınbilim gölgesinde öznel açıdan ele alınmıştır. Küreselleşme sürecinde yaşanan toplumsal, kültürel, ekonomik gelişmeler ışığında çeviri alanının kendine özgü bir habitus ve sermaye inşa edebilmesi için dilbilim, yazınbilim vb. mikro kozmosların çeviri olgusuna bakışından sıyrılıp kendi bakış açısını geliştirmesi, bir mikro kozmos olarak kendi sınırlarını çizmesi kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Toplumsal gelişmelerin yanı sıra dilbilim, yazınbilim vb. mikro alanların kavram ve yöntemlerinin çeviriye ilişkin soru(n)lara cevap vermemesi de kendi özerkliğini ilan etmesi için bir diğer nedendir. Bu kopuş bir değerler dizisi değişimi ve kendi özerk değerler dizisini oluşturma sürecinin başlangıcıdır. Bu süreç Kuhn'un dediği gibi 'hem problemlerin hem de önerilen çözümlerin geçerliliğini belirleyen ölçütlerin değişmesi' süreci olarak tanımlanabilir (Kuhn, 2006: 205).

Yarı özerk bir mikro kozmos olarak çeviribilim alanının adı koyan ve literatürde başlangıç olarak görülen çalışma James Holmes'un (1972) *The Name and the Nature of Translation Studies* (Çeviribilimin Adı ve Doğası) adlı makalesidir. Holmes bu çalışmada çeviri alanını var olan ilişkilerin tasvir edildiği betimleyici, olası ilişkilerin belirlendiği kuramsal ve olması gereken ilişkilerin belirlendiği uygulamalı alan olmak üzere üç alana ayırmıştır. Çeviri alanının sadece uygulamalı alandan ibaret olmadığını vurgulayarak, bu üç alan arasındaki devingen ilişkiye dikkati çekmiştir. Holmes bir mikro kozmos olarak çeviribilimin kapsamına yönelik ilk detaylı ayrımı yapan, buna yönelik bir şema çizen ve özerkliğini ilan etmiş bu yeni

mikro kozmosa 'çeviribilim' (Translation Studies) adını veren ilk kişidir. Çeviri olgusunu tümce düzeyinden metin düzeyine taşıyan çeviri alanındaki değişimler bu olgunun ikincil bir araştırma nesnesi ya da yardımcı bir araç olarak ele alınmaması gerektiğinin ve çeviri olgusunun çeviribilimin için artık amaç pozisyonunda olduğunun altını çizmiştir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında kozmoslar arası ilişkilerin belirgin bir şekilde yoğunlaşması ve kültürlerle tanışma, buluşma arzusu makro kozmosların kültürünü yani erek kültür olgusunu ön plana çıkarmıştır. Makro kozmoslarda yaşanan gelişmeler çeviri alanının sınırları genişletmiş ve kısmi genişleyen çevresiyle çeviri olgusu erek kültür açısından irdelenmeye başlanmıştır. Erek kültür olgusunun ön plana çıkması çeviri alanında erek kültür odaklı çeviri anlayışının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Erek kültür odaklı bu anlayış çeviri olgusunu ilgili makro kozmosun kültürüyle ilişkilendirerek ele almayı gerekli kılmıştır. Başka bir ifadeyle, çeviri olgusunun ilgili makro kozmostaki yeri, işlevi ve anlamı önem kazanmıştır ve bu olgu salt dilsel bir eylemden ziyade kültürel bir eylem olarak ele alınmıştır (Vermeer, 2004: 265). Bu bağlamda çeviri alanında Betimleyici, Çoğul Dizge ve Skopos gibi çağdaş çeviri kuramları ses getirmeye başlamıştır. Salt dilsel veriler bir kenara bırakılarak, kültür olgusu üzerinden bir paradigma üretilmeye başlanmıştır. Bu yeni paradigma içerisinde çeviri alanına dair çıkmazların dil olgusuna yönelik değil, kültür olgusuyla ilişkili olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Bahsi geçen kuramlarda kültürel aktarım, iletişimsel edim, çeviri eyleminin amacı, amacı belirleyen kişi(ler), çeviri eylemini bir amaç doğrultusunda gerçekleştiren uzman çevirmen, merkez-çevre ilişkileri, çeviri normları gibi konular tartışılmaya başlanmıştır.

Çeviri alanında James Holmes ile birlikte çevirinin farklı bir boyutu, sosyokültürel ortamı ve koşulları gündeme getirilmiştir. Özellikle de Holmes'un çevirinin ilgili makro kozmosta ne gibi bir işlevinin olduğuna yönelik sorusu çeviri sosyolojisinin çekirdeklerinin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Ayrıca Gideon Toury'nin bahsettiği norm kavramı çeviri alanında sosyolojik gözün açılmasına yönelik bir zemin hazırlamıştır. Toury (1995), *The Nature and Role of Norms in Translation (Çeviride Normların Doğası ve Rolü)* isimli çalışmasında normların doğası ve bu normların çevirideki rolünü anlatırken normların sosyo-kültürel rollerine vurgu yapmıştır. Bu vurgu çeviride var olan çıkmazların metin boyutunun ötesinde olduğunu ima etmektedir. Ancak Toury mevcut saptamalara yönelik bir açıklamada bulunmamıştır. Görüldüğü gibi, bir mikro kozmos olarak çeviri alanının makro kozmosla olan bağına yönelik sinyaller verilse de, çeviri olgusu makro kozmosla olan bağıyla ele alınmamıştır. Kültürel dönüşüm olarak adlandırabileceğimiz 1980 ve 1990'lı yıllarda makro kozmoslar arası iletişim, küreselleşme gibi olguların varlığından alanda yüksek seslerle bahsedilmeye başlanmıştır. Bu kavramlarla birlikte alanda güç ilişkileri, ideoloji, toplumsal bir eylem olarak çeviri ve toplumsal eyleyen olarak çevirmen ve çeviri süreçlerinde yer alan diğer eyleyenler ve rolleri gibi konular tartışılmaya başlanmıştır. Makro kozmosta yaşanan bu gelişmelerle çeviri

alanı daha geniş bir toplumsal bağlamda sınırlarını yeniden belirlemeye yönelik arayışlara girmiştir. Özet olarak; betimleyici, kuramsal ve uygulama olmak üzere üç alana ayrılan çeviribilimin ve bu yeni mikro kozmos içerisinde üretilen süreç, ürün ve işlev odaklı yaklaşımların ilerleyen yıllarda ideolojik, kültürel bakış açılarının yer aldığı çalışma alanlarına doğru evrildiği söylenebilir.

Kozmoslarda yaşanan gelişmeler çok geçmeden mikro kozmosların paradigmasını etkisi altına almaktadır. Mevcut habitus ve doxaların mikro kozmosların sorunlarına yanıt verememesi durumunda, ilgili kozmoslar var olan habitus ve sermayelerini güncelleyebilmek adına yeni bir arayışa girerler. Çünkü kozmoslarda güç ilişkilerinin dinamikliğini sağlayan oyunlar sürekli devam etmektedir. Bu oyunlarda yer alabilmenin şartı mevcut habitus ve sermayenin güncellenmesidir. Çeviri alanında habitus ve sermayenin güncellenme süreci yeni çalışma alanlarının gündeme gelmesine ortam hazırlamaktadır. Çeviri alanının yaşadığı değişim, dönüşüm, dilbilimden kopuş, kendi özerkliğini ilan etme ve yeni dönemeçlere girme süreci makro kozmostan ayrı düşünülmemelidir.

80'li yıllar çeviribilimin bilimsel manada bir mikro kozmos olarak varlığını ispatladığı yıllardır. Kendi sınırlarına özgü kuramsal temellerin atıldığı ve bu alana yönelik verilerin çoğalmaya başladığı yıllardır. 90'lı yıllar kültürel dönemecin deneyimlendiği ve çeviribilimin hızla gelişim gösterdiği yıllardır. Çeviribilimde toplumsallık, güç, ideoloji, görünür çevirmen gibi farklı konuların tartışılıp, çevirinin genişleyen çevresinin vurgulandığı, çeviri olgusunun doğasında var olan değerlerin gün yüzüne çıkarıldığı yıllardır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise çeviri olgusunu makro kozmos içerisine yerleştiren ve bu kozmos içerisinde var olan gerçekliklerle bağlantılandıran çalışmaların sinyalinin veren sosyolojik dönemeçten bahsedebiliriz.

Sosyolojik dönemeçte çeviribilimdeki yeni tartışma ve çalışma alanlarının ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Çeviri ve sosyolojinin bir araya getirilmesi, bu sayede disiplinlerarası bir çalışma ortamının yaratılması çeviri alanında oyunların devamlılığını sağlama ve var olan sorunlara yeni bir kapı aralama girişimleri olarak adlandırılabilir. Çeviribilimde çeviri olgusunu makro kozmostan bağımsız olarak mikro kozmos sınırları içerisinde değerlendiren ya da makro kozmosla olan bağına dikkat çeken ancak bu bağı irdelemeyen çalışmalardan çevirinin çok boyutlu doğasını makro kozmosa yerleştiren çalışmalara doğru bir evrilme çabasına girildiği görülmektedir.

2.2. Çeviribilimin Gelişimde Sosyoloji Paradigması

Yüzyıllardan beri toplumla iç içe olan çevirinin, çeviribilim olarak anılması, kendi bağımsızlığını ilan etmesi, 1972 yılında James Holmes'un *The Name and Nature of Translation*

Studies (Çeviribilimin Adı ve Doğası) isimli bildirisiyle mümkün olmuştur. Bu yıldan sonra çeviri olgusuna yönelik bakış açıları önemli değişiklikler yaşamış ve bu değişiklikler bir paradigma değişimine zemin hazırlamıştır. 1980'li yıllarda makro kozmosta yaşanan köklü değişimlerle çeviribilim bir kültürel dönemece girmiş ve bu dönemde kültürel, toplumsal dinamikler harekete geçmiştir. Makro kozmosta yaşanan önemli gelişmelerin çok geçmeden çeviriye yönelik çalışmalara yansması makro ve mikro kozmosların devingen yapıya sahip olması ve mevcut kozmoslarda yaşanan değişimlerin birbirlerini etkilemesiyle açıklanabilir. Makro kozmosun gereksinimlerine koşut olarak mikro kozmoslar sınırlarını genişletmek, habitus ve sermayelerini güncellemek zorunda kalabilirler. Bu güncelleme sürecinde mikro kozmoslar paradigmasını oluşturmak ve mevcut çıkmazlarına bir kapı aralayabilmek için diğer mikro kozmoslarla bir araya gelerek ortak bir çalışma zemini oluşturabilirler. Yazarı, makro kozmos içerisinde konumlanan çeviribilimin devingen yapıya sahip bir alan olduğuna değinmektedir ve çağın gereksinimlerine göre sınırlarını genişletmek zorunda kalabileceğini ifade etmektedir. Mevcut soru(n)lar karşısında disiplinler arası araştırmalara açılabilmesinin altını çizmektedir. Disiplinlerarası kavramını çeviribilimin özelliklerinden biri olarak değerlendirmektedir (Yazarı, 2011: 33). Snell-Hornby'de tüm çeviri türlerine (sözlü, yazılı, makine çevirisi vb.) yönelik ilişkilere, terminolojilere ve çalışmalara ev sahipliği yapan çeviribilimin salt bir disiplin olarak değil, göstergebilim, yazınbilim, psikoloji, sosyoloji vb. komşu disiplinlerle ilişkili disiplinlerarası bir disiplin olarak düşünülmesi gerektiği ifade etmektedir (Snell-Hornby, 2006: 71).

Çeviribilimin kendi sınırlarını belirledikten sonra araştırma nesnesine yönelik yaptığı tanımlamalar uzun bir döneme yayılmıştır. Mevcut zaman aralıklarında çeviri çalışmalarında farklı dinamiklerin gündeme geldiği ve bu bağlamda çeviribilimin farklı disiplinlerle ortak bir çalışma zemini oluşturduğu çeviri tarihine bakıldığında açıkça gözlemlenebilir bir durumdur. Kültürel dönüşümle ön plana çıkan farklı disiplinlerle disiplinlerarası çalışma ortamları çeviri olgusuna yönelik çalışmaların ufku olabildiğince genişletmeye başlamıştır. Özellikle kendi özerkliğini ilan ettikten sonra kültürel dönüşümü yaşayan çeviribilim için farklı disiplinlerle etkileşime geçtiği 1990'lı yıllar önemli zaman dilimleridir. Bu zaman diliminde çeviribilim kendi gerçekliğine, habitusuna yönelik sorunlara kafa yorma fırsatı bulmuştur. Kültürel dönemin tam anlamıyla deneyimlendiği bu yıllar makro kozmoslararası her türlü (ticari, siyasi, kültürel) ilişkilerin yoğunlaştığı, bu sebeple farklı makro kozmoslardaki dil ve kültürlerin buluşma fırsatı bulunduğu, iletişim olgusunun ön plana çıktığı yıllardır.

Makro kozmoslarındaki bu ortam, kültürel buluşmalarda elzem konumda olan çeviri olgusuna yönelik bakış açıları değişmiş ve bununla birlikte çeviri eyleminin gerçekleşmesine aracılık eden çevirmenin konumu ve görünürlüğüne de etki etmiştir. Yaşanan değişimlerin çeviri olgusunun ve çevirmenin makro kozmosla olan bağına evrilmesi çeviribilim

ve sosyoloji gibi disiplinlerin bir araya gelmesine ortam hazırlamıştır. Bir diğer ifadeyle çeviri olgusunun çok yönlü doğasını makro kozmos içerisinde betimleme, ilgili kozmosta yer alan eyleyenlerle birlikte çeviriyi genişleyen çevresiyle açıklama girişimleri çeviri ve sosyoloji alanlarını bir araya getirmiştir. Çeviri ve sosyolojinin ortak bir çalışma zemini oluşturduğu 2000'li yıllarda, çeviribilimde artık sosyolojik bir dönemecin varlığından bahsedilmektedir. Bu sosyolojik dönemecin zeminini yukarıda bahsedildiği gibi özellikle 1990'lı yıllardaki makro kozmoslar arası ilişkiler ve bu bağlamda ön plana çıkan dinamiklere yönelik yapılan kültür odaklı çalışmaların hazırladığı söylenebilir (Bassnett&Lefevere 1990, Snell-Hornby 2006). Kültürel çalışmaların içerisinde gömülü halde bulunan, bu çalışmaların bir parçasını oluşturan sosyal bakış açısı yavaş yavaş uyanmaya başlamıştır.

Çeviride toplumsal ve kültürel öğelerin varlığı 1980'li yıllardan beri söz konusu olmasına rağmen, bu öğelerin metin düzleminin dışında değerlendirilmesi çeviribilimde sosyolojik gözün açılmasıyla olanaklı hale gelmiştir. Sosyolojik gözün açılmasıyla birlikte, çeviri sürecini yöneten etmenlerin sadece metne ilişkin etmenler olmadığı, aynı zamanda metin dışı etmenlerin de (kurum, eyleyenler vb.) bu süreçte belirleyici bir role sahip olduğunun farkına varılmıştır (Wolf, 2014: 7). Metnin üzerinde olan ilgi bu gözle eyleyenlere, kurumlara ve çevirinin içine nüfus eden sosyal etmenlere kaymıştır (Angelelli, 2011). Sosyolojik bakış açısıyla görünür hale gelen eyleyenler, kurumlar ve sosyal etmenler gibi metin dışı öğeler disiplinlerarası kavramlarla tartışılmaya başlanmıştır. Sosyolojik göz, çeviribilim araştırmacılarını kozmoslar arasında metinlerin zaman ve mekân olarak yer değiştirmesi süreçlerine, aynı zamanda bireylerin coğrafik olarak yer değiştirmesi süreçlerine, yani çeviri olgusu ve süreçlerine yönelik soru(n)ları sosyodilbilim, toplum dilbilimi, tarih yazımı ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerin merceğiyle düşünme konusunda cesaretlendirmiştir (Angelelli, 2014: 2). Bu cesaret çeviribilimin disiplinlerarasılığını her zamankinden daha belirgin hale getirmeye başlamıştır.

Çeviri olgusunun soru(n)larına farklı disiplinlerin merceğinden bakma girişimleri çeviribilimde 'çeviri sosyolojisi' adında yeni bir araştırma alanının gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Çeviribilim içerisinde kendine yer edinen çeviri sosyolojisine yönelik çalışmaların en başat referanslarından biri Pierre Bourdieu'dür. Mevcut çalışmalar, onun bütünlük yapıda sunduğu kavramlar ışığında yapılmaktadır. Bu çalışmalarda toplumla iç içe olan ve toplumsal gereksinimlerden doğan çeviri eylemi, Pierre Bourdieu ve onun düşünömsel sosyolojisini tasvir eden kavramlarıyla sosyolojik bağlamda ele alınmaktadır. Çeviriyi çevreleyen etmenlerin makro kozmosun birer parçası olduğu gerçeği kalın harflerle vurgulanmaktadır. Başka bir ifadeyle; bir mikro kozmos olarak çeviribilimin sorunlarının, makro kozmostan bağımsız ele alınması ya da sadece metin boyutunda düşünölmesi, ilgili alanının çıkmazlarına bir kapı aralayamamaktadır.

Makro kozmosa ait etmenlere yani çeviride metin dışı öğelere büyük bir önem atfedilerek, çeviri eylemi ve bu eylemin gerçekleştirilme sürecinde yer alan eyleyenlerin makro kozmosla olan bağına dikkat çekilmektedir. Mevcut farkındalıklar ekseninde çeviri eylemi, makro kozmosa ait ilişkiler ağı içerisinde gerçekleşen bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Çeviri eylemi farklı makro kozmosta konumlanan eyleyenleri buluşturan ve aralarında bir ilişkiler ağı ören bir eylemdir. Bu tanımlamalar sosyolojik dönemecin çeviri eylemine kazandırdığı yeni bir tanımlamalardır. Çeviri eylemi, makro kozmos içerisinde konumlanan eyleyenler ve kurumların birbirleriyle ördükleri ilişkiler ağında gerçekleşen bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Bundan dolayı tüm çeviri süreçleri makro kozmos bağlamda, geniş bir sosyal çevrede ele alınmalıdır (Wolf, 2004: 10). Çeviri olgusuna yönelik tanımların yanı sıra çeviri sosyolojisi, çeviri sürecinde önceden görünür bir pozisyonda olmayan tüm eyleyenleri odağına alarak daha görünür bir hale getirmektedir. Wolf, günümüzde ve tarih boyunca özellikle çevirmenlerin sosyoloji yüklü sulara gezinip durduklarını kanıtlayan pek çok örnek olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda çeviri sosyolojisinin yıllardır sosyolojik sulara yüzen çevirmenlere ve diğer eyleyenlere, sosyolojik dönemecin altında yatan koşullara ve bu dönemecin hem sınırları hem de potansiyelinin belirlenmesine odaklandığını vurgulamaktadır (Angelelli, 2014: 2).

2.3. Alan Kuramı ve Kavramları

Çevirinin ve bir bilim olarak çeviribilimin tarihsel süreç içerisinde kat ettiği yol ve yaşadığı değişim, gelişimler sosyolojinin art alanıyla koşutluk göstermektedir. Her iki disiplin makro kozmosta yaşanan gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmektedir ve buna koşut olarak mevcut paradigmalarında, habituslarında değişikliklere gitmek zorundadırlar. Yaşanan değişiklikler kimi zaman farklı disiplinleri kimi zaman da birbirine çok yakın olan disiplinleri bir araya getirerek ortak çalışma zeminleri oluşturmaktadır. Çeviribilimin, mevcut çıkmazlarına son dönemlerde Pierre Bourdieu'nün kavramlarıyla cevap bulmaya ve yol haritasını sosyolojik kavramlarla çizmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Çeviri olgusuna ve tüm çeviri süreçlerine Pierre Bourdieu kavramlarıyla bakma fikri çeviri sosyolojisi alanının doğuşuyla mümkün olmuştur. Çeviriye ilişkin tüm bu sorgulamaları yapabilmek Bourdieu sosyolojisini özümsemeyi gerekli kılmaktadır.

Pierre Bourdieu (1930-2002) sosyoloji alanının başat referansları arasındadır ve bu alanda var olan ikiliklere, karşıtlıklara karşı güçlü bir duruş sergilemektedir. 1950'lili yıllarda felsefe okumak üzere çıktığı yol, ilerleyen yıllarda sosyolojiyle kesişmiştir. Özellikle askerlik yaptığı Cezayir'de hâkim olan hava, sömürgeci kapitalizm ve yerli milliyetçilik arasındaki çatışmalardan doğan toplumsal felaketleri anlatma isteği, sosyolojiyle yollarının kesişmesini

sağlamıştır (Palabıyık, 2011: 122). Bourdieu kuramsal çerçevesini oluştururken antropoloji ve sosyoloji arasında bir ilişki ağı örerek, Max Weber ve Émile Durkheim'in çalışmalarına yoğun bir mesai harcamıştır. Yaptığı yoğun mesailer sonrası elde ettiklerinin çalışmalarına önemli katkısı olmuştur. Karl Marx ve Max Weber'in makro kozmos ve makro kozmoslararası ilişkilerini irdeleyen yaklaşımlarına eleştiriler getirmektedir. Marx, makro kozmosu analiz ederken ekonomik ilişkileri odağına almaktadır, Weber ise ekonomik, siyasal ve sosyal ilişkileri ele almaktadır. Aynı zamanda Marx makro kozmosu (toplumu) sınıflara ayırmaktadır ve sınıflar arası geçiş neredeyse imkânsızdır. Weber katmanlara ayırarak katmanlar arası geçişin çok muhtemel bir durum olduğunu dile getirmektedir. Bourdieu ise makro kozmosu ekonomik, kültürel, siyasal ve simgesel ilişkiler boyutunda düşünmektedir. Sınıfsal hareketliliklerin Marx'ın dile getirdiği kadar katı olmadığını, Weber'in savunduğu kadar da kolay olmadığını ifade etmektedir. Makro kozmoslar arasında yer değiştirmenin ya da kendi kozmosu içerisinde farklı bir sınıfa geçmenin çok kolay olmadığını gerekçesi olarak eyleyenlerin edindikleri habitusu göstermektedir. Eyleyenler ait oldukları kozmosa ve sınıflara yönelik bir habitus edindiklerinden, farklı bir sınıfa ya da kozmosa adapte olmalarının, girdikleri sınıfa ya da kozmosa özgü bir habitus geliştirmelerinin zaman alacağını dile getirmektedir (Palabıyık, 2011: 126).

Bourdieu, Marx ve Weber'in çalışmalardaki karşıtlıkları aşarak ve görüşlerini gerekçelendirerek sosyolojiye daha bütüncül bir pencereden bakmayı hedeflemektedir. Bourdieu, ne Marx'ın sadece makro kozmosu temel alan ne de Weber'in bireyden makro kozmosa (topluma) giden yaklaşımını uygun görmektedir. Hem makro kozmosu mevcut ekonomik, kültürel, siyasal ve simgesel ilişkiler bağlamında bir bütün olarak ele almayı hem de o kozmos içerisinde konumlanan bireye edinmiş olduğu habitusuyla önem atfederek makro kozmosun içerisindeki sosyal yapı ve bireysel eylemi terazide eşit tutmaya çalışmaktadır. Makro kozmostaki ilişkilere hem eyleyeni hem de yapıyı dâhil eden, bütüncül bakış açısına sahip bir kuram oluşturma niyetindedir. Bourdieu'nün çeviri sosyolojisinin en başat referansları arasında yer almasının gerekçesi olarak bu düşüncesi gösterilebilir. Çünkü çeviri sosyolojisi de çeviri olgusuna ilişkin çalışmalara hem eyleyeni hem de yapıyı dâhil etmek istemektedir. Çeviri eylemi ve bu eylemini gerçekleştiren eyleyenlerin eşit düzeyde göz önünde bulundurulması ve bu sayede makro kozmosla iç içe olan çeviri eyleminin daha bütüncül bir çerçevede değerlendirilmesini istemektedir. Çeviri sosyolojisi, Bourdieu gibi çeviri olgusuna ilişkin genel ya da eksik ifadelerden kurtulmayı ve bütüncül bir bakış açısıyla çeviri olgusuna ilişkin yapıyı yeniden inşa etmeyi hedeflemektedir.

Bourdieu sosyolojisi taban tabana zıt gözüken birçok kavramı birlikte kullanma eğilimindedir. Sosyoloji alanında var olan kabullere, ikiliklere (yapı-eylem, makro-mikro vb.) karşı bir duruş sergilemeyi hedeflemektedir. Sosyoloji alanında yerleşmiş habitus ve doxalara

bir başkaldırı girişimindedir. Bourdieu, aynı zamanda Kant'ın 'Ampirik araştırmadan yoksun teori boştur, teoriden yoksun bir ampirik araştırma kördür' sözünden yola çıkarak çalışmalarını şekillendirmektedir. Ona göre teorinin pratiğe dökülmesi gerekmektedir ve pratiği olmayan bir teorinin doğrulanması mümkün değildir (Bourdieu&Wacquant, 2003: 159-160). Teorinin pratik içerisinde şekillenebileceğinden ya da pratikten hareketle bir teori oluşturulabileceğinden bahsetmektedir. Önceden bilimsel olarak belirlenmiş kavramların içini doldurmak için yapılan çalışmaların, bilim süsü verilmiş bir çalışmadan öteye gidemeyeceğini dile getirmektedir (Wacquant, 2003: 33). Çeviri sosyolojisinin Bourdieu sosyolojisi ile kesişen noktasına yine bu noktada değinmek gerekmektedir. Çeviri sosyolojisi de kuram ve uygulama arasında bu dönüşümlü ilişkiden hareketle, odağını çeviri sürecinde yer alan eyleyenlere ve makro kozmosa çevirmektedir.

Bourdieu'nün sosyoloji alanında var olan toplumsal yapının bireyi şekillendirdiği yönündeki sadece yapıyı odağına alan ya da bireyin toplumu şekillendiren dinamik olduğu yönündeki sadece eylemi odağına alan çalışmaları, görüşleri reddettiği gibi çeviri sosyolojisi de çeviribilimde çeviri olgusuna sadece metin üzerinden yaklaşan çalışmaların yetersiz olduğunu savunmaktadır. Çeviribilimin uygulama ayağını göz önünde bulundurarak çeviri gerçekliğini gözlemlemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Gözlemlerden elde edilen veriler ışığında çeviri olgusunun tanımlanması ve çeviri süreçlerine ilişkin saptamalar yapılması gerektiğini savunmaktadır. Çeviri olgusunun gerçekliği sadece metinden ibaret değildir, çeviri gerçekliği metnin arkasında yaşanan karmaşık ilişkilerin metinleştirilmesidir. Bu karmaşık ilişkiler ve çeviri olgusuna ilişkin mevcut sorunlar metin üzerinden, uygulama ayağına (saha-Bourdieu) bakmadan anlaşılamaz.

Bourdieu sosyolojisinde düşünümsellik/dönüşümsellik (reflexivity) kavramı ön plandadır (Wallace&Wolf, 2004: 135). Bu kavramın her iki kullanımı da sözlüklerde yer almasına rağmen, literatür taramasında ağırlıklı olarak 'düşünümsellik' kavramının tercih edildiği gözlemlenmiştir. Ancak çalışmamızın kurgusu gereği her iki kavram 'düşünümsellik/dönüşümsellik' şeklinde kullanılacaktır. İki kullanımın tercih edilmesinin nedeni çeviri olgusunun her iki kavramı da içinde barındırmasıdır. Bu iki kullanımla hem çeviri olgusu ve makro kozmos arasındaki dönüşümsel ilişkiye, hem de çeviri olgusunun makro kozmosla birlikte düşünülmesi gerektiğine vurgu yapılacaktır. Çeviri olgusu makro kozmosu değiştirip dönüştürürken, makro kozmosta çeviri olgusunu değiştirip dönüştürebilir. Aralarında dönüşümlü bir ilişki söz konusudur. Bu dönüşümsel ilişki düşünümselliği de beraberinde getirmektedir. Makro kozmosta yaşanan büyük olaylar, değişimler çeviri olgusuna ilişkin mevcut sorunları, durumları dönüştürebilir. Buna bağlı olarak çeviri olgusuna ilişkin var olan hipotezler, bakış açıları değişkenlik gösterebilir. Bu değişim ve dönüşüm sürecinde yaşananlar göz önünde bulundurularak çeviri olgusuna ilişkin değişkeler yeniden düşünülmelidir. Çeviri

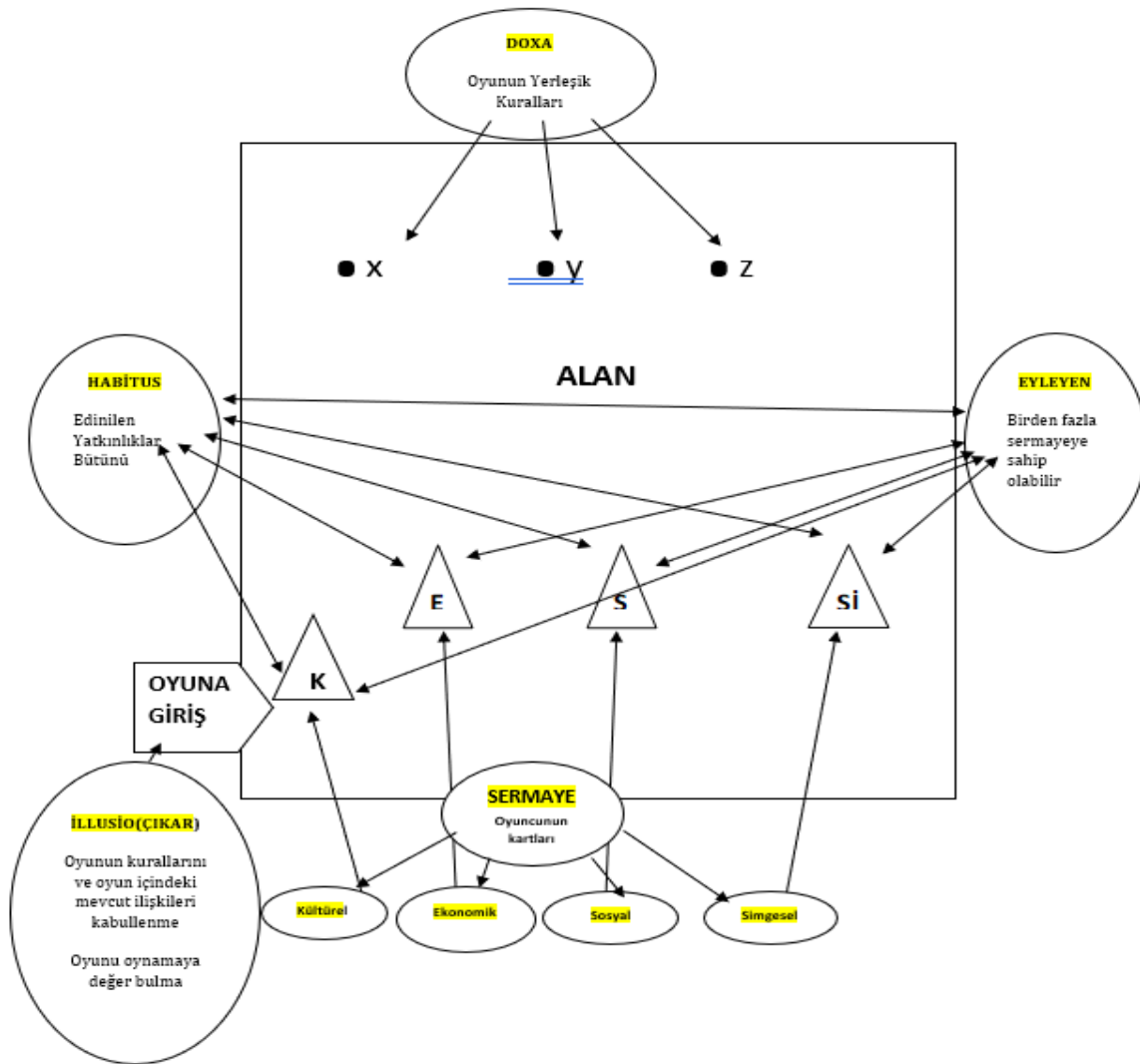
sosyolojisi çeviri olgusunun özünde var olan bu dönüşümsel ve düşünömsel ilişkiye bakarak bütöncöl bir bakış açısı inşa etme çabasındadır. Dönüşömselliğın beraberinde getirdiğı sorunlara düşünömsel bir cevap bulma gayesindedir.

Düşünömsellik aynı zamanda makro kozmosta çevirmeni, çevirmende makro kozmosu bulma bağlamında düşünölebilir. Daha açık bir ifadeyle çevirmenin içine doğduğı kozmosta edildiğı habitusunun o kozmos tarafından yapılandırıldığını düşünme, aynı zamanda yaptığı çevirilerine, çeviride aldığı kararlara ait olduğı kozmosun yansımalarını düşünmedir. Makro kozmosun çevirmenin habitusunu şekillendirmiş olduğı ve şekillendirmeye devam edeceği bir gerçektir. Bu yapılandırma süreci kozmosun devingenliğinden dolayı son bulmuş bir süreç değildir, sürekli devam etmektedir. Çevirmenler de yaptıkları çevirilerle kozmosu şekillendirebilmektedirler. Çeviri tarihi bu durumun örnekleriyle doludur. Mevcut örnekler bu dönüşömsel ilişkiyi bariz bir şekilde gösterecek niteliktedir. Bourdieu düşünömsellik/dönüşömsellik kavramlarının teori (kuram) ve pratik (uygulama) arasındaki ilişki boyutunda da göz önünde bulundurulması gerektiğini dile getirmektedir (Özsöz, 2009: 13). Çeviri sosyolojisi kuram ve uygulama arasındaki dönüşömlü ilişkiden hareket ederek çeviri gerçekliğini, çeviriye ilişkin sorunların cevaplarını bu bağlamda düşünmektedir.

Bourdieu sosyolojisinin temelini oluşturan bakış açıları ve sosyolojiye getirdiğı eleştiriler bu yöndedir. Bu bakış açıları ışığında kendi sosyolojisinin iskeletini oluşturan kavramlara odaklanmak gerekirse, Bourdieu bu kavramları makro kozmostaki gözlemlerinden ve yaptığı saha araştırmalarından (pratik) hareketle oluşturduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bourdieu sosyolojisinde yer alan her düşünce birbiriyle bir ilişki ağı içerisinde. Bu ilişkiselliğı oluşturduğı kavramlar arasında da gözlemlemek mümkündür. Teori ve pratik arasında dönüşömlü bir sürecin varlığından bahseden Bourdieu, kuram ve uygulama arasındaki bu iç içe geçmişlik durumunun oluşturduğı kavramlarda da gözlemlenebileceğini dile getirmektedir.

Bourdieu'nün oluşturduğı kavramların örneklerini makro kozmostaki ilişkilerde ve makro kozmoslarda yaşanan değişim ve dönüşömlerde görmek mümkündür. Makro kozmosu devingen süreçlerde gözlemlediğı ve incelediğı için farklı veriler, farklı gözlemler ve farklı bağlantılar kurma fırsatını elde etmiştir. Kavramlarının anlaşılması için verdiği örnekleri tekrarlamaktan kaçınmamış ve bu kavramlara yönelik bir metafor geliştirmiştir. Kavramlarının daha net anlaşılmasını sağlamak için geliştirdiğı metafora oyun metaforu adını vermiştir (Bourdieu, 2006: 143). Oyun metaforu adını vermesinin nedeni kuvvetle muhtemel sosyolojiye olan bakış açılarıdır. Sosyolojiyi bir dövüş sporu olarak gören Bourdieu, makro kozmostaki ilişkilerde, hayatın kendisinde hep bir mücadele ortamının varlığını hissettiğimizi ifade etmektedir. Oyun metaforunu mevcut mücadele ortamlarındaki ilişkileri tasvir etmede kullanmaktadır.

Oyun metaforunu alan, habitus, sermaye, illusio (çıkar) ve doxa (kural) kavramları ekseninde örüntülemektedir (Bourdieu, 2006: 405). Alan, habitus, sermaye, illusio (çıkar) ve doxa (kural) kavramları bütünleşik, bir zincirin halkaları gibi iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. Bu nedenle bu kavramlar tek tek ele alınmaya çalışıldığında düşünümsel/dönüşümsel değerlerini yitirmektedirler. Bu metaforu anlatırken ilk olarak oyun kavramının içeriğine bakmak gerekmektedir. Bu kavramla ödül kazanma arzusunun ağır bastığı, güç ilişkilerinin sahnelendiği bir oyun ortamını kastetmektedir. Makro kozmos ve mikro kozmoslar içerisindeki mücadelelerin ve rekabet ortamlarının sahnelendiği bir oyundur. Oyun metaforunun merkezinde hem eylemin hem de yapının aynı anda ortaya çıkmasına ve deneyimlenmesine olanak tanıyan bir mantık vardır. Oyunun sahnelendiği alan hem yapıyı hem de eyleyi içermektedir.

Şekil 2.1. Oyun Metaforu Tasviri ve Kavramlar Arası Döngüsel İlişki

Herhangi bir alanda (makro ya da mikro) oynanan oyunu tasvir eden bu şema oyuncularını (eyleyenleri), oyunun oynandığı yeri (alanı), oyuncuların oyunlara yönelik kazandıkları yatkinlikler bütünü (habitus), oyuncuların oyunda kullanmak için elinde bulundurdukları kartları (sermaye türleri), oyunda yerleşik halde bulunan kuralları (doxa), oyunu oynamaya değer bulduran çıkarları (illusio) içinde barındırmaktadır (Bourdieu 1995:227-228, akt. Kaya, 2010: 402). Oyun metaforunun oyuncularını makro kozmos ve mikro kozmoslarda eylemlerde bulunan eyleyenlerdir. Eyleyenler oyunlarını alanlarda oynamaktadırlar. Oyunda sahnelenen güç ilişkileri alanı yapılandırmaktadır. Eyleyenlerin oyunda kullanmak üzere ellerinde birden fazla kart (ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermaye) bulunabilir. Oyunda kalma süresi ve oyunu kazanma ihtimali eyleyenin elindeki kartların çeşitliliğine bağlıdır. Oyundaki gücünü temsil etmektedir (Duran ve Ekici, 2018: 975). Elleri içinde bulunan kartlar ile edinmiş oldukları yatkinlikler bütünü (habitus) birbirleriyle yakından ilintilidir. Aynı zamanda bu yatkinlikler bütünü hem alan tarafından yapılandırılmakta hem de alanı yapılandırmaktadır. Sermaye habitusu, habitus sermaye türlerini, alan habitusu, habitusta alanı karşılıklı olarak şekillendirmektedir. Görüldüğü gibi Bourdieu'nün alanda oynanan oyunları, bu oyunlarda yaşanan güç ilişkilerini tasvir etmek üzere oluşturduğu oyun metaforundaki kavramlar birbirleriyle dönüşümlü bir ilişki içerisinde. Dönüşümlü ilişkiler ağıyla örülü bir yapıda (alan, habitus, eyleyen, sermaye, doxa ve illusio arasındaki ilişkiler ağı) düşünüldüklerinde anlamsal değerlerini kazanmaktadırlar.

2.3.1. Alan Kavramı

Bourdieu makro ve mikro kozmosta yaşanan olayların analiz edilebilmesi için alanın tanımlanması ve alanın odağa alınması gerektiğinin altını çizmektedir. Bourdieu alan kavramından şu şekilde bahsetmektedir:

Malların, hizmetlerin, bilginin ya da statünün üretildiği, dolaşıma girdiği ve temellük edildiği arenaları ve aktörlerin bu farklı sermaye türlerini biriktirip tekellerine alma mücadelesinde işgal ettikleri rekabete dayalı konumları ifade eder (Bourdieu, 2006: 23).

Alanlar, makro ve mikro kozmoslarda gerçekleşen farklı güç ilişkilerinin sergilendiği ortamlardır. Güç ilişkilerine göre şekillenen, değişip dönüşen mücadele ortamları da denilebilir. Bu mücadele ortamlarındaki dengeler makro ve mikro kozmosların devingenliğinden etkilenmektedir, aynı zamanda eyleyenlerin oyunda ellerinde bulunan kartlara (sermaye) göre değişmektedir (Bourdieu, 1997: 46-47). Makro kozmos içerisinde mikro alanlar barındırmaktadır. Mikro alanlar makro kozmosla bir ilişki ağı örerek sistemleşmektedir. Mikro alanlar, kendi yapılarına göre inşa ettikleri habitusları sayesinde özerkliklerini ilan edebilmektedirler. İnşa ettikleri, onları diğer mikro alanlardan farklı kılan, sınırlarını belirgin

hale getiren bu habitus makro kozmosun yapısından bağımsız değildir, makro kozmosun yapısıyla paralellik gösteren bir yapılanım göstermektedirler (Peillon, 1998: 215). Bu nedenle mikro alanlara, makro kozmostan tamamen bağımsız olmaması nedeniyle, oyunlarını kendi kurallarına göre oynayan ve bu kurallarla içerisindeki mevcut meşru yapıyı ayakta tutan yarı özerk alanlar denilebilir. Yarı özerk alanlar içerisindeki meşru yapı, mücadele ve rekabet ortamlarına göre değişip dönüşebilmektedir. Ekonomi, eğitim, hukuk, politika, kültür ve çeviri gibi yarı özerk alanların yapısı, içerisinde konumlanan eyleyenlerin ilişkileriyle belirlenmektedir. Bu alanlar eyleyenler arası ilişkiler doğrultusunda zamanla kendine özgü bir kurallar bütünü inşa etmektedir. Her alan bu kurallar bütünü dâhilinde eylemde bulunmaktadır.

Yarı özerk alanlarda ortaya çıkan mevcut sorunların analizi için oynanan oyunlardaki mücadele ortamlarının çok boyutlu olarak ele alınması gerekmektedir. Çok boyutlu düşünme genel anlamda mikro kozmosu makro kozmosla bağlantısı içerisinde ele almak anlamına gelmektedir. Özelde ise ilgili alanın yapısal özellikleri, kurallar bütünü, ilgili alanda oynanan oyunlardaki güç dengeleri, oyunda sermayesi ve habitusuyla egemen gelen taraf ve egemen olunan taraf, egemen olmaya aday olan tarafların belirlenmesi gerekmektedir. Alanın sermaye döngülerini de hesaba katarak düşünmek gerekmektedir (Kaya, 2007: 400). Bourdieu, alanların özelliklerini simgesel iktidar kavramı ile birlikte düşünmek gerektiğini ifade etmektedir. Simgesel iktidar kavramına değinmeden önce Bourdieu'nün simgesel kavramının içeriğine bakmak gerekmektedir. Swartz, Bourdieu'nün simgesel kavramını Weber'in kavramlarından yola çıkarak oluşturduğunu belirtmektedir (Swartz, 1997: 43). Bourdieu simgesel evren, simgesel form, simgesel sermaye, simgesel güç, simgesel üretim, simgesel kazanç, simgesel egemenlik ve simgesel iktidar gibi kavramlardan kavramsal örgüsü içerisinde sıklıkla bahsetmektedir. Sembolizm kavramını farklı bir manada kullanan Bourdieu simgesel kavramına kozmoslarda konumlanan alanlardaki güç, mücadele ilişkilerine açıklık getirmede başvurmaktadır. Alanlardaki güç ilişkileri içerisinde konumlanan eyleyenlerin eylemlerini 'simgesel' kavramı ile ifade etmektedir (Dursun, 2018: 94). Simgesel üretim egemen olan tarafın ürettiği değerler ve bu değerlerle var olan değerleri yeni bir forma sokması durumudur. Simgesel üretimin amacı egemen olunan taraf üzerinde simgesel bir egemenlik kurmaktır. Görüldüğü gibi kavramların içerikleri aynı yörünge ekseninde, eyleyenlerin eylemleri ekseninde hareket etmektedir.

Simgesel iktidar kavramı gücü elinde bulunduran egemen taraf ve bu güce maruz kalan egemen olunan taraf arasındaki ilişki içerisinde tanımlanabilir. Alana dair özelliklerin, inançların inşa edildiği ve yeniden üretilmeye devam edildiği alanın yapısı içerisinde tanımlanabilir (Swartz, 2011: 125-126). Simgesel iktidar, kozmoslarda konumlanan alanlardaki gerçekliğin inşasında bir kuralın yerleşmesini sağlayan güçtür. Simgesel iktidar, eyleyenlerinin belleklerine, eylemlerine ve duygulanım biçimlerine müdahale ederek belirli bir makro

kozmosa ait işleyişin, yapının makul gösterilmesi durumudur. Simgesel iktidar bu yönüyle bir tahakküm kurma biçimidir (Swartz, 2011: 121-122). Tahakkümü (simgesel şiddet) sık bir forma sokarak görünürlüğünü kaybettiren simgesel iktidar, simgesel şiddeti kozmoslarda yönetmektedir. Simgesel şiddet simgesel iktidarın bir uzantısı, koludur.

Simgesel şiddetin işleyiş formu eyleyenler üzerinde bir sihir etkisi yaratma çabasıdır. Daha açık bir ifadeyle simgesel şiddet eyleyenler üzerine fiziksel, somut bir güç uygulamaz, eyleyenlerin bilinçlerine hükmederek soyut bir güç uygulamaktadır. Bu soyut güç, tahakkümü meşrulaştırma çabası içerisindedir. Tahakkümü daha modern hale getirme gayesindedir. İnanç üretimini bu şekilde sağlamaktadır. Bourdieu bu inanç üretiminden, simgesel şiddetin yaptırım gücünü elinde bulunduran egemen olanlar kadar, bu gücün uygulanmasına müsaade eden egemen olunanları da sorumlu tutmaktadır:

Gören ve inanan insanlar oluşturma, verilen ifadeler/konuşmalar yoluyla yapılandırma, dünyanın vizyonunu dönüştürme ve doğrulama; dolayısıyla dünya üzerinde eylemde bulunma gücü olarak; böylece dünyanın kendisi ve hatta mobilizasyonun özel etkisiyle, fiziksel veya ekonomik olsun olmasın sihirli bir güç aracılığıyla eşit olarak ne olanaklıysa onu olanaklı kılan bir güç olarak sembolik güç, sadece kabul edilmesi şartıyla uygulanabilir bir güçtür (Bourdieu, 1991: 170 akt. Dursun, 2018: 96).

Simgesel güç ve bu gücün alanlarda uygulama boyutu oluşturan simgesel şiddeti hayata geçiren eyleyenlerdir. Eyleyenlerin söylemleridir. Eyleyenlerin sözcükleri kullanma, ifade etme şekli simgesel gücü alanlarda hayata geçirmektedir. Simgesel şiddetin alanlarda dolaşımı, eşitsizlik üretimi bu yolla sağlanmaktadır. Alanlar mücadele ve güç ilişkilerinin sergilendiği, oyunların oynandığı meydanlardır. Bu oyunlarda eyleyenler iktidarı yönetme ve tahakküm yetkisine sahip olabilmek için sembolik güç, simgesel şiddet, dil gibi çeşitli araçlar kullanmaktadırlar.

2.3.2. Habitus Kavramı

Habitus kavramı Bourdieu'nun kavram örgüsü içerisinde elzem bir konuma sahiptir. Bu kavramla makro kozmostaki eyleyen davranışlarının nedenlerini aramaya çalışmıştır. Eyleyen davranışlarını çok boyutlu olarak düşünmeyi ve çözümlemeyi amaçlamıştır (Swartz, 2002: 61). 'Hexis' kavramıyla Aristoteles'te anlamsal çerçevesini kazanan, habitus kavramı daha önce birçok kişi (Hegel, Husserl, Mauss, Panofsky vd.) tarafından tanımlanmıştır. En genel haliyle derinlemesine içselleştirilmiş büyük örüntüler, zihinsel alışkanlıklar, düzenli doğaçlamaların üretici ilkesi, zihinsel ve bedensel algılar, yatkınlıklar bütünü olarak tanımlanabilir. Bourdieu, alan kavramının önemli tamamlayıcılarından biri olan bu kavramı ilk olarak şöyle tanımlamıştır:

Geçmiş deneyimlerini bütünleştirerek, her an bir algılar, beğeniler, eylemler matrisi işlevi gören ve şemaların analogik biçimde aktarılmasıyla, benzer sorunların çözümüne imkân vererek sonsuz çeşitlilikteki görevin yerine getirilmesini mümkün kılan, kalıcı bir yatınlıklar sistemidir (akt. Swartz, 2011: 144).

Görüldüğü gibi Bourdieu'nün habitus kavramı tanımlanması zor, karmaşık, kuramsal dayanakları olan ve kendi sosyolojisini tasvir eden bir tasarıdır. Bourdieu'nün bu tanımından hareketle, habitus kavramı eyleyenin hangi kozmostan, kültürden, gruptan ya da sosyal sınıftan geldiğini gösteren ve sorunların çözümüne yönelik bedenine yerleşen tutum, davranış, düşünme, jest, mimik, algılama ve alışkanlıklar bütününe yansıtan bir kavramdır. Eyleyenlerin ait oldukları kozmoslardaki toplumsal öğrenme ve bunları bedene dâhil etme süreçlerinde farkında olmadan edindikleri özelliklerin, davranış örüntülerinin toplamıdır.

Makro kozmoslar içerisine doğan eyleyenler, doğdukları andan itibaren kendilerini bir düzen içinde bulmaktadırlar. Aynı zamanda doğdukları andan itibaren ait oldukları kozmoslardaki alanlarda varlıklarını sürdürmek zorundadırlar. Bourdieu bu düzenlenmiş yapı içerisinde eyleyenlerin temel eğilimlerinin 'bir uzamda var olmak, uzamda bir nokta, bir birey olmak, farklılaşmak' olduğunu ifade etmektedir (Bourdieu, 2006: 22). Eyleyenlere ait oldukları kozmosta var olma, farklılaşma imkânı sağlayan ve ilgili kozmosa yönelik eylemde bulunma yeteneğini veren habitus kavramıdır. Eyleyenler konumlandıkları alanlarda sahip oldukları habituslarıyla ne farklı ne kadar özel bir konuma gelirse, o kadar avantaj sahibi olacak ve diğer eyleyenlerden bir adım öne çıkabilecektir. Diğer eyleyenlerden bir adım öne çıkabilme arzusu doxa (çıkar) ilkesi ile yakından ilintilidir.

Eyleyenler edindikleri habitus sayesinde farklı sorunlara ve durumlara yönelik bir çözüm bulma yeteneği edinmektedirler (Wacquant, 2003: 27). Edindikleri yetenekler doğrultusunda eyleyenler habituslarını yeniden üretmekte ve yapılandırmaktadırlar. Makro kozmosa özgü yapının ağır bastığı karşılıklı etkileşim sürecinde habitus kendisini sürekli yapılandırmaktadır. Habitus kavramı hem eyleyenleri ait oldukları kozmosa göre yapılandıran hem de eyleyenler tarafından yapılan dönüşümlü bir özelliğe sahiptir. Bununla birlikte yapılandırılmış bir düzeni olan alan; habitusu şekillendirirken, habitus da alanı şekillendirme yönelimindedir (Bourdieu, 2007: 48).

Habitus eyleyenleri kozmosta ait oldukları yere uygun hale getiren, kozmosun yapısına, kurallar bütününe uygun olarak hareket ettiren bir sistemler bütünüdür. Eyleyenler ait oldukları yerde kabul görme, onaylanma arzusuyla çok düşünmeden, tasarlamadan eylemde bulunmaktadırlar. Eyleyenlere düşünmeden eylemde bulunma cesaretini ve yetkisini veren habitus kavramıdır. Sosyalleşme süreçlerinde (aile, okul, iş hayatı vb.) eyleyenlere hazır eylem şemaları sunmaktadır. Karanlık bir yolda yolunu bulmasını sağlayan da, mevcut bir soruna çözüm bulabilme stratejisini kazandıran da bu eylem şemalarıdır. Farklı durumlar karşısında

eyleyenlere çeşitli stratejiler geliştirme imkânı veren bu şemalar, çocukluğun ilk yıllarında oluşmaya başlamaktadır. Tekrarlar sayesinde zihne ve beyne dâhil edilmektedir (Calhoun, 2007: 79). Calhoun'un habitusa ilişkin cümleleri şöyledir:

Toplumsal oyunlara katılmak salt bilinçli bir seçim değildir. O, üzerinde düşünmeden yaptığımız bir şeydir. Biz bir anlamda zaten sürekli onun içindeyizdir. Çocuklukta yetişkin rollerine hazırlanırız. Büyürken bizden bir mesleğe sahip olmamız gerektiğini öğrenmemiz istenir. Düzgün oturmamız ve soru sorulduğunda cevap vermemiz istenir. Ailelerimizin kiliseye-ebeveynlere bağlı olarak, para veya şöhrete-saygı duyduklarını görürüz. Neyin onaylanıp onaylanmadığına, neyin işe yarayıp yaramadığına bakarak kendimize özgü yeni eylem biçimleri, yaşantılarımızdaki oyunlarla ilgili karakteristik biçim geliştiririz. Kendine güveni veya utangaçlığı öğreniriz. Her iki örnekte de sosyalleşme sürecinin gücü bedensel olarak, basitçe kim olduğumuzun, dünyada nasıl var olduğumuzun bir parçası olarak yaşanır. Bu duygu habitustur (Calhoun, 2007: 103).

Bourdieu'nün eyleyenlerin eylem şemalarını ortaya çıkarabilmek ve eylemlerinin işleyişini açıklayabilmek için kullandığı habitus kavramının tarihle olan bağı bu bağlamda unutulmamalıdır. Eyleyenin geçmişle bağlantı kurmasına, içinde yaşadığı anı anlamasına ve geleceğe yönelik yol haritası çizmesine olanak tanıyan habitus kavramı tarihin bir ürünüdür (Bourdieu&Wacquant, 2010: 29).

Habitus, geçmişte deneyimlenmiş olayları ve durumları eyleyenlerin eylem şemalarına aktararak, deneyimlenen olayların/durumların, yerleşik kuralların ve normların devamlılığını sağlamaktadır. Eylem şemalarına kaydedilen toplumsal kurallar, inançlar, gelenek-görenekler, sosyal hayattaki pratikler gibi kodların bir sonraki neslin eylem şemalarına yerleştiğini görmek mümkündür. Eylem şemalarına yerleşen bu kodların çok farklı formlara büründüğünü, zaman içerisinde değişip dönüştüğünü gözlemlemek mümkündür. Bourdieu, habitusun sosyal hayata dair kuralları, pratikleri, değerleri içeren kodların doğruluğunu, uygunluğunu ve yerleşmesini güvence altına almayı hedeflediğini dile getirmektedir. Bourdieu'nün eylem şemalarının tarihselliği ve makro kozmosun kaynağına yönelik yaptığı açıklaması şu şekildedir:

Tarihsel eylemin kaynağı, sanatçı, bilim adamı veya yönetim görevlisi olarak çalışanlar ve küçük memurlar gibi toplumla karşı karşıya kalan aktif özneler değildir. Toplum, dıştan tayin edilmiş bir nesnedir. Toplumun kaynağı ne bilinçtedir ne deyişlerde. Toplumun kaynağı, toplumsalın iki aşaması arasındaki ilişkilerdedir, şeyler içerisindeki tarihsel nesnelleştirmeler arasındadır, kurumsal formlarda ve bedenlerde cisimleştirilmiş tarihtedir, süre gelen yeteneklerin sistem formundadır ki işte bu durumu ben "habitus" olarak adlandırıyorum (Bourdieu, 1990a: 190).

Bourdieu'nün oyun metaforundaki oyunu yöneten kilit kavramlardan biri habitus kavramıdır. Eyleyenler edindikleri habituslarıyla oyunda kendilerine bir yer edinmektedirler.

Edindikleri konumlara yönelik eylemlerde bulunmaya başlamaktadırlar. Eyleyenlerin eylemlerine yön veren ve karşıdan gelen eylemlere yönelik bir karşı atak geliştirmelerini sağlayan bu kavramdır. Oyuncuların kuralları önceden belli olan oyunda başarılı olmasını ya da başarısız olmasını belirleyen de habitus kavramıdır. Oyuncuların oyun içindeki başarısı habitusunu oyunun(alanın) kuralları dâhilinde iyi kullanmasıyla ölçülmektedir.

2.3.3. Sermaye Kavramı

Marx sosyolojisinde rastladığımız ve Marx'ın burjuva sınıfının ekonomik ilişkilerini tasvir etmede kullandığı sermaye kavramının, her ne kadar Marksist yaklaşımdan yararlı olsa da, Bourdieu'de farklı bir forma büründüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bourdieu sermaye kavramını Marksist ekonomi teorisindeki gibi tek bir formda (ekonomik sermaye) değil, kültürel, sosyal ve simgesel gibi tüm biçimleriyle ele alarak Marksist düşünceden farklılaşmaktadır. Marx, makro kozmos yapıyı ve işleyişini belirleyen etmen olarak ekonomik unsurları temel almaktadır. Makro kozmos hayatın diğer alanları, eyleyenlerin düşünce ve eylem şemaları ekonomik üretime göre var olmaktadır ve şekillenmektedir. Bourdieu ise makro kozmosun yapısını ve işleyişini sadece ekonomik unsurlar temelinde incelememektedir, kültürel, sosyal ve bir takım görünmeyen simgesel unsurları hesaba katarak geniş bir bakış açısıyla incelemektedir. Makro kozmosun yapısını ve işleyişini tek bir unsurla açıklamak imkânsızdır.

Bourdieu, alan ve habitus kavramlarıyla yakın bir ilişkisi olan ve aralarında dönüşümlü bir bağ bulunan bir diğer kavramın sermaye kavramı olduğuna işaret etmektedir. Sermaye kavramı oyun metaforundaki döngüyü tasvir eden kilit kavramlardan biridir. Makro kozmosun işleyişini ve yapısını açıklamaya ve anlamaya olanak tanıyan bir kavramdır. Sermaye kavramının aynı zamanda eyleyenlere bir kazanç sağlayan ve onların illusiolarına (çıkarlarına) hizmet eden bir yönü vardır. Bourdieu bu bağlamda sermayeyi farklı kar biçimleri üretebilen birikmiş insan emeği olarak tanımlamaktadır (Bourdieu, 1986: 241). Sermaye, eyleyenlerin ait oldukları kozmosta bir konum edinmelerine olanak sağlayan önemli ve etkili bir kaynaktır. Eyleyenlerin alanlarda oynanan oyunlara katılımını sağlayan ve oyun içerisindeki başarısını ve kazanç durumunu belirleyen sermaye kavramıdır (Göker, 2010: 62). Eyleyenlerin makro kozmosta konumlanmalarını sağlayan sermaye dağılımında; sermayenin hacmi, yapısı ve mevcut sermayesiyle eyleyenin çizdiği yol etkili olmaktadır (Bourdieu, 1989: 17). Sermaye kavramı kozmosta egemen olan ve egemen olunan olmak üzere iki farklı taraf ortaya çıkarmaktadır. Sermaye kavramı benzer taraflar ve farklı taraflar arasındaki mücadeleyi sürekli canlı tutmaktadır. Egemen olan tarafta konumlanan eyleyenler daha fazla sermaye elde edebilmek için birbirleriyle sürekli bir mücadele halindedirler. Aynı zamanda egemen olunan

taraf makro kozmosta güçlü bir konum elde edebilmek için egemen olan tarafla sürekli bir çatışma içerisinde. Benzer doxalara sahip olan taraflar ya da farklı doxalara sahip olan taraflar bir konum ve sermaye kaynaklarını elde edebilmek adına sürekli bir mücadele halindedirler. Bu mücadeleler alanların devingenliğinden dolayı süreklilik arz etmektedir. Sermaye, habitusun eyleyenlere kazandırmış olduğu yatkınlık bütününe bir sonucu olarak ortaya çıkan davranış örüntülerinin, eylem şemalarının bir getirisidir. Eyleyenlerin sahip oldukları habituslarının sermayeyi elde etmede önemli ve etkili bir araç olduğu unutulmamalıdır.

Kozmosları ayakta tutan ve eyleyenlerin kozmoslardaki oyunlarda kaderini belirleyen sermaye kavramı içinde farklı türleri barındırmaktadır. Bourdieu bu farklı sermaye türlerinin birikebilen, dönüşebilen bir yapısı olduğunu altını çizmektedir. Eyleyenler de bu bağlamda yaşam süreleri boyunca mevcut sermayelerine daha fazlasını ekleme, biriktirme ve var olan sermaye türlerini başka sermaye türlerine dönüştürme çabası içindedirler (Papilloud, 2003: 45). Sermaye türleri; ekonomik sermaye, kültürel sermaye, sosyal sermaye ve simgesel sermaye olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Bourdieu'nün diğer kavramlarında olan dönüşümlü ilişki sermaye türleri arasında da mevcuttur. Bu dönüşümlü ilişkiyi vurgulayabilmek adına sermaye türlerinin birikebilir ve dönüşebilir yapısına değinmektedir. Burada bahsedilmek istenilen ekonomik bir sermayenin kültürel sermayeye, kültürel bir sermayenin ekonomik bir sermayeye dönüşebilme özelliğidir.

2.3.3.1. Ekonomik Sermaye

Ekonomik sermaye kavramı Bourdieu'nün pek çok eserinde ve sermaye türleri arasında kavramsal öncelik tanıdığı bir kavramdır. Ekonomik sermaye, kozmoslardaki ilişkilerin özellikle de güç ilişkilerinin başat belirleyenisidir. Bourdieu'ye göre ekonomik sermaye elde bulunan evrensel bir nakittir (Bourdieu, 1986: 254, 1987: 131). Ona göre kültürel sermaye ekonomik sermaye karşısında rakip olabilme kapasitesine sahiptir, bu kapasitesine rağmen yaptığı gözlemlerde kültürel sermaye her zaman ikincil planda kalmaktadır. Kültürel sermayenin yansıması olan kültür dünyası, mevcut bir özerkliği olmasına rağmen, ekonomik sermayeye bağımlıdır. Bourdieu ekonomik sermayeyi kültürel, sosyal ve simgesel sermaye türlerinin kökeni olarak görmektedir ve diğer tüm sermaye türlerini dönüştürülmüş ve gizlenmiş ekonomik sermaye biçimleri olarak görmektedir (Bourdieu, 1986: 91). Başka bir ifadeyle, ekonomik sermaye diğer sermaye türlerinin temelinde yer almaktadır ve kültürel, sosyal ve simgesel sermaye türleri ekonomik sermayenin farklı formlara bürünmüş halidir. Ekonomik sermaye en genel tanımıyla maddi kaynakların elde bulundurulması durumudur. Ekonomik sermaye kaynaklarının elde bulundurulması durumu alanda güç sahibi olmak ve oynanan

oyunların seyrini yönetme yetkisini elinde bulundurmak anlamına gelmektedir. Ekonomik sermayenin paraya çevrilme ve somut malların mülkiyet hakları kapsamında kurumsallaşma özelliği mevcuttur.

Kültürel, sosyal ve simgesel sermaye türlerinin birikimini sağlayan aslında ekonomik sermayedir (Bourdieu, 1986: 252). Eyleyen alanda profesyonel bir pozisyona sahip olabilmek için elindeki ekonomik sermayeyi kullanarak diğer sermaye türlerini elde etmeye çalışmaktadır (örneğin aile geliri, okul harcı ve özel ders ücretini ödemek için kullanılabilir). Aynı zamanda kültürel, sosyal ve simgesel sermaye türleri ekonomik sermayeyi elde edebilmek amacıyla kullanılabilir. Eyleyen aldığı eğitimle iş dünyasında profesyonel bir konum edinebilmektedir ve bu konum ona ekonomik bir getiri sağlayabilmektedir. Sermaye ve sermaye türlerinin birbirlerine dönüştürülmesi konusunda David Swartz *Kültür ve İktidar*, Pierre Bourdieu'nün *Sosyolojisi* isimli kitabında şu cümlelere yer vermektedir:

Her ne kadar Bourdieu esasen iktidar ve tahakkümle ilgilense de, sermaye kavramı, Marx'ta olduğu gibi artı değer sağlama ya da bir ilkel birikim dinamiği anlamında herhangi bir sömürü kuramıyla ilişkili değildir. Ama Bourdieu'nün, Marx'ın ötesinde getirdiği temel katkılardan biri, iktidar kaynaklarını kuran çok daha geniş çeşitlilikte emek biçimleri olduğunu (yalnızca birkaçını sayacak olursak, toplumsal, kültürel, siyasi, dini, ailevi emek biçimleri gibi) ve bu emek biçimlerinin, belirli koşullar altında ve belirli oranlarda birbirlerine çevrildiğini görmemizi sağlamasıdır. Bourdieu'nün sosyolojisindeki odak noktalarından biri, bireylerin ve grupların, toplumsal düzen içindeki konumlarını korumak ya da yükseltmek için sermaye biriktirme, yatırımda bulunma ve çeşitli sermaye biçimlerini birbirine dönüştürme stratejilerini nasıl ve hangi koşullar altında kullandıkları sorusudur (Swartz, 2011: 110).

2.3.3.2. Kültürel Sermaye

Bourdieu'nün kültürel sermaye kavramı, aynı makro kozmosta aynı geçmişe ve farklı eğitim seviyelerine sahip çocukların okullarda gösterdikleri başarı farklılıklarının nedenlerini anlamak ve anlatmak üzere yaptığı çalışmasının bir çıktısıdır (Bourdieu 1986: 243; Bourdieu& Wacquant, 1992: 160). Bourdieu bu çalışmasından hareketle ailenin bireye aktarmış olduğu kültürel sermayenin okul başarısını ya da başarısızlığını analiz etmede iyi bir ölçüt olabileceğini dile getirmektedir. Başarı ya da başarısızlığı zekâ ve yeteneğe bağlayan uzlaşmış görüşlerden uzaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Kültürün bir güç unsuru haline gelebileceğini gösteren kültürel sermaye kavramı, Bourdieu'de geniş yelpaze sunan bir kavramdır. Bu kavram; sözel yetenek, genel kültür bilgisi, bilimsel bilgi, estetik seçimler, eğitim ve eğitim sistemlerine yönelik ipuçları sunan geniş açılı bir kavramdır. Bourdieu eyleyenlerin makro ve mikro kozmoslarda itibar, başarı, bilgi gibi illusio (çıkar) elde etme mantığının ekonomik bir forma

bürünmeden, alanlara yayılabileceğini kültürel sermaye kavramı ile anlatmaktadır. Eyleyenler ekonomik sermaye elde etmek için kullandıkları stratejileri kültürel sermayeyi elde etmek için de kullanmaktadırlar. Geliştirdikleri bu stratejileri kültürel sermayeyi biriktirme de kullanmaktadırlar ve elde ettikleri bilgi, itibar ve başarıyı bir sonraki nesillere bu sayede aktarmaktadırlar. Bourdieu, oluşturduğu sosyolojik bakış açısıyla sermaye türlerinin alanlarda üretimi, dolaşımı ve tüketimini incelemeye çalışmaktadır.

Akademik başarı ve bilgi, kültürel sermayeye yönelik yapılan yatırımların ürünüdür. Beceri ve yetenek de bu sermayenin yörüngesinde şekillenmektedir. Aileden miras kalan kültürel sermayenin türü ve miktarı akademik başarı düzeyini belirlemektedir. Kültürel sermaye eyleyenlerin sosyalleşme yoluyla edindikleri, bu sayede beğeni, fikir ve eylem şema şemaları oluşturdukları kültürle edinmiş oldukları yatkınlıklar bütünüdür. Kültürel sermayenin nesilden nesle aktarımı kozmoslardaki ve alanlardaki yapının korunmasına ve makro kozmoslarda, alanlarda yaşanan gelişmeler ışığında yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadır. Kültürel sermayenin ekonomik sermayeden ayrıldığı nokta kültürel sermayeye özgü mallar anlamlarını anlamak suretiyle işe yarar hale gelmektedir ve makro kozmosta kullanılabilir (Swartz, 2011: 111). Bourdieu (1986), kültürel sermayenin somutlaştırılmış, nesneleştirilmiş ve kurumsallaştırılmış olmak üzere alanlarda üç şekilde var olduğundan bahsetmektedir.

2.3.3.2.1. Somutlaştırılmış Kültürel Sermaye

Somitlaştırılmış kültürel sermaye birikimi çocukluk çağında edinilmeye başlanmaktadır. Aile, somutlaştırılmış kültürel sermayenin aktarımında ve edinilmesinde kilit role sahiptir. Çocukluğun ilk yıllarında aileden bireye, sonraki evrelerde öğretmenlerden bireylere doğru hareket eden bu sürecin amacı söz konusu bireyleri somutlaşmış kültürel belirlenimlere karşı duyarlı ve hazır hale getirmektir. Bunun yanı sıra bireylere kapasitelerine özgü yetenekler kazandırarak makro kozmosta bir konum edinmelerini amaçlamaktadır. Somutlaşmış kültürel sermaye edinimi pedagojik eylem gerektiren bir süreçtir (Swartz, 2011: 112). Bu pedagojik süreçle orantılı olarak somutlaşmış kültürel sermaye birikiminin miktarı, ilerleyen yıllardaki eğitim süreçlerinde ve daha sonraları iş hayatlarında başarı/başarısızlık, ödül/ceza durumlarını belirlemektedir. Bourdieu Fransa'da yaptığı etnografik gözlemlerinde bu durumu çok net görebildiğini dile getirmektedir. Yüksek kültürel sermaye birikimine sahip öğrencilere öğretmenlerin sözlü ve yazılı sınavlarda dil kullanımlarından (somutlaşmış kültürel sermaye) dolayı daha ayrıcalıklı davrandıklarını ve onları ödüllendirdiklerini gözlemlemiştir (Bourdieu, 1989: 48-81). Kültürel sermaye birikimi fazla olan, üst sınıf ailelere mensup bireyler, somutlaştırılmış kültürel sermaye birikimine alt sınıf ailelere mensup bireylerden bir adım daha

yakındır. Bu durum kültürel sermaye birikimi farklılıklarından doğan eşitsizliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Eğitim sisteminden, iş hayatındaki personel seçimine, evlilikte eş seçimine kadar hayatın pek çok alanında bu sermaye bir işleve sahiptir ve belirleyicidir.

Kültüre özgü belirlenimlerin kişinin bedenine dâhil edilmesi, artık onun bir parçası olması, Bourdieu'nün deyişiyle onun yatkınlıklar bütünü, habitusunun, bir parçası haline gelmesi durumu kabiliyet ve kalıtsal yollarla mümkün olmaktadır. Bourdieu bu sermaye türünün bireyin kendi benliğinin, belleğinin dışında bir yerde biriktirilemeyeceğini ifade etmektedir (Dursun, 2018: 84). Ayrıca bu birikim durumu bir yetenek işidir. Yetenekleri ekseninde bireyin bedenine dâhil olan ve yerleşik konuma geçen bu sermaye onun eylem şemalarında somutlaşmaktadır. Birey yetenekleri dâhilinde bu sermaye türünün miktarını artırabilmektedir ve kullanabilmektedir. Edinmiş olduğu bu sermaye aynı zamanda bireye yaşadığı makro kozmosta kullanabileceği yetenekler kazandırmaktadır. Bu yetenekler ait olduğu kozmosta ve konumlandığı alanda bir konum edinmesine olanak tanımaktadır. Somutlaştırılmış kültürel sermaye mevcudiyetini her daim sürdürme kabiliyetine sahiptir. Sürekli form değiştirme eğilimindedir. Bu nedenle Bourdieu somutlaşmış kültürel sermayenin sembolik sermaye formuna benzeyebildiğine değinmektedir.

2.3.3.2.2. Nesneleştirilmiş Kültürel Sermaye

Kültürel sermayenin ikinci formu olan nesneleştirilmiş kültürel sermaye sanat, edebiyat, bilim alanındaki üretimlerin kitaplar, eserler ve araçlar yoluyla nesneleştirilmesi durumudur. Bu üretimlerin okunması ve kullanılması uzmanlaşmış kültürel yetiler gerektirmektedir. Bourdieu *Sanatın Kuralları* isimli eserinde nesneleştirilmiş kültürel sermaye konusunu ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Özellikle üreticilerin (sanatçı, edebiyatçı vb.) ürettikleri üzerinden (sanat, edebiyat ve estetik alanlarına odaklanmakta) illusiolarının (çıkarlarının) ve amaçlarının ne doğrultuda olduğunu irdelemektedir. Somutlaştırılan kültürel sermaye çerçevesinde şekillenen fikirlerin yansıması olan ürünlerin nasıl nesneleştirildiğine odaklanmaktadır. Nesneleştirilmiş ürünlerin, üreticilerine sağladığı ekonomik ve sembolik getirilere kafa yormaktadır. Aynı zamanda bu alanların güç mekanizmalarıyla olan bağına odaklanmaktadır ve güç mekanizmalarının sanat, edebiyat, estetik gibi alanlardaki üretimleri nasıl şekillendirdiğine bakmaktadır.

Bireyin bedeninde soyut bir halde sıralanan yeteneklerin dışavurumu olan nesneleştirilmiş kültürel sermayenin bireye, alanlarda hem ekonomik hem de sembolik bir getirisi vardır. Bir yazar yazdığı kitabı satışa sunarak hem ekonomik bir kazanç elde edebilir, hem de kitabın eyleyenler tarafından beğenilmesiyle alanda saygın bir konum elde edebilir,

bunun yanısıra edindiği konumun getirisi olan tanınmışlık, ün ve şöhret gibi sembolik kazançlar elde edebilir. Bu bağlamda nesneleştirilmiş kültürel sermayeyi ilgili pazara tanıtacak, dağıtacak ve pazarlayacak kısacası işin ekonomik getiri sağlayacak kısmını yürütecek mekanizmalardan bahsetmek gerekmektedir. Nesneleştirilmiş kültürel sermaye üreticileri (yazar, şair, ressam, çevirmen vd.) kendilerine alanda çeşitli kazançlar elde etmelerine yardım edecek kişi ya da kurumlara (yapım şirketleri, yayınevleri vd.) ihtiyaç duymaktadırlar. Mevcut çarkların dönmesine ve illusioların (çıkarların) elde edilmesine olanak tanıyan kişi ya da kurumlar da alanda güç ve söz sahibi olabilmek adına bu üreticilere ihtiyaç duymaktadırlar. Karşılıklı bir gereksinme durumu söz konusudur ve her iki taraf illusioları (çıkarları) doğrultusunda hareket etmektedir. Bu tabloda unutulmaması ve altının çizilmesi gereken bir durum ise illusioların (çıkarların) birbiriyle uyuşması ve birbirine hizmet etmesi durumudur. Aynı zamanda Bourdieu'nün vurguladığı gibi en büyük illusio (çıkart) ekonomik kazanç elde etme dürtüsüdür. Kaya, her iki tarafın illusioları (çıkarları) konusunda şu cümleleri aktarmaktadır:

Bourdieu, alanların özerkliği bağlamında kültürel üretim alanını, özerk ve bağımlı olmak üzere çift yönlü değerler, pratikler ve ilkeler seti olarak tanımlar. Bağımlı tarafta, sanatsal üretime, herhangi bir üretim şekli gibi bakılır. Burada sanatsal çalışma ve üretim, önceden kurulmuş pazarın mantığına göre ticari başarı için üretilir. Reklam cingılları, okul tatili filmleri, havayolu romanları, suluboya resimleri gibi herhangi bir markette bulunabilecek şeyler sanatsal alanın bağımlı setine örnek olarak verilebilirler. Üreticiler, üretim sonunda sanatsal ilham için ne kendilerine içsel bir bakış yaparlar ne de başkalarının ürünlerine bu gözle bakarlar. Bunun yerine, talep edilen belli kalıplardaki ve şekillerdeki ürünleri yeniden üretirler. Fakat bu mantıkla üretilen şeyler de sanattır, çünkü bu alan içerisinde üretilmiştir. Ayrıca bu pazara yönelik üretim yaparlar, kaba bir merkantilizmden kaçınırlar ve sadece ekonomik çıkart için üretim yaptıkları şeklindeki bir imajdan kaçınırlar (Kaya, 2007: 405).

Bourdieu'nün oyun metaforu mantığının işleyişi de budur. Eyleyenler ortak illusio (çıkart) çatısı altında buluşarak oyunların devamlılığı için mücadele ederler ve oyunun sonunda hedeflediklerini elde ederek karlı çıkabilme arzusunun peşindedirler. Ekonomik kazanç getirisi olan üretim ve dağıtım eylemleri, alanların doxaları (kuralları) çerçevesinde şekillenmektedir. Söz konusu alanların doxaları (kuralları) kozmosların toplumsal ve tarihsel süreçleri içerisinde belirlenmektedir ve belirlenmeye de devam edecektir. Eyleyenler üretim ve dağıtım işlemlerini bu doxalar (kurallar) dâhilinde yapmaktadırlar. Yazarlar, kültürel sermayelerini yazınsal alanın doxalarına uygun şekilde nesneleştirmektedirler. Yayınevleri de yine nesneleştirilmiş eserleri belirli doxalar ölçütünde pazarlamaktadırlar. Eyleyenlerin eylemlerinde belirleyici olan doxalardır. Her eyleyen doğduğu andan itibaren içine doğduğu kozmosun doxalarına uygun bir habitus geliştirmektedir. Bu yatkınlık bütünü sayesinde eylemlerde bulunmaya ve kendisine bir

konum elde etmeye çalışmaktadır. Belirli doxalar ölçütünde somutlaştırdığı yetenekleri yine belirli doxalar dâhilinde nesneleştirmektedir.

2.3.3.2.3. Kurumsallaştırılmış Kültürel Sermaye

Bourdieu kurumsallaştırılmış kültürel sermaye kavramından *Homo Academicus* isimli kitabında detaylı olarak bahsetmektedir. Somutlaşan ve nesneleşen kültürel bir sermayenin kurumsal, akademik bir forma bürünme aşamalarını detaylı olarak ele almaktadır. Makro kozmosun yapısına paralel olarak şekillenen akademik alanın bireylere aktardığı, bedenlerine dâhil ettiği ve bu sürecin belgelendirdiği sermaye türüdür. Başka bir ifadeyle somutlaştırılmış kültürel sermaye sayesinde edinilen yetenek, beceri ve bilgilerin akademik geleneğin bakış açısıyla yoğrularak farklı bir forma sokulduğu, yaşanan kozmosta mevcut bilgi, yetenek ve becerilerin ilgili kurumlarca belgelenmek suretiyle güvence altına alındığı sermaye türüdür. Kurumsallaştırılmış kültürel sermayenin bireylere sunum ve dağıtım görevini kısacası aktarım görevini akademik kurumlar üstlenmiştir. Bu sermaye türü akademik alanın belirlenimlerine göre şekillenmektedir ve akademik geleneğin öngördüğü işleyişle bireylere aktarılmaktadır.

Akademik kurumlar bireye kazandırdıklarını diploma, sertifika gibi belgelerle kozmosta tanımlı hale getirmektedirler. Kazanılan yetenek, bilgi ve becerilerin yasal bir hale getirilmesi durumudur. Oyun metaforu bağlamında değerlendirilecek olunursa, kurumsallaştırılmış kültürel sermaye alanlarda oynanan oyunlara giriş belgesidir. Bu giriş belgesi hem oyunun doxalarına hâkim olunulduğunun hem de her oyunun belirli bir oranda sermaye gerektirdiğinin göstergesidir. Yasal hale getirilmiş (kurumsallaştırılmış) sermaye birikimi ile kazanılan bu belge bireylere alanlardaki oyunlara dâhil olabilmek hakkını ve bu oyunlardan farklı sermaye türleri kazanma olanağını sunmaktadır. Bu bağlamda, bu belgeye bir konum sertifikası da denilebilir. Bireye ait olduğu kozmosta bir değer, bir konum atfetmektedir. Değer sertifikasıyla bireyler iş hayatında kendilerine bir konum edinmeye ve mevcut sermayelerini başta ekonomik sermaye olmak üzere diğer sermaye türlerine dönüştürmeye çalışmaktadırlar. Kozmoslarda var olan mücadele alanlarından biri de bu alandır. Bireyler iş piyasası içerisinde kendilerine bir konum edinebilmek için birbirleriyle sürekli bir rekabet halindedirler. Mevcut rekabet ortamında aynı değer sertifikasına sahip bireyler arasında bir adım öne çıkabilmek önemlidir. Bourdieu bu bağlamda aynı değer sertifikası ve aynı kültürel sermaye donanımına sahip bireyler arasında bir adım öne çıkabilmenin, fark atabilmenin belgenin alındığı kuruma bağlı olduğunu belirtmektedir (Bourdieu, 1986: 248). Sertifikalar, diplomalar kadar bu belgeleri veren kurumlar da önem arz etmektedir. Akademik kurumlar da kozmos içerisinde vizyon ve misyonlarıyla bir konuma sahiptirler ve kendi içlerinde belirli ölçütlere göre sıralanmaktadırlar. Türkiye ölçeğinde düşünüldüğünde, Koç Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Boğaziçi

Üniversitesi gibi üniversiteler en iyi üniversite sıralamasında üst sıralarda yer almaktadırlar. Bu üniversitelerde eğitim görebilmek farklı ekonomik, kültürel sermaye birikimlerini gerektirmektedir. Kültürel sermaye birikiminin düzeyi girilen sınavlardan alınan puanlarla ölçülmektedir. Yukarıda bahsedilen üniversiteler öğrencilerden belirli bir kültürel birikimin üzerinde bir sermaye beklemektedir. Bourdieu'nün düşüncesinden hareketle bir örnek vermek gerekirse, ODTÜ ve Mersin Üniversitesi mühendislik bölümünden mezun olan ve aynı işe başvuran iki kişi arasında seçim yapılırken, değer sertifikasının ODTÜ'den alınmış olmasının önem arz edebileceği ve belirleyici olabileceği söylenebilir.

Kültürel bir sermayeyi akademik bakış açısıyla yoğunlaştırarak kurumsal, yasal bir forma getirme çabası alanda bir saygınlık kazanma, bu sayede ekonomik sermaye kaynaklarına ulaşma girişimleridir. Ekonomik sermaye kaynaklarını elde etme isteği kurumsallaşmış kültürel sermaye döngüsünü canlı tutmaktadır. Aynı zamanda kozmoslar arası ilişkilerde saygın bir konum edinmede ekonomik sermaye kadar kurumsallaşmış kültürel sermaye düzeyi de belirleyicidir. Çalışan nüfusun eğitim düzeyi ilgili kozmosa artı bir değer kazandırmaktadır. Hem kozmos içi oyunlara hem de kozmoslar arası oyunlara dâhil olabilmenin bir koşuludur. Aynı zamanda kurumsallaşmış kültürel sermaye bireylere kendi alanlarında oynanan oyunların habitus ve doxalarına yönelik bir bilinç kazandırmaktadır. Örnek vermek gerekirse, çeviri/bilim bölümünden mezun olan bir öğrenci çeviri piyasasında bir oyuna dâhil olurken, bu oyunun habitus ve doxaları hakkında bir bilgi sahibidir. Almış olduğu sertifika ve diplomalar alanın habitus ve doxalarına hâkim olduğunu gösteren belgelerdir. İşveren de alana hâkim olduğunu ve oyun oynamaya yeterli olduğunu yasal olarak gösteren belgeleri göz önünde bulundurarak ilgili kişiyi oyuna dâhil etmeye layık görmektedir. Oyuna giren oyuncunun yapmış olduğu çeviriler hem alanın habitus ve doxalarına hakim olduğunu hem de kurumun habitus ve doxalarını bildiğini ve yeterli sermaye birikimine sahip olduğunu gösteren çıktılardır. Bu çıktılar oyuncunun oyunu kazanma ya da kaybetme ihtimalini belirlemektedir. Oyunu kazanan oyuncular yaptıkları çevirilerle alanda saygın bir konum elde etmektedirler. Bu saygın konum oyuncuların ilgili kurumlar ve kozmostaki okuyucular tarafından tercih edilme olanakları yükseltmektedir.

Değnilmesi gereken bir diğer husus ise, yüksek kurumsal sermayeye sahip oyuncular oyunda avantajlar (iş hayatında büyük kariyer imkânları elde etmek gibi) elde ederek büyük ekonomik sermaye kaynaklarına ulaşma hakkı kazanmaktadır. Yüksek kariyer, başarı, saygınlık ve ekonomik sermaye kaynaklarını elinde bulunduran ailelere, üst sınıf ailelere mensup bireyler ailelerinin sahip olduğu kaynaklardan önemli ölçüde faydalanmaktadırlar. Örnek vermek gerekirse, yüksek kurumsallaşmış sermayeyle iş hayatında prestijli bir kariyere sahip olan ve bu sayede ekonomik sermaye birikimini güçlendiren aileler (Bourdieu'nün deyimiyle egemen olan sınıf) mevcut sermaye birikimlerini kullanarak çocuklarını farklı düzeylerdeki eğitim

kurumlarına gönderebilmektedir ve bu kurumlarda başarı göstermelerine, mevcut kültürel birikimlerinin aktarılmasına olanak tanımaktadırlar. Bu sayede sahip oldukları konumlarını ve birikimlerini gelecek kuşaklara aktarmaktadırlar. Bourdieu tam bu noktada, alanlarda oynanan oyunlarda yer alan oyuncular arasındaki farklılıkları ya da eşitsizlikleri yaratan kültürel ve ekonomik sermayenin aktarımını yukarıda anlatıldığı boyutuyla ilişkilendirmektedir. Ekonomik sermayenin ekonomik eşitsizlikleri yarattığını ve yeniden ürettiğini kabul etmektedir. Bu eşitsizliklerin yer aldığı düzenin üretimi yalnızca ekonomik sermaye aktarım boyutuyla düşünülmemelidir, kültürel sermaye aktarımının da önemli bir role sahip olduğu unutulmamalıdır.

Ekonomik ve kültürel sermaye aktarım boyutu toplumdaki eşitsizlikler (egemen olan sınıfa ait bir çocuk ve egemen olunan sınıfa ait bir çocuğun karşılaştırılması) bağlamında düşünülmelidir. Sermaye aktarımında eğitim kurumları var olan eşitsiz düzeni dengelemek yerine bu eşitsizliği pekiştirmektedir. Egemen olan sınıfa ait bir birey belirli bir sosyo-kültürel çevreden geldiğinden okulda var olan sistemle uyumlu bir tablo çizmektedir. Bu durum ait olduğu sosyal çevrenin bireye getirdiği bir artıdır. Bourdieu toplumsal farklılıklardan kaynaklanan eşitsizliklerin akademik başarıyla ilişkilendirilerek masum ve doğal bir görünüme kavuşturulduğuna değinmektedir. Egemen olan sınıfa ait bireylerin başarıları belge, sertifika ve diplomalarla kurumsal/yasal getirilmekte ve bu belgeler onların üstün yetenek, başarı ve zekâ seviyelerinin göstergesi olarak alanda işlem görmektedir. Oysaki bu başarı sadece yetenek ve zekâlarının bir ödülü değil, ait oldukları sosyo-kültürel çevrenin sermaye birikiminin bir başarısıdır. Egemen olan sınıfların sermayelerinin eğitim kurumları aracılığıyla kurumsal bir sermaye türü olarak meşru bir forma büründürülerek aktarılması, aynı zamanda konum ve saygınlıklarının aktarılması, alanlarda var olan katmanlaşmanın, eşitsizliklerin sürdürülmesi anlamına gelmektedir (Bourdieu, 1977b: 487-511, 1986: 214-258, 2004: 11-24).

2.3.3.3. Sosyal Sermaye

Kozmosları anlamada ve tanımlamada kullanılacak önemli kavramlardan birinin sermaye kavramı olduğuna değinen Bourdieu, mevcut kozmosları tasvir etmede ekonomik ve kültürel sermaye kavramlarının önemli olduğu kadar, sosyal sermaye kavramının da önemli olduğuna değinmektedir. Bourdieu sosyal sermaye kavramında bireylerin tanışıklık durumlarına, birbirleriyle olan bağlantılarından örülen ağların önemine ve bu ağların doğurduğu eşitsizliklere vurgu yapmaktadır. Sosyal sermaye en genel tanımıyla tanışıklık durumları ve ilişki ağlarına gizlenmiş olan başka bir ifadeyle sosyal ilişkilere gömülmüş olan kaynakların toplamıdır (Bourdieu, 1986: 249). Kozmoslar ve kozmoslar içerisinde konumlanan eyleyenlerin birbirleriyle olan bağlantıları, bu bağlantılardan doğan ilişkiler ve bu ilişkilerin her

bir eyleyene yüklediği sorumluluk, görev ve imtiyazları içinde barındırmaktadır. Bourdieu eyleyenlerin alanlar içerisinde konum ve saygınlıklarını sürdürmek, sosyal sermayelerini korumak, güçlü ilişkiler kurmak adına diğer eyleyenlerle sürekli bir rekabet içinde olduklarına değinmektedir. Sosyal sermayenin eyleyenlerle olan bireysel ilişkiler neticesinde kazanılabilir bir özelliği vardır. Sosyal sermaye eyleyenlerin kültürel ve ekonomik sermayelerini de canlı tutmalarını sağlayan önemli unsur olarak algılanabilir (Bourdieu, 1986: 49).

Sosyal sermaye akrabalık, iş arkadaşlığı, komşuluk gibi çeşitli eylemlerle sosyal ilişkiler ağı içinde devamlı üretilmektedir. Bu ağ eyleyenler arasında akraba olma, dost olma, güçlü olma, borçlu olma gibi daha itimata dayalı ilişkiler üretmektedir. Gruplar, aileler içerisinde sosyal sermaye ilişkileri kurumsal bir yapı (akrabalık ilişkileri gibi) haline dönüşmektedir (Bourdieu, 1986: 247). Gruba ya da aileye sonradan dâhil olanlar önceden örülen ilişkiler ağı, sosyal sermaye birikimi ekseninde hareket etmek zorundadırlar. Bu noktada Bourdieu ilişkiler ağı içerisinde zaman zaman farklı kırılmaların olabileceğini de hatırlatmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Türkiye’den Almanya’ya göç eden bir ailenin Türkiye’de doğan çocukları ve Almanya’da doğan çocukları arasındaki ilişkiler ağına değişikliklerin gözlemlenmesi muhtemeldir. Almanya’da ya da Türkiye’de doğan çocukların Alman eşlerle evlenmesi durumu da ailenin yapısında ve buna bağlı olarak ilişkiler ağına değişiklikler meydana getirebilmektedir. Bu evliliklerden doğan çocuklarda farklı sosyo-kültürel bir ortama doğacaklarından farklı sosyal ilişkiler ağı örmeye ve ailelerinden farklı bir sosyal sermayeye sahip olmaya başlayacaklardır. Bu nedenle aynı aile içerisindeki eyleyenler bile sosyal sermaye üretiminin devamlılığını sağlamak adına sürekli bir mücadele içinde olacaktır.

Eyleyenler ait oldukları kozmosta sürekli sosyalleşme çabasında içindedirler. Sosyalleşme süreçleri kapsamında eyleyenler farklı roller almaktadır ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlayan ilişkiler ağını eylemleriyle örmektedirler. Sosyalleşme süreçleri sosyal sermaye kaynaklarıdır ve sosyal sermaye türünün üretimini ve devamlılığını sağlamaktadır. Mevcut sosyalleşme süreçlerinde sosyal sermaye birikimi fazla olan eyleyenler ilgili kozmos ya da alanda saygın bir konuma gelmektedirler. Diğer eyleyenler tarafından bilinen, saygı duyulan bir kimliğe sahip olmaktadır. Bu durum ait oldukları aile, grup ya da icra ettikleri meslek gruplarında bazı yetki ve vasıflar kazanmalarının yolunu açmaktadır. Yetki ve vasıflarını artırarak ilgili alanlarda daha güçlü olmak isteyen daha doğrusu yasal tanınırlık kazanmak isteyen eyleyenler kendilerine sosyal sermaye sağlayan faaliyetlere büyük önem vermeye ve bu bağlamda adımlar atmaya özen göstermektedirler.

Ait olunan aile ya da grupların sosyal sermaye birikimleri eyleyenlere farklı imkânlar sunabilmektedir. Sosyal sermaye birikimi fazla olan aileye, gruba mensup bir eyleyen mevcut birikimlerini artırarak durumu kendi yararına dönüştürebilmektedir. Bu bağlamda ait olunan grup ya da ailenin sermaye birikimi alanlarda oynanan oyunlarda yer alabilmek ve var

olabilmek için büyük bir önem arz etmektedir. Sosyal sermaye ilişkilerinden kaynaklanan yapısal farklılıklar alanlarda oynanan oyunlarda eyleyenler arasında bir eşitsizlik durumu inşa etmektedir. Mevcut yapısal farklılıklar eyleyenler arasında egemen olan ve egemen olunan tarafların gün yüzüne çıkmasına neden olmaktadır. Bourdieu (1986) eyleyenler arasında oluşan sosyal sermaye birikiminden kaynaklanan bu eşitsizlik durumunun kültürel, ekonomik sermaye gibi sermaye türlerine erişimi de zorlaştırdığını dile getirmektedir. Aynı zamanda kültürel ve ekonomik sermaye kaynaklarına sahip olma durumunun da sosyal sermaye kaynaklarına erişimi etkilediğini dile getirmektedir.

2.3.3.4. Simgesel Sermaye

Bourdieu'nün değindiği sermaye türlerinden bir diğeri ise simgesel sermaye kavramıdır. Simgesel sermaye kültürel, ekonomik ve sosyal sermaye türlerini belirli oranlarda içinde barındıran bir sermaye türüdür ya da kültürel, ekonomik ve sosyal sermayenin bir türüdür de denilebilir. Bu nedenle simgesel sermaye türünün diğer sermaye türlerine bürünebilme, dönüşebilme özelliği vardır. Bir eyleyenin edindiği kültürel sermaye birikiminin getirisi olan tanınmış, saygın bir imaj alanda kültürel sermayesinin simgesel sermayeye dönüşmüş halidir. Bu durum sermaye türlerinin birbirlerine dönüştürülebilir olduğunun kanıtıdır. Bourdieu'nün bu örnekte olduğu gibi tüm kavramlarında bu dönüşümsel ilişkiyi ve iç içe geçmişlik durumunu gözlemlemek mümkündür.

Simgesel sermaye birtakım illusioları (çıkarları) kamufle ederek, onları yasal bir forma büründürebilmektedir. İllusiolarla yönelik meşru talepler üretebilen bir güç türüdür (Swartz, 2011: 67). Güç ilişkilerinin çıkarsız, meşru bir kalıba sokulmasını sağlayabilmektedir. Kazanılmış birikimlerin belli bir amaca hizmet etmiyormuş gibi gösterilmesi, bir tür algı yaratılması yaratılması durumudur. Simgesel sermaye eyleyenlere ait oldukları kozmoslarda (makro ve mikro) edindikleri sermaye birikimlerini illusioları doğrultusunda kendilerine kar, fayda ve çıkar sağlayacak şekilde kullanma aynı zamanda bu durumu şık bir forma sokabilme olanağı vermektedir. Bu sayede illusiolar görünürlüğünü kaybetmektedir.

Alanlarda oynanan oyunlarda şık bir forma büründürülen, görünürlüğünü kaybeden illusiolar tanınırlık, şan ve saygın bir imaj şeklinde eyleyenlere geri dönüş yapmaktadır. Swartz simgesel sermayenin bir tür güven sermayesi olduğunu ifade etmektedir. (Swartz, 2011: 133). Bu sayede alanda saygın bir imaj edinen eyleyenler girdikleri her oyunda eylemlerini istekleri, çıkarları doğrultusunda gerçekleştirecekleri kartlar kazanmaya devam etmektedirler ve çoğu zaman oyunun büyüğü havasından dolayı bu durumdan karşı tarafın haberi olamamaktadır. (Swartz, 2011: 68). Bu bağlamda Bourdieu'nün eylem kavramından bahsetmek gerekmektedir. Bourdieu' ya göre her eylem bir illusio amacı gütmektedir. Bu nedenle eylem kavramının yerine

strateji kavramının kullanılmasının daha uygun olacağını dile getirmektedir. Strateji kavramıyla her eyleyenin içinde bulunduğu durumdan kendisine bir avantaj sağlama arzusu içinde olduğunun altını çizmektedir. Evlilik kurumunda örülen ilişkilerin bile farkında olarak ya da olmayarak maddi veya simgesel illusioların elde edilmesine yönelik gerçekleştirilen bir strateji olduğunu söylemektedir (Bourdieu, 1977c: 36 akt. Swartz, 2011: 99).

Çıkarlı eylemleri çıkarsız gibi gösterebilen simgesel sermaye; simgesel bir güç, simgesel bir etki ve simgesel bir şiddet üretmektedir. Simgesel şiddet kendini karşı tarafa çok hissettirmeden işleyen bir şiddet türüdür. Bu şiddet ilgili oyunlarda egemen olan ve egemen olanın baskısına maruz kalan egemen olunan tarafı ortaya çıkarmaktadır. Egemen olan taraf simgesel etki sayesinde egemen olunan tarafı tesiri altına almaktadır. Yaratmış olduğu bu büyümlü hava içerisinde sahip olduğu sermaye birikimini farklı sermaye türlerine dönüştürerek oyundan daha güçlü bir şekilde çıkmaya çalışmaktadır. Bourdieu'ye göre tüm bu stratejilerin amacı ekonomik sermaye kaynaklarına ulaşmaktır ve bu bağlamda simgesel sermaye bir bakıma ekonomik sermayenin farklı bir kılığa bürünmüş halidir (Swartz, 2011: 130).

Bourdieu, güç ilişkilerinin alanlarda sahneye çıkması için gücün meşrulaştırılması gerektiğinin altını çizmektedir. Gücün meşrulaştırılması ise ekonomik, politik, kültürel vb. illusların inkârını gerekli kılmaktadır. Simgesel sermaye, çıkarlı ilişkileri inkâr edilebilen bir sermaye türüdür (Bourdieu, 1977c: 183). Aynı zamanda güç ilişkilerini yasal hale getirebilen bir sermaye türüdür. Bourdieu çıkarlı eylemlerinin çıkarsızlığa bürünmesinden fayda sağlayabilen eyleyenlerin sembolik sermayeyi elde ettiklerini belirtmektedir (bkz. 1972: 227-243, 1977c: 171-83, 1990b: 12-21, 1991: 163- 170). Çıkarlı ilişkileri kamufle eden simgesel sermaye, gücün kabulüne, güce saygıya hizmet eden ve onu yasal hale getiren bir sermaye türü olarak özetlenebilir.

2.3.4. İllusio (Çıkar) Kavramı

Yukarıda fazlaca adı geçen illusio kavramını detyalı olarak ele almak gerekirse, Bourdieu'nün alanlarda oynanan oyunların devamlılığını sağlayan kilit kavramlarından biri de illusio kavramıdır. İllusio, eyleyenlerin alanlarda oynanan oyunlara dâhil olmalarını, oyunu oynamaya değer bulmalarını ve oyunlardaki mücadelenin devamlılığını sağlamaktadır (Bourdieu, 1994: 151). Alanlarda güç ilişkilerinin sahnelenmesine ve sermaye türlerinin değişim ve dönüşümüne büyük ölçüde neden olan illusio kavramıdır. İllusio en genel tanımıyla çıkar anlamına gelmektedir. Bourdieu'nün oyun metaforunda yer verdiği bu kavram eyleyenlerin oynanan oyunlarda sermaye birikimlerinin harekete geçmesini ve bu birikimlerin eyleyenlere kazandırmış olduğu vasıf, kabiliyetlerin gün yüzüne çıkmasını sağlayan bir unsurdur. İllusio kavramını Bourdieu, her ne kadar ekonomik illusiolar ağır bassa da, illusioyu

salt ekonomik sermaye kaynaklarına ulaşma çabasına indirgemeyerek eyleyenlerin diğer sermaye türlerine erişme arzularına ve sahip oldukları güç ve vasıfların (simgesel sermaye) diğer eyleyenler tarafından kabulüne yönelik bir çaba olduğuna dikkat çekmektedir (Sevim, 2014: 18).

Eyleyenler içine doğdukları makro kozmosun ve makro kozmos içinde konumlanan mikro kozmosların doxa (kural) ve normları çerçevesinde eylemlerde bulunmaktadır. Bu nedenle Bourdieu, *illusio* kavramının habitus kavramı tarafından belirlendiğine değinmektedir. Daha açık bir ifadeyle eyleyenlerin belirli makro kozmosa aidiyeti olduğunun ve illusiolarının ilgili kozmosların sosyal DNA'ları tarafından belirlendiğinin unutulmaması gerektiğinin altını çizmektedir (Bourdieu, 1987: 62-63). *Illusio*, alanlarda oynanan oyunların eyleyenlere sunduğu illusioların peşinden gidilmeye değer olduğu ve sorgulanmadan kabul edilmesi gerektiği yönündeki büyümlü oyun hissini desteklemektedir (Bourdieu, 1977d, 25-122). *Habitus*, *illusio* ve doxa arasındaki iç içe geçmiş ilişki alanlardaki oyunların devamlılığını sağlamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, makro kozmos ve mikro kozmos yapılar ve bu yapıların belirlenimlerine yönelik eylemlerde bulunma yatkınlığı kazandıran habitus, oyunun kurallarını sorgulamadan kabul etmeye değer kılan doxa ve oyun içindeki çıkarların peşinden gitmeye inandıran *illusio* arasında iç içe geçmiş bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki alanlardaki güç ilişkilerini, sermaye dönüşümlerini, egemen olan taraf ve egemen olunan tarafları üretmeye devam etmektedir. Aynı zamanda habitus, *illusio* ve doxa ortaklığından ortaya çıkan güç ilişkileri oyuna bir kavram daha eklemektedir. Bu kavram simgesel şiddet kavramıdır.

Bourdieu *illusio* kavramını sosyal yaşamın iki farklı yönüyle ilişkilendirmek için kullanmıştır. İlki, bireysel eylemlere hizmet eden saklı illusioları açıklamaya yöneliktir. Bu yön belirli bir üniversiteye gitme veya daha iyi bir iş bulma motivasyonlarının yalnızca ontolojik güvenliğe ulaşmakla ilgili olmadığı, aynı zamanda ekonomik kazanç, tanınma ve statü ayrımı biçimleriyle de yakından ilgili olduğuyula ilintilidir. İkincisi ise, eyleyenlerin bazı alanlarda uyarılara maruz kalarak nasıl eylemlerde bulunduklarını açıklamaya yöneliktir (Wacquant, 1992: 26). *Illusio* kavramı oyunda büyülenmenin altında yatan ve daha sonra da sosyal dünyayla belirli ilişkileri harekete geçiren kaygı ve arzuları anlamaya yönelik bir argüman sunmaktadır (Aarseth, 2017: 12). Bourdieu'nün *illusio* anlayışı söylemsel olanın arkasına gizlenmiş olanları ortaya çıkarmak için elverişlidir. Bireysel eylemlerin gizli sonuçlarını anlamaya yöneliktir. *Illusio*'ya başvurarak bu düşünme aracının oyunlarda nasıl işlediğine ve oyun sırasında bazı amaçların, güdülerin ve ödüllerin diğerlerine göre nasıl öncelikli olduğuna dair bir görüş sahibi olabiliriz. Threadgold'a göre, Bourdieu'nün alanla da yakından ilişkili olan *illusio* kavramı, belirli bir alana yönelik oyundaki deneyimlerin başka bir alandaki strateji ve mücadeleleri nasıl etkilediğini düşünmek için de bir kapsam sağlamaktadır (Threadgold, 2017: 44). Araştırmamız kapsamında cümleyi yorumlamak gerekirse, bir çeviri eserde kullanılan

çeviri stratejilerinin arkasında gizlenen illusioların ortaya çıkarılması için ilgili yayınevi illusiolarının düşünülmesi ve araştırılması gerekmektedir.

2.3.5. Doxa (Kural) Kavramı

Bourdieu'nün oyun metaforunda kullandığı, alanlarda oyunların ve güç ilişkilerinin devamlılığını sağlayan bir diğer kavram da doxa kavramıdır. Doxa en genel haliyle yerleşik kurallar olarak tanımlanabilir. Oyunun içine yerleşmiş, söylemsel olmayan ve oyunu oynamaya değer bulan eyleyenler tarafından sorgulanmadan içselleştirilen ve kabul edilen kurallardır. Eyleyene oyuna katılma ve oyunu oynamaya değer bulma hissi vermektedir. Bourdieu'ye göre alanlardaki oyunları başlatan ve eyleyenlerin eylemlerini harekete geçiren doxaya olan itimattır (Bourdieu, 1977d: 145). Mevcut güç ilişkilerinin sahnelendiği oyunların kurallarını yasal ve doğal bir forma sokan doxadır. Aynı zamanda doxa oyunun vaat ettiği illusioların sorgulanmaması gerektiğine inandırmaktadır (Koytak, 2012: 92). Doxa, yaşanmış deneyimlerin ve kolektif inancın şekillenmesinde mutlak bir güce sahip olan tarihsel süreç içerisinde eyleyen etkileşim sistemlerini kavramsallaştırmaktadır.

Bourdieu, doxa kavramını doğal ve sosyal dünyada görünür olan bir organizasyonun/örgütün/kurumun nesnel prensipleri ile eyleyenlerinin öznel tutumları arasındaki sözde/yarı mükemmel uyuşması olarak tanımlamaktadır (Bourdieu, 1977c: 164). Bu yarı/sözde benzeşme nesnel yapılar ile öznel eylemler arasındaki bariz anlaşmazlıkların önüne geçmektedir. Birbirlerinin amacına ve doğasına uygun eylemlerde bulunmaya yönelik bir ortak inanç/kabul yaratmaktadır. Doxanın yarattığı bu ortak inanç eyleyenlerin alanlarda oynanan oyunların belirlenimlerine uygun hamlelerde bulunmalarını sağlamaktadır. Ancak bazı durumlarda eyleyenler kozmoslarda oynanan oyunların doxalarına uygun eylemlerde bulunmak yerine, mevcut doxaların değişmesine yönelik eylemlerde bulunabilmektedirler. Alanın doxalarıyla bir oyuna girmeyi tercih edebilmektedirler. Doxa değişkenliği alanın yapısal bileşenlerini, yaratılan ortak inancı, mevcut kabulleri etkilediği kadar eyleyenlerin habituslarının yeniden üretimi de etkilemektedir. Doxa değişikliğine yönelik başlatılan oyunda doxa değişikliğini isteyen tarafın egemen olması durumunda, mevcut kabullerin sorgulanması ve doxa değişikliğine gidilmesi kaçınılmazdır. Çeviri tarihinde de doxa sorgulamalarına ve buna bağlı olarak çeviri alanında/çeviribilimde yaşanan doxa değişikliklerine (paradigma değişikliklerine) rastlanabilmektedir.

2.4. Çeviri Sosyolojisi

Bu bölümde yukarıda detaylı olarak ele alınan Pierre Bourdieu kavramlarının çeviri sosyolojisi başlığı altında yapılan çalışmalara olan yansımaları ele alınacaktır. Bu kavramlar ışığında yapılan çalışmaların çeviribilime/çeviri olgusuna/çevirmene getirebileceği yeni açılımlara odaklanılacaktır. Çeviri sosyolojisi, çeviri alanının bazı doxalarının gözden geçirilmesi, sorgulanması ve değiştirilmesi gerektiği gerçeğinden hareket etmektedir. Bu bir nevi alanın doxalarıyla oyuna dâhil olmak demektir. Çeviri sosyolojisinin en başat referansları arasında Pierre Bourdieu ve onun bütünlük yapıda sunduğu kavramlarının gösterilmesinin nedeni, Bourdieu'nün bu kavramları makro kozmostaki gözlemlerinden hareketle makro kozmosu odağına alarak açıklamasıdır. Çeviri eylemi kozmosları değiştirim ve dönüştürüm erkini elinde bulunduran toplumsal bir eylemdir. Bu nedenle çeviriye yönelik soruların cevabı kendi gerçekliğinin içinde, makro kozmosun içinde aranmalıdır.

Bu düşüncelerden hareketle, Michaela Wolf *Bourdieu's 'Rules of the Game': An Introspection into Methodological Questions of Translation Sociology* (Bourdieu'nün "Oyunun Kuralları": Çeviri Sosyolojisinin Metodolojik Sorularına Bir İlgözlem) isimli makalesinde ilk olarak kültürel dönüşümün çeviri çalışmalarında kuşkusuz bir dönüm noktası olduğunu dile getirmektedir. Çeviri tarihinde kültürel etmenlerin etkisini odağına alan ve varlığını vurgulayan ne Nida'nın dilbilimsel yaklaşımında (1964), ne Vermeer'in işlevsel yaklaşımında (1986) ne de Toury'nin betimleyici çalışmasında (1995) çeviri metnin üretiminde metni dıştan çevreleyen unsurlara ve çevirmenlere, çevirmenleri derinden etkileyen dış faktörlere odaklanmadığını belirtmektedir (Wolf, 2007: 131). Ancak 1990 yılında Susan Bassnett ve André Lefevere' in *Translation, History and Culture* (Çeviri, Tarih ve Kültür) isimli çalışmalarında yer verdikleri 'her zaman çevirinin aktarıldığı bir tarih ve çevirinin gerçekleştiği bir bağlam olduğu' (1990: 11) görüşü çeviri çalışmalarında yeni ufuklar açmıştır. Bu görüşten hareket eden bakış açıları Wolf'a göre ortak disiplinlerarası çabaya büyük destek vermiştir. Çeviri alanındaki yeni çalışmalar (feminist çeviri, postkolonyal çeviri, çeviri ve etnografik çalışmalar vb.) çeviri eyleminin arkasında yer alan güç ilişkilerine odaklanmaya başlamışlardır. Wolf, çeviri sürecini aydınlatan ve çevirinin asla nötr bir eylem olamayacağına gerçeğine işaret eden bu çalışmaların çeviride ihmal edilen bir gerçeğin gün yüzüne çıkmasına ortam hazırladığına vurgu yapmaktadır. Unutulan, ihmal edilen ya da görmezden gelinen bu gerçek çevirinin toplumsal bir eylem, sosyal bir uygulama olduğudur. Göz ardı edilmemesi gereken bir diğer gerçek ise; çeviri sürecinin arka planındaki hareketliliklerdir. Wolf, çeviri sürecinin arka planında yer alan kurum ve eyleyenlerin elzem rollerinin göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Wolf, 2007: 132). Wolf, Bourdieu kavramlarının çeviriye kuşatan sosyal koşulların varlığına dikkat

çekmesi ve çeviri sürecinin işleyişine ışık tutması bakımından çeviri çalışmalarına önemli bir ivme kazandırabileceğinden bahsetmektedir.

Wolf (2007) *Constructing a Sociology of Translation (Çeviri Sosyolojisinin İnşası)* isimli kitaba yazdığı önsözde de çeviri eyleminin toplumsal yönüne dikkat çekmektedir. Aynı zamanda toplumsal bir eylemi icra eden çevirmenin de toplumsal bir eyleyen olduğunun göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. 2000'li yıllarda çeviribilimde bir sosyolojik dönemece girildiğinden bahsetmektedir (Wolf, 2007: 2). Bu dönemde çeviri eylemi artık çevirinin tüm süreçlerinde belirleyici olan kurumlar ve eyleyenleri kapsayan toplumsal bir eylemdir. Çevirmen de makro kozmosa ait bir eyleyen olarak makro kozmos kimliğiyle ön plandadır. Wolf bu yazısında çeviri tarihine yönelik değerlendirmelere de yer vermektedir. Özellikle de Justa Holz Mänttär, Gideon Toury ve Even Zohar'ın çevirinin sosyal sorununu farklı biçimlerde, farklı bakış açılarıyla ele alan çalışmalarına değinmektedir. Bu çalışmalara odaklanmasının nedeni ise ilgili çalışmalar çeviride sosyal faktörlerin etkilerine yönelik bir farkındalık yaratsa da, ilgili çalışmalarda bu faktörlerin etkilerine ilişkin bir veri yer almamasına dikkat çekmek istemesidir. Ancak bu kuramlarda sosyolojik bakış açılarını yakalamak mümkündür. Bourdieu'nün bahsettiği egemen olan ve egemen olunan tarafları Even Zohar'ın *Çoğul Dizge* kuramında gözlemlemek mümkündür. Başka bir ifadeyle, Bourdieu'nün değindiği bir mikro kozmosun özerkliğini kazanması için kendisini çevreleyen bir diğer mikro kozmosun habitus ve doxalarına gösterdiği direnişi Even Zohar'ın çoğul dizge kuramındaki merkez-çevre karşıtlığında da gözlemlemek mümkündür. Bu kuramda, merkez ve çevre farklı ilgileri olan eyleyenler arasında mücadelelerin yaşandığı alanlardır. Çevre konumunda olan bir alan, çevre konumundan çıkıp, merkez konuma gelebilmek için merkeze bir direniş göstermektedir. Merkez-çevre arasındaki bu ikili çatışmadan çevre konumundaki alan kendine özgü bir sermaye sayesinde galip çıkabilir. Even Zohar çoğul dizge kuramında, merkez /çevre ilişkisine odaklanarak çeviride var olan güç ilişkilerini göstermeye yönelik bir adım atsa da, güç ilişkilerinde yer alan eyleyenlerden hiç bahsetmemiştir.

Wolf, Gideon Toury'nin kaynak ve erek metin arasındaki ilişkileri yöneten norm kavramı ile Bourdieu'nün habitus kavramı arasında benzerliklerin olduğunu belirtmektedir (Wolf, 2007:8). Toury'nin norm kavramı metin seçiminden, kaynak dil seçimine, erek kültür için uygun yazınsal türün seçilmesinden, iki kültür arasındaki ilişkileri gün yüzüne çıkaran çeviri stratejilerine kadar çevirinin tüm evrelerine işlemiş durumdadır. Belirli bir dönemde geçerli olan çeviri normlarının detaylı analizinin kültürel bir olgu olarak çeviriye yönelik bakış açılarının gün yüzüne çıkarılmasına olanak tanıyabileceğinden bahsetmektedir. Bütün bunlara rağmen Wolf, norm kavramının bu süreçte aktif bir rolü olan çevirmenin eylemlerini çeviri sürecine dâhil etmediğini belirtmektedir (Wolf, 2017: 8). Wolf'a göre Holz Mänttär'in çeviri eylemi modeli de çeviriye yönelik sosyolojik olarak yürütülen bir çalışmaya temel oluşturabilir.

Mänttäri bu çalışmasında çevirmeni profesyonel uzman konumuna getirerek diğer eyleyenlerle olan işbirliğine dikkat çekmek istemektedir. Mänttäri'nin bu çalışması çeviri sosyolojisinin odak noktalarından biri olan çevirmen ve onunla işbirliği içinde olan diğer eyleyenlere odaklanması gerektiğinin sinyallerini vermektedir (bkz. Tosun, 2017).

Kültürel dönüşümle birlikte çeviride göz ardı edilen diğer konulardan biri olan güç ilişkileri Edwin Gentzler (2002), Maria Tymoczko (2002), Peter Fawcett (1995), Román Álvarez (1996), Carmen Áfrika Vidal (1996), Lawrence Venuti (1995) gibi isimler sayesinde sahneye çıkarılmıştır. Bu isimler çeviride güç ilişkileri, çevirinin politik bir eylem, kültürel politik bir uygulama oluşu, ideoloji, çevirmen görünürlüğü gibi konuları tartışmışlardır. Bu konulardan birçoğu çeviri sosyolojisinin anahtar kelimeleridir (Wolf, 2007: 11-14). Özetlenecek olunursa, Wolf'un *Constructing a Sociology of Translation (Çeviri Sosyolojisinin İnşası)* isimli önsözünde çeviri tarihinden alıntılarla göstermeye çalıştığı, çeviride tartışılan konuların ve yapılan çalışmaların çevirinin sosyoloji ile buluşmasını zorunlu kıldığıdır. Bu önsözle Wolf, çeviri tarihinde çevirinin içerisinde bulunan ve bir nedenle göz ardı edilen dinamiklerin birer birer gün yüzüne çıkarıldığını ancak detaylı olarak ya da birlikte düşünülmediğini anlatmaktadır. Kimileri çevirinin bir bilim olarak özerkliğini ilan ettiği dönemlerde, kimileri ise daha sonrasında yaşanan kültürel dönemeçle birlikte gün yüzüne çıkmıştır. Çeviribilimde çeviri sosyolojisinin inşasını sağlayan bu dinamiklerin bir arada ve bütüncül bir bakış açısıyla tartışılması zorunluluğudur. Mevcut dinamiklerin birbirleriyle harmanlanması ve bu dinamiklerin bir arada bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesinin çeviriye yeni açılımlar getirebileceğini göstermek için çeviri ve sosyoloji disiplinleri bir araya getirilmiştir. Wolf'a göre bu buluşmada mevcut dinamikleri açıklayıp, bir araya getirebilecek isim Pierre Bourdieu ve onun kavramlarıdır (Wolf, 2007: 12).

Jean Marc Gouanvic (2005) *A Bourdieusian Theory of Translation, or Coincidence of Practical Instances (Bourdieu'ün Bir Çeviri Kuramı ya da Uygulama Örneklerinin Tesadüf)* isimli çalışmasında Bourdieu'nün kavramlarını çeviride kurumlara yönelten ve bu kurumların eylemlerini aydınlatmak için kullanan ilk çeviribilimcidir. Gouanvic Bourdieu'nun sunmuş olduğu kültürel eylem kuramının, çeviri çalışmalarında çevirinin üretim süreci, bir ürün olarak çeviri süreci, sosyal alanda tüketim süreci ve tüm bu süreçlerin birbirleriyle bütüncül tutum içinde olduğu bir metnin sosyolojisi olarak düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda bu kuramın iskeletini oluşturan kavramların çeviri süreçlerinin yanı sıra bu süreçlerde çeşitli eylemlerde bulunan eyleyenlerin eylemlerini açıklamak bakımından elverişli olacağını eklemektedir (Gouanvic, 2005: 148). Özellikle Amerikan bilim kurgu yazınının Fransızcaya çevrilme süreçlerine odaklanarak çevirinin hangi kurumlar ve hangi çıkarlarla yürütüldüğünü açıklamaya çalışmaktadır. Gouanvic çeşitli sosyal kurumların farklı çıkarları tarafından alanda

yürütülen güç mücadelelerini ve çevirinin yapısına olan etkilerini detaylı bir şekilde keşfetmeye çalışmaktadır.

Bu çalışmasında değindiği kavramlardan biri habitus kavramıdır. Gouanvic'e göre çevirmen habitusu onun sosyal gidişatı belirlemektedir. Sosyal gidişatı sayesinde edindiği habitusunun yanı sıra, çeviri sayesinde her iki kozmosun (kaynak ve erek kültür) kültürüne hâkim, çift kozmoslu habitusa sahip çevirmenden bahsetmektedir. Kaynak kozmosa ait bir metni erek kozmosa aktarırken ilgili metni yeni bir habitusa uyarlayan, çoklu habitusa sahip bir eyleyenin varlığına vurgu yapmaktadır (Gouanvic, 2005: 147-148). Çeviri stratejileri bağlamında kurumların, alanın illusio ve doxaları doğrultusunda hareket eden ve birden fazla habitusu içinde barındıran bir çevirmen profilinin varlığına işaret etmektedir (Gouanvic, 2005: 157-158). Bu yönüyle çevirmen habitusu çeviri sosyolojisi başlığı altında detaylı olarak ele alınması gereken konulardan biridir.

Gouanvic bu çalışmasında illusio ve simgesel sermaye kavramlarına da değinmektedir. Bourdieu'nün illusio olarak adlandırdığı kavramı, oyundaki sanatsal ve estetik zevk olarak görmektedir. Uzman okuyucuların illusio kavramına bağlı kaldığını ve okuma süresince alandakilerin özel illusiolarını özümlediklerini ve sürdürdüklerini iddia etmektedir (Gouanvic, 2005: 163). Illusio'nun kurumların habitusları doğrultusunda güncellendiğini vurgulamaktadır. Gouanvic simgesel sermaye kavramını ise çeviri eylemiyle ilintilendirmektedir. Ona göre bir yazar, yazdığı eserin alanda ses getirmesi ve kabul görmesiyle simgesel sermayesini artırmaktadır. Yazdığı yeni eserlerle aynı başarıyı elde edebilirse alandaki saygın bir konumunu garanti altına almaktadır ve bu sayede simgesel sermayesi kalıcı hale gelmektedir (Gouanvic, 2005: 161). Çevirmenin simgesel sermayesi konusunda ise, Fransız edebiyatında çevre konumunda bulunan bir türün merkez konuma gelmesinde ve kabul görmesinde çevirmenlerin simgesel sermayelerinin son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır (Gouanvic, 2005: 162).

Johan Heilbron ve Gisèle Sapiro (2002) *Traduction: Les Échanges littéraires internationaux (Çeviri: Uluslararası Edebi Değişimler)* isimli çalışmalarında daha çok yazınsal çevirinin sosyolojisine odaklanmaktadır. Pierre Bourdieu'nün kavramlarını küresel çeviri pazarındaki çeviri akışlarının analizinde, bunun yanı sıra farklı aktarım mekanizmalarının incelenmesinde ve çevirinin üretim ve dağıtım koşullarının açıklanmasında kullanılmaktadırlar (Wolf, 2007b: 140). Çeviri süreçlerine sosyolojik bir gözle bakmak sembolik malların dolaşımını anlamaya yardım etmektedir. Bu dolaşım ülkeler arasındaki politik ilişkiler içinde, uluslararası kitap piyasası içinde ve son olarak kültürel değişim sahaları içinde olmaktadır. *Soziologie der literarischen Übersetzung (Edebi Çevirinin Sosyolojisi)* konulu çalışmalarında çeviri sosyolojisini uluslararası bilgi aktarımının önemli araçlarından biri olarak görmektedirler. Çeviri piyasasının, çevirinin manipülasyonuna ve tanıtımına katkıda bulunan, bu piyasayı yöneten güçlerin illüstrasyonları tarafından yönetildiğine değinmektedirler. Alandaki güç ilişkilerinin yaşandığı

merkezler, kitlesel illusiolarını ellerinden çıkarmak ve sermayelerini dönüştürmek isteyen kurumlar çevresinde yaratılmaktadır. Bu merkezler ideolojik ve estetik illusioların yanı sıra çeviri ürünlerin kabulü için de bir mücadele vermektedirler (Wolf, 2007b: 141).

Johan Heilbron ve Gisèle Sapiro (2007) *Outline for a Sociology of Translation: Current Issues and Future Prospects (Bir Çeviri Sosyolojisinin Anahatları: Güncel Sorunlar ve Gelecek Beklentileri)* başlıklı makalelerinde çevirinin arkasındaki ekonomik, kültürel ve sosyal dinamiklere, çeviri sürecindeki çevirmen ve diğer eyleyenlerin rolüne odaklanmaktadır. Kendi sosyal bağlamına gömülü bir eylem olarak çeviride üç boyutun hesaba katılması gerektiğini dile getirmektedirler. İlk olarak uluslararası aktarım olarak çeviriler, uluslararası ilişkilerin değiş tokuş olduğu bir alanın varlığını ima etmektedir. İkinci olarak değiş tokuşun daha özel boyutunda, politik, ekonomik ve kültürel dinamikler arasında ayırım yapılmak zorundadır. Son olarak ise çeviri dinamiklerini alımlama alanındaki/uzayındaki yapılara ve ilgili eyleyenlerin bu yapılar içerisindeki sosyal talebi şekillendirme yöntemine bağlıdır. Çalışmaları çevirmen grupları, onların sosyal profilleri ve mesleki katmanlaşmaları, aynı zamanda edebi çeviride kilit rol oynayan akademik uzmanlar ve eleştirmenlerin rolüne odaklanmaktadır (Heilbron& Sapiro, 2007: 93).

Heilbron ve Sapiro, çeviride güç ilişkileri, farklı diller ve edebiyatlar arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerinin varlığına vurgu yapmaktadırlar. Güç ilişkileri evreninde İngilizce en merkezi konumdayken, Fransızca ve Almanca da merkezi konumda yer almaktadırlar. Diğer diller ise çevre konumdadır. Çeviri akışının merkez konumdaki bu dillerden çevre konumdaki dillere olduğunu belirtmektedirler (Heilbron& Sapiro, 2007: 96). Simgesel malların kozmoslar arasında dolaşım sürecinde ekonomik çıkarlar ön plandadır. Buna örnek olarak en çok satan kitapların çevrilmesi gösterilebilir (Heilbron& Sapiro, 2007: 98). Bu süreçte önemli olan bir diğer mevzu sermaye mevzusudur. Merkezi konumdaki bir kozmosun edebi sermayesi çevre konumdaki kozmosa oranla daha güçlü bir imaja ve köklü bir tarihe sahiptir. Merkez konumdaki sermayenin ürünü olan bir eser kozmoslararası düzlemde daha çabuk kabul görmektedir. Bu durum ilgili kozmosa tanınırlık ve simgesel sermaye birikimi sağlamaktadır (Heilbron& Sapiro, 2007: 100).

Moir Inghilleri (2005) *The Sociology of Bourdieu and the Construction of the 'Object' in Translation and Interpreting (Bourdieu Sosyolojisi ve Mütercim Tercümanlık Bölümlerinde "Nesne"nin İnşası)* başlıklı çalışmasında Bourdieu'nün sosyolojik bakış açısının çeviri çalışmaları için önemine odaklanmaktadır. Bourdieu sosyolojisine olan ilginin çeviri çalışmalarında güç ilişkilerinin gündeme gelmesinden sonra arttığını dile getirmektedir (Inghilleri, 2005: 125). Bourdieu sosyolojisine yönelme çeviri çalışmalarında çeviri süreçlerini ve çeviri ürünleri sosyolojik ve antropolojik yaklaşımlarla ele alma ve açıklama yönünde bir eğilimi ortaya çıkarmıştır. Bourdieu sosyolojisinin çeviri araştırmalarında betimleyici ve çoğul dizge

yaklaşımlarının yeniden gözden geçirilmesi, norm konseptinden daha güçlü bir konsept önerilmesi, çeviri eylemi ve bu eylemin ürünü olan çeviriye yönelik sosyo- kültürel kısıtların yeniden düşünülmesi bağlamında kullanıldığını dile getirmektedir (bu çalışmalar için bkz. Simeoni 1998, Hermans 1999, Gouanvic 2002). Ayrıca Bourdieu bakış açısının çeviri çalışmalarında çevirmenlere bu zamana kadar verilmeyen değerin verilmesine ve onlarında bu süreçte sosyal bir eyleyen olarak mercek altına alınmasına olanak tanıdığını eklemektedir (Inghilleri, 2005: 126). Bourdieu'nün alan, sermaye, habitus ve *illusio* kavramlarının çeviri çalışmalarında eyleyenler ve yapılar/kurumlar arasındaki etkileşimin kuramsallaştırılmasına değerli ve önemli katkıları olduğunu belirtmektedir. Toplumsal olarak konumlandırılmış uygulamalar olarak çeviri ve yerel, küresel ve sosyal düzenin üretimi ya da yeniden üretimdeki işlevi, çeviri araştırma ve uygulamalarına daha sosyolojik veya sosyal bir yaklaşımın başlangıcını oluşturmaktadır. Çeviri araştırma ve uygulamalarını sosyolojik bakış açısıyla ele alma düşüncesi çeviri faaliyetlerinde yer alan eyleyen ve kurumların rolüne olan ilgiyi artırmakla kalmayacak, akademik disiplinler ve bölümler içerisindeki çeviri çalışmalarının tanınmasına olanak tanıyacaktır (Inghilleri, 2005: 126).

Andrew Chesterman (2009) *The Name and Natur of Translator Studies (Çevirmen Çalışmalarının Adı ve Doğası)* isimli çalışmasında son dönemde çeviri çalışmalarında metin olarak çevirilerden ziyade, çevirmenlere yönelik çalışmaların bir ivme kazandığından söz etmektedir. Bu yeni eğilimin 'çevirmen çalışmaları' başlığı altında araştırılmasını önermektedir. Bu başlık altında yapılacak olan çalışmalar çeviri sosyolojisinin sunduğu argümanlarla gerçekleştirilebilir. Ayrıca çeviri sosyolojisinin araştırdığı konuların çeviri tarihi ve çevirmenin karar verme süreçlerine yönelik yapılan çalışmaların içerisinde gizli halde bulunduğunu ancak bu zamana kadar dile getirilmediğini ifade etmektedir. Çalışmasında James Holmes'un 1988 yılında sunduğu haritaya yeni bir açılım getirme ya da onun deyimiyle eksik kalan kısımlarını tamamlama girişimindedir. Chesterman, Holmes'un haritasında çevirmenlere yer vermediğini, yeni bir bölüm açılarak haritada çeviri eyleminin gerçekleşmesinde elzem bir rolü olan çevirmenlere de yer verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çevirmen çalışmalarına yönelik kapsamlı bir araştırma sosyoloji, biliş ve kültür, çevirmen, kurumlara yönelik konuları kapsayabilir (Chesterman, 2009: 13). Chesterman, Holmes'ün çalışmalarında çeviri sosyolojisinin geleceğin yeni bir araştırma alanı olabileceğinden bahsettiğini ve çeviri sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların çeviribilimde sosyolojik dönemecin ışıklarını yakabileceğini eklemektedir (Chesterman, 2009: 16).

Chesterman 2006 yılında yaptığı *Ouestions in the Sociology of Translation (Çeviri Sosyolojisinin Sorunları)* isimli çalışmasında ise çeviri sosyolojisinin üç başlık altında ele alınmasını önermektedir. Bu başlıklar şöyledir: Çevirilerin sosyolojisi: uluslararası pazardaki ürünler olarak, çevirmenlerin sosyolojisi ve çevirinin sosyolojisi yani çeviri süreci. Bahsettiği

ikinci ve üçüncü başlıkların günümüzde birçok araştırmacı tarafından çeviribilim alanında araştırıldığını eklemektedir (bkz. Heilbron 2000; Bachleiter/Wolf 2004; Diriker 2004; Inghilleri 2005; Wolf/Fukari 2007; Koskinen 2008; Dam/Zethsen 2008; the special issue (2002) of the sociological journal *Actes de la recherche en sciences sociales*, 144; and the new journal *Translation Studies*). Çevirmen sosyolojisi başlığı çevirmenlere yönelik önemli veriler sunabilmektedir. Bu başlık altında çevirmen habitusları, farklı kültürlerde ve farklı türlerde çeviri yapan çevirmenlerin konumları, ücretler ve telif hakları, meslek kuruluşları gibi konulara yer verilebilir. Aynı zamanda bu başlık kamusal çeviri söylemini de -yani çevirmen mesleğinin toplumsal imajı, örneğin çevirmenin bir edebi eserde ya da basında görünürlüğünü- kapsayabilmektedir (bkz. Maier 2006, Kurz/Kaindl 2005). Çeviri süreci sosyolojisi ise çeviri uygulamaları ve çalışma prosedürleri, kalite kontrol prosedürleri, yeniden gözden geçirme ve yenilenme süreçleri, diğer eyleyenlerle işbirliği ve ilişkiler gibi çeviri süreci aşamalarının incelenmesini kapsamaktadır (Chesterman, 2006: 12).

Daniel Simeoni (1998) *The Pivotal Status of the Translator's Habitus (Çevirmen Habitusunun Merkezi Konumu)* isimli araştırmasında habitus kavramına özel bir önem atfetmektedir ve çevirmeni odağına almaktadır. Çeviri çalışmalarının uzun yıllardır sadece metin odağında yürütüldüğünü ve çeviriye dair önemli gerçekliklerin göz ardı edildiğini vurgulamaktadır. Kökleri Antik Yunan'a uzanan habitus kavramının kısa bir soyağacını çıkaran Simeoni, bu çalışmada habitus kavramını çeviri ve çevirmenlerle bağlantılandırmaktadır. Betimleyici çeviri çalışmalarının çeviri habitusuna özellikle de çeviri sürecinde kültürel eserlerin aktarılmasına aracılık eden yapılandırılmış ve yapılandıran çevirmen habitusuna ağırlık verilerek yeniden çerçevelendirilebileceğini dile getirmektedir (Simeoni, 1998: 1). Habitus'un çevirmenin çeviri sürecindeki kararlarını ve davranışlarını şekillendirdiğine değinen Simeoni, çevirmenin ancak bu çerçevede bir çeviri yapacağını vurgulamaktadır. Simeoni'ye göre çeviri yapmak makro kozmosta edinilen habitusun mikro kozmosta edinilen habitusla harmanlanması, dönüştürülmesi demektir. Simeoni, habitusun eyleyenlerin kozmostaki tüm yaşamsal faaliyetlerine yansıdığını belirtmektedir. Bu nedenle bir eyleyen olarak çevirmenin yazma/ söyleme biçimi habitusuyla yakından ilintilidir (Simeoni, 1998: 19). Aynı zamanda çeviri alanının habitusu da çevirinin yazma/söyleme biçimine etki etmektedir (Simeoni, 1998: 23). Çevirmenlerin çevirilerinde görülen farklılıklar mesleklerine dair edindikleri mikro kozmos habituslarının farklı olması ile açıklanabilmektedir (Simeoni, 1998: 21).

Simeoni çeviri sürecinde var gücüyle çalışan, ekstra mesai harcayan çevirmenin görünmezliğine değinmektedir. Çevirmenin görünmez bir kimlikle eserin arkasında yer alması çeviri tarihinde çok eskilere dayanmaktadır. Yüzyıllardır çeviri alanındaki yaygın davranışların içselleştirilmesinin, tarihsel koşulların dayattığı görüş ve inançların benimsenmesinin çevirmen de bir itaatkâr bir tavır oluşturduğunu eklemektedir (Simeoni, 1998: 12). Öyle ki alanın

inançlarına itaat etme, görünmez bir kimliğe bürünme durumu kendi rızalarıyla kabul ettikleri bir eyleme dönüşmüştür. Simeoni'ye göre çevirmenin görünmez bir kimlikle, ikincil konumda durması gerektiği görüşüne yönelik oluşturulan habitus ve doxalar çevirmenin prestijini alaşağı etmektedir. Ancak uzun yıllar alanın habitus ve doxalarına itaat etme düşüncesiyle yapılan çeviriler günümüzde sorgulanmaktadır. Alandaki bu itaatkârlığa karşı bir başkaldırının başladığını ifade etmektedir (Simeoni, 1998: 13). Bu duruma alanın habitus ve doxalarına karşı bir başkaldırı da denilebilir.

Emine Bogenç Demirel (2014) *Çevirinin Bourdieu Sosyolojisiyle Yapılan Yüzü, Çeviri Sosyolojisi* isimli çalışmasında Pierre Bourdieu sosyolojisi ve çeviri sosyolojisi arasındaki ilişkiselliği kanıtlarıyla sunmaktadır. Çeviri alanında aralanan bu yeni kapının, sosyolojik bakış açısının çevirinin çıkmazlarına getirebileceği yeni açılımlara odaklanmaktadır. Çalışmasının ilerleyen bölümlerinde çeviri alanında oluşan bu yeni alanda, çeviri sosyolojisi alanında, yapılan batı kaynaklı çalışmalara odaklanarak, bu çalışmaların çeviri alanının hangi çıkmazlarına odaklandığına göz atmaktadır. Daha sonra çeviri alanında yaşanan bu dönemecin aslında toplumsal hareketliliklerle yakından ilgili olduğuna değinmektedir. Özellikle de çeviri eyleminin 'insani bir eylemden dev bir endüstriye dönüştüğünün' altını çizerek çeviri eyleminde yer alan diğer eyleyenlerin varlığına işaret etmektedir. Çalışmasında Pierre Bourdieu ve onun sunmuş olduğu kavramlarına odaklanarak çeviri sosyolojisi alanını bu kavramlar ışığında betimlemektedir (Demirel, 2014: 408).

Demirel yine 2013 yılında yazdığı *Çeviri Sosyolojisinin İnşası, Bourdieu Çözümleri* isimli kitabında çeviri eyleminin 'insani bir eylemden dev bir endüstriye' dönüştüğünü vurgulayarak çeviri eyleminin arka mutfağındaki hareketliliklere dikkat çekmeye çalışmaktadır. Metnin dışına taşan çeviri eylemini çoklu eyleyenler boyutuyla ele almaktadır. Bu bağlamda da çeviri ve sosyoloji buluşmasına, birbirleriyle olan yakın ilişkiselliklerine odaklanmaktadır. Çeviri ürünün genişleyen çevresini, çeviri ve sosyoloji ilişkiselliğini detaylı anlattığı kitabında Pierre Bourdieu'ye özel bir önem atfetmektedir (Demirel, 2013: 41). Çeviri sosyolojisi başlığı altında hangi konuların ele alabileceği, çeviri alanının hangi çıkmazlarına cevaplar bulunabileceğini değerlendirmektedir (Demirel, 2013: 44-46). Çeviri sosyolojisi alanında yapılan çalışmalara yer vererek Pierre Bourdieu kavramlarına odağına alan çalışmalara odaklanmaktadır. Demirel'in yazdığı bu kitabı iki kısımda değerlendirmek gerekmektedir. İlk kısımda kuramsal verilerin detaylı anlatımı mevcuttur. İkinci kısımda kuramsal verilerin uygulamaya aktarıldığını görmekteyiz. Kitabın ilk kısmında anlatılan kuramsal bilgiler ikinci kısımdaki uygulama örnekleriyle desteklenmektedir (Demirel, 2013: 71-258). Uygulama örnekleri kendi doktora öğrencilerinin çok farklı alanlarda gerçekleştirdiği çalışmalardan oluşmaktadır. Alana yönelik bilginin edinilmesi ve bu bilgilerin sınanmasına yönelik kuram ve uygulamayı bir araya getiren bir kitaptır.

Sevinç Arı (2014) Pierre Bourdieu ve Niklas Luhmann'ın başat referanslar olduğu *Çeviri Sosyolojisi* isimli kitabında ilk olarak çeviri sosyolojisi ve tarihsel gelişim süreçlerine odaklanmaktadır. Çeviri tarihinde sosyolojik gözün açılmasını sağlayan sınırlı sosyolojik yaklaşımlara yer vererek çeviri ve sosyoloji buluşmasının bir gereklilik olduğunu kanıtlamaktadır (Arı,2014: 55-65). Daha sonraki bölümlerde kitabın başat referansı olan araştırmaların kuram ve kavramsal örgülerine detaylı olarak yer verilmiştir (Arı, 2014: 85-195). Bu detaylı betimlemelerin ardından, ilgili kuram ve kavramların çeviri kuramlarına, çeviribilim paradigmasına yansımaları detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Çeviri alanı, güç ilişkileri, çevirmen, çeviri piyasası Pierre Bourdieu ve Niklas Luhmann'ın kuram ve kavramları ışığında ele alınmıştır. Arı'nın kaleme aldığı *Çeviri Sosyolojisi* başlıklı eseri çeviri sosyolojisinin temellerini atan ilk eserdir.

3. MAKRO KOZMOS YAPILARLA MİKRO KOZMOS YAPILARI İLİŞKİLENDİRMEDE ÇEVİRMENİN ÇOKLU HABİTUSUNUN ETKİSİ

Bu bölümde çeviri sosyolojisinin mercek altına aldığı eyleyenlerden biri olan çevirmenlere odaklanılacaktır. Sosyal bir eyleyen olarak çevirmenin çoklu habitusu Bourdieu'nün habitus kavramı ekseninde analiz edilmeye çalışılacaktır. Çevirmenin ait olduğu kozmosta edindiği habitusları ve çeviri alanında edindiği habitusunun birbiriyle olan ilişkisi ve bu ilişkinin çevirmenin eylemlerine olan yansımalarına bakılacaktır.

3.1. Habitus- Eyleyen-Makro Kozmos İlişkisi

Kökleri çok eskilere dayanan habitus¹ kavramı, Bourdieu'nün mevcut görüşler temelinde yeniden kafa yorarak kurguladığı bir kavramdır. Tarihsel süreç içerisinde habitus kavramı Hegel, Husserl, Weber, Durkheim, Mouss, Panosfsky gibi birçok düşünür tarafından kimi düşünceleri kırmak, yeniden açıklamak ya da yeniden tanımlamak amacıyla ele alınmıştır. Bourdieu de bu kavramı kozmoslarda üretilen birçok yaklaşıma derin eleştiriler getirme ve bu kavramı eleştirileri çerçevesinde yeniden tanımlama amacıyla ele almıştır.² Bourdieu makro kozmoslardaki eyleyenlerin eylemlerinin nedenlerini bulmaya çalışırken habitus kavramını yeniden kurgulamaktadır. Bourdieu'ye göre habitus kavramı tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Kesin bir çerçeveye oturtulması bir hayli zordur. Çünkü habitus tarih, kozmos ve eyleyen üçgeninde hem yapılanan hem de yapılandıran bir konumdadır. Bu iç içe geçmiş, birbirlerinin derinlerine saklı ilişkiselliği tüm boyutlarıyla düşünmek ve tanımlamak sanıldığı kadar kolay değildir.

Bourdieu'ye göre habitus kavramı, ilk olarak eyleyenlerin kozmoslara özgü yapıları bedenlerine dâhil etmeye başlamalarıyla ortaya çıkmaktadır ve habitus doğuştan gelen bir yeti, yatkınlık değildir. Eyleyenlerin sosyalleşme sürecinde kazandıkları bir kavramdır. Makro kozmos yapıların bedenselleştirilmesiyle oluşan habitus, eyleyenlere eylemlerde bulunma yetkisi vermektedir. Eyleyenlerin bedenlerindeki sistemleri, yatkınlıkları, inançları yapılandıran bir mekanizmadır. Eyleyenlerin yaşadıkları kozmosta karşılarına çıkan sorun, olay ve durumlarla baş etmelerini sağlayan bir mekanizmadır. Mekanizmanın çarkları bir durum karşısında derhal işlemeye başlar ve eyleyenin ilgili duruma uygun bir cevap vermesini sağlamaktadır (Bourdieu& Wacquant, 2007: 27). Başka bir ifadeyle, makro kozmos yapıların

¹ Eski bir felsefe geleneğine dayanan habitus kavramı Aristoteles tarafından ele alınmıştır. Bu kavramdan öğretilerinde hexis olarak bahsetmektedir. Aynı zamanda 13.yüzyılda Thomas Aquinas felsefesinde de bu kavrama rastlanmaktadır (Wacquant, 2006: 315).

² Bourdieu'nün habitus kavramı, Claude Levi Strauss'un yapısalcılığı ve Jean-Paul Sartre'nin varoluşçuluğuna derin eleştiriler içermektedir (Swartz, 2002: 61).

benimsenmesinin bir çıktısı olan habitus, kozmosların arzlarına, yapılarına uygun bir şekilde yanıt vermeye yaramaktadır. Nesnel yapılardan eyleyene özgü özne bir yapı inşa eden habitus, eyleyen-makro kozmos (birey-toplum) ikilemini ortadan kaldırmaktadır. Aksine her ikisinin – eyleyen ve makro kozmos- ilişkiselliğine vurgu yapmaktadır. Her ikisinin iç içe geçmiş, birbirini hem yapılandıran hem de birbirleri tarafından yapılan bir yapıda olduğunu göstermektedir. Eyleyenlerin eylemlerini hem yapılandıran hem de bu eylemler tarafından yapılan habitus, eyleyen ve makro kozmosu bir araya getiren bir yapıdır (Bourdieu & Wacquant, 2007: 131).

İç içe geçmiş bu yapı içerisinde eyleyenler ait oldukları kozmosa ya da ilgili kozmos içerisinde konumlanan aile ya da gruba özgü bir habitusu bedenlerine dâhil etmektedirler. Bu durum aslında habitusun tarihselliğini de ön plana çıkarmaktadır. Eyleyenin edindiği habitusunun bir tarihçesinin, öncesinin olduğunu ve kendinden önceki eyleyenlerin habituslarıyla bir paralellik olduğunu göstermektedir. Gouanvic bu bağlamda habitusu ‘eyleyenlere özgü tarihin bir ürünü’ olarak tanımlamaktadır (Gouanvic, 2005: 159). Jenkins de habitusun kaynağının tarih olduğunu ve eyleyenlerin bireysel olarak inşa ettikleri bu yatkınlıklar bütünü, eylem şemalarının geçmişin emarelerini barındırdığını dile getirmektedir (Jenkins, 1992: 49). Geçmişin emarelerini taşıyan habitus, tarihin devamlılığını sağlamaktadır. Bourdieu bu bağlamda habitusu bir eyleyenin eylemlerini bilinçaltında düzenleyen, ikinci doğası olarak içselleştirmeye başladığı, bireyselleştirilmiş sosyal yörüngeler yoluyla aşılana ve elde edilen kişisel geçmişinin bir ürünü olarak tanımlamaktadır (Bourdieu, 2005b: 43). Ona göre habitus bir eyleyenin bütün ömrü boyunca dayanabilir ve çeşitli faaliyet alanlarında belirli durumlara uyarlanmış ilkeler üretebilmektedir. Habitus eyleyenin algı, anlayış ve eylem şemasıdır ya da şemalar sistemidir. Bu şemalar sisteminin, habitusun kaynağı tarihtir ve geçmişin emareleriyle örülmüştür, örülmeye devam etmektedir. Geçmiş deneyimlerin güncel varoluşu olarak tanımladığı habitusu Bourdieu, tarihin ürettiği şemalara uygun, ancak bu şemalardan daha fazlasını üreten bir sistem olarak görmektedir (Bourdieu, 1990b: 53-54).

Habitus, somutlaşmış geçmişin şimdiki zamanla kesişmesi ya da birlikte düşünülmesi olarak algılanabilir. Makro yapısal yeniden üretimden ve değişimden sorumlu olan eylem, algılama ve sınıflandırma şemalarının tarihsel gelişimini hesaba katan habitus kavramı bu yönüyle eyleyenlerinin bilişsel süreçlerinin analizine yönelik önemli veriler sunabilmektedir. Bilişsel süreçlerin analizi Bourdieu’de tarihsel süreçlerin analizine işaret etmektedir. Bourdieu belirli bir zaman diliminde ya da günümüzde araştırılan makro ya da mikro kozmos yapıların, habitusların tarihsel ilerlemeler ve savaşımaların bir ürünü olduğunun unutulmaması gerektiğinin altını çizmektedir. Gündelik hayatımızı kuşatan makro ve mikro kozmoslara özgü habituslar tarihsel ürünlerdir. Durkheim’ın ‘bilindiği tarihtir’ ifadesine yoğunlaşan Bourdieu, College de France’da verdiği derslerden birinde bir disiplini, bir alanı, bir eyleyenin eylemlerini, habitusunu analiz etmenin ilgili kozmosun tarihini, aynı zamanda her birimizin bilinçdışını

mercek altına almayı gerektirdiğine değinmektedir. Makro kozmosların erki bilinçdışının, bilişsel yapıların ahenk içinde bir araya getirilmesi ve kullanılmasına dayanmaktadır (akt. Gorski, 2015: 8). *Sociology in Questions (Sosyoloji Meseleleri)* isimli eserinde Bourdieu (1993) bir alanın bilinçdışının ilgili alanın tarihine işaret ettiğine değinmektedir.

Bourdieu'nün habitus kavramı, tarihsel süreç içerisinde yaşanan sosyogenetik değişimler ve günümüz kozmosunun derin yapısal sistemleri arasındaki karşılıklı ilişkisini ve kolektif yapıların genetik geçmişini analiz eden, araştıran ve ortaya koyan bir çerçevede ilerlemektedir. Bu, aynı zamanda kozmos, kozmos içerisinde oluşan yapılar ve tarihin bir arada düşünülmesi gerektiğinin altını çizen bir bakış açısidir. Habitus, makro ve mikro kozmos içerisinde inşa edilen yapılar ve tarih arasındaki karşıtlığı ortadan kaldırmaktadır. Habitus kavramında yukarıdaki ifadelerden hareketle Bourdieu, eyleyen-kozmos, yapı-tarih ilişkiselliğini odağına almaktadır. Habitus, içselleştirilmiş yapılar ve bedenselleştirilmiş tarihi içinde barındırmaktadır. Bourdieu'ye göre tarih en iyi eyleyenlerin zihinlerinde ve bedenlerinde kendini göstermektedir. Habitus kavramı eyleyenlerin zihinlerinde gizlenmiş halde bulunan tarihi ortaya çıkarmaya yönelik veriler sunabilmektedir. Eyleyenin habitusuna yönelik tarihsel bir analiz ona göre, başka bilinçdışları keşfe çıkmaya ve bu bilinçdışlarıyla uyum sağlayan bilinçaltımızı analiz etmeye, bilinçaltımızla şekillenen eylemlerimizi anlamaya yarayacaktır (Gorski, 2015: 14-15). Bourdieu'nün bu görüşleri doğrultusunda habitus kavramını eyleyene yönelik yapılacak sosyo-tarihsel analizlerde kullanmak, onun yaklaşımı ve görüşlerine uygun bir adım olacaktır. Araştırmamız kapsamında; çevirmen görünürlüğünün ve sosyal bir eyleyen olarak çevirmenin kararlarıyla çeviri sürecinde önemli bir konumda olduğunun vurgulanması bağlamında habitus kavramının gündeme getirilmesi ve çevirmen habituslarına yönelik tarihsel bir analiz yapılması gerekmektedir. Habitus kavramı ışığında sosyal bir eyleyen olarak çevirmenin makro kozmostaki sosyo-kültürel bağlarının araştırılması, sosyogenetik davranışlarının analiz edilmesi, araştırma nesnesinin tarihsel arkeolojisine yönelik bir kazının yapılması çeviri sosyolojisi alanında yapılan bu çalışma için önem arz etmektedir. Ayrıca eyleyenlerin habitusuna yönelik yapılacak olan tarihsel bir analiz mikro kozmos ve habitus ilişkiselliğine de odaklanmayı gerektirmektedir.

3.2. Mikro Kozmos ve Habitus İlişkisi

Eyleyenlerin davranışları ve eylemleri arasındaki ahengi sağlayan habitustur. Her eyleyen, içinde yaşadığı makro kozmosta, makro kozmos içerisinde konumlanan yarı özerk mikro kozmoslarda (hukuk, tıp, ekonomi, sanat, çeviri vd.) bir konuma sahip olmaktadır. Eyleyenlerin konumunu belirleyen habitus kavramıdır. Bununla birlikte, habitus kavramı makro

kozmos yapılara özgü davranış örüntüleri ürettiği gibi, mikro kozmosun belirlenimlerine özgü davranış örüntüleri de üretmektedir. Eyleyenlerin mikro kozmostaki konumu ve eylemleri birbirlerini karşılıklı olarak hem yapılandıran hem de birbirleri tarafından yapılan bir ilişki içerisinde. Bu durum mikro kozmos ve habitus ilişkiselliğine işaret etmektedir. Aynı zamanda habitusun makro kozmosla olduğu kadar mikro kozmosla da ilintili olduğu gerçeğini vurgulamaktadır ve ilişkisel düşünmeyi hatırlatmaktadır. Habitusun, tarih ve eyleyenlerin geçmişin emareleriyle örülü davranışlarıyla, eylemleriyle sıkı bağlantısı olan bir dış katmanı (makro kozmos katman), makro kozmos içerisinde oluşan yarı özerk alanlarla ilintili bir de iç katmanı (mikro kozmos katman) söz konusudur. İkinci katmanın ya da iç katmanın yarı özerk olması durumu, mikro kozmosun makro kozmostan tamamen bağımsız olmaması, makro kozmos belirlenimler dâhilinde kendine özgü habitus ve sermayeden bir yapı oluşturması gerçeğiyle açıklanabilir. Çok katmanlı bu kavrama yönelik araştırma makro kozmostan koparılmadan, birbirleriyle ilişkili mikro kozmoslara odaklanmayı gerekli kılmaktadır.

Bourdieu'ye göre sosyal gerçeklik iki boyutta tezahür eder: Makro/mikro kozmos boyutu ve habitus boyutu. Makro/mikro kozmos boyutunda; çevremizde ve çevremizde bulunan eyleyenlerdeki gerçekliği, habitus boyutunda ise zihnimiz ve bedenimizdeki gerçekliği kastetmektedir (Bourdieu&Wacquant, 1992: 127). Mikro kozmos-habitus ilişkiselliği içimizdeki gerçeklikle mikro kozmostaki gerçekliğin buluşmasına ve bir ilişki kurulmasına olanak tanımaktadır. Bu buluşma eyleyenlerin zihin ve bedenlerindeki gerçeklikle mikro kozmos gerçeklik arasında eşleşen bir parça oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu eşleşme mikro kozmostaki herkese bir sonraki adımı için aynı hissi, kişiselleştirilmiş hissi vermektedir. Eyleyen bu eşleşen parçayı ikinci doğası haline getirmektedir. Eyleyenlerin alandaki oyunlara sorgulamadan dâhil olmalarını, oyunu oynanmaya değer görmelerini sağlayan bu ilişkisellikten oluşan ikinci doğasıdır. Eyleyenin alanla ördüğü ilişkiler ağı ona dâhil olduğu mikro kozmosa özgü eylemlerde bulunma yetkisi vermektedir. Eyleyen bu yetkiyle mikro kozmosun doxa ve illusiolarına uygun eylemlerde bulunmaya başlamaktadır. Eyleyenlerin eylemleriyle sergiledikleri tutumlar ve mikro kozmosta sahip oldukları konumlar arasında uyumunu bu ikinci doğa, eyleyenin mikro kozmosa özgü habitusu sağlamaktadır. Eyleyenin mikro kozmosa yerleşimini, belirli bir konumu işgal etmesini sağlayan mikro kozmos habitusudur.

Eyleyenin makro kozmosa özgü edindiği habitusunun temayülleriyle mikro kozmos konumunun beklentileri çoğu zaman birbiriyle uyuşmamaktadır. Böyle durumlarda Bourdieu bir adaptasyon sürecinden ve beklentilerin, çıkarların örtüşmesi bağlamında her zaman bir tutam değişikliğin yaşandığından bahsetmektedir (Gorski, 2015: 63). Habitus ve mikro kozmosun ortak paydada buluşup, ortak bir amaca hizmet etmesi için bir miktar değişikliğin yaşanması çoğu zaman kaçınılmaz bir durumdur. Bu durum dâhil olunulan ve bir konum edinilen mikro kozmosa uyum süreci olarak yorumlanabilir. Bu sayede eyleyenlerin

illusiolarıyla mikro kozmos illusiolarının ortak bir amaca hizmet etmesi sağlanmaktadır. Eyleyenlerin habitusu ve mikro kozmos habitus arasında uç bir uyumsuzluk olması durumunda bir dönüşüm yaşanması kaçınılmaz hale gelebilmektedir. Bu dönüşüm sürecinde mikro kozmosun habitusunda değişiklikler meydana gelebilmektedir. Mevcut doxalar yerini yeni doxalara bırakabilmektedir. Mikro kozmos kendi sahnesinde oynanan oyunların devamlılığını sağlayabilmek için bir değişim sürecine girmeye mahkûmdur. Mikro kozmos, makro kozmosta yarı özerk varlığını sürdürebilmesi için habitus ve mikro kozmos bütünlüğünü, ilişkiselliğini yeniden üretmek zorundadır. Ancak habitus ve mikro kozmos uyumsuzluğu ve bununla ilintili olarak yaşanan dönüşüm sürecinde gözden kaçırılmaması gereken bir husus vardır. Bu husus oyunu kazanan tarafın her zaman değişimin yönünü ve seyrini belirlediği gerçeğidir. Oyunu kazanan eyleyen habitusu ise mikro kozmos habitusunda değişikliğe gitmek zorundadır. Ancak oyunu kazanan taraf mikro kozmos habitus ise eyleyenler habituslarında değişikliğe gitmek zorundadır. Çeviri tarihine bakıldığında, çeviri alanının habitusunun egemen olduğu dönemlerde çevirmenin görünmez bir kimlikle eserin arkasında yer aldığı ve çevirilerini bu doğrultuda gerçekleştirdiği gözlemlenirken, kültürel dönüşümle birlikte çeviribilim habitusunda yaşanan değişim ve dönüşümlerle çevirmenin görünür bir kimliğe kavuştuğu, çevirmenlere yönelik çalışmaların hız kazandığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda çeviri sosyolojisinin çeviribilimin mevcut habitus ve doxalarını sorgulama ve mevcut çıkmazlarına yeni bir kapı aralama girişiminde olduğu söylenebilir. Çeviri sosyolojisi, çeviribilimin yerleşmiş habitusuyla bir oyuna dâhil olarak alanda yerleşmiş bazı tutum, davranış ve yöntemlere bir karşı duruş sergileme ve oyunda egemen taraf olma çabasıdır.

3.3. Çevirmen Habitusu

Çeviri sosyolojisi alanında son dönemde yapılan çalışmalar çeviriyi metnin dışına taşıyarak, ilgiyi metnin arkasında yer alan eyleyenlere yöneltmektedir. Özellikle bu alanda eyleyenlere yönelik yapılan çalışmalar Bourdieu'nün habitus kavramını çevirmen ve diğer eyleyenlerle ilintilendirmektedir. Sosyal bir eyleyen olarak çevirmenin geçmişin emareleriyle örülü makro kozmosa özgü davranış, tutum ve yatkınlıklarının, çeviri sürecinde vermiş olduğu kararlara yansımalarının analizinde habitus kavramı önemli veriler sunmaktadır. Bu yeni çalışma alanının derin meselelerinden biri çevirmenin sosyo-kültürel kimliğinin tarihsel analizinin yapılması ve eldeki verilerin çeviriye, çevirmen kararlarına yansımalarına bakılmasıdır. Simeoni (1998), Sela-Sheffy (2005), Inghilleri (2003, 2005) ve Meylaerts (2006, 2008) gibi araştırmacılar yaptıkları çalışmalarıyla son yıllarda çeviri çalışmalarının içerisine habitus kavramını yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Çeviriyi sosyo-kültürel bir bağlam içerisinde değerlendirerek, çeviribilimin odağını çevirmenlere yöneltmeye çalışmaktadırlar. Sela-Sheffy'ye

göre habitus kavramı Toury'nin norm kavramı konseptine karşılık gelen ve norm konseptini güçlendirebilecek, detaylandırabilecek bir kavramdır (Sela-Sheffy, 2005: 2). Özellikle de habitus kavramının Toury'nin değinmediği ya da eksik bıraktığı kısımları (özellikle de çevirmen boyutu) tamamlayıcı nitelikte veriler sunması bağlamında çeviribilime bütünlüyci bir bakış açısı kazandırabileceğinin altını çizmektedir.

Reine Meylaerts (2008) *Translators and (their) norms Towards a sociological construction of the individual (Çevirmenler ve Normları Bireyin Sosyolojik İnşasına Doğru)* isimli makalesinde Toury'nin yer vermediği kısma odaklanarak, habitus kavramını çevirmen boyutunda ele almaktadır. Bu çalışmasında bireysel ve kolektif geçmiş ve sosyal konumların etkisi altında, her kültürel eyleyenin bir sosyal kimlik geliştirdiğine ve geliştirmeye de devam ettiğine değinmektedir. Bu kimlik, bir makro kozmosu ve eyleyenin o kozmos içerisindeki konumunu temsil etmektedir (Meylaerts, 2008: 93). Sosyal yapıların aşılması ve eyleyen tarafından bu yapıların içselleştirilmesi ve kişiselleştirilmesi dahası sosyal bir kimlik haline dönüştürülmesi süreci değişken ve çeşitli bireysel ve kolektif deneyimler yoluyla eyleyenler ve yapılar arasındaki etkileşimin ömür boyu devam etmesiyle inşa edilmektedir. Meylaerts'a göre her kültürel (ya da kültürlerarası) eyleyen çeşitli kurumlarda (aile, okul, arkadaşlık, iş ve komşuluk vb. kurumlar) sürdürülen çoklu sosyalleşme süreçlerinin karmaşık bir ürünü olarak algılanmalıdır. Her kültürel eyleyenin ait olduğu kozmostaki konumunu belirleyen, kalıcılığı ve benzersizliğini sağlayan birden fazla habitusunun birbirleriyle olan değişken ve karşılıklı etkileşimidir. Meylaerts bu ifadesiyle kültürel eyleyenlerin birden fazla habitus edinebildiklerine ve kültürlerarası eyleyenler olarak çevirmenlerin kültürlerarası habitusları sayesinde bir takım alışkanlıklar ve algılar geliştirdiklerine de vurgu yapmaktadır (Meylaerts, 2008: 94). Bu ifadeler ışığında, sosyal bir eyleyen olarak çevirmenin ait olduğu kozmosa özgü içselleştirdiği makro kozmos habitusu, yarı özerk bir alan olan çeviri alanında edindiği mikro kozmos habitusu, yaptığı çevirilerle bulunduğu kozmoslardan edindiği çoklu kozmos habitusu ve bireyselliği, psikolojisini ve çevirilerindeki eğilimini yansıtan mezo kozmos habitusu söz konusudur. Çeviri ürünü, çevirmenin birden fazla habitusunun birbiriyle etkileşime geçmesinin sonucu olarak ortaya çıkan bir üründür.

Çevirmenin habitusuna yönelik tarihsel bir analiz sosyal bir eyleyen olarak çevirmenin makro kozmos, mikro kozmos, mezo kozmos ve çoklu kozmos yapılarla olan ilişkisinin analiz edilmesidir. Bu boyutta yapılacak bir analiz çevirmenin hem makro kozmos hem mikro kozmos hem de çoklu kozmos düzeydeki çeviri kararlarına yönelik verilere ulaşılmasına olanak tanımaktadır. Aynı zamanda çevirmen habitusu çeviri eyleminin arkasındaki çoklu habitus ilişkilerinin varlığını gün yüzüne çıkarmaktadır. Habitus tarafından yönetilen çeviri eyleminin bir kozmostan başka bir kozmosa olan yolculuğu sayısız karmaşık ilişkiler ağı içerisinde geçmektedir. Bu noktada çalışmamızın odak noktalarından birini hatırlatmamız gerekmektedir.

Bu çalışmanın temel hedeflerinden biri, çeviri eylemine ilişkin bu karmaşık ilişkiler ağının sadece metin üzerinden gidilerek değil, çevirmenin çoklu habitusunun çoklu tarihsel analizinden elde edilen verilerle, metinle bir ilişki kurularak anlaşılabilirliğini göstermektir. Bu yönüyle çeviribilimdeki mevcut ezberleri bozabilecek, Bourdieücü bakış açısıyla ifade etmek gerekirse, çeviribilim doxalarına yönelik bir sorgulama içerisine girebilecek bir çalışma niteliğindedir.

Çevirmen habitusu, çevirmenlerin genetik hikâyelerinde, sosyal gidişatlarında ya da biyografilerinde saptanabileceği gibi, çevirmenin çeviri metni metinselleştirme boyutundan, dilsel ve çeviri tercihlerinde de anlaşılabilir. Daha açık bir ifadeyle çevirmen habitusunun izleri makro kozmos düzeyde olduğu gibi mikro kozmos ve mezo kozmos düzeyde de sürülmesi gerekmektedir. Çevirmenin toplumsallığının çeviri metnin toplumsallığına yansımalarını gözlemlemek, diğer bir deyişle makro kozmos belirlenimlerin mikro kozmos belirlenimlere yansımalarını gözlemek gerekmektedir. Bu ifadeler çevirmenin makro kozmos habitusunun mikro kozmos habitusuna yansımalarına, aralarındaki ilişkiselliğe aynı zamanda çevirmenin çoklu habitusuna bir kez daha vurgu yapmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde çevirmenin çoklu habitusuna odaklanılacaktır.

3.3.1. Çevirmenin Makro Kozmos³ Habitusu

Makro kozmos habitus en genel haliyle bir eyleyenin ait olduğu kozmosa özgü bedenselleştirdiği yatkınlıklar, alışkanlıklar ve eğilimler sistemi olarak tanımlanabilir. Makro kozmos habitus, eyleyenin makro kozmosla olan sıkı bağına, aralarındaki karşılıklı ilişkiselliğe dikkat çekmektedir. Her eyleyen karmaşık ilişkiler ağlarıyla örülü bir yapı içerisinde kendini bulmaktadır. Eyleyen içinde bulunduğu bu ortamda hayatta kalmak ve karşısına çıkan olaylarla baş etmek ve içinde bulunduğu yapıya uygun eylemlerde bulunmak için bir takım mekanizmalar, sistemler üretmeye başlamaktadır. Doğuştan gelmeyen ancak bir kozmosun içine doğumla başlayan mekanizma, sistem, şema üretim süreci tamamen makro kozmos belirlenimlerle ilintilidir. Makro kozmos habitus, eyleyenin bedeninde oluşan yapıların, sistemlerin ya da algı şemalarının dahası eyleyene özgü görünenin bile makro kozmosa ait kolektif yapılarla inşa edildiğini vurgulamaktadır. Makro kozmosa ait kolektif yapılar o kozmosa ait tarihin emareleriyle örülüdür ve örülmeye devam etmektedir. Kolektif yapıların geleceği, geçmişin ışığında ve kozmosun şimdiki koşullarıyla güncellenerek yapılanmaya sürekli devam etmektedir. Kozmosta sürekli işleyen bu yapılar eyleyenlerin eylemlerini de mevcut

³ Çalışmanın kavram örgüsünün kurgusu gereği makro kozmos kavramı toplumu, toplumsal olanı ifade etmektedir. Makro kozmos mikro kozmosu içine alan çatı bir kavramdır.

güncellemeler dâhilinde yapılandırmaya devam etmektedir. Aynı zamanda makro kozmosta bu eylemler tarafından yapılanmaktadır.

Makro kozmos habitus kavramını çevirmen boyutunda ele aldığımızda, çevirmenin ait olduğu makro kozmosa özgü habitusu doğrultusunda eylemlerde bulunan sosyal bir eyleyen olduğu söylenebilir. Sosyal ve kültürel bir geçmişe sahip olan, yaşamsal yörüngelerini, içinde bulunduğu makro kozmosa özgü belirlenimler çerçevesinde çizen bir eyleyenden bahsetmekteyiz. Makro kozmos içerisinde konumlanan her eyleyen gibi çevirmen de kendi kişisel geçmişine ve içinde bulunduğu kozmosun sosyo-kültürel bağlamına uygun eylemler üreten bir mekanizmaya sahiptir. Çevirmenin bedenindeki sistemleri, yatkınları ve alışkanlıkları yapılandıran makro kozmos mekanizmalardır. Çevirmenin makro kozmos habitusu, makro kozmos yapıların çevirmenin bedenine yerleşmesiyle oluşmaktadır. Makro kozmos habitus eyleyenlere özgü ve aynı zamanda eyleyenler için ortak olan tarihin bir ürünüdür. Simeoni bu habitusu sosyal ve kültürel tarihin kişiselleştirilmesinin detaylı bir sonucu olarak tanımlamaktadır (Simeoni, 1998: 32).

Reine Meylaerts (2008) insanlık tarihindeki çevirilerin büyük çoğunluğunun çevirmenlerin makro kozmos habitusu doğrultusunda gerçekleştirildiğine değinmektedir. Çeviribilim bir mikro kozmos olmadan önce makro kozmos habitus, eyleyenin ait olduğu kozmosta edindiği yatkınlıklar sistemi, kişiselleştirilmiş tarihi çevirmen habitusuna denk gelmekteydi. Bunun nedeni olarak çeviri eğitimi veren enstitülerin 1930'larda birkaç tane olmasını, sayının 1960 ve 1970'lerde artmaya ve coğrafik olarak yayılmaya başlamasını göstermektedir. 1980'lerden sonra bu sayılarda büyük bir patlama yaşandığını eklemektedir. Çeviribilimin özerkliğini ilan etmesi ve çeviri eğitimi veren kurumların sayısının artmasıyla birlikte çevirmenlerin bu alanın belirlenim ve nesnel yapılarına karşı bir yatkınlık, alışkanlık ve tutum geliştirmeye başladıklarını ifade etmektedir (Meylaerts, 2008: 94). Çevirmenlerin bu tarihten sonra yeni yarı özerk mikro kozmosa özgü yeni bir mikro kozmos habitus edinmeye başladıklarını dile getirmektedir. Bu nedenle çevirmen habitusuna yönelik yapılacak tarihsel analizlerde dönemlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Kimi dönemlerde çevirmen kararlarına yönelik tek bilgi kaynağı makro kozmos habitusken, kimi dönemlerde hem makro kozmos hem de mikro kozmostur.

3.3.2. Çevirmenin Mikro Kozmos⁴ Habitusu

Kozmoslarda oynanan oyunların yöneticisi habitustur. Makro kozmos içerisinde konumlanan yarı özerk bir mikro kozmos olan çeviri alanında oynanan oyunların yöneticisi çevirmenin mikro kozmos habitusudur. Çevirmen mikro kozmos habitusunu çeviri alanının belirlenimleri, nesnel yapıları doğrultusunda şekillendirmektedir. Bu sayede çeviri alanında oynanan oyunlara dâhil olmakta ve alana özgü eylemlerde bulunma yetisi kazanmaktadır. Çevirmenin mikro kozmos habitusu, dâhil olduğu oyunlar sayesinde alana özgü algı ve yatkınlık şemaları üretmeye başlamaktadır. Çevirmenin çeviri alanına özgü edinmeye başladığı bu yeni habitusu mikro kozmos habitusudur. Çeviri alanı içerisinde hareket etmesini sağlayan, oynanan oyunlarda stratejiler üretmesini ve bu sayede bir konuma sahip olmasını sağlayan mikro kozmos habitusudur. Çevirmenin mikro kozmos habitusu makro kozmos habitusu doğrultusunda şekillenmektedir. Çünkü mikro kozmoslar makro kozmos içerisinde konumlanan ve ondan tamamen bağımsız olmayan yarı özerk alanlardır.

Gouanvic *Is Habitus as Concieved by Pierre Bourdieu Soluble in Translation Studies? (Pierre Bourdieu'nün Tasavvur Ettiği Habitus Çeviribilimde İşe Yarar mı?)* isimli çalışmasında toplumsal bir eyleyen olan çevirmenin yabancı bir dile, kültüre ve çeviri alanına yönelik aldığı eğitimleri mikro kozmos habitusunun oluşum evresi olarak yorumlamaktadır. Çevirmenin mikro kozmos habitusunun çeviri alanında oynanan oyunlara dâhil oldukça, çeviri yaptıkça ortaya çıkacağını dile getirmektedir. Kuramsal bilgilerin uygulama alanında gün yüzüne çıkabileceğini vurgulamaktadır (Gouanvic, 2014: 32). Alanda yaptığı çevirileri yöneten mikro kozmos habitusu, çevirmene daha fazla oyuna dâhil olma ve oyunu kurallarına göre oynama yetisi kazandırmaktadır. Bu yetiyi oyunlarda etkin kullanma becerisi ise çevirmene bir sermaye birikimi getirmektedir ve aynı zamanda alanda bir konum elde etmesine olanak tanımaktadır. Çevirmenin yaptığı çevirilerle kozmoslarda yarattığı etki, mikro kozmos habitusunun çıktıları bir alanda (hukuk, tıp, iktisat vd.) uzmanlaşmasını ve mikro kozmos habitus birikimini bu doğrultuda gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda mikro kozmos habitus çıktıları ve bu çıktılar doğrultusunda çevirmenin bir alanda uzmanlaşmasını, profesyonelleşmesini kuram ve uygulama boyutuyla ele alan Gouanvic'in çalışmasını (2014) tekrar anmak yerinde olacaktır.

Gouanvic çalışmasında farklı habitus gidişatlarına sahip Marcel Duhamel ve Maurice Edgar Coundreau isimli iki çevirmeni odağına almaktadır ve bu iki çevirmenin çevirmiş olduğu bir eser üzerinden giderek habituslarının izlerini sürmektedir. Edebiyat alanında çeviri yapan

⁴ Mikro kozmos kavramı çalışmada makro kozmos (toplum) içerisinde konumlanan yarı özerk alanları (sağlık, tıp, hukuk, çeviri gibi) ifade ederken kullanılmaktadır. Mikro kozmos habitus ise eyleyeninin çeviribilimin/çeviri alanının belirlenimlerinin, nesnel yapılarının bedenselleştirilmesini ifade etmektedir. Aynı zamanda eyleyenin bir başka dile ve kültüre ilişkin edindiği yatkınlıklarını kapsamaktadır.

iki Fransız çevirmenin farklı türlere yönelmelerini sağlayan mikro kozmos habituslarıdır. Duhamel'in ilkokulu bitirdikten sonra bir otelde çalışırken İngilizceyle yolu kesişmiştir. Daha çok gündelik dil kullanımına hâkim olan Duhamel, bir aktivite olarak edebiyat çevirileriyle uğraşmaya başlamıştır. Gündelik dil kullanımındaki profesyonelliği onu dublaj çevirisine kadar götürmüştür. Bu alanda edindiği birikim onu başarılı bir çevirmen konumuna getirmiştir (Gouanvic, 2014: 33-35). Duhamel boş zaman aktivitesi olarak yaptığı süreçte çeviriye dair bir yatkınlık geliştirmiştir. Bu süreç onun mikro kozmos habitusunun oluşum süreci olarak yorumlanabilir. Dublaj ve dedektif romanları çevirerek alandaki oyunlara dâhil olmuş ve bir başarı elde etmiştir. Mikro kozmos habitusunu uygulama alanında gün yüzüne çıkararak ve bu habitusunu alanın doxalarına göre kullanmıştır.

Maurice Edgar Coundreau, akademisyen kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. İngilizceyi Duhamel'in aksine okulda öğrenmiştir. Gouanvic, Coundreau'nun çevirdiği yazarların çevirmenin makro kozmos habitusuyla bir benzerlik gösterdiğini ve bu nedenle o kişileri çevirmeyi seçtiğini tespit etmiştir. Aynı zamanda Coundreau'nun okulda edindiği mikro kozmos habitusu bu yazarları seçmesinin bir diğer nedenidir. Coundreau mikro kozmos habitusu sayesinde edebiyat alanının felsefe ağırlıklı türlerine ve yazarlarına, realist edebiyata yönelirken, Duhamel daha argo ve gündelik dil kullanımının ağır bastığı polisiye edebiyata yönelmiştir (Gouanvic, 2014: 38-39). Coundreau'nun çeviri alanına yönelik aldığı eğitimi ve bu eğitim sayesinde şekillendirdiği mikro kozmos habitusu hareket alanını genişletmiştir. Mikro kozmos habitusunun sağladığı birikim Coundreau'ya, edebiyat alanında daha fazla sermaye birikimi gerektiren realist edebiyat alanında oyuna dâhil olma cesareti vermiştir. Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; her iki çevirmen makro kozmos habitusları doğrultusunda mikro kozmos tercihlerini şekillendirmiş ve oynanan oyunlara dâhil olmuşlardır. Mikro kozmos habitusları çevirmenlerin tercihlerini farklılaştırmıştır. Çevirmenlerin mikro kozmos habituslarına ilişkin analiz çevirmenlerin çeviri yapmaya nasıl başladıklarına (bir eğitim almandan ya da bir eğitim alarak), çeviri olgusuna yaklaşım ve bakış açılarına yönelik fikir sahibi olunulmasına olanak tanıyacaktır.

3.3.3. Çevirmenin Mezo Kozmos Habitusu

Mezo kozmos habitus kavramı eyleyenin gerçek dünyasını kastetmektedir. Luhmann, bu kavramı insanoğlunun gerçek dünyası ya da gerçek gerçeklik olarak tanımlamaktadır (akt. Vermeer, 2006: 7). Luhmann; bir makro kozmosun etrafını çevreleyen gerçek dünya ile eyleyenin etrafını çevreleyen bir evren olarak gördüğü gerçek gerçekliği ya da gerçek dünyayı birbirinden ayırmaktadır (bkz. Luhmann, 1995). Bu kavram eyleyenin insani boyutuna işaret etmektedir. Eyleyenin bireyselliği, psikolojisi bu habitus içerisindedir. Mezo kozmos habitus

eyleyene özgüdür. Eyleyenin biyolojik bir varlık olarak ele alınması, onun mezo kozmos habitusuyla ilintilidir. Duyguları, hisleri, psikolojisi bu habitus içerisindedir. Mezo kozmos habitus eyleyenin hem ekolojik hem bilişsel yönü ile ilgilidir. Mezo kozmos, eyleyenin bilişsel yeteneklerini, davranışsal becerilerini, bireyselliğini, psikolojisini; kısacası insani boyutunu ifade etmektedir (Łepko, 2016: 45). Ön plana çıkan bilişsel becerileri sayesinde başarılı olan eyleyenin benzersizliği, tekliği mezo kozmos habitusundadır.

Mezo kozmos habitus her ne kadar eyleyenin içiyle ilintili olsa da, dış ortamdaki önemli ölçüde etkilenmektedir. Başka bir ifadeyle makro kozmos ortamın, aile ortamının mezo kozmos habitusu şekillendirmede payı büyüktür. Makro kozmos ortamda ve aile ortamında ılımlı ve güvenli bir hava hâkimse, bu durum eyleyenin ruh halinde olumlu bir etki yaratacaktır. Bununla bağlantılı olarak mezo kozmos habitus, eyleyenin insani boyutu olumlu yönde şekillenecektir. Bu olumlu tablo eyleyenin makro kozmostaki tüm eylemlerine yansiyacaktır. Bu habitusu Stefan Zweig örneğinde anlatmak gerekirse, Stefan Zweig 1881 Viyana'sında dünyaya gelmiştir. İçine doğduğu makro kozmosta o dönemde her anlamda (ekonomik, siyasi vb.) güvenilir bir ortam hâkimdi. Bu ılımlı ve güvenilir ortam aile içerisinde de söz konusuydu. Yahudi ve varlıklı bir ailenin çocuğu olması sanata ve edebiyata olan tutkusunun en büyük nedeniydi. Çok küçük yaşlarda edebiyata yönelmesi hem makro kozmos ortamla hem de aile ortamıyla yakından ilintilidir. Zweig'ın çocukluk dönemindeki mezo kozmos habitusuna, kendi yaşam öyküsünü kaleme aldığı eseri *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları*'ndan bakıldığında, psikolojisinin olumlu yönde olduğu, bilişsel becerilerinin edebiyata ilişkin olduğu görülmektedir. Ancak ilerleyen yaşlarda Zweig'ın iki büyük dünya savaşını deneyimlemesi, içinde olduğu makro kozmos ortamın bozulması, vatanından koparılması ve kimliksizleştirilmesi psikolojisini; yani mezo kozmos habitusunu önemli ölçüde etkilemiştir. Mezo kozmos habitusunun bu denli köklü değişimi mikro kozmos habitusuna da yansımıştır. Yazdığı eserlerde işlediği konular mezo kozmos habitusundan büyük izler taşımaktadır. Ele aldığı konular, bir anda değişen ve bir türlü kabullenemediği mezo kozmos habitusuna ilişkindir. Mezo kozmos habitusunun Zweig'ın kontrolünden çıkması, onu düzeltilebileceğine olan inancının yok olması Zweig'ı ölüme sürüklemiştir. İçinin derinliklerinde hapsoldüğü yalnızlığın tüm acısını derinlemesine yaşamış, sorunlar içerisinde kaybolmuş ve sonunda zor bir ölümü seçmiştir. Ona göre bir yazarın ya da bir eyleyenin deneyimleyebileceği en acımasız, talihsiz, vahşi şeyleri görmüş, yaşamıştır ve bu acılar onu intihara itmiştir. Arkasında bıraktığı ölüm mektubu, katlanamadığı zulmün, mezo kozmos habitusunun onu ölüme sürüklediğinin kanıtıdır. Sevdği insanı, karısını bu zulmün, benzer mezo kozmos habitusun içerisinde hapsedmek istemediği için, ona da aynı şekilde ölümü teklif etmiştir. Eşi de Zweig gibi mezo kozmos habitusunun kurbanı olmuştur.

3.3.4. Çevirmenin Çoklu Makro Kozmos Habitusu (Çevirmenin Kozmoslararası Habitusu)

Çoklu makro kozmos habitus çevirmenin kaynak kozmos ve erek kozmos arasında çeviri metinler aracılığıyla dolaşırken edindiği habitustur. Çoklu makro kozmos habitus çevirmenin çeviri metni üretirken farklı kozmoslarda sayısız ilişki ağı içerisinde yer aldığını, farklı kozmosların eyleme biçimlerine ve yatkınlıklarına ilişkin bir bilinçaltı edindiğini ifade etmektedir. Bu habitus çevirmenin farklı kozmoslarda dolaşmasına, farklı kozmoslardaki eyleyenlerin eyleme biçimlerini anlamasına ve onların toplumsallaşma süreçlerine ilişkin fikir yürütebilmesine olanak tanımaktadır. Bu sayede kendi makro kozmosu ile başka bir makro kozmos arasında bir bağlantı kurabilmektedir ve kendine yürüyebileceği yeni bir yol açmaktadır. Açtığı bu yeni yolda yönünü bulmasını ve dolaşımını sağlayan çoklu makro kozmos habitusudur. Çevirmen bir araya getirmeye çalıştığı her iki kozmos habitusu bilinçaltında yoğunlaşarak çoklu kozmos habitusunu şekillendirmektedir. Bu habitus ait olmadığı kozmosa karşı bir aidiyet hissi geliştirmesine olanak tanımaktadır. Farklı bir kozmostaki eyleyenler gibi eyleme, düşünme yetisi kazandırmaktadır. Çoklu makro kozmos habitus çevirmene makro kozmos ve mikro kozmos habitusu bir araya getirerek farklı bir kozmos habitusu tanıma, anlama ve aktarma yetisi kazandırmaktadır. Diğer bir deyişle makro kozmos habitusunu oyuna dâhil olduğu çeviri alanının mikro kozmos habitusuyla ilişkilendirme ve bu ilişkisellik/ilişkisizlikten ortaya çıkan eylem şemaları ışığında başka bir makro kozmosu anlama ve kendi makro kozmosuna aktarma yetisi kazandırmaktadır.

Farklı makro kozmoslar içerisindeki eyleyenleri birbirlerine tanıtan, onlarla iletişime ve etkileşime geçmelerini olanaklı hale getiren çevirmenin çoklu makro kozmos habitusudur. Makro kozmoslar devingen bir yapıya sahiptir ve farklı makro kozmoslar arasında oynanan oyunlar sürekli devam etmektedir. Makro kozmoslarda oynanan oyunlara dâhil olabilmek için farklı makro kozmoslarla iletişim kurmak ve etkileşime girmek kaçınılmaz bir durumdur. Çoklu makro kozmos habitus farklı makro kozmoslar arasında ortak bir yapı, eyleyenlerin birbirleriyle iletişime geçmelerini sağlayan ortak bir dil inşa ederek kendi kültür, düşünce, yaşayış ve inanış biçiminden kısacası habitusundan farklı olanlarla buluşma, tanışma ve anlaşma gereksinimini karşılamaktadır. Çevirmenin çoklu makro kozmos habitusu farklı makro kozmoslar arasındaki sınırları kaldırarak habitus ve sermaye alışverişini olanaklı hale getirmektedir.

3.4. Çevirmenin Makro Kozmos Habitusunun Mikro Kozmos Habitusuna Yansımaları

Mikro kozmos habitus, makro kozmos ve makro kozmosta hâkim olan habitustan bağımsız düşünülemez. Mikro kozmos nesnel yapılarını, kendi özerk alanının sınırlarını makro

kozmosun çatısı altında inşa etmektedir. Mikro kozmos kendi habitusunu inşa ederken makro kozmos yapılarla sayısız ilişkiler ağı kurmaktadır. Bu ilişkiler ağı yörüngesinde kendi yarı özerk yapısını oluşturmaktadır. Bu yarı özerk yapılar içerisinde oyuna dâhil olan eyleyenlerde makro kozmosta şekillendirdikleri tutum, davranış ve yatkınlıkları ekseninde eylemlerde bulunmaya başlamaktadırlar. Bu eyleme biçimleri onların kim olduğunu resmetmekte ya da hangi kozmosa bir aidiyetinin olduğunun ipuçları vermektedir. Çeviri alanında oyuna dâhil olan çevirmenlerin de çeviriye olan tutumlarında, çeviri yaklaşımlarında makro kozmos habituslarının yansımalarını gözlemlemek mümkündür. Makro kozmos habitusun mikro kozmos habitusu şekillendirmesi, makro kozmosun mikro kozmosla bir ilişki örmesi ya da oyunda aynı tarafta yer alması beklenen bir durumdur. Ancak makro kozmos habitus ve mikro kozmos arasında bir ilişki örülemediği durumunda, eyleyenin sahip olduğu iki habitusun karşı karşıya gelmesi durumunda eyleyen kim olduğunu ya da nereye ait olduğunu hatırlatan makro kozmos habitusuna yönelik eylemlerde bulunacaktır. Söz konusu durumu daha net anlayabilmek, makro kozmos habitusun mikro kozmos habitusa yansımalarını gözlemleyebilmek için, Reine Meylaerts'in 2008 yılında yaptığı *Translators and (their) norms Towards a Sociological Construction of the Individual (Çevirmenler ve Normları Bireyin Sosyolojik İnşasına Doğru)* isimli çalışmasına bakmak yerinde olacaktır.

Reine Meylaerts (2008) bu çalışmada iki çevirmene ve bu iki çevirmen habituslarının karşılaştırmasına yer vermektedir. Yaptığı karşılaştırmada vurguladığı nokta makro kozmos habitus ve eyleyen ilişkiselliğidir. Aynı zamanda makro kozmos habitusun mikro kozmos habitusa yansımalarına odaklanmaktadır. İlk olarak Belçika'daki çevirmenlerin çalışma ortamlarına yönelik bilgiler sunan Meylaerts, çalışmasına önemli bir noktadan giriş yapmaktadır. Bu girişte 1930'larda Belçika'da merkez konumundaki dilin Fransızca, çevre, azınlık konumundaki dilin ise Flamanca olduğuna değinmektedir. Meylaerts bu saptamasıyla Fransızca ve Flamanca arasındaki güç ilişkisine, bu ilişkide egemen olan tarafın egemen olunan tarafa uyguladığı baskıya odaklanmıştır. Flamanların azınlık olarak habituslarını sürdürmek ve bir sonraki nesle habituslarını, dillerini aktarabilmek için verdikleri çabaya değinen Meylaerts, her ne kadar Flamanca'nın korunmasına yönelik girişimler olsa da, Flamanlar üzerinde yaratılan baskının ve dilsel olarak daha düşük konumda olduklarının duyumsatılmasının eyleyenlerin habituslarında önemli etkiler yarattığına vurgu yapmıştır (Meylaerts, 2008: 93-94). Çalışmada merkez/çevre konumunda edinilen çevirmen habituslarına ve bu habituslara yönelik eylemlerin analizine odaklanmaktadır.

Çalışmada yer verdiği çevirmenlerden ilki Ernst Claes'tir. Meylaerts'in Claes'e (1885-1968) yönelik yaptığı araştırmalarda; ilk Flaman çevirmen olduğu, alanda saygın bir konumda olduğu ve aynı zamanda parlamentoda hukuk çevirmenliği yaptığı bilgilerine ulaşmıştır. Claes'in makro kozmos habitusuna ilişkin yaptığı analizde, Flamanca konuşan yoksul bir ailenin başarılı

bir çocuğu olduğu ve üst sınıf Fransızların tercih ettiği ve Flamanca konuşmanın yasaklandığı bir Katolik okuluna gittiği bilgilerine ulaşmıştır. Üniversite eğitimi Fransız filolojisi üzerinedir ve mikro kozmos habitusu Fransız dili ve kültürü ekseninde şekillenmiştir. Bir başka ifadeyle, mikro kozmos habitusu Fransızca'nın üstünlüğünün içselleştirilmesine yöneliktir. Claes her ne kadar Fransızca'nın üstünlüğüne yönelik bir mikro kozmos habitus edinse de, kendi makro kozmos habitusunun kaybolmaması, yok olup gitmemesi için edindiği mikro kozmos habitusa karşı bir duruş sergilemiştir. Kendi makro kozmos habitusunun diline ilişkin verilen mücadeleler de hep ön sıralarda olmuştur (Meylaerts, 2008: 98). Parlamento'ya yaptığı iş başvurusu mektubunu bile kendi habitusunca (Flamanca) yazmıştır. İlerleyen yıllarda bu tavrını yazdığı eserlerde de sürdürmüştür. Fransız diline ilişkin bir mikro habitus edinse de, sesini her zaman kendi habitusuyla, makro kozmos habitusuyla duyurmayı tercih etmiştir. Sahip olduğu makro kozmos habitusu doğrultusunda kendi kozmosunun oynanan oyunlarda merkez konuma gelmesi için, Flaman eyleyenlerin habituslarına sürülen kara lekenin silinmesi için çabalamıştır. Geçmişinin izleriyle yapılanmış habitusunu gelecek nesillere aktarmak için çabalamış bir eyleyendir (Meylaerts, 2008: 98). Bu örnek egemen olunan tarafın egemen olan tarafın baskısına yönelik başkaldırısına, çevre konumundaki makro kozmos habitusun merkez konumdaki makro kozmos habitusa karşı üstün gelme girişimini tasvir etmektedir. Aynı zamanda makro kozmos habitusun mikro kozmos habitusa yansımalarını betimlemektedir.

Meylaerts'in çalışmasında yer verdiği bir diğer çevirmen Claes'in tam tersi bir habitusa sahiptir. Roger Keryven'in makro kozmos habitusuna ilişkin yaptığı değerlendirmede Meylaerts, Keryven'in Fransızca konuşulan, üst sınıf bir aileden geldiğini ifade etmektedir. Keryven' de Claes gibi Flamanca'nın yasak olduğu okullarda eğitim görmüştür. Keryven, Claes'in aksine Fransızcanın üstünlüğü için çabalamıştır. Keryven, Flamanca'dan Fransızca'ya çeviriler yapmayı tercih etmiştir (Meylaerts, 2008: 98). Meylaerts, Keryven'in yaptığı çevirilerde Flamanların gündelik hayatına ve yerel hayatına ilişkin kullanımlarına yer verdiğini, modern Flaman yazarları çevirdiğini gözlemlemiştir. Meylaerts, bu tavrı iki düzlemde yorumlamaktadır: İlkinde Keryven'in makro kozmos habitusunda Flamanca'nın üstünlüğüne yönelik bir kırılmanın olabileceğine ihtimal verirken, ikinci yorumunda Flaman eleştirmenlerin Keryven'in çevirileri üzerine yaptıkları değerlendirmelerine yer vermektedir. Flaman eleştirmenler, Keryven'in Flamancayı aşağılamak ve Fransızca'nın üstünlüğünü kanıtlamak adına bu yönteme başvurduğunu dile getirmektedirler (Meylaerts, 2008: 100). Bu örnek çevirmenin habitusuna yönelik yapılacak tarihsel bir analiz, çevirmenlerin makro ve mikro kozmos habituslarının izleri sürülerek çeviri kararlarına ilişkin verilere ulaşabileceğini kanıtlamaktadır.

Çalışmaya yönelik genel bir değerlendirme yapılacak olunursa, her iki çevirmen de toplumsal birer eyleyen olarak kendi makro kozmos habitusları doğrultusunda eylemlerde bulunmaktadır. Dönemin habitusuyla eyleyenin habitusu bir uyum içindeyse, Bourdieu bakış

açısıyla, oyunda her iki habitus aynı taraftaysa (egemen olan ya da egemen olunan taraf), eylemlerde birbirine hizmet etmektedir. Keryven örneğinde, makro kozmos habitus Fransızcanın üstünlüğü yönünde eylemler üretmektedir. Keryven’de makro kozmos habitusunun amacına hizmet eden eylemlerde bulunmaktadır. Ortak bir amaca, ortak bir habitusa hizmet etmektedirler. Ancak Claes örneğinde, dönemin habitusu eyleyenin makro kozmos habitusunu yok etmeye, üstün gelmeye çalışmaktadır. İki tarafın farklı saflarda yer alması durumunda birbirlerine karşı bir mücadele içine girmeleri kaçınılmaz bir hal almaktadır. Keryven örneğinde makro kozmos habitus mikro kozmos habitus ilişkiseliliği gözlemlenirken, Claes örneğinde makro kozmos habitusun mikro kozmos habitusa olan başkaldırısı gözlemlenmektedir. Her iki toplumsal eyleyen de gözlemlenen şu dur ki: Her iki eyleyen de mikro kozmosta kişisel tarihinin, içselleştirdiği yapıların ona sunduğu makro kozmos habitus ekseninde eylemlerde bulunmuştur. Toplumsal bir eyleyen olarak çevirmenlerin çevirilerinde makro kozmos habituslarının yansımalarını, makro kozmos habituslarının izlerini gözlemlemek mümkündür.

3.5. Çevirmenin Çoklu Habitusu ve Ufukların Kaynaşması

Yüzyıllardır süregelen makro kozmosların birbirlerini anlama girişimleri çeviri eylemini elzem bir konuma taşımıştır. Çeviri eyleminin en büyük gayesi anlamaktır. Kendinden farklı olanı anlama ve tanıma girişimidir. Makro kozmosların kendilerinden farklı olanı anlama çabası farklı habitusların buluşma, tanışma ve kaynaşmasına yönelik bir ortam hazırlamaktadır. Anlama kendinden farklı olan bir makro kozmosun yaşam ortamına, yaşanmışlıklarına, tarihine, yatkınlıklarına, tecrübelerine, gelenek ve göreneklerine dahası habituslarına ilişkin fikir sahibi olma, tanıma gayretidir. Bu gayret aynı zamanda makro kozmosların habituslarını zenginleştirme ve mevcut ufuklarını genişletme gayretidir. Makro kozmosların birbirlerini anlaması, habitusların birbirleriyle kaynaşması ve genişlemesi noktasında çevirmen merkezi bir konumdadır. Sahip olduğu birden fazla habitusla bu önemli görevi yerine getirmekle mükellef bir eyleyendir. Çevirmen sahip olduğu tüm habitusları (makro kozmos, mikro kozmos, mezo kozmos habitus ve çoklu kozmos habitus) kendinden farklı olanı anlamaya ve ait olduğu makro kozmosa anladıklarını aktarmaya yönelik kullanmaktadır. Bu bağlamda kendinden farklı olanı anlama ve çevirmenin sahip olduğu yatkınlıkları anlama noktasında Hans Georg Gadamer’in yorumbilim kuramındaki görüşlerine değinmek yerinde olacaktır.

Hans Georg Gadamer (1960) *Wahrheit und Methode (Hakikat ve Yöntem)* başlıklı eserinde anlama, yorumlama ve ufukların kaynaşması kavramlarına geniş yer vermekte ve bu kavramları detaylı olarak ele almaya çalışmaktadır. Gadamer’in kavramlarına ve görüşlerine yer vermek özellikle çalışmanın uygulama bölümünde çeviri sosyolojisi bakış açısıyla yazar-makro

kozmos-çevirmen üçgeninde gerçekleşen 'anlama' çemberine yönelik önemli bir veriler sunacaktır. Özellikle de yazarın ait olduğu makro kozmosta edindiği ufkunun çevirmen tarafından anlaşılması, çevirmenin ufkunun yazarın ufku ile kaynaşması ve tüm bunların çeviriye yansımalarının gözlemlenebilmesi ve açıklanabilmesi adına önem arz etmektedir. Yazarın yaşamının çevirmen tarafından yaşantılanması, bunu yaparken makro kozmosa özgü parametrelerin göz önünde bulundurulması, yazar habitusu ile çevirmen habitusunun kaynaşması sonucu çeviri eyleminin gerçekleşmesi durumu bu kavramlarla ele alınacaktır. Çalışmanın merkezinde olan Pierre Bourdieu'nün sosyolojik bakış açısının çeviri alanına ve çeviri eylemine yansımaları Gadamer'in sunduğu hermeneutik yaklaşımıyla desteklenecektir. Sosyoloji ve çeviri alanı arasındaki köprü hermeneutik bakış açısıyla örülecektir.

Gadamer'e göre hermeneutik ilk defa Schleiermacher tarafından dile getirilmiş, Dilthey hermeneutikte bir yöntem arayışına girmiş, Heidegger ise hermeneutiğin bir dönüşüm yaşamasını sağlamıştır. Heidegger anlamayı, bilgi kuramından çıkarıp ontolojik alana oturtmuştur (Çelik, 2013: 128). Gadamer ise Schleiermacher, Dilthey gibi düşünürlerin görüşlerine eleştiriler getirmiş ve Heidegger'in köklü tarihselliğine ilişkin yeni bir hermeneutik anlayış geliştirmiştir (Ertürk, 2003: 405). Nesnel bilgiye yönelik savları reddederek, 'gelenek', 'tarihsellik' 'anlama' ve 'önyargı' kavramları üzerinde temellendirdiği yaklaşımıyla farklı bir 'hakikat' düşüncesi oluşturmıştır. Anlamanın ontolojik boyutlarına dikkat çekerek yazarın niyeti ve yorumlama sorununa yeni bir bakış açısı getirmektedir. Ona göre anlama ve yorumlama temelde eyleyenin tecrübeleriyle ilintilidir (Gadamer, 1990: 85). Anlamayı olanaklı hale getiren ve eyleyenin tecrübelerini oluşturan ön-anlamadır. Ön-anlama ya da ön-bilgi anlaşılacak konuya, metne ya da olaya ilişkin bir fikir sahibi olma durumudur. Ön-anlama eyleyenin içinde yaşadığı ve önyargılarını şekillendiren bir geleneği göstermektedir. Ön-anlama, önyargılarla çevrelenmiştir (Gadamer, 2006: 278). Tarihselliği inşa eden şey de önyargılardır. Tarihsel gerçeklik önyargılardan meydana gelmektedir. Bir konuda tecrübe kazanmanın, bir olayı deneyimlenin ön koşulu önyargılardır (Gadamer, 1977: 9). Eyleyen makro kozmosu önyargıları sayesinde anlamaktadır.

Anlama, tarihsel gerçeklik içerisinde eyleyenlerin makro kozmos ile ilişki kurmalarının esas yoludur. Anlama, düne dönük bir eylemdir (Bilen, 2002: 112). Geçmişle bağlantıları söz konusudur. Gadamer; tarihsel arka plan, yaşanmışlıklar ve gelenekten uzak anlamanın gerçekleşemeyeceğine vurgu yapmaktadır. Onun düşüncesi geçmişe ait yaşanmışlıkların bugüne aktarıldığına yönelik bir düşüncedir. Bu yönüyle anlama eyleyene değil, makro kozmosa özgüdür. Anlama ve yorum, metin ya da yazara özgülükten ziyade, dönem ve tarihsel yaşanmışlığın bir formu olarak ortaya çıkmaktadır (Tosun, 2013: 141). Gadamer hermeneutik'in tarihsel gerçekliğini ve kozmikliğini odağına almaktadır. Hermeneutik'e öznellik ve tarihsel gerçeklik açısından farklı bir boyut kazandırmaktadır. Eyleyen bir metni önyargılarından

arınmış ve kendi tarihsel gerçekliğinden uzak anlayamaz. Tarihsel önyargılarından bağımsız metni anlaması ve yorumlaması olası değildir. Gadamer bir metni okuma, anlama ve anlamlandırmaya ilişkin şunları ifade etmektedir: Anlama; ön-anlama/ön-bilgi ve önyargıların sınırlı oluşu ve yeni karşılaşılan bir şeyle sınırlı olan bu bakış açısının genişlemesi nihayetinde gerçekleşen bir eylemdir (Tosun, 2013: 97).

Eyleyen ait olduğu makro kozmosta edindiği yatkınlıklarından, önyargılarından tamamen arınamaz, tarihsel gerçeklikler, yaşanmışlıklar, önyargılar, gelenek ve görenekler eyleyenin ait olduğu makro kozmosun içine doğmasıyla kimliğine eklenmektedir. Eyleyen kimliğine eklenen bu parametrelerle kendinden farklı olanı anlamaya çalışıldığında, bakış açısı, ufku ya da anlama alanı genişlemeye başlamaktadır. Gadamer, eyleyenin ait olduğu makro kozmos ve onun gerçekliğinden, kimliğine yüklediği önyargılarından kopamayacağından, ancak kendinden farklı olanı anlama boyutunda iki farklı makro kozmos arasında bir uzlaş, bir kaynaşma olabileceğinden bahsetmektedir. Unutulmaması gereken bir diğer husus şudur: İki farklı makro kozmosun buluşma noktasında, hiçbir makro kozmos kendi gerçekliğinden arınmış durumda değildir. İki farklı eyleyen arasında yaşanan uzlaşmayı Gadamer ufukların kaynaşması olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda geçmişteki yaşanmışlıkların anlaşılmasının, geçmişteki olayların bugünün içinde yorumlanması sayesinde gerçekleşebileceğine değinmektedir. Bu durumu ufukların kaynaşması olarak yorumlamaktadır, anlamının ne demek olduğunu 'ufukların kaynaşması' kavramı ile açıklamaktadır (İsbir, 2013: 73). Dünle bugün arasındaki bu daimi ve sonsuz diyalog ufukların kaynaşmasıdır.

Anlama, eyleyenin ait olduğu makro kozmosun tarihsel gerçekliği içerisinde dil sayesinde kurduğu bağlantıyla gerçekleşmektedir. Anlamanın arka planında yer alan tarihsellik dil içerisinde ortaya çıkmaktadır. Hermeneutik, eyleyenin dilsel yönüyle ilintilidir ve dil eyleyenin yaşanmışlıklarına nüfuz etmektedir. Yaşanmışlıklar dille aktarılmaktadır, aynı zamanda dil eyleyene kendinden farklı olanı anlama olanağı sunmaktadır. Anlama dil içerisinde ortaya çıkmaktadır. Tüm bu bahsedilenlerin merkezinde dil yatmaktadır. Eyleyenin makro kozmosu anlamasını ve onunla iletişim kurmasını sağlayan dildir. Aynı zamanda eyleyenler arasında iletişime dayalı kolektif bir alan oluşturan da dildir (Gadamer, 2003: 29). Eyleyen dil sayesinde farklı geleneklerle iletişim içerisine girmektedir ve anlamak için okuduğu her metinde kendi geleneklerinden, yaşanmışlıklarından farklı bir gelenekle karşı karşıya gelmektedir. Farklı geleneklerin birbirleriyle olan iletişiminde çeviri ve çevirmenin rolüne odaklanıldığında, ait olduğu makro kozmosa özgü alışkanlıkları, tarihsel yaşanmışlıkları, önyargıları, gelenek ve görenekleri kimliğinde barındıran çevirmen kimliği, çevirmen habitusu dikkat çekmektedir. Sosyal bir eyleyen olarak çevirmen, habitusuyla farklı habitusların kaynaşması rolünü üstlenmiştir. Farklı habitusların buluşması noktasında çeviri, sanılanın aksine sadece metinden ibaret bir etkinlik değildir. Çevirmen sadece metin üzerinden bir

aktarım gerçekleştirmemektedir. Çeviri bir metinden daha fazlasıdır ve metnin dışına taşan bir olgudur. Bu görüş çalışmanın ortaya koyduğu savı desteklemektedir.

Gadamer'in görüşleri çalışmanın merkezinde olan ve kuramsal temeli oluşturan Pierre Bourdieu'nün görüşleri ile paralellik göstermektedir. Bourdieu, Gadamer'in görüşlerinden etkilendiğini sıkça dile getirmektedir. Bourdieu'nün oyun metaforunda yer verdiği habitus kavramı eyleyenin tarihselliğine işaret etmektedir. Bourdieu'nün eyleyenin ait olduğu makro kozmosa özgü edindiği yatkınlıklarının; yani habitusunun tarihsel bir geçmişinin, arka planının olması ve mevcut yatkınlıkların geleneklerle ilintili olmasına ilişkin görüşü, Gadamer'in anlama ve yorumlamaya ilişkin görüşlerinde de benzer biçimdedir. Pierre Bourdieu'nün görüşleri çalışmanın sosyolojik bakış açısını inşa ederken; Gadamer'in görüşleri ise uygulama bölümünün ikinci ayağında seçilen edebi eserlerin sosyolojik bakış açısıyla yorumlanmasına yönelik önemli veriler sunmaktadır.

Yukarıda ifade edilen görüşler ışığında; uygulama bölümünde seçilen eserler kendi gerçekliği içerisinde anlaşılabilmesi için makro kozmoslara ilişkin derinlemesine bir inceleme yapılmıştır. Makro kozmoslara (Viyana/ Türkiye) yönelik yapılan araştırmalar, metnin dışındaki durumların metni anlamaya yönelik çok önemli ipuçları sunduğunu ortaya çıkarmıştır. Stefan Zweig'ın ailesine, yaşadığı döneme, Viyana'nın o dönemdeki yaşanmışlıklarına, tarihsel arka planına, gelenek ve göreneklerine bakıldığında; Zweig'ın ruh halinin ve eserlerinde işlediği konuların dönemin koşullarıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. İki Büyük Dünya Savaşı ve bu savaşların getirmiş olduğu olumsuz, vahşi ve yıkıcı tablo; eyleyenleri alışık oldukları düzenin, habituslarının belirlediği sınır çizgilerinin dışına atmıştır. Ait oldukları makro kozmos düzenin dışına çıkarılan, kimliksizleştirilen her eyleyen gibi Zweig'da mevcut durumdan önemli ölçüde etkilenmiştir. Her geçen gün kötüye giden bu tablo Zweig'ın habitusunda derin yaralar bırakmıştır. Ait olduğu düzene bir daha dönemeyeceğini anlayan Zweig habitusundaki bu tarifsiz acıyı dindirmeyi seçmiştir.

3.6. Bourdieu'nün Alan Kuramıyla Çeviribilim Olgusunun Yeniden Tanımlanması

Bourdieu'nün oyun metaforunun kilit kavramlarından biri olan doxa kavramı, makro ve mikro kozmoslarda oynanan oyunların kurallarını belirlemektedir. En genel tanımıyla doxa, kurallar bütünü olarak ifade edilebilir. Belirli bir alanda oyuna dâhil olan eyleyenler bu kuralları sorgulamadan, bir mantık süzgecinden geçirmeden kabul etmektedirler. Bourdieu'ye göre doxa *yanlış-tanım*a biçimidir (Calhoun, 2000: 100). İçinde bulunulan makro ve mikro kozmoslardaki güç ilişkilerini yanlış tanımadır. *Yanlış-tanım*a oyunlardaki eşitsizliğin, güç ilişkilerinin üzerine bir perde örtülerek normal bir görüntüye kavuşturulması olarak yorumlanmaktadır. Gerçekle yüzleşmenin önündeki en ciddi engellerden biri olarak görülmektedir (Çeğin, 2015: 12).

Eyleyenler doxalar sayesinde bu gerçekliklerle yüzleşmeden, oyunun nesnel yapıları ve eylemleri arasında bir uyum yakalamaktadırlar. Bu uyum birbirlerinin amacına ve doğasına hizmet etmeye yönelik ortak bir inanç/kabul yaratmaktadır. Doxanın yarattığı bu ortak kabul eyleyenlerin alanlarda oynanan oyunların nesnel yapılarına uygun hamlelerde bulunmalarını sağlamaktadır.

Doxa kavramına çeviri alanı/çeviribilim penceresinden bakıldığında, tarihsel süreç içerisinde çeviri alanında yerleşmiş doxalardan birinin çevirmen konumuna yönelik olduğu görülmektedir. Çevirmen, mevcut doxalar nazarında uzun yıllar boyunca görünmez bir kimlikle kaynak metnin yazarına sadık kalmak ya da itaat etmek zorunda bırakılan bir eyleyen konumundadır. Çeviri tarihi bunun örnekleriyle doludur. Bu mikro kozmosun tarihi içerisinde mevcut doxaların bir adım önüne geçmeye cesaret eden, bu görünmez kimliğin arkasından sıyrılan çevirmenlerin yakıldığına, sadakatsizlikle ya da intihalle suçlanmalarına tanık olmaktayız. Çevirmenin görünmez konumuna ilişkin bu doxa çeviri alanında o kadar doğal bir forma bürünmüştür ki, yıllarca bu doxa çevirmenler tarafından ya da alandaki eyleyenler tarafından sorgulanmadan kabul görmüş ve çevirmenler de kaderlerine razı olarak bu kimlikle oynanan oyunlara dâhil olmaya devam etmişlerdir.

Bu bağlamda Lawrence Venuti'nin (1986) *The Translator's Invisibility* (Çevirmenin Görünürlüğü) isimli çalışmasına değinmek gerekmektedir. Venuti, bu çalışmada çağdaş Anglo Amerikan kültüründe çevirmenin konumuna ve eylemine ilişkin değerlendirmeler yapmaktadır (bkz. Venuti, 1986). Değinmek istediği nokta, çevirmenin görünmezliği meselesidir. Melodram tarzını çağrıştıran çevirmenin görünmezliği terimi Venuti'ye göre iki olguyla yakından ilişkilidir: Okuyucunun çeviriye olan tepkisi ve çevirinin üretildiği, değerlendirildiği kriterlerle ilişkilidir. Venuti okuyucunun tepkisi bağlamında; ister düzyazı, ister şiir olsun okuyucuların bir metnin çevirisine çeviri metin okuyormuş gibi değil de, kendi dillerinde okuyormuş gibi yanıt verebileceklerine değinmektedir. Diğer taraftan; metin akıcı bir şekilde okunduğunda, karmaşık anlamlar içermediğinde, yazarın niyetini ve kişiliğini, metnin temel anlamını yansıttığında çevirinin kabul edilebilir bir çeviri olarak kabul görebileceğinin altını çizmektedir. Venuti'nin bahsettiği her iki tutumun en can alıcı noktası, çevirmenin önemli müdahalelerini ortadan kaldırmaya, yok etmeye yönelik oluşudur (Venuti, 1986: 179). Çevirmen ne kadar görünmezse, çeviri o kadar başarılı ya da orijinal metnin yazarı ve anlamı o kadar görünür durumdadır. Bu bir çeşit çevirmenin kendini imha etmesi durumudur. Çeviri eyleminin tüm gizemini inşa eden bir eyleyenin, kendi eylemiyle kendini ortadan kaldırması, çevirdiği eserlerin hiçbir yerinde adının yer almasını istememesi durumudur. Bu durum çevirmenin mesleki statüsünü baltalamaktadır, aynı zamanda bu durumun ekonomik sömürü boyutu vardır. Yaptığı çevirilerde adının yer almamasının ekonomik götürüleri söz konusudur.

Aylarca süren yoğun entelektüel çabalarının karşılığının kelime sayısı üzerinden değerlendirilmesi, yayınevleri ya da çeviri büroları tarafından kiralık işçi olarak görülmeleri gibi birçok olumsuz tarafı söz konusudur. Venuti çalışmasında çeviri alanında uzun yıllar kabul gören doxalara dikkat çekmektedir. Bu doxaların çevirmeni alanda değersiz bir konuma hapsedtiğine, bir eyleyen olarak alanda söz sahibi olmamasına ya da dilsiz bir eyleyen olarak eylemlerde bulunmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Değersiz konumunun çevirmenlik mesleğine olan yansımalarını özetlemektedir. Kendi mikro kozmosuna hizmet eden bir eyleyenin, mikro kozmos doxalar tarafından hem metinsel boyutta hem de sosyo-ekonomik boyutta susturulmasını kaleme almaktadır.

Çevirmen görünmezliğine ilişkin doxanın altını çizdikten sonra; Venuti çeviri süreci, çevirinin doğası ve çevirmenin çeviriye aktif müdahaleleri konularına odaklanmaktadır (Venuti, 1986: 182). Çeviri sürecine ilişkin bir tanım yapmakta ve bu tanımda çeviri ve çevirmene odaklanmaktadır. Çeviri sürecinde yabancı bir yazarın ürettiği işaretler zincirinin kodlarının çözüldüğüne ve ona karşılık gelen bir başka anlamın çevirmen tarafından verildiğine vurgu yapmaktadır. Çeviri sürecinin başka bir zincirde kodlama süreci olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Bu tanımla çevirinin dönüştürücü doğası ve çevirmenin aktif müdahalesine vurgu yapmaktadır (Venuti, 1986: 182). Ön plana çıkarmaya çalıştığı konular çeviri alanında bazı doxaların geçerliliğini kaybetmeye başladığının göstergeleridir. Mikro kozmosun doxalarına ilişkin bir sorgulamaya girildiğinin, çevirmenin görünmezliğe ilişkin yaratılan ortak inancın etkisini kaybetmeye başladığının kanıtlarıdır.

Daniel Simeoni' de (1998) *The Pivotal Status of the Translator's Habitus (Çevirmenin Habitusunun Merkezi Konumu)* isimli çalışmasında Venuti'nin değindiği konulara vurgu yapmaktadır. Venuti gibi o da, çeviri sürecinde var gücüyle mesleğini icra eden çevirmenlerin görünmezliğine odaklanmaktadır (bkz. Simeoni, 1998). Çevirmenin görünmezliği meselesinin çeviri tarihinde çok eskilere dayandığını vurgulayan Simeoni, çok uzun yıllar tarihsel koşulların dayattığı doxalara boğun eğen, kabullenen ve çeviri metinler içerisinde dilsiz, görünmez bir çevirmen profili ile karşılaştığımızı dile getirmektedir (Simeoni, 1998: 12). Venuti (1986) ve Simeoni (1998) örneklerinden bir çıkarım yapılacak olunursa, çeviri tarihine bakıldığında çevirmenin çeviriye ilişkin eylemlerinin işverenin, erek okurun, kaynak metnin yazarının, kaynak metnin, kaynak ya da erek kültürün amacına hizmet ettiği gözlemlenmektedir. Ve yine bu tarih içerisinde çevirinin ve çevirmenin konumuna ilişkin oluşturulan ve gerçeği yansıtmayan bir takım söylemlerin yarattığı ve dayattığı doxaların mikro kozmosta kabul gördüğü ve bu doxaların çevirmenler tarafından benimsenmesinin onların mikro kozmosta oynanan oyunlardaki konumunu belirlediği söylenebilir. Kendi rızalarıyla kabul ettikleri bu konum bedenlerindeki habitusu silikleştirmiş ve hep bir başkasının amacına boyun eğmek ve hizmet etmekle yükümlü hale getirmiştir.

Yukarıda bahsedilen örnekler ışığında, eyleyenlerin çoğu zaman makro ve mikro kozmosların doxalarına uygun eylemlerde bulundukları söylenebilir. Ancak makro ve mikro kozmosları derinden etkileyen önemli olaylar sonrasında, eyleyenler kozmoslarda oynanan oyunların doxalarına uygun eylemlerde bulunmak yerine, mevcut doxaların sorgulanması ve değişmesine yönelik eylemlerde bulunabilmektedirler. Alanın doxalarıyla bir oyuna dâhil olmayı tercih edebilmektedirler. Doxa değişkenliği alanın yapısal bileşenlerini, yaratılan ortak inancı, mevcut kabulleri etkilediği kadar eyleyenlerin habituslarının yeniden üretimi de etkilemektedir. Doxa değişikliğine yönelik başlatılan oyunda doxa değişikliğini isteyen tarafın egemen olması durumunda, mevcut kabullerin sorgulanması ve doxa değişikliğine gidilmesi kaçınılmazdır. Çeviri tarihinde de doxa sorgulamalarına ve buna bağlı olarak çeviri alanında/çeviribilimde yaşanan doxa değişikliklerine (paradigma değişikliklerine) rastlamak mümkündür.

Çeviribilimde çeviri olgusuna ve çevirmene yönelik doxaların sorgulanma girişimlerini başlatan önemli olay kültürel dönüşüm ve bu dönüşümün etkilerinin çeviribilimde derinden hissedilmesidir. Kültürel dönüşümün mikro kozmoslarda başlattığı oyunlar mevcut oyunların işleyişini değiştirmeye ve doxalarını sorgulamaya yöneliktir. Kültürel dönüşümün başlattığı bu yeni oyun, mikro kozmoslarda oynanan oyunların artık hem kendi mikro kozmosunun hem de makro kozmosun ihtiyaç ve gereksinimlerine cevap vermediğini, makro kozmosta yaşanan değişim ve dönüşümler ışığında mikro kozmosların doxalarını sorgulaması ve güncellemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kültürel dönüşümle birlikte çeviride hasıraltı edilen birçok konu çeviri alanındaki oyunların merkezine yerleştirilmiş ve alandaki yerleşmiş otoriteler yavaş yavaş yerlerini yeni otoritelere bırakmaya başlamıştır. Bu bağlamda Bachmann-Medick kültürel dönüşümün çeviri alanına yansımalarının sonucu olarak, oynanan oyunların doğru kabul edilen düşünceleri değiştirmeye, bu düşünceler ekseninde yaratılan inançları ve oluşturulan doxaları sorgulamaya yönelik olduğunu vurgulamaktadır (Bachmann&Medick, 2010: 26).

Çeviribilimde doxa sorgulamalarının ve çevirinin toplumsal boyutuna ilişkin farkındalığın anlaşılması için kültürel dönüşüm ve bu dönüşümün çeviri çalışmalarına yansımalarına odaklanmak gerekmektedir. Mary Snell-Hornby (2006) *The Turns of Translation Studies (Çeviribilimin Dönüşümü)* isimli eserinde çeviribilimin temel profilini büyük ölçüde kültürel dönüşümün inşa ettiğini ifade etmektedir. Özellikle de Betimleyici Çeviri Çalışmalarının, Skopos Kuramının ve edebiyat alanındaki çalışmaların muazzam boyutlara ulaştığına değinmektedir (Snell-Hornby, 2006: 47). Bassnet ve Lefevere çalışmalarının giriş bölümünde, çeviribilimin ayrı bir disiplin olarak büyümesini 1980'lerin başarı öyküsü olarak yorumlamaktadırlar (Bassnet& Lefevere, 1990: xi). Kültürel dönüşümle paralel olarak, çeviribilimde yapılan çalışmalara bakıldığında, James Holmes'un 1984'te sunmuş olduğu *Betimleyici Çeviri Çalışmaları (Descriptive Translation Studies)* yeni yazınsal çeviri çalışmalarının

kavramsal çerçevesini oluşturması, Itamar Even-Zohar'ın arkadaşlarıyla Tel Aviv'de bir araya gelerek yazınsal metinleri çoklu sistem (polysystem) olarak tanımlayan kavramsal bir çerçeve sunmaları, makro kozmosta yaşanan olayların mikro kozmosun habitus ve doxalarını yeniden şekillendirmeye başladığının örnekleridir. Even Zohar ve arkadaşları yazın alanını; güç ve prestij için yarışılan farklı sistemlerin bir toplamı, sistemlerin bir sistemi ya da çoklu sistem olarak tanımlamaları yazın alanını durağan bir yapıdan kurtarmış, onu şeylerin sürekli değiştiği kinetik bir yapıya sokmuştur (Snell-Hornby, 2007: 48). Yazın alanının devingen bir yapıda çoklu sistem içerisinde ele alınması düşüncesi bazı çevirmen ve çeviribilimcileri Viyana'da bir araya getirerek alanda tutarlı ve ikna edici çalışmalar ve tartışmalar yapılmasına olanak tanımıştır. Aynı zamanda Leuven (1976), Tel Aviv (1978) ve Antwerp'te (1980) bu konuda konferanslar düzenlenmiştir ve konferanslarda tartışılanlar İbranice ya da Hollandaca yürütüldüğünden ya da tartışılan düşünceler yayınlanmamış tezler ve yerel yayınlar içinde kaldığından geniş kitlelere sesini duyuramamıştır. Bu nedenle dönüm noktası olarak Theo Hermans'ın (1985) *The Manipulation of Literature (Edebiyatın Manipülasyonu)* isimli eseri kabul görmüştür. Hermans, belli bir amaca hizmet eden her çevirinin, kaynak metnin belirli bir ölçüde manipülasyonunu gerektirdiğine vurgu yapmaktadır (Hermans, 1985: 10). Hermans yazın alanının çoklu bir sistem içerisinde konumlandırılmasıyla çok farklı bakış açılarının tartışılmaya başladığını dile getirmektedir. Bu konular özellikle yazınsal çeviriye ilişkin bütüncül bir yaklaşım oluşturulmasına, kuram ve uygulama arasındaki etkileşimin araştırılmasına yöneliktir. Çevirinin üretimi ve alımlanmasını yöneten doxa ve normların araştırılması, çevirilerin hem yazında hem de yazınlararası etkileşimde rolü ve işlevinin belirlenmesi tartışılan diğer konulardır. Bu çalışmalar, çeviribilimde hâkim olan dilbilimsel habitus ve doxalara taban tabana zıt, özellikle de kuralcı, kaynak metin odaklı doxalara karşı bir sorgulama yapıldığının kanıtlarıdır.

Andre Lefevere ve Susan Bassnet'in editörlüğünü yaptıkları (1990) *Translation, History and Culture (Çeviri, Tarih ve Kültür)* isimli eserin odaklandığı temel kavram kültürel dönüşümdür. Kitabın giriş bölümünde (Bassnet& Lefevere, 1990: 1) kültürel dönüşümü, çeviribilimde dilbilimsel yaklaşımların dayattığı doxalardan (eşdeğerlik arama, iki dili karşılaştırma gibi) kopuş, metinden kültüre geçiş ve bunun temelinde inşa edilen doxalara yönelme olarak yorumlamaktadırlar (Bassnet&Lefevere, 1990: 3-4). Bu eser, Toury'nin çeviride kültüre ilişkin soyut tanımını daha kapsamlı ve somut bir boyuta taşımaktadır. Bu yeni boyutun alanda farklı çalışmalara (postkolonyal alan, feminist söylem, çeviride ideolojik yanlış okuma gibi) yenilikçi katkıları olmuştur. Bu çalışmalar, çeviri alanında yerleşmiş dilbilim temelli doxaları yerinden ederek, kültürü odağına alan ve bu kavram ekseninde oluşturulan yeni doxaları konu edinmektedir. Yeni doxalar çerçevesinde çeviri olgusuna ilişkin habitus ve doxalar yeniden gözden geçirilmektedir. Yeni çeviri doxaları üzerinden yürütülen tartışma ve

çalışmalar bir sonraki evrede çevirmene yönelik doxaların sorgulamasına evrilmiştir. Çünkü kültürü odağına alan yaklaşımlar yavaş yavaş çevirinin toplumla olan bağına dikkat çekmeye başlamıştır.

Kültürel dönüşümün çeviri olgusuna ve çeviriye yönelik yapılan çalışmalara yansımaları bağlamında genel bir değerlendirme yapılacak olunursa, çeviribilim devingen bir yapıya sahip disiplinlerarası bir mikro kozmostur. 1970'li yıllarda yarı özerk bir mikro kozmos olarak makro kozmosta yerini alan çeviribilim, 1980'li yıllarda dilbilimsel veya kuralcı doxalar üzerine inşa edilmiş basit ve tek yönlü düşüncelerden kurtarılmaya çalışılmıştır. 1980'li yıllarda yürütülen çalışmalar, çevirinin kültürel bir boyutunu keşfetmiş ve çeviri bu çerçevede ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle Mary Snell-Hornby, Andre Lefevere, Gideon Toury, Itamar Even-Zohar, ve Theo Hermans gibi çeviribilimcilerin düşünceleri üzerine çeviribilim, yazın, sosyoloji, kültür, tarih, felsefe gibi farklı mikro kozmoslarla iletişime geçmiştir. Çeviriye yönelik kültürel çalışmaların bir sonraki evresi sosyolojik bakış açısının kültür olgusunu incelemek için gerekli olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu gerçek, makro kozmosun gereksinimlerinden doğan çeviri eyleminin ve bu eylem içerisinde konumlanan eyleyenlerin makro kozmosun birer parçası olduğunu vurgulamıştır. Çeviri olgusunun dil, metin ve kültür üçgeninde değil daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğini vurgulayan sosyolojik bakış açısını alanda oynanan oyunlara dâhil etmiştir. Kültürel dönüşümün çeviri olgusuna ve çevirmene yönelik oluşturduğu farkındalığı sosyolojik bakış açısı daha farklı bir sorgulama boyutuna taşımıştır. Çeviri olgusuna ilişkin farkındalığın ve bakış açılarının değişmesi alanda farklı çalışmaların başlamasına ve farklı seslerin duyulmasına olanak tanımıştır. Dilsiz bir eyleyen olan çevirmenlere yaptıkları çevirilerde sesleri duyurma cesareti vermiştir. Çevirmenler kimliklerini silikleştiren ve onları görünmez bir konuma yerleştiren doxalara karşı bir direniş başlatmışlardır.

Çeviri alanına sosyolojik bakış açısı kazandıran çeviri sosyolojisi çeviri sürecinde elzem bir konumda olan çevirmenin çeviri piyasasında, çeviri eserlerde ve akademik çalışmalarda görünür bir pozisyona getirilmesi için çeviri alanının doxalarının sorgulanması gerektiğini yüksek sesle dile getirmektedir. Özellikle çevirmenin görünürlüğünü ve başat konumunu vurgulamak amacıyla habitus kavramını çeviri alanına dâhil ederek bu sorgulamayı gerçekleştirmektedir. Çeviri sosyolojisinin yaptığı sorgulamaların bir diğeri ise çeviri olgusuna yöneliktir. Çeviri olgusuna yönelik yürütülen çalışmaların sadece metin üzerinden yapılmasının çeviri gerçekliğini açıklamada yetersiz kaldığını, çeviri gerçekliğinin izlerinin metnin dışında da sürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Çeviri sosyolojisi, çeviri olgusuna çok geniş bir perspektiften bakılması gerektiğini her fırsatta vurgulamaktadır. Makro kozmos gelişmeler ışığında çeviri artık sadece metin içerisindeki dünyadan ibaret değildir. Sosyolojik bakış açısıyla çeviri dev bir endüstriye dönüşmüş ve çevresi oldukça genişlemiştir. Bu dev endüstri içerisinde yer alan eyleyenlerin tüm eylemleri çeviri eylemini yapılandırmaktadır.

3.7. Çevirmenin Simgesel Sermayesi ve Doxa Yüzleşmesi

Bourdieu'nün simgesel sermaye kavramı makro ve mikro kozmoslardaki eyleyenlere bir itibar, mesleklerine yönelik bir imaj kazandırmaktadır ve kozmoslarda kazandıkları itibar, saygınlık dâhil oldukları oyunlarda önemli bir konum elde etmelerine olanak tanımaktadır (Bourdieu, 1984: 291). Simgesel sermayenin kapitalizmle birlikte daha bir ön plana çıktığını vurgulayan Swartz, simgesel sermaye kaynaklarına yapılan yatırımların daha bir önem kazandığının altını çizmektedir (Swatz, 2011: 133). Swartz bu bağlamda mikro kozmoslarda icra edilen mesleklerin, yapılan işlerin başka bir ifadeyle alanlarda oynanan oyunların saygın bir gerekçeye oturtulması gerektiğine değinmektedir. Yapılan işler makro kozmosa yarar sağlama, eyleyenler için hizmet verme, habitusun gelecek nesillere aktarılması gibi söylemler etrafında gerekçelendirilmektedir. Aslında bu söylemler gizli illusio ve doxaları, sermaye türlerinin birbirlerine dönüştürülebilirliğini yasal bir zemine oturtma ya da yasal bir gerekçeye dayandırma çabalarıdır. Ekonomik sermaye kaynaklarını ele geçirmeye yönelik yatırımda bulunan eyleyen(ler)in, bu durumu 'eyleyenlerin yararına hizmet etme' gibi bir gerekçeye dayandırması simgesel sermayenin ekonomik illusio ları şık bir forma sokabilme özelliğine işaret etmektedir. Bourdieu tam bu noktada, simgesel işleyen mekanizmaların aydınlatılması bağlamında, simgesel sermaye kavramını devreye sokmaktadır. Bourdieu simgesel sermayenin makro kozmoslarda sürekli işleyen bir sermaye türü olduğuna ve eyleyenler tarafından kabul gördüğüne, gücünü de buradan aldığına vurgu yapmaktadır. Bourdieu'nün simgesel sermayenin eyleyenler tarafından kabul görmesine ilişkin tanımı şöyledir:

Simgesel sermaye, onu fark etmelerini, idrak etmelerini, onaylamalarını sağlayan algılama ve değerlendirme şemalarına sahip eyleyenler tarafından benimsenerek, gerçek bir sihirli güç gibi simgesel anlamda etkin hale gelen, fiziksel güç, zenginlik, saygınlık gibi herhangi bir özelliktir (Bourdieu, 1995: 187).

Simgesel sermaye kavramı ile Bourdieu; illusio ların, üretimin, güç ilişkilerinin, iktidarın ve bunlarla ilintili olarak simgesel bir forma bürünmüş şiddetin, makro kozmos ve mikro kozmosların içine işleyen soyut, simgesel boyutunu anlamayı amaçlamaktadır (Yüce, 2007: 60). Bourdieu ekonomik çıkarların, üretimin, metaların hatta sermayenin bile simgesel bir forma büründüğü, simgesel değerlerin ekonomiden bir adım öne geçtiği tersine dönmüş bir ekonomik dünyanın varlığından bahsetmektedir (Bourdieu, 1999: 141). Tersine işleyen ekonomik dünyada eyleyenler simgesel sermaye birikimi için var güçleriyle çaba sarf etmektedirler. Bu çaba bir takım illusio ların kamufle edilmesi, sansürlenmesi ya da bulanık bir hale getirilmesi esasına dayanmaktadır (Bourdieu, 1995: 208).

Bourdieu'nün bu tanımlarından hareketle, çevirmenlerin çeviri alanında kendi simgesel sermayeleri birikimlerini artırma çabalarına, simgesel sermayeleri sayesinde alanda

mesleklerine ilişkin edindikleri imaja ve bu saygınlık durumunun konumlarını nasıl etkilediğine bakmak gerekmektedir. Bir önceki başlıkta ele aldığımız çevirmenin alandaki konumu, işverenlerin çevirmene ve çevirmenlik mesleğine olan bakış açıları, çevirmenin görünmez bir kimlikle eylemesi durumu aslında çevirmenlerin simgesel sermaye kaynaklarına ulaşma çabalarını ve bir birikim elde etmeye yönelik eylemlerini son derece haklı kılmaktadır. Mesleki olarak bir yerde konumlandırılmamaları, yaptıkları işin içerisinde görünmez eyleyen rolünde olmaları, verdikleri entelektüel çabayı işverenlerin kelime sayısı üzerinden değerlendirmeye çalışması, simgesel sermaye birikiminin çevirmen için aslında son derece önemli bir birikim olduğunu göstermektedir. Tersine işleyen ekonomik dünya içerisinde çevirmenin bir konum ve itibar edinebilmesi için bu sermaye türünü elde etmesi ve koruması son derece önemlidir. Simgesel sermaye birikimi çeviri piyasasında çevirmene simgesel bir tanınırlık, imaj kazandırmaktadır. Simgesel tanınırlık sayesinde alanda edindiği konum çevirmenin çeviri piyasasındaki hareket alanını genişletmektedir. Bu geniş hareket alanı içerisinde çevirmen illusiolarını daha rahat kamufle edebilmektedir. Alanda saygın bir konum edinmiş çevirmen çalışacağı yayınevini/işvereni seçebilme, sermaye birikimini istediği sermaye türlerine dönüştürebilme olanağına sahip olabilmektedir. Çevireceği esere karar verme, kendi illusioları doğrultusunda yayınevi/işverenin doxalarını yumuşatabilme ve illusioları kendi yararına dönüştürebilme gibi haklara sahip olabilmektedir. Bu durum çevirmene mesleki bir onur ve özgüven kazandırmaktadır. Aynı zamanda simgesel sermaye kaynaklarını elinde bulundurma olanağı vermektedir. Bu sayede elde ettiği sihirli gücü tersine işleyen ekonomik dünya içerisinde kendi yararına kullanabilmektedir.

Sela Sheffy (2006) *The Pursuit of Symbolic Capital by a Semi-Professional Group: The Case of Literary Translators in Israel* (Sembolik Sermayenin Peşinde Olan Yarı-profesyonel Bir Grup: İsraili Edebiyat Çevirmenleri Örneği) isimli çalışmasında metin üretiminde ikincil konumda olan çevirmenlerin diğer meslek gruplarının sahip oldukları mesleki prestije, imaja sahip olabilmek için simgesel sermayenin peşinden gittiklerini ve büyük çaba sarfettiklerini ifade etmektedir. Bu çabayı aynı zamanda kendi alanları içerisindeki rekabet ortamlarında daha iyi konum elde edebilmek için de sürdürmektedirler (Sela-Sheffy, 2006: 243). Sheffy'e göre bu iki taraflı mücadele çevirmenleri farklı eylem stratejileri geliştirmeye zorlamaktadır (Bourdieu, 1985). Sela Sheffy çalışmasında İsrail'deki çevirmenlerin, özellikle edebiyat alanındaki çevirmenlerin durumuna odaklanmaktadır. Edebiyat alanındaki çevirmenler diğer çevirmenlere oranla halkla daha iç içedir ve bu nedenle diğer çevirmenlerden sahip oldukları şöhretten dolayı ayrılmaktadırlar. Sela Sheffy, bu çevirmenlerin kendilerini meslektaşlarından ayırmak ve fazladan sembolik sermaye kazanmak için kamusal imajlarını nasıl inşa ettiklerini incelemenin yararlı olacağını düşünmektedir (krş. Sela-Sheffy, 2006).

Sela Sheffy, çevirmenlik mesleğinin çerçevesinin gevşek ve gayri resmi olduğuna vurgu yapmaktadır. Mesleğin genellikle geçici, yarı zamanlı bir meslek olarak ya da birçok kişi için ilerleyen yaşlarda ikinci bir kariyer olarak görüldüğünü, mesleği icra etmek için bir yaş kriterinin bulunmadığını ifade etmektedir. Son zamanlarda çevirmenlik mesleğine ilişkin diploma programları yaygınlaşsa da, işveren ya da müşterilerin bu diplomalarla pek ilgilendiğini eklemektedir (Sheffy, 2006: 245). Çevirmenlik mesleğine ilişkin bir kriterin olmaması, gereksinim ve sınırlarının belirsiz olması, istihdam çerçevesinin ve yargı sisteminin olmaması bu mesleğin profesyonel meslek grupları içerisinde kendine bir yer edinmemesine ortam hazırladığına değinmektedir. Çevirmenlerin bu yarı profesyonel meslek grubu içerisinde seslerini duyurabilmek, profesyonel bir konum elde edebilmek için simgesel sermayeye daha fazla ihtiyaç duyduklarını dile getirmektedir. Bahsettiği tüm bu şartlar içerisinde İsrailli çevirmenlerin son yirmi yıldır simgesel sermayelerinin bir getirisi olan konumlarını bir üst seviyeye çıkarmak ve alanda sanatçı olarak tanımlanmaları için büyük çaba harcadıklarını belirtmektedir (Sheffy, 2006: 246). Sela Sheffy, edebi çeviri yapan çevirmenlerin, seçilmiş kişilerin itibarını yükseltme yoluyla mesleki statülerini sürdürdüğüne değinmektedir. Özellikle de ‘çok satan kitapların’ (Melamed, 1989: 2) tanınan çevirmenleri olarak edebiyat alanında bir yıldız sistemi (bkz. Shumway 1997) ortaya çıkardığına değinmektedir. Bu sistem medyada kendini gösterme, ünlü ağlara erişebilme lüksü, ödüller elde etme gibi simgesel sermaye birikimlerine katkıda bulunmaktadır.

4. ÇEVİRİNİN MİKRO ALANINDA YAYINEVLERİNİN YERİ

Sosyolojik bakış açısı ile birlikte çeviri, belirli bir makro kozmosa ait olan çevirmen tarafından gerçekleştirilen, çeviri ürünün seçim, üretim ve dağıtım süreçlerine ve çevirmen kararlarına görünmeyen mekanizmaların dâhil edildiği bir eylem olarak görülmektedir (bkz. Wolf, 1997: 1). Demirel'in ifade ettiği gibi 'bir çevirinin sosyolojisi çevirinin görünmeyen kısmında kalan yapıların işleyişini, bu yapı içerisinde konumlanan eyleyenlerin ne tür eylemlerde bulunduğunu' odağına almaktadır (Demirel, 2014: 403). Bu ifadelerden hareketle, çevirinin çevirmen aracılığıyla bir makro kozmostan bir başka makro kozmosa olan yolculuğunun arka planında farklı mekanizmaların var olduğunu, hem çevirmenin hem de çevirinin bu mekanizmaların işleyişinden etkilendiğini dile getirebilmekteyiz. Bununla birlikte, çevirinin bir kozmostan başka bir kozmosa olan yolculuğunun çoklu iletişim ağlarıyla gerçekleştiğini, bu çoklu iletişim mekanizmaları içerisinde kurumlar ve kurumlar içerisinde konumlanan eyleyenlerin önemli rollere sahip olduğunu ifade edebilmekteyiz. Bu bölümde çeviri sürecinin görünmeyen kurumsal mekanizmalarından biri olan yayınevleri odağı alınacaktır. Yayın alanındaki kurumsal mekanizmaların özellikle de yayınevlerinin yapıları ve işleyişleri çeviri sosyolojisi odağında ele alınarak, bu kurumsal mekanizmalarda çeviri eyleminin nasıl gerçekleştirildiğine, aynı zamanda çeviri süreçlerine dâhil olan eyleyenlere ve bu eyleyenler arasındaki güç ilişkilerine yönelik bir araştırma yapılacaktır. Çevirilerin kozmoslararası yolculuğuna aracı olan yayınevleri ve bu yayınevleri içerisindeki işleyişlerin, ilişkilerin çeviriye, çeviri sürecine ve çevirmen kararlarına yansımaları Bourdieu'nün ilişkisel yaklaşımı ışığında analiz edilmeye çalışılacaktır. Andrew Chesterman'ın deyişiyle çeviri ve çeviri sürecinin sosyolojisi üzerinde durulmaya özen gösterilecektir (Chesterman, 2006: 12).

4.1. Mikro Kozmos Olarak Yayın Alanının Çeviri Alanıyla İlişkisi

Bir mikro kozmos olarak yayın alanı ve yayın alanının işleyişini sağlayan kurumsal mekanizmalar (yayınevleri) sembolik malların hem makro kozmos içerisinde orijinal dilinde hem de makro kozmoslar arasında çeviri ürün olarak dolaşımında önemli bir yere ve işleve sahiptir. Bu nedenle çeviriye yönelik sosyolojik bir yaklaşımın/çalışmanın sembolik malların makro kozmos içerisinde ve kozmoslararası dolaşımında önemli bir rolü olan yayın alanını ve bu alan içerisinde konumlanan yayınevlerini hesaba katması gerekmektedir. Bununla birlikte makro ve mikro kozmoslarda verilen sembolik mücadelelere odaklanması gerekmektedir. 1964'ten beri bir kitap serisinin editörlüğünü üstlenen Bourdieu, yayın alanı ve bu alandaki hareketliliklere çok erken dönemlerde kafa yormaya başlamıştır (Sapiro, 2008: 154). Özellikle 1971 yılında yaptığı orijinal başlığı *Le marché des biens symboliques* (Sembolik Malların Pazarı)

olan ve 1985 yılında İngilizceye *The Market of Symbolic Goods (Sembolik Malların Pazarı)* olarak çevrilen çalışmasında yayın alanına ilişkin çok önemli açıklamaları ve alanda ses getiren saptamaları olmuştur (akt. Sapiro, 2008 bkz. Bourdieu, 1971). Yayın alanında konumlanan yayınevleri ve sembolik malların üretim ve dağıtım süreçlerini ele alacağımız bu bölümde yine başat referansımız Pierre Bourdieu olacaktır (Bourdieu, 1971-1985).

Bourdieu bu çalışmasında yayın alanının özerkleşme sürecinin, entelektüel ve sanatsal yaşamın sarayın tekelinden çıkması, aristokratların ve dini vesayetin estetik ve etik taleplerinin boyunduruğundan kurtulmasıyla başladığını ifade etmektedir (Bourdieu, 1985: 13). Schücking'e göre 18.yy'da patronların ortadan kaybolmasıyla yayıncılar sahneye çıkmaya başlamıştır (akt. Bourdieu 1985: 13 bkz. Schücking, 1966: 50-2). Bourdieu bir alanın makro kozmosta özerkleşme sürecini başlatan önemli olayların derinine inmektedir. Özerkleşme süreci artan sosyal çeşitlilik ve bununla paralel olarak sürekli artış gösteren potansiyel tüketicilerden oluşan bir halkın oluşmasıyla yakından ilişkilidir. Çünkü bu halk Bourdieu'ye göre sembolik mal üreticilerine ekonomik bağımsızlığın kaynaklarını garanti etmektedir (Bourdieu, 1985: 13). Aynı zamanda özerkleşme süreci itimatname ve teknik zorunluluklar dışında tüm kısıtları reddetme girişiminde olan sembolik mal tüccarları ve üreticilerinden oluşan, gittikçe çeşitlenen toplulukların ortaya çıkmasıyla da yakından ilişkilidir. Bourdieu'nün değindiği bu hususlar; üreten, kutsayan (yayınlayan) (krş. Bourdieu, 1993: 76) ve tüketen tarafların içerisinde konumlandığı bir alanın -dış güçlerin tekelinden kurtularak- makro kozmosta bağımsızlığı ilan etme aşamalarıdır. Makro kozmosların kültürel meşruiyetine yatırım yapan ve aynı zamanda kültürel meşruiyet için rekabet ortamlarında boy göstermesini sağlayan kutsama (yayınlama) kurumlarının (yayınevleri) kurulması ve çeşitlenmesi yayın alanının özerkliği açısından önem arz etmektedir. Bourdieu yayın alanının özerkleşme sürecini bir ayrılma ya da kopma noktası olarak değerlendirmektedir. Bu ayrılma ya da kopma noktasını önceki kuşakların aktardığı entelektüel ve sanatsal gelenekleri daha az tanıma ya da bu geleneklerden tamamen uzaklaşma ve kopma olarak değerlendirmektedir (Bourdieu, 1985: 14). Entellektüel ve sanatsal üretime yönelik bir alanın özerkleşmesi önceki kuşakların doxalarına tanımaya daha az meyilli olan profesyonel sanatçı ya da entellektüellerin makro kozmosta ayırt edilebildiği bir kategorisinin oluşumuyla yakından ilişkilidir.

Özetlenecek olursa; Bourdieu'nün entelektüel ve sanatsal yaşamın, dahası sanatın ve sanatçının dine ya da siyasete bağımlı olmadan, kendi özerk alanı içerisinde konumlanmalarını, bir mikro kozmos olarak yayın alanının özerkleşme aşamalarını ilk olarak konu edinmesi son derece önemlidir. Bir mikro kozmosun makro kozmos içerisinde kendine yer bulması, tarihsel süreç içerisinde hangi aşamalardan geçtiğinin bilinmesi, yayın alanındaki yapılanmaları ve hareketlilikleri anlamlandırmak bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle çalışmada ilk olarak yayın alanının özerkleşme sürecine ilişkin bir araştırma yapılmıştır. Bu genel bilgilerin ardından

yayın alanı içerisinde konumlanan eyleyen ve eyleyenler arasında örülen sembolik güç ilişkilerine odaklanılacaktır.

Sembolik malların üretim, yeniden üretim ve dağıtım süreçlerinin yürütüldüğü yayın alanı, birbirleriyle işbölümü içerisinde çalışan eyleyenler ve kurumsal mekanizmalardan oluşan bir sistemdir. Bourdieu yayın alanında dolaşımının sağlandığı sembolik mal kavramını ekonomik bir değerinin olmasının yanı sıra, aynı zamanda kültürel değeri olan herhangi bir kültürel nesne olarak tanımlamaktadır. Ona göre sembolik mal ikiyüzlü bir gerçekliğe sahiptir: Hem ticari değeri olan bir meta hem de sembolik bir nesnedir (Bourdieu, 1985: 15). Sembolik malın üretimi ve dolaşımında ekonomik ya da kültürel illusioların ön planda olma durumuna göre yayın alanını Bourdieu, büyük ölçekli üretim alanı ve sınırlı ya da küçük ölçekli üretim alanı olmak üzere iki sektöre ayırmaktadır (Bourdieu 1984, 1992, 1993, Sapiro 2003). Büyük ölçekli üretim alanında başarıyı ölçen en önemli ölçüt satışken, bir başka ifadeyle ekonomik illusiolar ön plandayken, sınırlı ya da küçük ölçekli üretim alanında malın sembolik değerinin artırılmasında ekonomik illusiolar ikincil plandadır (Sapiro, 2008: 155). Küçük ölçekli üretim alanı kendini 'tersine çevrilmiş ekonomik dünya' (Bourdieu 1995:2008, 1999: 141) olarak tanıtmaya ve bu alanda simgesel değerler ekonomik illusiolardan bir adım daha öndeymiş gibi gösterilmesine rağmen, küçük ölçekli üretim alanı da ekonomik illusio gerçekliğinden bağımsız değildir. Çünkü tersine dönmüş ekonomik dünyanın eyleyenlerine sağladığı simgesel sermaye birikimi ve beraberinde gelen simgesel tanınma uzun vadede ekonomik getiri sağlamaktadır. Örneğin bir eserin klasik haline gelerek kanonlaşması ve bu eserin antolojilerde, akademik programlarda ya da ders kitaplarında yer alması hem eserin yazarı hem de yayıncısı için getirisi olan sembolik bir mal haline dönüşmektedir (Sapiro, 2008: 155). Bu ürün, hem simgesel getirisi hem de ekonomik getirisi olan kârlı bir üründür. Ekonomik illusiolar aslında simgesel sermaye birikiminin peşinden gitme ve onu elde etme düşüncesinin arkasına gizlenmiş durumdadır.

Bir eserin klasik haline gelmesi ve alanda saygın bir kimlik edinmesi süreci bir anda gerçekleşmez, simgesel sermayenin ekonomik sermaye dönüşmesi süreci uzun vadede gerçekleşmektedir. Bu nedenle kısa vadeli kar arayışında olan, ticari ve ekonomik illusioların ön planda olduğu üretim alanları için uzun vadede dönüşümü gerçekleştiren simgesel sermaye ikinci planda kalmaktadır. Bourdieu'ye göre yayın alanında en büyük pazarı elde edebilmenin doxalarını belirleyen büyük ölçekli üretim alanının aksine, küçük ölçekli üretim alanı kendi içerisinde kapalı bir sisteme sahiptir. Ürünlerin üretim ve dağıtım süreçlerindeki ölçütleri kendi belirlemektedir. Küçük ölçekli üretim alanı içerisinde konumlanan üretici kendi eserinin amacını makro kozmosla ilişkilendirerek açıklamak zorundadır. Ürünün makro kozmos yararına olduğunu duyumsatması gerekmektedir. Ortaya koyduğu bu amaç, eseri kültürel tanınırlığa ulaştığında, eserin dağıtım ve tüketim süreçlerini yönetmektedir (Bourdieu, 1985: 13).

Bourdieu'nün yayın alanına yönelik yaptığı bu saptamalar ışığında, bir mikro kozmos olarak yayın alanı ve bu alanda faaliyet gösteren yayınevlerinin illusiolarının büyük ölçekli ve küçük ölçekli olmak üzere farklılaştığını çıkarımlayabilmekteyiz. Büyük ölçekli üretim alanı içerisindeki kurumsal mekanizmaların illusioları ekonomik sermaye kaynaklarını ele geçirme yönündedir ve kısa vadede ekonomik getiri sağlayacak ürünler üzerine odaklanmaktadır. Ekonomik sermaye kaynaklarını elinde bulundurma, alandaki piyasa koşullarını, Bourdieu'nün deyiimiyle yayın pazarının yasalarını (Bourdieu, 1985: 13) belirleme erkini kazandırmaktadır. Küçük ölçekli üretim alanındaki kurumsal mekanizmalar alanda kendilerine tanınırlık, ün, saygın bir imaj şeklinde geri dönüş yapacak simgesel sermaye kaynaklarının peşindedir. Küçük ölçekli üretim alanındaki kurumsal mekanizmalar Swartz'ın deyiimiyle güven sermayesinin (Swartz, 2011: 113) peşindedirler. Makro kozmosta yer alan eyleyenlerin güvenini kazanmanın peşindedirler. Bu üretim alanında konumlanan eyleyenler kendilerine kâr, fayda ve çıkar sağlayacak şekilde simgesel sermaye birikimi kullanabilme, aynı zamanda bu durumu şık bir forma sokabilme yeteneği kazanmaktadır. İllusiolar bu şekilde görünürlüğünü kaybetmektedir ve simgesel sermaye birikimi alanda saygın bir imaj ve kimlik edinen eyleyenlere eylemlerini istekleri ve illusioları doğrultusunda gizleyebilme imkânı tanımaktadır. Oyunun büyüğü havasından ve illusioların saygın bir kimliğin arkasına gizlenmiş olmasından dolayı, karşı taraf bu durumun çoğu zaman farkına varamamaktadır. Bourdieu'nün de ifade ettiği gibi küçük ölçekli üretim alanındaki kurumsal mekanizmalar eylemlerini simgesel sermaye kaynaklarına erişebilme yönünde şekillendirdiklerini ifade etseler de, bu eylemlerinin arkasında makro kozmosun güvenini kazanarak ekonomik kaynaklara ulaşma arzusu yatmaktadır (Bourdieu, 1985).

Özetlenecek olunursa; sembolik malların pazarda üretim, yeniden üretim ve dolaşım süreçlerini yöneten en önemli kurumsal mekanizmalardan biri yayınevleridir. Makro kozmosta konumlanan her alan ve içerisindeki eyleyenler bir takım sorumluluk, doxa ve kısıtlamalara tabiidirler. Bu bağlamda yayınevleri, içerisinde konumlanan eyleyenlere sembolik malların çeviri piyasasında ya da pazarında dolaşımına ilişkin doxa, kısıtlama ve alanın doxalarına yönelik bilgileri vermekle yükümlüdür. Çeviri pazarının nabzını bilen ve yöneten yayınevleridir ve içerisinde konumlanan eyleyenleri bu konuda aydınlatmaktadırlar. Yayınevleri ister büyük ölçekli, ister küçük ölçekli olsun sermaye dönüşümlerinde, sembolik malların meşrulaştırılmasında önemli bir role sahiptirler.

4.2. Yayın Alanı ve Yayınevlerinin İşleyişi

Çeviri sosyolojisi ile birlikte çeviride bu zamana kadar araştırılmayan, çevirinin arka planındaki hareketlilikler odağa alınmış ve çeviri eyleminin arka mutfağında yer alan işleyişin

çeviriye ilişkin araştırmalarda hesaba katılması gerektiği gerçeği vurgulanmıştır. Çeviriye olan sosyal katılımların incelenmesi çeviride farklı bir dönemece girildiğinin göstergeleridir. Bu görüşler ışığında Johan Heilbron ve Giselé Sapiro 2007 yılında yaptıkları çalışmalarında, makro kozmoslararası gerçekleşen kozmoslara özgü kültürel değiş tokuşların hepsinin kültürel, ekonomik, siyasi vb. unsurları içinde barındıran kurumlar ve bu kurumlar içerisinde konumlanan eyleyenler aracılığıyla gerçekleştiğini dile getirerek, çeviride kurumsal mekanizmalara ve bu mekanizmalar içerisindeki işleyişe dikkat çekmektedirler (Heilbron&Sapiro, 2007: 101). Kurumsal mekanizmaların habituslarının çeviri ürünü ve süreçlerine, bununla birlikte çevirmenin habitus ve eyleme biçimine olan yansımalarının boyutlarının araştırılması çevirinin bireysel bir eylemden ziyade kolektif bir eylem olduğunun kanıtlanması bakımından önemlidir. Çevirinin, çeviriye olan bakış açılarının kat ettiği yolları özetlemesi, çevirinin geldiği noktayı tasvir etmesi bakımından da önem arz etmektedir. Çeviride yayınevlerinin (kurumsal mekanizmaların) yapı ve işleyişi çalışmamızın uygulama bölümünün ikinci kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle bu başlıkta büyük ölçekli ve küçük ölçekli yayınevlerinin habituslarına ve bu habitusların ilgili kurumlarda konumlanan eyleyenlerin habituslarına ve eyleme biçimlerine yansımalarına bakılması gerekmektedir.

Her yayınevi başlangıçta yayın alanında oynanan oyunlara dâhil olabilmek ve dâhil olduğu oyunlarda kendine bir konum edinebilmek mücadelesine girmektedir (bkz. Bourdieu, 2015). Egemen olan ve egemen olunan taraflar arasında işleyen güç uzayında her yayınevi egemen olan taraf olabilmek için mücadele vermektedir. Oyuna dâhil olduğu diğer yayınevleriyle verdiği mücadeleden galip gelmesi, egemen olan taraf olması durumunda güçlü bir konum elde etmektedir. Sahip olduğu konum ve kazandığı saygınlık oyunlardaki geleceğini olumlu yönde etkilemektedir. Her yayınevi dâhil olduğu mikro kozmosun sınır çizgileri dâhilinde bir habitus ve sermaye geliştirmeye başlamaktadır. Ancak bu habitus ve sermaye makro kozmostan bağımsız değildir (Bourdieu, 2015: 63). Makro kozmostaki çeşitli alanların işleyişine katkıda bulunan yayınevleri habitusları sayesinde varlığını devam ettirmektedirler. Yayın alanındaki bu mekanizmaların habitusu makro kozmos habitusla yakından ilişkilidir ve aynı zamanda makro kozmos habitusun gereksinimlerine cevap verecek nitelikte olmalıdır. Bu gereksinimleri karşılama durumu kurumsal mekanizmaların hayatta kalma durumunu belirlemektedir. Belirli bir dönemde alanda saygın konumda olan ve makro kozmosun ihtiyaçlarına cevap verir nitelikte olan bir yayınevinin bir sonraki dönemde işlevini yitirerek kapatıldığını ve alandan silindiğini gözlemleyebilmekteyiz. Örneğin Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlatılan batılılaşma hareketlerinin bir uzantısı olarak kurulan Tercüme Bürosu çeviri faaliyetleriyle uzun yıllar ulusal bir dilin ve milli kitaplığın oluşturulması sürecinde alanda saygın bir konumdaydı. Bu kurumsal mekanizmanın gerçekleştirdiği yoğun çeviri faaliyetleri kozmosumuzu orta çağın kasvetli havasından kurtarmaya ve kendi kültürel sermayemizi

güçlendirerek alanda güç sahibi olan kozmoslar arasında yer almamıza yönelikti. O dönemlerde Tercüme Bürosunun faaliyetleri makro kozmosun ihtiyaç ve gereksinimlerine cevap verecek nitelikteydi. Kozmosumuza önemli katkıları ve hedeflenen amaçlara ulaşılmasının ardından Tercüme Bürosunun faaliyetleri sona erdirilerek kapatılmıştır.

Koskinen'e göre makro kozmosun gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yayınevlerinin alanda güçlü bir konum edinmesini sağlayan ve aynı zamanda yasal bir kimlik edinmesini sağlayan ait olduğu makro kozmostur (Koskinen, 2011: 54). Yayınevlerinin hayatta kalması makro kozmos tarafından ya da makro kozmos içerisinde konumlanan bir kısım eyleyen tarafından kabul görme, onaylanma durumuna bağlıdır. Bu ifadeler ışığında yayınevlerinin kendi sınır çizgileri dâhilinde kendilerine özgü geliştirdikleri habituslarının makro kozmos gereksinimler doğrultusunda şekillendiği, makro kozmos habitusa, illusio ve doxalarına uygun eylem şemaları üretme girişiminde oldukları çıkarımlanabilir. Yayınevlerinin habitusu hem makro kozmos habitusa uygun eylemlerde bulunmak hem de eylemleriyle makro kozmos habitusun ihtiyaçlarına cevap vermek durumundadır. Bu sayede makro kozmos ve yayınevleri arasında bir ilişki ağı örülmektedir. Birbirlerini karşılıklı olarak etkilemeye başlamaktadırlar. Bourdieu'nün yayın alanını büyük ölçekli ve küçük ölçekli üretim alanları olmak üzere ikiye ayırması dolayısıyla, bu alandaki iki üretim alanının habituslarını illusioları doğrultusunda farklı şekillendirdiklerini söyleyebiliriz.

Yayınevleri, ister büyük ölçekli üretim alanı olsun ister küçük ölçekli üretim alanı olsun, oynanan oyunlarda saygın bir kimlik, güçlü bir konum edinebilmek ve mevcut sermayesini geliştirebilmek, dönüştürebilmek adına oluşturduğu habitus ve habitusuyla paralel olarak geliştirdiği doxalar ve illusiolar doğrultusunda çatısı altında konumlanan eyleyenlere belirli görevler vermektedir. Kendilerinden verilen görevlere uygun eylemlerde bulunmalarını beklemektedir, makro kozmos da yayınevlerinden aynı beklenti içerisinde (krş. Koskinen, 2014: 17). Makro kozmos yayınevlerine, yayınevleri de çatısı altında konumlanan eyleyenlere birtakım sorumluluklar yüklemekte ve bazı kısıtlamalar ve doxalar uygulamaktadır. Bu kısıtlamaların hem makro kozmos boyutu hem de mikro kozmos boyutu söz konusudur.

4.3. Yayınevlerinin Maruz Kaldığı Makro/Mikro Kozmos Doxalar

Makro kozmosu yöneten güçler çatısı altında konumlanan eyleyenleri, kurum ve kuruluşları, fikirleri, düşünceleri, eserleri vb. koydukları bazı doxalarla kendi kontrolleri ya denetimleri altında tutmak istemektedirler. Bu doxalar makro kozmos yapıyı, ahlaki, düzeni ve güvenliği sağlamada, eyleyenlerin ve kurumların oryantasyonunda ve onları idare etmede etkili bir güç olarak gösterilmektedir (bkz. Yücel, 2012). Başka bir ifadeyle makro kozmosta egemen olan taraf egemen olunan tarafı bu doxalarla kendi kontrolünde tutmaya çalışmaktadır. Egemen

olan tarafın uyguladığı kısıtlamalar; kendi düşüncelerini, ideolojilerini ve illusiolarını haklı çıkarmaya, desteklemeye, uygulamaya ve yasallaştırmaya yönelik elinde bulundurduğu önemli bir kontrol aracıdır. Bununla birlikte bu etkili güç kaynağı her dönemde etkisini aynı şekilde gösterememektedir, çünkü makro kozmoslar devingen bir yapıya sahiptir. Makro kozmosta egemen olan taraf ve egemen olunan taraflar dönemlere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu nedenle egemen olan tarafın değişmesi durumunda makro kozmosun yapısını, düzenini, ahlakını düzenlemeye yönelik kısıtlamalar ve doxalar zamana ve makro kozmosa göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu bağlamda Anthony Giddens makro kozmosa özgü tüm sosyal doxaların dönüşümsel olduğunu ifade etmektedir (Giddens, 1979: 104).

Yayın alanı içerisinde konumlanan her yayınevi (kurumsal mekanizma) ve bu yayınevleri içerisinde konumlanan eyleyenler makro kozmosa özgü bazı kısıtlamalara tabidir. Başka bir ifadeyle egemen olan tarafın gözettiği değerleri ve aynı zamanda dayattığı doxaları göz önünde bulundurarak makro kozmosu yöneten güçlerin çizdiği sınırların dışına çıkmadan eylemde bulunmak zorundadırlar. Mikro kozmos çatısı altında konumlanan eyleyenler (çevirmenler, editörler, yazarlar, çizerler, grafik tasarımcıları vb.) aynı zamanda işverenlerin (yayıncı, genel müdür, yazar vb.) makro kozmos doxalar ışığında şekillendirdikleri mikro kozmos doxalara da tabidirler. Bu bağlamda bu eyleyenler çift katmanlı kısıtlama çemberi içinde sembolik malların üretim, yeniden üretim ve dağıtım süreçlerini gerçekleştirmektedirler. Mikro kozmos alandaki kısıtlamalar daha çok çeviri piyasası ve çeviri eylemine ilişkindir. Aynı zamanda yayınevi içerisindeki işleyişe ilişkindir. İllusiolar ve sermaye birikimleri göz önünde bulundurularak, hangi eserin seçileceği ve çevrileceği, hangi eserin yayınlanmasının sermaye türlerinin dönüşümüne katkı sağlayacağı gibi tercihlere ilişkin kısıtlamalardır. Aynı zamanda çevirmenin çevirisi sırasında işverenin beklentilerine yönelik maruz kaldığı kısıtlamalar da mikro kozmos kısıtlamalara dâhildir. Çevirmenin çeviri tercihleri bu kısıtlamalar ışığında şekillenmektedir.

4.3.1. Simgesel Bir Şiddet Türü Olarak Sansür

Makro kozmosu yöneten güçler mikro kozmostaki işleyişleri simgesel bir şiddet türü olan sansür ile kendi denetimleri altına alabilmektedirler. Simgesel bir şiddet türü olarak sansür genel tanımıyla makro kozmosu yönetme gücünü elinde bulunduran eyleyenlerin ya da kurumsal mekanizmaların; çatısı altında konumlanan eyleyen ve kurum/kuruluşlara uygulamış olduğu kısıtlamalar ya da yasaklamalar olarak tanımlanabilir. Sansür kimi zaman bir fikri, bir ifadeyi kısıtlamada ya da yasaklamada kimi zaman da fikir, düşünce ve ifadelerin tek yönlü genellikle egemen olan tarafın illusio ve amaçlarına hizmet edecek şekilde makro kozmosta yayılmasına izin vermede kullanılan bir şiddet türüdür (Yücel, 2012: 50). Makro kozmosta

egemen olan taraf; illusio, ideolojileri ve arzuları doğrultusunda egemen olunan tarafta konumlanan eyleyen ve kurumlara bu simgesel şiddet türünü uygulayarak ürünleri, eserleri, çevirileri, düşünceleri vd. kendi illusio, ideoloji ve düşüncelerine uygun hale getirmektedirler ve makro kozmosta istedikleri şekilde dolaşmasını sağlamaktadırlar. Sansür egemen güçlerin istemedikleri ya da yayılmasında mahzur gördükleri eserlerin, çevirilerin, düşüncelerin makro kozmosta dolaşımına engel olmaya yaramaktadır. Sansüre bir tür denetim ya da kontrol mekanizması denilebilir. Egemen olan taraf kendi illusio ve ideolojilerini şık bir forma sokarak, egemen olan tarafın illusiolarını gözetiyormuş izlenimi yaratmaktadır. Bourdieu'ye göre bu simgesel şiddet türünün işleyişi bir sihir teorisini andırmaktadır (Bourdieu, 1995: 187). Bu sihir teorisi sayesinde makro kozmozta büyü bir hava yaratılmaktadır. Yaratılan bu büyü hava içerisinde egemen olan taraf illusiolarını, ideolojilerini istediği şekilde egemen olunan tarafa üstü kapalı bir şekilde kabul ettirmektedir.

Simgesel bir şiddet türü olarak sansürün makro kozmoslarda işleyişi tarihsel süreç içerisinde her dönemde gözlemlemek mümkündür. Kimi dönemlerde sansür sert bir şiddet formuna bürünmekteyken, kimi dönemlerde bu sert formunun yumuşadığı gözlemlenmektedir. Tarihsel süreç içerisinde sansürün sert bir uygulama olarak kullanıldığı, makro kozmoslarda eserlerin, çevirilerin toplatıldığı, yakıldığı, yasaklandığı ve makro kozmos güçlere, düzene, ideolojiye, illusioları karşı görüş üreten yazarların, çevirmenlerin cezalandırıldığı, sınır dışı edildiği, yakıldığı, dinden çıkarıldığı dönemlere rastlamaktayız (Yücel, 2012: 52). Bunun yanı sıra makro kozmosta müspet bir ortam oluşturmada sansürün sert imajının yumuşak bir imaja dönüştüğü dönemlerde mevcuttur. Makro kozmosları yöneten güçlerin egemen olunan tarafı çizdiği sınırlar içerisinde tutma yöntemleri, sansürün uygulanma şekli dönemlere farklılık gösterse de, sansürün tarihin her döneminde ve makro kozmosların her alanında (edebiyat, müzik, basın-medya, siyaset, sanat, çeviri vd.) var olduğunu ve uygulandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sembolik malların üretim, dağıtım ve yeniden üretim aşamalarında, sembolik malların pazarda dolaşımında, çeviri piyasasında bu şiddet türünün işleyişini gözlemlemek mümkündür. Mikro kozmosta konumlanan yayınevi, işveren, çevirmen ve diğer eyleyenler arasında kurulan ilişkilerde, çeviriye yapılan ideolojik müdahalelerde ya da illusiolar ve amaçlar doğrultusunda oluşturulan stratejilerde, metnin içine örtük bir şekilde yerleştirilen ideolojilerde bu şiddet türünün işleyişi söz konusudur. Sembolik malların pazarda üretimi, yeniden üretimi ve dolaşım süreçlerinin en önemli ayağı yayınevleridir. Sembolik malların üretim, yeniden üretim ve dolaşım süreçlerinde yani çeviri süreçlerinde belirleyici bir rolü olan yayınevleri makro kozmosa ilişkin birtakım sorumluluklarının olmasının ve sermaye dönüşümlerinin gerçekleştirilmesine olanak tanınmasının yanı sıra, çeviri piyasasındaki güç ilişkilerinin sahnelendiği önemli yerlerdir. Makro kozmosların kültürel meşruiyetine yatırım yapan ve aynı

zamanda kültürel meşruiyet için rekabet ortamlarında boy göstermesini sağlayan kutsama (yayınlama) kurumlarından yayınevleri simgesel şiddetin işleyişinin gözlemlenebildiği alanlardandır. Yayınevleri makro kozmosta edindiği konumu ve makro kozmos güçlerle kurduğu ilişkilerin bozulmaması adına ya da makro kozmos güçlerin düşünce, ideoloji, illusio ve hassasiyetlerine saygı gösterisi olarak kendi içlerinde otosansür uygulayabilmektedir (Yücel, 2012: 50-51). Yayınevleri makro kozmos güçlerin, kurum ya da kuruluşların herhangi bir müdahalesi olmadan kendi çatısı altındaki ürünlerin üretim ve yeniden üretim süreçlerine müdahalelerde bulunabilmektedirler. Çevirmenin çevirisine yönelik tercihleri de bu müdahalelere tabidir. Yayınevi/işveren çevirmenden çevirisine yönelik kararlarını/tercihlerini kendi istekleri ya da yayın politikası çerçevesinde biçimlendirmesini beklemektedir. Aynı zamanda sansürün çeviri sırasında çevirmenler tarafından da uygulandığı eserlere, çevirilere rastlamak mümkündür. Bu bağlamda Holman ve Boase-Beier (1999) çevirmenler ve sansürün denetim ve kontrol mekanizmalarında görev alan eyleyenlerin karara varma konusunda aynı süreçlerden geçtiklerini şu ifadelerle dile getirmektedirler:

“Çevirmenlerin ve sansürcülerin faaliyetleri birçok açıdan birbiriyle ilişkilidir. Her ikisi de belirli bir kültürde veya dilsel alanda önemli kontrol noktalarında duran, neyin giriş yapacağını ve neyin dışarda kalacağını denetleyen eşik bekçileridir. Sansürcülerin çıkarları yönünde hareket ettikleri kimselerin halka zararlı olduğunu düşündükleri bilginin girişini nasıl en iyi şekilde kısıtlayacaklarını çözmek zorunda oldukları gibi, çevirmenler de erek dili okuyan halka dışarıdan içeri gelen değişik bilgiyi ve yeni biçimleri sunduklarında ne tür yöntemleri benimseyeceklerini çözmek zorundadırlar” (Holman& Boase-Beier, 1999: 11).

Bunun nedenleri arasında çevirmenlerin makro kozmosların, yayınevinin yayın politikasının, çeviri normlarının dışına çıkmak istememesi, makro kozmosta göze batmak istememesi, çevirilerinin sansür mekanizmalarına takılmasını istememesi ya da makro kozmos habitusu doğrultusunda sahip olduğu görüşleri, ideolojileri, benimsediği dini inanışları gösterilebilir.

Yayınevleri, çatısı altında konumlanan eyleyenler aracılığıyla simgesel şiddetin makro kozmosa yayılmasına, egemen olan tarafın egemen olunan tarafı etkisi altına almasına yönelik eylemlerde bulunabilmektedir. Sembolik malların pazarda üretim, yeniden üretim ve dolaşım süreçlerinde yayınevleri ya da işverenler karar mercii yani egemen olan taraf gibi görünse de, egemen olan taraf aslında makro kozmosu yöneten güçlerdir, devlettir. Bu güçler sansürü makro kozmosta özgürce uygulabilmek ve görüşlerini, ideolojilerini meşru kılmak için bu şiddet türüne yasal bir kimlik kazandırmaktadırlar. Bu kimlik egemen güçlerin illusio, doxa ve düşüncelerini her alanda (televizyon, edebiyat -eserler, çeviriler-, gazeteler, dergiler, basın, medya kanalları, müzik, sanat) yasal kılmaya ve makro kozmosta koşulsuz kabul görmesine yaramaktadır. Aynı zamanda bu kimlik şiddetin devamlılığını garanti etmektedir.

4.4. Çeviri Alanında Bireysel ve Kurumsal Eyleyenler Arasındaki Güç İlişkileri

Yayın alanında her yayınevinin bir habitusu, habitus ve birtakım illusio-ları doğrultusunda şekillendirdiği sermayesi ve sermayesini dönüştürmeye yönelik bir eyleme biçimi söz konusudur. Bu bağlamda çeviri eyleminin birtakım ortak illusio-lara sahip eyleyenlerin yayınevlerinin çatısı altında konumlanması ve mevcut illusio-lar doğrultusunda işbirliği içinde eylemde bulunmasıyla ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu ifade aynı zamanda çeviri eyleminin işbirliği içerisinde gerçekleştirilen kolektif bir eylem olduğunu vurgulamaktadır. Kolektif bir eylemin gerçekleştirilme evrelerinde, çeviri süreçlerinde, farklı eyleyenler farklı rollerde görev almaktadır. Sembolik malların üretim, yeniden üretim ve dağıtım süreçlerini işbirliği içerisinde yöneten yayınevi yönetmeni/işveren, yazar, çevirmen, editör, eleştirmen, grafik tasarımcısı gibi eyleyenler bu süreçlerde aynı güce sahip değildirler. Sembolik malların üretim, yeniden üretim ve dağıtım süreçlerini yöneten yayınevlerini odağına alan bu çalışma için kolektif bir eylemin arka planındaki eyleyenler arasındaki güç ilişkileri ele alınması gereken konular arasındadır.

Çeviri tarihine bakıldığında, Justa Holz Mänttär'i'nin (1984) *Translatorisches Handeln Theorie (Çeviri Eylemi Kuramı)* çeviri eylemi, bir dizi eyleyenin işbirliğiyle gerçekleşen iletişimsel ve toplumsal bir eylem olarak tanımlanmaktadır (Mänttär'i, 1984: 8). Çeviri eyleminin, bir dizi eyleyenin (iş başlatan, işveren, kaynak metin üreticisi, erek metin üreticisi, erek metin kullanıcısı, erek metin alıcısı gibi) katılımıyla gerçekleşen kolektif bir eylem olduğuna vurgu yapmaktadır (Mänttär'i, 1984: 355-356). Mänttär'i çevirmeni, işbirliği içinde olduğu eyleyenleri yönlendiren iletişim uzmanı olarak görmektedir. Çevirmen bu kuramda iki ya da daha fazla katmanlı iletişim sürecinde sadece aracı rolde değildir, aynı zamanda kendi sorumluluğunun bilincinde, iletişim sürecinin üst, yan ve alt katmanlarındaki eylemlerden sorumlu olan bir eylem uzmanıdır. İş birliğinin sürdürebilmesi için gerekli olan metni üreten, iletişim içinde etkin bir rol oynayan uzman konumundadır (Mänttär'i, 1984: 354). Mänttär'i'nin kuramında işbirliğine dayalı iletişimsel ve toplumsal bir çeviri eylemi oluşturma sürecinde, yayınevi/işveren erk sahibi ve çeviri görevini çevirmene ileten, hangi metnin çevrileceğine yönelik karar veren bir eyleyendir. İletişimsel bir eylemin iletişim kanalını açan ve çeviri görevini çevirmene götüren eyleyendir. Mänttär'i'nin kuramı çeviri eylemi içerisinde rol alan bir dizi eyleyene dikkat çekmesi ve bu eyleyenler arasındaki güç ilişkilerini ele alması bakımından önem arz etmektedir. Ancak Mänttär'i'nin kuramında ele aldığı bu güç ilişkisi sert kurallar koyan, kısıtlayıcı ya da ast-üst ilişkisini örnekleyen bir güç ilişkisi değildir (Arı, 2014: 267).

Aynı zamanda Gideon Toury'nin erek odaklı kuramında bahsettiği çeviriye ilişkin, çeviri öncesinde ve çeviri sırasında alınan kararları ifade eden norm kavramı da güç ilişkilerinin sinyallerini vermektedir (bkz. Toury, 1995). Toury'nin öne sürdüğü "öncül normlar", "süreç

öncesi normlar” ve “çeviri süreci normları” olarak gruplandığı, çevirinin hangi dilden yapılacağına, hangi yazarın, hangi türün, hangi metnin çevrileceğine, çeviride hangi yöntemlerin kullanılacağına ilişkin karar aşamalarının arka planı güç ilişkilerinin varlığına işaret etmektedir (bkz. Toury, 1995: 56-58, Toury, 2008: 150-154 akt. Karadağ & Kurt Williams, 2015: 129). Yukarıda bahsedilen çalışmalar çeviribilimde güç ilişkilerinin 1980’li yıllardan sonra gündeme geldiğini göstermektedir.

Tarihsel süreç içerisinde makro kozmosların kültürel, siyasi, ekonomik yapılarını ve makro kozmos çatısı altında konumlanan mikro kozmos yapıları değiştirim ve dönüştürüm erkini elinde bulunduran çeviri olgusu güç ilişkilerine dayalı bir çerçevede yol kat etmiştir ve hala da bu çerçevede yol kat etmeye devam etmektedir. Güç ilişkileri bağlamında Susan Bassnett ve Andre Lefevere (1998) *The Translation Turn in Cultural Studies (Kültürel Çalışmalarda Çevirinin Dönüşümü)* başlıklı çalışmalarına değinmek yerinde olacaktır. Bassnett ve Lefevere bu çalışmalarında çeviri olgusuna ilişkin sorulan soruların ve çeviride yapılan vurguların artık değiştiğini, bu vurgu kaymasına da kültürel dönüşüm adını verdiklerini dile getirmektedirler (Bassnett &Lefevere, 1998: 123). Kültürel dönüşümle birlikte çeviri için bir metnin nasıl seçildiği, bu seçimde çevirmenin, editörün, yayıncının ya da patronların oynadığı roller araştırılmaktadır. Çevirmenin çevirisinde kullanacağı stratejileri belirleyen kriterlerin neler olduğu, erek kültürde metnin nasıl alımlanacağı gibi karmaşık manipülatif metinsel süreçlerin nasıl gerçekleştiğini anlamanın bir yolunu sunabilen çeviri pratiği ile çeviri süreçlerini biraraya getiren çalışmalar gündeme gelmeye başlamıştır. Metinlerin aktarım süreçlerinde yer alan bu kısıtlamalar veya manipülasyon süreçleri, çeviri çalışmalarında işin birincil odağı haline gelmiştir ve bu süreçleri incelemek için çeviri çalışmaları seyrini değiştirmiştir. Bu sayede çeviri olgusu hem daha geniş bir çerçevede ele alınmaya başlanmış hem de çalışmalar bu sayede derinleşmiştir (Bassnett &Lefevere, 1998: 124-125).

Hem çeviri çalışmaları hem de kültürel çalışmalar öncelikle metnin üretimine ilişkin sorunlar, manipülasyon süreçleri ve güç ilişkileriyle yakından ilgilenmektedir. İçinde yaşadığımız makro kozmosu şekillendiren, kontrol eden güçler ve atalarımızın, bizden önceki nesillerin yaşadığı makro kozmosu yöneten güçlere ilişkin bilgilerimiz arttıkça metinlerin, çevirilerin, güç ilişkileri ağının dışında üretilemeyeceğini, her çevirinin bir güç ilişkisi ağı içerisinde üretildiğini görmemiz kolaylaşacaktır (bkz. Bassnett &Lefevere, 1998: 135). Yine ilgili çalışmada çeviride güç ilişkilerinin varlığını şu ifadelerle vurgulanmaktadır:

Çeviri her zaman hem kaynak kültür hem de erek kültür bağlamında bir dizi güç ilişkisinin içindedir. Çevirmen için bir metnin kodunu çözme sorunu, herhangi bir yazılı metnin temeli onun dili olmasına rağmen, dilden çok daha fazlasını içermektedir. Dahası, çeviri sürecinde neler olduğunu anlamanın önemi, yaşadığımız dünyayı anlamamızın temelinde yatmaktadır (Bassnett&Lefevere, 1998: 137).

Bu ifadeler çevirinin sadece dilden ya da dilin kodlarını çözmekten ibaret olmadığı, içerisinde farklı olgu ve ilişkileri barındırdığını gündeme getirmektedir. Aynı zamanda Bassnet çeviri ve güç ilişkisi bağlamında şu ifadelere yer vermektedir:

Çeviri çalışmalarının benim için anlamı, bir 'güç ilişkisidir' - çevirmenlerin farklı stratejiler kullanmaları ve yaptıkları işte hiyerarşiler oluşturma şekilleri bu güç ilişkisine bağlıdır (Bassnett&Lefevere, 1998: 137).

Bassnett, çevirmenlerin çeviriye ilişkin kararlarından ortaya çıkardığı çeviri ürüne kadar, çevirinin tüm süreçlerinde güç ilişkilerinin varlığına ve belirleyici olduğuna vurgu yapmak istemektedir. Güç olgusu ve makro kozmos, kültür, mücadele ve güç ilişkileri aynı zamanda Bourdieu sosyolojisinde de önemli bir yere sahiptir. Alanlarda oynanan oyunlara dâhil olan taraflar arasındaki güç mücadelelerine çalışmalarında sık sık değinmektedir. Ona göre alanlardaki oyunların devamlılığını sağlayan da bu güç ilişkileridir. Egemen olan taraf ile egemen olunan taraflar arasındaki mücadele ve güç ilişkileri, belli bir amaç ve illusio ortaklığı kurarak bir araya gelen eyleyenler, gruplar arasındaki mücadeleler ve güç ilişkileri onun çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Öyle ki Bordieu; kültür, katmanlaşma ve güç arasındaki arasında örülen ilişkiler konusuna değindiği bir sembolik güç sosyolojisi önermektedir. Makro kozmosta kabul görmek, onaylanmak için mücadelenin makro kozmosun temel ilkelerinden biri olduğuna değinmektedir. Bu mücadelede, kültürel kaynaklar, süreçler, kurumlar eyleyenleri ya da grupları tahakkümün (egemenliğin) rekabetçi ve ömür boyu devam eden, kendini sürekli yenileyen hiyerarşisi içerisinde tutmaktadır (Swartz, 1996: 71).

Sembolik güç sosyolojisinin temelinde illusio kavramı yatmaktadır. Eyleyenler arasındaki güç ilişkilerinin temelini oluşturan, varlığını ve aynı zamanda bu ilişkilerin ömür boyu devam eden ve kendini sürekli yenileyen bir forma bürünmesi sağlayan şey bizim illusiolarımızdır (Swartz, 1996: 77). İllusiolarımızın peşinden gitme arzumuz güç ilişkilerini daima canlı ve ayakta tutmaya yaramaktadır. Bourdieu, eyleyenlerin-ister ekonomik olsun, ister sembolik⁵ olsun- illusiolarının peşinden gittiklerini ve belirli koşullar altında ekonomik ya da sembolik çıkarları birbirleriyle takas ettiklerini belirtmektedir (Swartz, 1996: 75). İllusioların dönem dönem yer değiştirmesi güç ilişkilerinin seyrini de değiştirmektedir. Bourdieu sembolik güç sosyolojisinde dilin önemine de vurgu yapmaktadır. Dili ekonomik bir dizge olarak düşünmektedir ve dilin sembolik gücüne vurgu yapmaktadır (bkz. Bourdieu, 1991). Dilin yapısal boyutunu makro kozmosun yapısını belirleyen ve bu yapıcı belirlenen sosyolojik boyutuyla ilişkilendirmiştir. Dilin eyleyeni makro kozmostaki sosyal ilişkiler ağı içerisinde ve tarih içerisinde konumlandırma kabiliyetini incelemeye ve tasvir etmeye yöneltmiştir. (Dursun,

⁵ Bourdieu sembolik çıkar kavramını ekonomik olmayan (çıkarsız ve sembolik) eylem biçimini ifade ederken kullanmaktadır (bkz. Bourdieu, 1996: 75). Bourdieu bununla birlikte Bourdieu, tüm pratiklerin, ister maddi isterse de sembolik şeylere yöneltilsin, temelde "çıkarıcı" olduğunu dile getirmektedir (bkz. Bourdieu, 1977c: 178).

2018: 98). Dilin aynı zamanda makro kozmosta inanç yaratabilme, otorite kurabilme ve itaat ettirebilme yeteneğine değinmektedir. Dil aracılığıyla anlamları empoze etmeyi ve güç ilişkilerini gizleyerek onları meşru olarak dayatmayı başaran taraflar, bu güç ilişkilerine kendi sembolik gücünü de ekleyebilmektedir (bkz. Bourdieu&Passeron, 1977). Taraflar arasında çıkarları değiş tokuş yapabilen dili güç ilişkileri içerisinde ekonomik bir değiş tokuş sistemi olarak değerlendirmektedir ve dilin sembolik gücüne odaklanmaktadır (krş. Bourdieu, 1991).

Makro kozmosların gelenek, görenekleri, yaşanmışlıkları, geçmişleri, edebiyatları, tarihleri tüm bunları içine alan habitusları dillerinde gömülüdür ve tüm bunlar nesilden nesile dil sayesinde aktarılmaktadır. Bourdieu makro kozmosun farklı alanlarında ve farklı düzeylerdeki (ekonomik, kültürel farklılıklar) eyleyenler arasında kurulan sosyal ilişkiler ağında dil kullanım şekillerinin farklılaştığına değinmektedir. Makro kozmosta farklı pozisyonlarda konumlanan eyleyenler ait oldukları konumun onlara sunduğu dilin kullanımlarına ilişkin bir dilsel habitus edinmektedirler. Edindiklerin bu habitusun onlara sunduğu sembolik güç, güç ilişkilerinin boyutlarını farklılaştırmaktadır (Bourdieu, 1991: 38-39). Nesilden nesile aktarılan ve aynı zamanda makro kozmosların birbirleriyle yaptıkları dillerine, sanatlarına, kültürlerine ilişkin alışverişler yani makro kozmoslar arasında gerçekleşen çeviri eylemi bu nedenle kendini taraflara çok hissettirmese de dilin farklı kullanımlarından kaynaklanan farklı seviyelerdeki güç ilişkilerini içerisinde muhafaza etmektedir (Dursun, 2018: 99). Bundan dolayı çeviri olgusunu farklı güç ilişkilerini içinde barındıran bir güç kaynağı olarak görmek yanlış olmayacaktır. Tarihsel süreç içerisinde makro kozmoslar kimi zaman makro kozmos habitus ve sermayesini geliştirmek, kimi zaman edebiyatına farklı türler kazandırarak zenginleştirmek gibi çok farklı amaçlarla çeviriye ihtiyaç duymuşlardır. Bu nedenle çeviri sayesinde kozmoslar farklı seviyelerdeki güç ilişkileriyle karşılaşmış ve etkileşime geçme olanağı elde etmişlerdir. Kozmoslararası gerçekleştirilen çeviri eylemi sayesinde makro kozmos güç ilişkilerinde değişiklikler yaşanabilmektedir ve dengeler yaşanan değişiklikler doğrultusunda değişebilmektedir.

Başlı başına bir güç kaynağı olan çeviri olgusunun gerçekleştirilmesinde farklı eyleyenler farklı rollerde bu süreçte eylemde bulunmaktadırlar. Güç ilişkilerini yayınevlerinde konumlanan eyleyenlerle (yayınevi yönetmenleri, çevirmenler, editörler, grafikerler) yaptığımız görüşmeler doğrultusunda düşünmek gerekirse, yayınevlerinde işveren pozisyonunda ya da yayınevinin politikalarını belirleyici konumda yayınevi yönetmeni yer almaktadır. Yayınevinin makro kozmos belirlenimler ve makro kozmosu yöneten güçlerin çizdiği sınırlar dâhilinde yayınevi yönetmeni yayın ve çeviri politikalarını belirleyici konumdadır. Altında konumlanan eyleyenlerden bu sınırlar ve politikalar çerçevesinde eylemlerde bulunmalarını beklemektedir. Yayınevinin en üst kademesindeki yayınevi yönetmeni ve diğer eyleyenler arasında yapılan görüşmeler ışığında sanılanın aksine sert

kurallar koyan, çok kısıtlayıcı ya da ast-üst ilişkisini örnekleyen bir güç ilişkisinin söz konusu olmadığı gözlemlenmiştir. Yayınevinin belirlediği sınırlar çerçevesinde tüm eyleyenler arasında işbirliği ve uzlaşmaya yönelik bir tutum söz konusudur. Yayınevinde basılacak ya da çevrilecek eserler konusunda belirleyici eyleyen büyük çoğunlukla yayınevi yönetmenidir.

Yayınevi yönetmeninin çevrilecek ya da basılacak eserleri belirlemesinin ardından, çevirmenler çevirileri ve çevirilerinde alacağı kararlar konusunda belirleyici olabilmektedirler ve kendi kararlarını verebilmektedirler. Özellikle de alanda çevirileriyle ses getirmiş, ün kazanmış, simgesel sermaye birikimi fazla ve alanda saygın bir konumdaysa çevirmen çeviri kararlarını kendi vermektedir ve yayınevinin çevirmene bu konuda pek bir müdahalesi olmamaktadır. Alanda saygın konumda olan çevirmen çevrilecek eser konusunda belirleyici olabilmektedirler. Çevirmenlerin güç ilişkilerinde karar verici konumda olabildiğini ya da karar verme sürecinde söz sahibi olabildiğini dile getirebilmekteyiz. Güç ilişkileri içerisinde konumlanan eyleyenlerden biri de editörlerdir. Editörler de metni editleme sürecinde en az çevirmenler kadar okuma ve kaynak metne yönelik derin araştırmalar gerçekleştirmektedirler. Metne yönelik düzenlemelerde çevirmenlerle birebir iletişim halinde olup, düzenlemeler konusunda fikir alışverişi yapmaktadırlar. Birbiriyle olan fikir alışverişlerinde uzlaşmacı bir tavır içerisinde yol almaktadırlar. Sermaye birikimi çevirmenlerde olduğu gibi, editörlerin alanda saygınlığı konusunda önemli bir işleve sahiptir.

4.5. Çeviri Politikaları ve Güç İlişkileri

Politika en sınırlı tanımıyla makro kozmostaki bir hükümet veya idare tarafından siyasi ve kamusal işlerin yürütülmesine yönelik koyulan genel ve yasal kurallardır. Politika yalnızca makro kozmoslardaki hükümetleri, devlet kurumlarını değil, aynı zamanda uluslararası kuruluşları ve kendi kuruluşlarının davranışını özel kurallarıyla belirleyen ve düzenleyen özel şirketleri de kapsamaktadır. Bu ifadelerden hareketle politika makro kozmos düzenin, makro kozmos yaşamın her yerindedir ve önemli bir parçasıdır denilebilir. Makro kozmos düzene yön veren bir güçtür ve aynı zamanda makro kozmosa özgü tüm alanlarda varlığını gözlemlemek mümkündür. Reine Maylaerts'a göre gerçek anlamıyla politika, bir hükümet veya idare tarafından siyasi ve kamusal işlerin yürütülmesi anlamına gelmektedir (Maylaerts, 2011a: 163). Vatandaşlık hakları da dâhil olmak üzere makro kozmostaki eyleyenlerin yaşamlarının önemli yönlerini düzenleyen politikalar yansız değil, müdahalecidir. Benzer şekilde çeviri politikası da makro kozmoslardaki alanlarda (eğitim, medya, hukuk, kamu vb) çeviriyi düzenleyen bir dizi yasal kural olarak tanımlanabilir (Maylaerts, 2011a: 165). Çeviri politikaları aracılığıyla makro kozmosları yöneten hükümetler, eyleyenlerin kamusal yaşam ve hizmetlere erişimini sağlayabilmekte ya da tüm bunlardan dışlanmasını sağlamayabilmektedirler. Maylaerts dünya

çapındaki çeviri politikalarının eyleyenlerin yetkili makamlarla iletişime geçmesine yönelik temel hakların sürdürülmesine ya da engellenmesine (çeviri yapılmaması durumu) yönelik kullanılan bir araç olarak tanımlamaktadır. Çeviri politikalarının dil politikalarının vazgeçilmez bir parçası olduğunu belirterek, dil politikalarının da çeviri politikalarına ihtiyaç duyduğuna değinmektedir (bkz. Maylaerts, 2011a).

Çeviri tarihine baktığımızda çeviribilimin bir mikro kozmos olarak özerkliğini ilan etmesinin ardından yani 1960'lı yıların sonu ve 1970'li yılların başlarında çeşitli çeviribilimcilerin çalışmalarında çeviri politikası kavramına değindikleri gözlemlenmektedir. Levy, 1967 yılında yaptığı *Translation as a Decision Process (Bir Karar Süreci Olarak Çeviri)* başlıklı çalışmasında çeviri politikası kavramına değinmektedir ve çeviri süreci boyunca çevirmen stratejilerinde çeviri politikasının belirleyici olduğunu belirtmektedir (bkz. Levy, 1967: 1179-1182). Daha sonraları James Holmes, 1972 yılında Üçüncü Uygulamalı Dilbilim Kongresi'nde (Kopenhag, 1972) sunduğu *The Name and Nature of the Translation Studies (Çeviribilimin Adı ve Doğası)* isimli çalışmasında çeviribilimi kuramsal, betimleyici ve uygulamalı alan olmak üzere üç kısma ayırmaktadır. Uygulamalı çeviribilimin alt bölümlerinde çevirmen eğitimi, çeviri gereçleri (terminolojiler, gramer) ve çeviri eleştirisinin yanı sıra çeviri politikası kavramından bahsetmektedir. Holmes, bu alana odaklanan çeviribilimcilerin, çevirmenlerin, çevirinin ve çeviri ürünlerin makro kozmostaki yerinin ve rolünün belirlenmesine odaklanmaları gerektiğini dile getirmektedir. Özellikle de belirli sosyo-kültürel ortamda hangi eserlerin çevrilmesi gerektiğine, çevirmenin sosyal ve ekonomik konumunun ne olduğuna ve ne olması gerektiğine veya yabancı dil öğretimi ve öğreniminde çevirinin nasıl bir rol oynaması gerektiğine dair sorulara kafa yormaları gerektiğine değinmektedir (Holmes, 1988: 77).

Even Zohar ise polysistem teorisinde çeviri politikası kavramına değinmektedir. Metinlerin erek kültüre çevrilirken maruz kaldığı müdahaleleri çeviri politikalarıyla ilintilendirerek, çeviri stratejileri yelpazesinin çeviri politikalarıyla yakından ilişkili olduklarını belirtmektedir (Zohar, 1990: 46). Zohar çeviri politikalarının çevrilen metinlerin erek kültür içerisindeki konumuna göre (merkez- çevre) farklılık gösterebileceğine vurgu yapmaktadır. Erek kültür çevre, yeni geliyor ya da kendini yeniden var etmeye çalışıyor konumdaysa çeviri metinler birincil konumda yer almaktadır ve çeviri politikaları kaynak metnin, merkez edebiyatın metinsel özelliklerini takip ederek söz konusu çevre edebiyata yani erek kültüre yeni türler, modeller kazandırmaya yönelik olacaktır (Maylaerts, 2011: 164). Çeviri politikaları çevre edebiyatın merkez edebiyat konuma yerleşmesine yöneliktir. Daha açık bir ifadeyle çevre edebiyatın çeviri politikası kendi habitus ve sermayesini merkez edebiyatın habitus ve sermayesinden yararlanarak geliştirmeye, eksiklerini gidermeye ya da kendi edebiyatını yeniden oluşturmaya ve alanlarda oynanan oyunlara dâhil olabilmeye odaklıdır. Merkez

edebiyatın çeviri politikaları ise mevcut konumunu daha da güçlendirmeye, oynanan oyunlara yön veren taraf olarak kalmaya yönelik olacaktır.

Çeviri tarihinde çeviri politikasına ilişkin yapılan literatür taramasında bu kavramının yukarıda bahsi geçen çalışmalarda ikincil planda olduğu, detaylı olarak ele alınmadığı, disiplin içerisinde yapılan diğer çalışmalarda tanımının sınırlı olduğu ve temel kavram olarak ele alınmadığı gözlemlenmektedir. Çeviribilim içerisinde birçok bilim insanı bu kavrama dikkat çekmiş olsa da, çeviri politikasının genellikle ihmal edilen bir araştırma konusu olduğu görülmektedir. Daha sonraları Diaz Fouces, Maylaerts ve González Núñez gibi isimlerin 90'lı yılların sonları 2000'li yılların başlarında çeviri politikası üzerine odaklandığı ve çeviri politikasını ulusal (kamu) dil politikası veya dil planlaması bağlamında ele aldıkları görülmektedir. Çeviri politikası ve dil planlaması⁶ arasındaki bağlantıyı derinlemesine inceleyen ilk kişi Diaz Fouces'tur (bkz. 1998, 2001, 2002, 2004, 2010). Haugen'in (1959) dil planlaması kavramını ve bu kavramın kendi içerisindeki dört alt sürecini⁷ ele alan Diaz, bu süreçteki dilsel arabulucuların rollerine odaklanmaktadır. Dilsel arabuluculardan kastı çevirmenler, altyazı çevirmenleri, editörler vb. profesyonellerdir (Fouces, 1998: 629). Haugen (1983) ve Rubin (1971) tarafından önerilen, dil planlaması literatüründe iyi bilinen iki modelin sentezinden oluşturduğu çalışmada Diaz, seçim (sorunları ortaya koyma ve normları belirlemeye ilişkin kararlaştırma süreci) ve uygulama (düzeltme süreçleri ve değerlendirmeye yönelik eğitimsel yayılma) süreçlerinin konum planlaması (status planning) kategorisiyle, kodlama (yazılaştırma, dilbilgisi oluşturma ve sözlükleştirmeye ilişkin ölçünleştirme süreçleri) ve detaylandırma/genişletme süreçlerinin (terminolojinin modernleştirilme, biçimsel gelişme süreçleri) bütünce planlaması (corpus planning) kategorisiyle ilintili olduğunu altını çizmektedir. Tüm bu planlama türleri ilgili dillere yapılan müdahaleleri tasvir etmektedir. Haugen'in çalışmasında olduğu gibi Diaz'ın çalışmasında da konum planlaması makro kozmos düzeyde yapılırken, bütünce planlaması ise dil düzeyinde yapılmaktadır (Haugen, 1959: 269-290). Bu ifadeyi daha da açmak gerekirse, konum planlaması boyutunda dilin prestijine yönelik müdahaleler söz konusuyken, bütünce planlaması boyutunda dilin biçimine yönelik müdahaleler söz konusudur. Bütünce planlaması boyutunda dil uzmanlarının katılımı ve önderliği gerekirken, konum planlamasında müdahaleler politikacılar olmasa da politikacılarla yakın ilişkiler içerisinde bulunan yöneticiler tarafından yapılmaktadır (Mar-Molinero, 2005: 74). Dilin oluşturulmasına ilişkin süreçlere, planlamalara ek bir kategori olarak Diaz 'dilsel

⁶ Dil planlaması kavramını ilk olarak 1959 yılında Haugen tarafından kullanılmıştır.

⁷ Diaz'ın bahsettiği dil planlamasının dört alt süreci: 1) seçim (planlamanın çözmeyi amaçladığı problemin seçimi), 2) kodlama ya da standardizasyon (problem dikkate alınarak imla, dilbilgisi ve normatif sözlüklerin kodlanmasında kullanılacak normatif dilin standardizasyonu), 3) işlevsel uygulama (yukarıda ana hatlarıyla verilen planlama görevlerinin yaygınlaştırılması 4) işlevsel detaylandırma, genişletme (terminolojinin modernleştirilmesi, dil çeşitliliğinin biçimsel gelişimi) olmak üzere gruplandırılmıştır (Haugen, 1983: 269-290).

arabulucu planlamasını' eklemiştir. Dilsel arabulucu planlamasını basın-medya planlaması, kültürel ortam planlaması ve dil planlaması olmak üzere üç alana ayırmaktadır. Bu üç alanı kültürel politikalarla (Fouces, 2001: 126, 2002: 86, 2004: 3) ve sosyal kontrol ile ilişkilendirmektedir. Sosyal kontrolü ise erişim kontrolü, yürütme kontrolü ve dil sistemi üzerindeki etkinin kontrolü olmak üzere detaylandırmaktadır (Fouces, 2001: 127). Erişim kontrolü çeviri için neyin seçildiği/seçilmediği ile ilgilidir. Yürütme kontrolü dilsel arabuluculuğa dâhil olan eyleyenlerin mesleki sosyalleşmesiyle ilgilidir. Mesleğin tanımlanması ve tanınması, aynı zamanda mesleğe erişim mekanizmalarının (çevirmen eğitimi, sertifikalandırma mekanizmaları) düzenlenmesi, mesleki uygulamaların düzenlenmesi, mesleki etik ve standartların varlığı ve uygulanması bu kontrol türüne dâhildir. Diaz'ın yukarıda detaylı olarak bahsettiği dil planlaması süreçleri dile yönelik sorunların çözülmesine yöneliktir. Bir makro kozmosta dile ya da diliçi kullanımlara ilişkin sorunların tespit edilmesi ve bu sonucunda dile yapılan müdahaleleri göstermeye yöneliktir. Dilin gelişim sürecine ya da düzensiz gelişimine yapılan müdahaleler dil planlaması ya da dil politikası olarak tanımlanabilir. (Kummer&Gramley, 2008: 291). Başka bir deyişle dil planlaması, dil politikalarının somut olarak yürürlüğe girmesi anlamına gelmektedir. Dil politikalarında politik tercihleri planlama ve uygulama gücü sadece devlettir (Calvet, 2006).

Dil planlaması ve bu planlama içerisinde konumlandırılan alt kategorilerde ve bunlarla ilintili olan dil politikalarında çevirinin rolüne odaklanmak gerekmektedir. Dil politikası, makro kozmostaki dil ve yaşam arasındaki ilişkilere ilişkin bilinçli tercihler bütünüdür (Louis-Jean Calvet, 2006). Çeviri de kuşkusuz makro kozmosta dil ve yaşam arasında yürütülen süreçlerde ve tercihlerde, aynı zamanda bu süreçlerde sergilenen güç ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Çeviri yukarıda detaylı olarak ele alınan dil planlamasının her sürecinde, özellikle de bütüncü planlamasında merkezi bir role sahiptir (Fouces, 2004: 7). Makro kozmosta dilsel çeşitliliği artırmak ya da dili standartlaştırmak, sabitlemek, yeni alanlara yönelik terminolojiler üretmek, kısacası dile yapılan tüm müdahalelerde çeviri merkezi bir mekanizmadır. Bu nedenle çeviri politikaları dil politikalarının bir parçasıdır denilebilir. Başka bir ifadeyle dilin kullanımına yönelik ortaya konulan yasal kuralların bir parçasıdır. Herhangi bir dil politikası bir çeviri politikasını gerektirmektedir. Reine Meylaerts ve Gabriel González Núñez'e göre 'çeviri politikaları kısmen dil politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve ona eşlik eden bir çeviri politikası olmadan dil politikası olamaz' (Meylaerts& Núñez, 2018: 196). Meylaerts da 2011 yılında yaptığı çalışmasında da 'çeviri politikası olmadan dil politikası olmaz' ifadesine yer vermektedir (Meylaerts, 2011: 744). María Sierra Córdoba Serrano 2016 yılında yaptığı çalışmasında ise çeviri politikası kavramının dil planlaması ve onun üç alt kategorisi (bütüncü, konum ve edinim) içerisinde tam olarak anlaşılabilceğini ve tanımlanabileceğini ifade etmektedir (Serrano, 2016: 129).

Meylaerts ve Núñez çeviri politikası kavramını aynı zamanda makro kozmosta çoğunluk ve azınlık dilleri bağlamında ele almaktadırlar. Çoğunluk dilleri ve azınlık dilleri arasında yaşanan güç ilişkilerinde çeviri politikalarına odaklanmaktadırlar. Çeviri politikalarının makro kozmosta azınlık dilleri konuşan eyleyenlerin makro kozmosa entegrasyonları ve tanınmaları veya makro kozmostan dışlanmaları ve ihmal edilmeleri bağlamında bir araç olarak kullanılabileceğine değinmektedirler (Meylaerts& Núñez, 2018). Bu ifadeyi biraz daha açmak gerekirse, merkez konumundaki dilin çevre konumundaki dile uyguladığı güç ilişkilerinde çevirinin bir araç olarak kullanabildiğine vurgu yapmaktadırlar. Makro kozmosta azınlık dillerini konuşan eyleyenlerin çeviri aracılığıyla makro kozmosa entegre edilebilmesine yönelik bir politika izlenebileceği gibi, tam tersi yani çoğunluk dilinin azınlık diline bir güç uygulamasına, çeviri yapılmayarak üzerinde bir hegemonya kurmasına yönelik bir politika da izlenebilmektedir. Bu durumda çoğunluk dilini öğrenmeleri ve kullanmaları zorunlu hale getirilmektedir ve makro kozmostaki alanlarla (eğitim, sağlık, hukuk vb.) iletişim kurmaları çeviri yapılmayarak engellenmektedir.

Yaşadığımız makro kozmosların dilsel yapılarının çok çeşitli olduğunu belirten Meylaerts ve Núñez kurumsallaşmış çoğunluk dillerinin diğer kozmoslardaki yabancı dillerle ya da aynı kozmos içerisindeki bölgesel, azınlık dilleriyle temas halinde olduğuna değinmektedirler (Meylaerts&Núñez, 2018: 197). Farklılıkların ortadan kaldırılmadan, makro kozmosun bu farklılıkları içerisinde barındırılabilmesi ya da farklılıkların makro kozmosta ortadan kaldırılması dil politikalarına bağlıdır. Bir makro kozmostaki dil politikalarının diğer makro kozmostaki dil politikalarıyla iletişime ve etkileşime geçme arzusu çeviri politikalarını gerektirmektedir (bkz. Núñez, 2014). Núñez' e göre çeviri ile ilgili politika seçimleri, çok dilli toplumlarda dil politikalarının önemli bir parçasıdır (Núñez, 2014: 49). Dil politikaları çeviriyi anlamaya yardım edebileceği gibi, çeviri politikaları da çeviriye ilişkin fikirleri, yönetimleri ve uygulamaları anlamaya yardım edebilmektedir. Çeviri yönetimini ise çevirinin kullanılması veya kullanılmamasına ilişkin karar verme yetkisine sahip eyleyenlerin çabaları olarak tanımlamaktadır (Núñez, 2014: 2).

Meylaerts çeviri çalışmalarında, dil ve çeviri politikası arasındaki bağlantıların çeşitli açılardan araştırılmaya başlandığına (bkz. Cronin 2006; García González 2004; Branchadell 2004; García de Toro 2004; Gülmüş 2007; Schäffner 2008; de Pedro 2009), ancak çeviri adaleti üzerine odağın hala eksik olduğuna vurgu yapmaktadır (Meylaerts, 2011b: 745) . Dil politikasını dilsel bölgesel yönetim biçimi olarak tanımlayan Meylaerts, çeviri politikasını çevirisel bölgesel yönetim biçimi olarak tanımlamaktadır (Meylaerts, 2011b: 744). Bir diğer ifadeyle dil ve çeviri politikasını bir makro kozmosa özgü dil ve çeviriye ilişkin yönetim biçimi olarak tanımlamaktadır. Ona göre dil ve çeviri politikaları karmaşık bir çatışan etmenler ağı içinde işlemek zorundadır. Bilinen bir çeviri kuralının etkisi, yararlanıcılara, bağlama vb. göre hem bir

baskı aracı hem de bir özgürleşme girişimi olarak algılanabilmektedir. Yetkililer ve eyleyenler arasındaki iletişimin sürekliliğinin sağlanmasında dört farklı politika izlenebileceğine değinmektedir: İlki çokdillilik ve çok yönlü çeviri odağında, belirli bir bölgede konuşulan tüm dilleri resmi (yani kurumsal olarak eşit) hale getirmeyi, böylece tüm eyleyenlerin kendi dillerinde yasal, siyasi ve idari kurumlara erişimini sağlamayı amaçlayan bir politikanın izlenmesidir. Bu nedenle, bu politika tüm eyleyenler için tüm dillerde çok yönlü çeviriyi gerektirmektedir. Makro kozmostaki kurumların çok dilliliği eyleyenlerin tek dilliliğini sağlamaktadır (Meylaerts, 2011b: 746). Bu politikanın, 1790 ve 1793 yılları arasında Fransa'da izlendiğini ve ulusal meclis kararnamelerinin Fransa'nın tüm bölgesel dillerine çevrilmesine karar verildiğini ve Paris'te ve Alsace, Lorraine ve Brittany gibi bölgelerde bu amaçla tercüme bürolarının kurulduğunu belirtmektedir (Perrot, 1997: 159, akt Meylaerts, 2011b: 746). İkinci politika tek dilliliğin esas olduğu bir politikadır. Makro kozmostaki alanlarda örneğin eğitim, kamu ve diğer ortamlarda yetkililer ve eyleyenler arasında iletişim tek dil üzerinden sağlanmaktadır. İlgili dilin kurumsal tekeli sürdürülebilmesi için çeviri yapmama önem kazanmaktadır. Tek dililik üzerine kurulan bir politika azınlık dillerine ya da çevre konumundaki dillere çeviri yapılmamasına yöneliktir (bkz. Meylaerts & Núñez, 2018: 206). Üçüncü politika çevirinin tamamen ortadan kaldırılmadan azınlıkların çeviri yoluyla kurumsal dili edinmelerine ve tek dilliliğin bu sayede sağlanmasına yöneliktir. Azınlık dilini kullanan eyleyenler belirli durumlarda (mahkemede, hastanede vb.) çeviri hizmeti alabilmektedirler. Bu politikada kısıtlayıcı uygulamaların tek dilliliğe bir hasar vermeyeceği görüşü hâkimdir. Son politika ise ilk iki politikanın bir kombinasyonudur. Çok dilli bir çatı altında tek dilli kurumsal alanlar yaratmaktadır. Duruma göre kısıtlı çeviri ya da çeviri hizmeti alamama ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Özetlemek gerekirse çeviri politikası kavramına odaklanan Meylaerts, Núñez ve diğer isimler yaptıkları çalışmalarda çeviri politikasının dil politikaları ile olan ilişkisine değinmektedirler. Dil politikalarının çeviri politikalarını gerektirdiğine ve çeviri politikası olmadan dil politikası olmayacağının altını çizmektedirler. Bu görüşler ekseninde çeviri politikalarının makro kozmos gereksinim ve ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendiğini dile getirebiliriz. Çevirinin makro kozmosun düzenine, güvenliğine ilişkin koyulan yasal kurallar çerçevesinde ilerlediğini, çeviri politikalarının bu doğrultuda şekillendiğini ifade etmemiz yanlış olmayacaktır. Bu görüşler ışığında çeviri politikalarını makro kozmostan bağımsız ele almak doğru olmayacaktır. Makro kozmosta var olan güç ilişkileri dile ilişkin doxaları şekillendirdiği gibi çeviriye ilişkin doxaları da şekillendirmektedir. Dile ve çeviriye ilişkin politikalar makro kozmos gelişmeler, ilerlemeler, ilgili makro kozmosta sahnelenen güç ilişkileri doğrultusunda değişip dönüşmektedir. Makro kozmosu yöneten güçler dile ve çeviriye ilişkin doxaların çerçevesinin çizilmesinde ve doxaların yasal bir boyuta taşınmasında kilit bir role sahiptirler.

Makro kozmosta yasal bir forma bürünen dil ve çeviri politikaları, makro kozmostaki yarı özerk alanların kendi çatıları altında belirledikleri politikalara da kuşkusuz etki etmektedir. Çalışmamızın odağı gereği örnek vermek gerekirse, bir yayınevinin çeviriye ilişkin oluşturduğu ve izlediği politikalar makro kozmos çerçeveden bağımsız ilerleyemez ya da ona aykırı bir yol izleyemez. İlgili yayınevinden makro kozmos güçlerin ördüğü ilişkiler ağı içerisinde ve belirlediği doxalar dâhilinde bir yol izlemesi beklenmektedir. Makro kozmos güçlerin oluşturduğu bu döngü güç ilişkilerinin devamlılığını sağlamaktadır. İlgili yarı özerk alanların makro kozmos güçlerin oluşturduğu döngü içerisinde kendine bir konum edinebilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi bu koşula bağlıdır. Makro kozmostaki güç ilişkilerinin seyrini, izlenen ve izlenecek politikaları, dile ve çeviriye ilişkin doxaların çerçevesini belirleyen ve mevcut doxaları yasal bir boyuta forma sokarak makro kozmosta işlerlik kazanması sağlayan aslında makro kozmosu yöneten güçlerin illusiolarıdır. Makro kozmoslarda örülen karmaşık ilişki sarmallarında belirleyici olan kavram illusio kavramıdır. İlişki ağları temelde illusiolar üzerine kurulmaktadır. Makro kozmosta konulan doxalar, izlenen politikalar illusioların görünürlüğünü kaybetmesine ve illusioların arka planda makro kozmosta oynanan oyunları değiştirip dönüştürmesine olanak tanımaktadır.

5. ÇEVİRİ ALANI- YAYINEVİ İLİŞKİSİNDE EYLEYEN HABİTUSLARI

Çalışmanın bu bölümünde çeviri eyleminin arka planında yer alan eyleyenlerden çevirmen, genel yayın yönetmeni ve editörlere odaklanılmıştır. Makro kozmos habitus, mikro kozmos habitus, mezo kozmos habitus ve çoklu makro kozmos habitus ve bu habitusların eyleyenlerin eylemlerine yansımaları ikili görüşme sorularından elde edilen veriler ışığında incelenmiştir ve sosyolojik bakış açısıyla değerlendirilmiştir. İkili görüşme soruları Pierre Bourdieu'nün sosyolojik bakış açısı ve oyun metaforunda yer verdiği kavramlar ışığında hazırlanmıştır. Çevirmen seçkisi akademisyen çevirmen, yazar, ilgili dili bilen çevirmen ve ilgili dili bilen çevirmen olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Ayrıca farklı yayinevlerinden iki genel yayın yönetmeni ve iki editörle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Eyleyenlerle yapılan görüşmelerin bir kısmı yüz yüze gerçekleştirilirken, bir kısmı görüntülü görüşme aracılığıyla, bir kısmı ise mail yoluyla gerçekleştirilmiştir. Eyleyenlerin izni nazarında görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. İsmiinin çalışmada gözükmemesi ricasında bulunan eyleyenler için kodlama yöntemi kullanılmıştır. Kodlama yöntemi çalışmada X, Y harfleriyle yapılmıştır. İlgili eyleyenlerle yapılan görüşmelerin ses kayıtları çözümlenerek çalışmaya aktarılmıştır.

5.1. Çevirmen Habitusları

5.1.1. Akademisyen ve Çevirmen Olarak Prof. Dr. Kasım EĞİT'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi

-Anne ve baba mesleği nedir ve kaç kardeşsiniz?

Annem ve babam hayatta değiller. Annem ev hanımı, babam çiftçiydi.

-Bizi kısaca yaşam öykünüzden, eğitiminiz ve akademik kariyerinizden bahseder misiniz?

1948 yılında Adana'da doğdum. 1977 yılından beri Prof. Dr. Yedigâr Eğit ile evli ve 2 çocuk babasıyım. Ortaokulu Pozantı'da, Liseyi Adana Erkek Lisesi'nde okudum. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunuyum. 1972-1978 yılları arasında devlet bursu ile Bochum Ruhr Üniversitesi'nde, Prof. Dr. Paul Gerhard Klusmann'ın yönetiminde, Alman Dili ve Edebiyatı Doktora Eğitimi gördüm ve bu üniversiteden 1978 yılında Dr. Phil. ünvanını aldım. 1979 yılında Ege Üniversitesi'ne Dr. Asistan olarak girdim, 1987 yılında doçent, 1993 yılında da profesör oldum. 1994-2009 yılları arasında Yabancı Diller Bölüm Başkanlığı, 1999-2004 ve 2010-2015 yılları arasında Alman Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanlığı ve 2003-2009 yılları arasında Edebiyat Fakültesi Dekanlığı görevlerinde bulunduktan sonra, 2015 yılında emekli oldum.

-Can Yayınlarında çevirmen olma öykünüz nedir?

Tüm akademik çalışmalarım ve idari görevlerimin yanı sıra, 1987 yılında çevirmiş olduğum bir edebi eserin Can Yayınları tarafından yayınlanmasıyla çevirmenliğe ilk adımı atmış oldum. Özellikle Can Yayınlarının teşviki ile İzmir çevirmenleri ayağını oluşturarak, “Boş oturmak yok, çalışmaya devam” sloganı ile Alman edebiyatından Friedrich Dürrenmatt, Heinrich Böll, Thomas Mann, Stefan Zweig, Theodor Fontane ve Joseph Roth gibi ünlü yazarların eserlerini Almancadan Türkçeye çevirdim. Bu bağlamda eşim, meslektaşım ve çeviri partnerim Prof. Dr. Yedigâr Eğit ile bilgi ve deneyimlerimizi birleştirerek çalışmaya başladık ve 2004 yılında ilk ortak çevirimizi yayınladık. Çevirmenlik serüvenimiz böylece başlamış oldu.

-Çeviri yapmaya nasıl başladınız? Çeviriyle yolunuz nasıl keşişti?

Öğretim üyesiyken çeviri yapmaya başladım. Neydi beni motive eden değil mi, çeviri yapmaya özellikle de edebi çeviri yapmaya. Doktoramı biliyorsun Almanya’da yaptım ben. Türkiye’ye geldikten sonra makalelerimi hep Almanca olarak kaleme alıyordum. Türkçeye pek cesaret edemiyordum. Çeviriyi istiyordum ama aklımdan bile geçirmiyordum o dönemde. 5 yıl Almanya’da kalınca, o dönemde döndüğümde Türkçe’ye yeni kelimeler eklenmişti. Yabancılaşmışım. Biraz çekinmişim. Bir de sizler bu konuda şanslısınız. Bizi hocalarımız cesaretlendirmezdi. İlk çevirim Dürrenmatt’tı. Yaptığım çeviriyi keyifle hocama gösterdiğimde bana bir yerde kızmıştı. Senin işin daha çeviri değil. O zaman Yardımcı Doçenttim. Bana kendi işini yap, çeviri senin işin değil demişti, hiç unutmuyorum. Ben öğrencilerime bunu hiç demedim. Çünkü teşvik etmek lazım. Genç kuşağı teşvik etmek lazım. Yani bir eksiklik vardı. Onu da zaman zaman konferanslarımda dile getiriyordum. Profesörlük atama dosyamda bu konu da eleştiri almıştım. Profesör olduktan sonra beni Nilüfer Hoca tebrik etmek için aramıştı. Profesörlük dosyan çok iyiydi ama ben seni bir konu da eleştirdim dedi. Neyini eleştirdiniz? hocam, dedim. Hiç Türkçe yayının yok dedi. Bunu istiyorlardı. Bir eksiklik olarak görüyorlardı, dillendirmeseler de. Bu bana bir uyarı oldu. Evet dedim ve yurtdışında devlet bursuyla doktora yaptım, karşılığında da hizmet vermem gerekir diye düşündüm.

Makalelerimi Almanca yazdım ama kaç kişi okuyor diye düşündüğümde, çeviri yapmam gerekiyor dedim. Kültürümüze de katkı sağlamam gerekiyor anlayışıyla o zaman Can yayınları ile bir şekilde bağlantı kurmuş olduk. Dürrenmatt’ın iki öyküsünü daha çevirdim. Bu arada profesörlük aşamasına gelmişim. İlk çevirdiğim Dürrenmatt’ın *Die Panne*’ idi. O çevirimin adını alan öyküdür o, Duruşma Gecesi diye. Dürrenmatt’ın en çok sevdiğim öyküsüdür o. Yanında iki öykü daha vardı yine birbirinden güzel. Biri *Der Sturz* diğeri *Der Theaterdirektor* diye, sonra onları da çevirdim. Üçünü Can yayınlarına gönderdim ve *Duruşma Gecesi* başlığı altında yayınlanmıştı o. İlk çevirim odur benim can yayınlarında çıkan. Arkasından devam etti aslında. Cesaretim gelmişti, Türkçe kullanma cesaretim geldi. Daha sonra Stefan Zweig’dan *Yıldızın Parladığı Anları* gönderdiler. *İnsanlık Tarihinin Yıldızının Parladığı Anlar*, onun çevirisi geldi. Daha önce onun yapılmış bir çevirisi vardı Burhan Arpad’ın, ama onun çevirisi çok eski dediler.

Çevirmediği ya da bazen atladığı yerler varmış. Bazı bölümlerini çevirmemiş, yumuşatmış dönemin koşullarından çekinip. Tabi böyle çeviri olmaz. İşte onu çevirdim tekrar. Önemli çevirim *İnsanlık Tarihinin Yıldızının Parladığı Anlar*'dır. Sen de biliyorsundur, çok okunuyor o. Ve hakikaten çok beğenildi ve 26 baskı yaptı ve baskıları devam ediyor daha. Çok iyi eleştiriler aldım onda. Yaptığınız çeviriler beğenilirse ve iyi eleştiriler alırsanız, çeviri heyecanınız daha da artıyor. Ben de öyle oldu. Ve devam etti, arkasından *Değişim Rüzgârı* geldi. Yine Zweig'dan istediler, onu çevirdim. Daha Yedigâr Hoca ile çevirmiyorduk, onunla tartışıyorduk ve destek oluyordu bana. Daha sonra Can Yayınları Thomas Mann *Buddenbrooks*'u önerdi. Buddenbrookları kabul etmek büyük bir cesaret istiyordu. Nitekim ondan önceki bir çeviri, yine Arpad' ındı galiba, toplatılmıştı piyasadan başarısız bulunduğu için. Can yayınları içerisinde de sıkıntı olmuştu o, bunu gönderdiler siz çevireceksiniz diye. Onu çevirmeye Yedigâr Hoca ile başladık. O zaman idari görevlerim de vardı, çok yoğunum, dekindim ama akşamları birlikte büyük zaman ayırarak o eseri, belki iki yılımızı almıştır, çevirmiş olduk. Dev bir eserdi. Sen biliyorsundur 830 sayfa, fakat güzel oldu. Ben o eseri çevirdikten sonra bazı arkadaşlarımız Thomas Mann'ı çevirmek kolay değildir, dediler. Ama eser çıktıktan sonra çok iyi eleştiriler aldı. Zaten bunu hep söylerim, siz yaptığınız işi eğer kendiniz beğeniyorsanız, o zaten başarılıdır diye. Bizim kendimiz de onu çok beğenmiştik. Çok çok iyi eleştiriler aldı, hatta bu çeviri ile bir isim yapmış olduk. Ardından Buddenbrooklar'dan sonda yine Thomas Mann'ın *Değişen Kafalar* geldi. O bir uzun öykü. Ve Felix Krull aslında hiç kimsenin cesaret etmediği, edemediği bir eser o. 55 yıl sonra onu çevirmek, Türk okuruna sunmak bize kısmet oldu. Onun için de ayrıca gururluyuz, hala da gurur duyuyorum. *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı*. Bu arada Zweig çevirilerimiz devam ediyordu. *Mary Stuart*. Yedigâr'da bahsetmiştir, ödül aldığımız çeviri o. Çok sürükleyicidir. Bir bürokratik eser ama gerilim romanı türünde sanki. O kadar sürükleyici bir eser. Arkasından *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları*. Devam etti onlar. Bir ara Can Yayınlarının eski editörü İlknur Özdemir, sen de tanıyorsundur hatta Yapı Kredi'ye geldi, ordan Merkez Kitapları kurdular. O bana bir çeviri gönderdi ve çok ısrarcı oldu. O çeviriyi üç, dört ay gibi bir sürede, çok kısa bir sürede yaptım. Ama güzel de oldu *Effi Briest*. Can yayınları dışında bir başka yayınevinde çıkan ilk çeviri kitabım o oldu. En son Tillman Lahme'den çeviri yaptık. O Türkiye'de de çok bilinmeyen bir eser. Thomas Mann'ın hem edebi kişiliğini, aile yapısını ve Hitler döneminde yurtdışına kaçmak zorunda kalışındaki serüvenlerini anlatan bir kitap. Zor ve oldukça kalınca bir kitaptı. Ama ne yazık ki hala basılmadı. Kapak sayfası da hazırlandı ama pandemi yüzünden yayınevinde bekliyor. Daha sonra bir eseri tekrar çevirdik ama bizim çevirimiz daha güzel oldu. Zweig'dan *Kendi Şeytanları ile Savaşanlar* başlığı adı altında çıkıyor. Çeviri dünyasında adımız geçtikçe, çok güzel eleştiriler aldıkça, bu çeviri yapma isteği daha da artıyor ve yorulmadan çeviri yapmaya devam ediyoruz. Son yıllarda da yaşadığımız bu pandemi sürecini çok iyi değerlendirdik, hiç boş kalmadan çeviriler yapmaya devam ettik, ediyoruz.

-Bahsettiğiniz önemli isimleri Türkçeye kazandırırken yaşadığınız zorluklardan bahseder misiniz? Bu isimleri çevirmeden önce nasıl bir hazırlık yapmak gerekiyor? Edebi metinlerde ne gibi sorunsallar tespit ettiniz?

Evet, mesela *Buddenbrooklar* Thomas Mann deyince, şimdi çevirmen her iki dile de hâkim olmalı. Almanca'dan bir eser çeviriyorsa çevirmen hem Almanca'ya hem de Türkçe'ye çok iyi hâkim olmalıdır. Bu yeter mi, yetmez. Çok iyi yabancı dil bilenler çeviri yapmaya kalkıyor ama olmuyor. Bir şeyler eksik oluyor veya çeviri eylemi gerçekleşmemiş oluyor. Bunun için, *Buddenbrooklar* örneğini ele alacağım, bu metni çevirirken Thomas Mann'ın edebi kişiliğini tanımak lazım, yaşadığı dönemi, Kuzey Almanya kültürünü, adetlerini, geleneklerini bilmeden bu eseri çevirmeye kalkarsak Almancamıza güvenip, başarılı olamayabiliriz. Bunu çok önemsiyorum. Bunu hep örnek olarak öğrencilerime de söyledim. Mesela *Buddenbrooklar*ın toplatılan çevirisinde çevirmen çoğu yerleri atlamıştı. Mesela şeyi bilmiyordu. Kuzey Almanya kültüründe 'Konsul' sözcüğü var, bu örnek olarak aklıma geldi şimdi, 'Konsul' sözlüğe açıp bakarsanız 'konsolos' der. Bizim bildiğimiz Düsseldorf konsolosu filan demi! Ama o kültürde, o kelime konsolos değil. Kuzey Almanya'da büyük iş adamlarına, saygın kişiliklere 'der Konsul' diyorlar. O çevirmen mesela bu kelimeyi 'Bay Konsolos' diye çevirmişti. Konsolos ile hiç alakası yoktu. Bu çeviri eyleminin gerçekleşmediğini, yanlış çeviri olduğunu gösterir. 'Konsül' diye çevirmek lazım. Hatta ben dipnot ile de açıkladım. O yıllar da böyle kişilere verilen ünvandı diye. Böyle örnekler var. O eseri iyi tanımak lazım. Edebi bir eseri çeviriyorsak, o alandan olmamızın çok büyük yararı var. Alman dili ve edebiyatı alanında yetişmiş olmanın çok büyük bir önemi var. O dönemin, dediğim gibi, edebi değerleri iyi bilmek lazım. Thomas Mann'ın dünya görüşünü, eserine yansıyan özelliklerinin çok iyi bilmek lazım. Bunların çok yararı oluyor. Bunları bilmeden çevirirseniz, kuru bir çeviri oluyor. Okur ne yapıyor ondan sonra, birkaç sayfa okuyor, sıkıldım diyor ve atıyor bir kenara.

Çevirirken, sen de merak ediyor olabilirsin, nelere dikkat etmek gerekiyor diye. Öncelikle böyle bir eseri çok iyi araştırmak lazım. Çevirirken yorum yapmamak lazım. Ne varsa, metin olarak önünde, onu çevirmek lazım. Çevirmen yorum yapmaz. Adaptasyon yani uyarlama yapmaz, yapmamalıdır. Ve en önemlisi de bence bu, bunu hep öğrencilerime söylerim, yaptığınız çeviri, çevrilen metin çeviri kokmamalı. Yani bu ne demek? Çevrilmiş izlenimi vermeden, mümkün olduğunca Türkçe bir eser okuyormuşsunuz gibi bir izlenim edinmelisiniz. Erek metinde çevirmen mümkün olduğunca kendisini görünmez kılmalı. Bu çok önemli. Tabi bunların yanında, bazı bilim adamlarının söylediği gibi, müthiş bir yaratıcı güce sahip olmak gerekir. Bu yaratıcı güç çeviri yaptıkça geliyor ve bunu rahatlıkla söyleyebilirim. Baştan belki bizde de yoktu. Ama bunu ediniyorsunuz. Böyle bir güce sahip oluyorsunuz. Söylediğim gibi yabancı edebiyatı, kültürü çok çok iyi tanımak gerek. Önkoşul olarak bunları sıralayabiliriz. Hep söylerim: İyi bir çeviri, iyi bir çevirmenin elinden çıkan çeviridir.

Yabancı kültürü bir başka kültüre taşıyorsunuz, yolda taşırken çok şeyler de kayboladabilir. Mümkün olduğunca çevirirken yorum yapmamak lazım. Özetleyip geçmemek lazım. Cümle cümle, kelime kelime, belki çok ağır gidiyor ama her kelimeyi tartışıyoruz. Bir kelimeyi lügata bakıp hemen koyamayabilirsiniz, o anlamı vermeyebilir. Cümle cümle, paragraf paragraf hiç atlamadan, yorumlamadan, özetlemeden çevirmek lazım.

-Aslında bu yanıtlarınızla çeviri yönteminize dair de ipuçları verdiniz, bir sonraki sorum aslında buydu.

Evet, evet. Bir de sen de belki soracaksın, ben önceden söylemiş olayım. Çeviri yaparken çeviribilimsel teorilerden yararlanıyor musunuz? Çeviri yaparken çeviribilimsel teorilerden, çeviri kuramlarından yararlandım mı, onlardan yola çıkarak mı tüm bu çevirileri yaptım sorusuna cevabım hayır olur. Onlardan yararlandığımı söylemem, ama bu kuramları derslerimde anlatmışımdır. Yedigâr hoca daha çok kullanmıştır derslerinde dilbilimci olduğu için.

-Daha çok uygulama kısmı, metin belirleyici oluyor değil mi?

Evet, evet kesinlikle. İlk önce eseri okuyorum. Anlamaya çalışıyorum. Mümkün olduğunca ayrıntılara giriyorum. Almancanın yanısıra Türkçe'yi de çok çok iyi kullanmaya çalışıyorum. Yaratıcı gücü ortaya koymuş oluyorum. Beni motive eden noktalar bunlar, çeviri kuramlarına çok ihtiyaç duymadım. Bunları rahatlıkla söyleyebilirim.

-Unutmadığınız, sizde iz bırakan bir çeviriniz oldu mu? Varsa bu çevirinizin size kazandırdıklarından bahseder misiniz?

Aslında listeye baktığınızda çok önemli isimler ve eserleri var. Bunların başında tartışmasız Thomas Mann geliyor. Stefan Zweig Türkiye'de de şu an çok okunuyor. İz bıraktı derken, şunu söyleyebilirim: Çevirirken çok zorlandığım, bu çevrilemez dediğim, çevrilebilirlik, çevrilemezlik olgusu da var tabi.

-Aslında benim de sormak istediğim buydu.

Bir eser çevrilemez olabilir mi? Aslında her eser öyle ya da böyle bir şekilde çevrilir. Çevrilemez diye bir şey yoktur, bunu öyle görmek lazım. Bir dilde ifade edilenin bir başka dilde ifade edilememesi diye bir durum yoktur. Genel yaklaşım bu. Ama zor olan, sizi çok zorlayan çeviriler olabilir. Mesela meslektaşlarımız bizi Thomas Mann konusunda uyarmışlardı. Bir eser de daha söylemiştim. Dürrenmatt'ın o ilk çevirim dediğim *Duruşma Gecesi*. O, üç öyküden oluşuyor. Aslında ilki *Die Panne* arıza demek ama ben duruşma gecesini ben onun içeriğinden verdim. Sabaha kadar devam eden, onu okuyabiliyorsan oku, müthiş bir öyküdür. Yaşlı hukukçuların kurdukları bir mahkemecilik oyunu ama en sonunda gerçeğe dönüşen bir olaydır sabaha karşı idam cezası verilirken. *Die Panne* iki bölümden oluşuyor, birinci bölümü iki sayfalık bir bölüm. Dürrenmatt'ın felsefi düşüncelerini yansıtıyor. Dünyayla ilgili kaygılarını, endişelerini anlatan bir bölüm. Baya zor bir bölüm. İşte böyle bir dünyada her gün felaketlerle yüz yüze,

okursan görürsün, bu bölümde çok zorlanmıştım hatta çevrilemez diye düşünmüştüm. Kendi kendime ne biçim yazmış diye söylenmişim. Derin felsefesi olan bir bölüm. Çeviriyorum olmuyor. Bu Kasım'ın yaptığı bir çeviri olamaz diyorum. İkinci bölümü çevirdim, güzel de oldu. Ama birinci bölümünü de çevirmek lazımdı. Kiminle görüşebilirim, kiminle tartışabilirim. Felsefeci bir meslektaşım vardı, iyi bir felsefeci ama. Ben bunu çözerim dedi. O da baya uğraştı ama çıkamadı işin içinden. Sonra kendi kendime dedim ki, bu işi yapacak biri varsa, o da sensin. Bu şifreyi sen çözmelisin. Senden başka kimse yapamaz, çünkü sen yapmak zorundasın, kaçamazsın. Epey bir zaman harcadıktan sonra, yaptığım çeviriyi beğendim. Ama onu hiç unutmuyorum, çünkü çok çok zorlanmıştım orada. Çevrilemezlik sorunuyla orada karşılaşmıştım hatta. Ama başarmıştım. Demek ki insan kararlılık gösterirse, çevirebiliyor. Bir konferansta İstanbul'da bir Alman profesör örnek verirken, Theodor Fontane'nin Türkçe'ye çevrilmesinin çok zor olduğunu, hatta kendine özgü bir dili ve edebiyatını olduğunu ve çevrilemeyeceğini söyledi. Çevrilemez diye bir eser yok, zor olabilir ama çevrilir.

-Çeviri eserlerde çevirmenin görünürlüğü konusunda, çevirmenin çeviri kararlarını anlattığı önsözün ya da çevirmenin notunun eserlerde yer alması konusunda yayınevlerinin bir hassasiyeti var mı? Sizden önsöz ya da çevirmenin notu gibi bir yazı yazmanızı istediler mi? Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Yayıneviyle bu tarz şeyler yaşamadık. Biz genelde eşimle birlikte çevirdiğimiz için ne bir kelime atıyoruz, ne bir cümle. Birimizin dilbilimci, birimizin edebiyatbilimci olmasının çok çok büyük faydaları var tabi. Onun için metinlerimiz çok düzgün gitmiş oluyor yayınevine. Ben hatta Buddenbrookları çevirdikten sonra Şebnem'e, Can yayınları Almanca editörü, Buddenbrooklarda herhangi bir değişiklik yaptınız mı diye sormuştum. Hocam aynen okudum ve hiçbir müdahale olmadı demişti. Yayınevleri bazen mesela dipnotlar koyar, çevirmenin vermediği ama yayınevinin gerekli gördüğü. Verir ama yn. diye ibaresini de koyar. Çevirmenin başarılı olması iyi bir yayınevi ve iyi bir editörle çalışmasına da bağlıdır. Biz o bakımdan çok şanslıydık. İlknur Özdemir Hanım bu bakımdan çok çok iyidir. Şebnem de iyidir. Onlarla çalışmış olmanın avantajını biz her zaman yaşadık.

Eseri seçerken kim seçiyor, nasıl seçiyor diye belki merak ediyorsunuzdur.

-Evet hocam benim de merak ettiğim bir husus çevrilecek eserlerin karar mekanizmalarının da kimlerin olduğu.

Genelde yayınevleri eserleri seçiyor.

-Ben özellikle hocam çevirdiğiniz bu eserleri ve isimleri görünce bu eserleri siz mi seçtiniz diye merak etmişim.

Hayır, hayır ben seçmedim. Hep onlar önerdiler. Son yaptığımız çevirileri de, Sia Kitaptan çıkacak olanlar, onları da yayınevi önerdi. Bizler de kabul ettik. Son dönemde Sia kitap bir liste sunmuştu, daha doğrusu seçenek sunmuştu, bunlardan hangisini çevirmek istersiniz

diye. Ama onlar seçiyor ve öneriyor. Sözleşme imzalanıyor. O sözleşmeye uyarak sizde hareket ediyorsunuz.

-Çeviri sözleşmesinde yayınevinin çeviri politikasına ilişkin uyarılar ya da yaptırımlar mevcut mu?

Hayır yok, zaman var. Metnin boyutuna göre size verilen süreye uymanızı bekliyorlar. Yayınevi gerekli gördüğünde değişiklik yapabilir ve çevirmenden değişiklik isteyebilir. Ufak tefek müdahaleleri olabiliyor çevirmene. Bazen çevirmene çevirisini iade de edebiliyor. Bunun örnekleri de mevcut. Ödeme koşullarını onlar belirliyor ve ne kadar basılacağını. Ücret konusu ise eser basıldıktan sonra paranızı hemen alıyorsunuz. Ama şunu söyleyebilirim, Yedigâr Hocanda belki bahsetmiştir, yurtdışında konuştuğumuz çeviri merkezlerinde bu konular tartışılıyor. Pek çok ülkede yayınevleri çevirmenine çevireceği eseri verdiğinde parasını da peşin veriyormuş, biz de öyle bir şey yok. Bitireceksiniz ondan sonra, önden belki avans verilebiliyor. Ama bizim için bu durum sorun teşkil etmiyor. Bizler akademisyenler olarak çeviri yapıyoruz. Asıl mesleğimiz öğretim üyeliği, onun yanında bu işi yapıyoruz. Çevirmen olarak lanse etmiyoruz. Biz aslında akademisyen çevirmeniz. Para ve zaman kaygısı olmadan emek vererek bu işi yapıyoruz.

Acelemiz yok bizim ama bu işten para kazanarak hayatını iademe ettirenler için zaman ve para kaygısı baskı unsuru olabiliyor. Bazı çevirmenler süratle çevirisini yapıyor, fazla araştırmıyor, bazen özetleyerek geçiyor, hatta hız kazanmak için önceden yapılan çevirilerden kopyalar çekebiliyor. Bazen mükerrer çevirilerde bir önceki çevirmenin düştüğü hataya bir diğeri de düşebiliyor araştırmadığı için. Çünkü bir an önce çevirisini yapacak, basılacak ve parasını alacak. Böyle çeviriler çok ve Türk okuru da maalesef bunun farkında değil. Zaman zaman yaptığım karşılaştırmalar da neler çıkıyor neler. Oysaki çevrilmiş bir eser sana tekrar veriliyorsa sen onları aşmak zorundasın. Hedef bu olmalı. Özellikle biz Yedigâr Hocayla son çevirdiğimiz eserde çok zorlandık ‘ Kendi Şeytanlarıyla Savaşanlar’. Onun Can Yayınlarında çıkan çevirisi de var. Ama onu çevirimizle aşmak zorundaydık, amaç gerçekten bu olmalı. Ve aştığımızı da düşünüyorum. Herkesin okuması gerekli, çok derin ifadeler var içinde. Çok edebi, felsefi ifadeler var içinde.

-1987 yılında başlayan çeviri yolculuğunuzun hayatınıza kattıkları neler oldu? Dünya Kitap Dergisinden almış olduğunuz bir çeviri ödülü var. Bu ödülün size kazandırdıkları neler, biraz bahseder misiniz?

İtibar. En önce bunu söyleyebilirim. Çeviri dünyasında mütevazı olmamıza gerek yok, bir yerimiz oldu hem Türk çeviri dünyasında hem dışarda. Straelen’da, Hollanda sınırına yakın bir yer, Europäische Übersetzer-Kollegium’a dört, beş kez gittik. Çeviri yapanları davet ediyorlar oraya. Dünyadan ünlü çevirmenlerle buluşuyorsunuz. 20 kadar çevirmen bir araya geliyorsunuz, çeviri yapıyorsunuz. Biz Buddenbrookların çıktığı yıldız, biz daha oraya varmadan,

İzmir'den iki ünlü çevirmen geliyor diye, bizi lanse etmişler. Çok güzel bir duyguydu bu. Çok iyi karşıladılar sadece oranın yönetimi değil, oradaki çevirmenler de iki ünlü Thomas Mann çevirmeni diye. Hiç beklemiyorduk. Hoşumuza gitmişti saygı ve itibar görmek.

Bir anımı daha anlatayım: Dekanken, Buddenbrooklar yeni basılmıştı. Özel kalem aradı, 'hocam sizi olay tv'den aradılar' dedi. O zaman vardı, şimdi var mı bilmem. Biz de bu konulara dikkat ederiz, niçin aradılar? Ne soracaklar? Sor bakalım neden aramışlar dediğimde, kitap için dediler. Kitabınızı okudum ve çok etkilendim dedi arayan kişi. Bir soru sordu, bu güzel Türkçeyi siz mi yazdınız yoksa yayınevinin katkısı oldu mu? dedi. Bir sürü övgü dolu sözler duydum. Bunları sözlü olarak duymak o iki yılın yorgunluğunu alıp götürmüştü. Mesela İstanbul'daki ödül töreninde seçkin, elit bir yazar, çizer ve çevirmen kesiminin karşısında olmak, konuşma yapmak ve onlara teşekkür etmek, bunlar çok güzel şeyler. Bunları paraya değişemezsin ya da parayla satın alamazsın.

5.1.2. Akademisyen ve Çevirmen Olarak Prof. Dr. Yadigar EĞİT'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi

-Nerede doğdunuz? Kaç kardeşiniz var? Anne ve babanızın mesleği nedir?

2 Mart 1951 yılında İstanbul'da doğdum. İki kardeşiz. Annem ev hanımı, babam ise İETT'de çalışıyordu.

-Bize kısaca yaşam öykünüzden, eğitiminiz ve akademik kariyerinizden bahseder misiniz?

İlkokulu Beyazıt İlkokulu'nda tamamladım, sonra 1962'de ailemle Almanya'ya gittik. Almancayı çok çabuk öğrendim, ailede Almancayı ilk öğrenen bendim diyebilirim. Dile ilgim ve yeteneğim varmış demek ki. Ailenin küçük tercümanıydım diyebilirim. Çok küçük yaşlarda oradaki Türklere de tercümanlık yapmaya başlamıştım. Almancam sayesinde istediğim okullara girebiliyordum. 1962-1964 yılları arasında Dortmund'da Volksschule Lütgendortmund'a gittim. Daha sonra Bochum'da Lessing-Gymnasium'a geçiş yaptım. 1969 yılında İstanbul'a döndük ve lise öğrenimimi 1972 yılında İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladım. Yükseköğretim için tekrar Almanya'ya döndüm ve 1973-1974 yılları arasında Münster Üniversitesi'nde hazırlık sınıfına (Studiumkolleg) devam ettim. 1974'de Ruhr-Universität Bochum Kimya Fakültesi'nde yükseköğrenimime başladım. 1976 yılında ön lisans dönemini bitirirken yine aynı üniversitenin Germanistik Bölümünde doktora yapmakta olan eşim Prof. Dr. Kasım Eğit ile tanıştık ve bir yıl sonra 1977 yılında evlendik. Daha sonra Germanistik bölümüne geçiş yaptım. 1979 yılında eşimin Ege Üniversitesi'nde göreve başlaması nedeniyle Ege Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü 3. Sınıfa yatay geçiş yaptım ve 1981'de mezun oldum. Son sınıftayken 1981 yılı ocak ayında DAAD burs sınavına katıldım ve kazandım. 1982'de Ege Üniversitesi Yabancı

Diller Bölümü'nde Almanca okutmanı olarak göreve başladım. Kazandığım bursun iptal olmaması için istifa ettim ve oğlumla birlikte, Ruhr- Universität Bochum'a dilbilim alanında araştırmalar yapmak üzere DAAD bursiyeri olarak Almanya'ya gittim. Orada çok yoğun bir dönem geçirdim, seminerlere katıldım, ödevler hazırladım ve başarılı da oldum. Orada geçirdiğim o 10 aylık süreyi çok iyi değerlendirdim diyebilirim, çünkü İzmir'e döndüğümde yüksek lisans programına başvurmak istiyordum. Almanya'da hiç boş durmadım. Hocalarımın önerileriyle kaynak taramaları yaptım, kitaplar aldım, fotokopiler çektim, biliyorsun o dönemde internet diye bir şey yoktu. Ve ben hem yüksek lisans hem de doktora tezim için Almanya'dan bir sürü kaynak getirdim ve bu sürede oğlum çok güzel Almanca öğrendi. Bu arada buradan eşime çok teşekkür etmek istiyorum, bu süreçte onun katkısı ve desteği çok büyüktü. Temmuz 1983'te Almanya'dan döndüm ve yeniden Ege Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü'nün açmış olduğu okutmanlık sınavına girdim ve başarılı oldum. Okutmanlık görevim devam ederken bir yıl Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde dilbilim dersleri vermek üzere görevlendirildim. 1985 yılında bu bölüme Asistan olarak atandım ve akademik kariyerime başlamış oldum. 1992-1997 yılları arasında Yardımcı Doçent, 1997-2003 yılları arasında Doçent ve 2003 yılında Profesör oldum. Profesörken idari görevlerim de vardı. 6 yıl Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı, 5 yıl Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Başkanlığı ve 6 yıl Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkan Yardımcılığı yaptım. 2018 yılına kadar çalışmaya devam ettim ve sonra emekli oldum.

-Can Yayınlarında çevirmen olma öykünüz nedir?

Özellikle Can Yayınlarının teşviki ile İzmir çevirmenleri ayağını oluşturarak, "Boş oturmak yok, çalışmaya devam" sloganı ile Alman edebiyatından Friedrich Dürrenmatt, Heinrich Böll, Thomas Mann, Stefan Zweig, Theodor Fontane ve Joseph Roth gibi ünlü yazarların eserlerini Almancadan Türkçeye çevirme önerisiyle geldi. Biz de eşim, meslektaşım ve çeviri partnerim Prof. Dr. Kasım Eğit ile bilgi ve deneyimlerimizi birleştirerek çalışmaya başladık ve 2004 yılında ilk ortak çevirimizi yayınladık. Çevirmenlik serüvenimiz böylece başlamış oldu.

-Çeviri yapmaya nasıl başladınız? Çeviriyle yolunuz nasıl keşişti?

1987 yılıydı sanırım Hugo Loetscher'in *İsviçre'nin Keşfi* ile başladım çeviri yapmaya. Daha sonra Can Yayınları'nın teşvikiyle akademik yaşamımda çevirmenlik önem kazanmaya başladı. Özellikle Can yayınlarının İzmir çevirmenleri ayağını oluşturmak için attığı adımlar hayatımıza çeviriyi dâhil etti diyebilirim. Can yayınları o dönemde önemli isimleri çevirmemizi, önemli isimlerin önemli eserlerini Türk okuruyla buluşturmamızı istemişti bizden. Çeviri partnerim Prof. Dr. Kasım Eğit'le birlikte Stefan Zweig, Thomas Mann, Heinrich Böll ve Joseph Roth gibi ünlü yazarların eserlerini Almancadan Türkçeye kazandırdık. Çeviri süreçlerinde Kasım hocanla çok hararetli tartışmalar geçiyordu aramızda. Bir kelime için bile günlerce kafa yordüğumuz, tartıştığımız oluyordu. Ancak birbirinizi çok güzel tamamlıyorduk. Ben Alman

kültüründe büyüdüğüm için, Alman kültürüne çok hâkimdim. Çevirilerde kültüre özgü kullanımlara çok hâkimdim diyebilirim. Kültüre özgü durumları çok iyi çözümleyebiliyordum. Ayrıca benim dilbilimci oluşumun, Kasım hocanın da edebiyatbilimci oluşunun da çok çok büyük faydalarını gördük. Metinleri bu sayede çok güzel analiz edebiliyorduk ve çok verimli tartışmalar gerçekleşiyordu. Birbirimize bu süreçlerde çok şey kattık diyebilirim. Çok destek olduk. Yaptığımız çeviriler çok olumlu eleştiriler aldı. Çok mutlu olduk gelen yorum ve eleştirilerden. Çevirilerimize geri dönüşler güzel olunca, Kasım hocanla yaptığımız çeviriler birbirini izledi. Sen de biliyorsundur, belki Kasım hocan da anlatır sana ama ben de biraz değineyim: Can Yayınları bize Kasım hocanla birlikte Thomas Mann *Buddenbrooks*'u çevirmemizi söyledi. Daha önce toplatılan bir çevirisi varmış. Onu çevirmeye başladık. Kasım hocanla birlikte akşamları büyük zaman ayırarak o eseri, yaklaşık iki yılımızı almıştır, çevirdik. Baya kalın bir eser Buddenbrooklar. 830 sayfaydı sanırım. Çevirimiz çıktıktan sonra çok iyi eleştiriler aldı. Bizim de içimize çok sinmişti. Ardından Thomas Mann'ın *Değişen Kafalar*'ı çevirdik birlikte. Daha sonra Dolandırıcı Felix Krull'un *İtirafları* geldi. Bu arada Zweig çevirilerimiz devam ediyordu. *Mary Stuart*, ödül aldığımız çeviri o. 2016 yılında bu eserin çevirisiyle Dünya Kitap Dergisi'nin en iyi çeviri ödülünü aldık. Çok gurur vericiydi. Yaptığımız çevirilerin beğenilmesi ve ardından ödül kazandırması bizi daha çok çeviriyi yapmaya teşvik etti. Arkasından *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları*'nı çevirdik. Çeviri etkinliği bana ve eşime aynı zamanda çok anlamlı bir emeklilik uğraşı oldu, özellikle de Pandemi döneminde daha çok çeviri yapma fırsatımız oldu.

-Bahsettiğiniz önemli isimleri Türkçeye kazandırırken yaşadığınız zorluklardan bahseder misiniz? Bu isimleri çevirmeden önce nasıl bir hazırlık yapmak gerekiyor? Edebi metinlerde ne gibi sorunsallar tespit ettiniz?

Çeviri yapmadan önce elbette bir hazırlık yapmak gerekiyor. Çevrilecek eseri derinlemesine okumak gerekiyor. Kültür ve eserin yazıldığı dönemi bilmek çok önemli. Her iki dile ve kültüre hâkimiyet çok önemli. Dili çok iyi bilebilirsiniz ama ilgili kültürü bilmiyor ve anlatılan dönemi, kullanımları analiz edemiyorsanız, bunun pek bir önemi yok. Çevirdiğimiz eserlerde kültürel kullanımlara çok özen gösterdik diyebilirim. Derinlemesine araştırmalar yaptık, bir kelime için bile günlerce tartışmalar yaptık. Bazen çok gerildiğimiz de oldu tabi. Ancak Alman kültürünün içinde yaşamış olmam, kültürel kullanımlara hâkim olmamın çok faydasını gördüm yaptığımız çevirilerde. Kasım Hocan çevirilerin farklı kısımlarını tamamlarken, kültürel kısımlara benim katkım biraz daha fazlaydı diyebilirim. Bazen öyle kelimeler oluyor ki, sözlükteki anlam kesinlikle oraya uymuyor. Bunun içinde o döneme ve ilgili kültüre dair bilgilerinize ihtiyaç duyuyorsunuz. Bu bilgiler kelimenin sırrını çözmenize ve eserdeki tam anlamı vermenize olanak tanıyor. Diyorsunuz ki evet şimdi bu anlam buraya tamamen oturdu. Yazarın kast etmek istediği anlam buydu.

Yaşadığımız zorluklara gelince Kasım Hocanla son çevirdiğimiz eserde çok zorlandık diyebilirim. *Kendi Şeytanlarıyla Savaşanlar* eserin adı. Onun daha önce çıkan çevirisi de vardı. Çevrilmiş eserleri çevirmek daha zordur bizim için. Çünkü yapılmış olan bir çeviriyi tekrar yapıyorsunuz. Bu biraz daha zahmetli bir iş, çünkü onu çevirinize aşmak zorundasınız, bir farkı olmalı öncekinden. Bizim hedefimiz hep bu oldu. Ve aştığımızı da düşünüyorum. Herkesin okuması gerekli o eseri, çok derin ifadeler vardı içinde. O derin felsefi ve edebi ifadeleri çözümlemek ve önceki çevirisini aşmak zorlayıcıydı. Çok edebi, felsefi ifadeler de vardı içinde.

-Çevirilerinizde kullandığınız yöntemlerden biraz bahsedebilir misiniz?

Metin ne diyorsa, yazar ne anlatıyorsa onu çevirmek lazım. Çeviride yorum olmamalı. Biz önümüzde ne varsa onu çeviriyoruz. Yorum, adaptasyon ya da uyarılama yapmadık hiç çevirilerimizde. Bizi başarılı kılan buydu belki de diyebilirim. Tabi bu yaparken de metin buram buram çeviri kokmamalı. Metnin çeviri olduğunu hissettirmemelisiniz okucuya. Türkçe bir eser okuyormuş gibi okumalı okuyucu. Çıkış noktamız kaynak metin. Bu nedenle çevirmenler olarak erek metinde mümkün olduğunca görünmez olmalıyız. Kaynak metni ilk olarak okumak, derinlemesine okumak gerek. Metni tüm detaylarına inerek okumak ve anlamak ilk şartım. Ben çeviriye başlamadan önce ilk olarak metni çok iyi, derinlemesine okumaya ve anlamaya odaklanıyorum. Yazıldığı döneme, koşullara, gelenek, göreneklere odaklanıyorum. Derinlemesine araştırmalar yapıyoruz. Bu derinlemesine okuma ve araştırmaların ardından, Kasım Hocan da, ben de her iki dili çok çok iyi kullanmaya özen gösteriyoruz. Gerekirse en düzgün şekilde verebilmek adına bir kelime ya da cümle için derin tartışmalar yapıyoruz. Bunların yanısıra edebi metinlerde yaratıcı olabilmek çok önemli, bu gücü çeviri yapa yapa ediniyorsunuz. Biz de öyle oldu.

-Çeviri eserlerde çevirmenin görünürlüğü konusunda, çevirmenin çeviri kararlarını anlattığı önsözün ya da çevirmenin notunun eserlerde yer alması konusunda yayınevlerinin bir hassasiyeti var mı? Sizden önsöz ya da çevirmenin notu gibi bir yazı yazmanızı istediler mi? Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Bizden önsöz, son söz ya da çeviri yöntemlerimize dair dipnotlar eklememizi istemediler. Biz de yazmadık. Gerek duymadık. Gerekli görmüyorum ben. Çalıştığımız kişilerde çok iyiydi. İlknur Özdemir Hanım da, Şebnem Hanım da öyledir. Onlarla çalışmış olmanın avantajını her zaman yaşadık.

-Çeviri sözleşmesinde yayınevinin çeviri politikasına ilişkin uyarılar ya da yaptırımlar mevcut mu?

Hayır. Size metni ne kadar süre içerisinde yetiştirmeniz gerektiğine dair bir süre veriyorlar. Sizin bu süreye uymanız gerekiyor. Çeviriyi bu zaman zarfı içerisinde bitirip, teslim etmeniz gerekiyor. Uyarı ve yaptırım konusunda yayınevinin bize herhangi bir dönüşü ya da bu konuda bir yaptırımı olmadı. Bize metinleri verdiler, çevirdik ve hatta o şekliyle hiç

değiştirmeden yayınladılar. Birkaç kez sormuştuk. Herhangi bir değişiklik yaptınız mı diye. Hayır, hocam; sizin yaptığınız şekliyle yayınlandı, demişlerdi. Onun dışında ödeme koşulları yer alıyor sözleşmede ve bunu onlar belirliyorlar. Çeviriniz basıldıktan sonra size ödeme yapıyorlar. Yurtdışında gittiğimiz merkezlerde de bu durumlar konuşuluyordu. Pek çok ülkede işleyiş bizden biraz farklı. Çevirmen çevireceği eseri ve parasını aynı anda alıyormuş. Biz hep çevirdikten sonra aldık paramızı. Zaten bu bizim bir sorun değildi. Biz biliyorsun para kaygısı olmadan bu işi yapıyoruz. Emek vererek akademisyen kimliğimizin yanı sıra bu işi yapıyoruz. Bu nedenle o konuya hiçbir zaman takılmadık. Zaten yaptığınız çeviriler alanda olumlu eleştiriler aldıktan sonra, yayınevi size pek bir yaptırımda bulunmuyor. Metni onlar veriyor size. Çevrilecek esere onlar karar veriyorlar. Sonrası hep bizim yönetimimizdeydi.

-1987 yılında başlayan çeviri yolculuğunuzun hayatınıza kattıkları neler oldu? Dünya Kitap Dergisinden almış olduğunuz bir çeviri ödülü var. Bu ödülün size kazandırdıkları neler, biraz bahseder misiniz?

Evet, Mary Stuart çevirimiz bize ödül getirdi. Çok gurur verici bir ödüldü bizim için. Mary Stuart'ı çok büyük bir özenle her kelimesini, her cümlesini tartışarak çevirmiştik. Verdiğimiz bu emeğin ödüle layık görülmesi bizi çok sevindirmişti. Ödül sonrasında farklı deneyimler yaşama olanağı elde ettik. Bizim için çok güzel deneyimlerdi. Bu ödül bizi daha çok çeviri yapma konusunda motive etti, diyebilirim. Ödülün bir sonraki sene aynı derginin "Yılın En İyileri"nin belirlenmesinde seçici kurul üyesi olarak görev aldık. Çok değerli jüri üyeleriyle çok güzel ve verimli tartışmalar gerçekleştirdik. Edebiyat dünyasının çok değerli isimleriyle aynı jüride bulunarak bu görevi yerine getirmek bizim için çok gurur vericiydi. Ödülün sonra da çevirilerimize devam ettik. Çok olumlu ve güzel yorumlar aldık. Tüm bunlar bize bu alanda bir saygınlık kazandırdı. Yurtdışında yaptığımız çalışmalarda ve girdiğimiz ortamlarda bile bize bir itibar kazandırmıştı. Kasım hocanda belki bahsedecektir sana, Straelen'da Europäische Übersetzer-Kollegium'a gitmiştik, ünlü çevirmenlerle buluşuyor ve çeviriler yapıyorsunuz orada. Buddenbrookların çıktığı seneydi, biz daha oraya gitmeden, İzmir'den iki ünlü çevirmen geliyor demişler oradakilere. Çok şaşırmıştık Kasım Hocanla. Çok güzel duygular bunlar. Akademik kariyerimizin yanısıra yaptığımız çeviriler de bize çok güzel duygular yaşattı diyebilirim ve hala da yaşatmaya devam ediyor.

5.1.3. Yazar ve Çevirmen Olarak İlknur ÖZDEMİR'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi

-Bize kısaca yaşam öykünüzden bahsedebilir misiniz? Nerede doğdunuz? Kaç kardeşiniz var? Anne ve babanızın mesleği nedir?

İstanbul'da doğdum. Bir erkek kardeşim var. Annem ve babam hayatta değiller. Babam ticaretle uğraşırdı, annem ev kadınıydı.

-Eğitiminiz konusunda bizi bilgilendirebilir misiniz?

İstanbul Alman Lisesi ve Boğaziçi Üniversitesi İş İdaresi Bölümü mezunuyum. Çevirilerim de bu iki dilden.

-Çeviriyle yolunuz nasıl kesişti?

Çeviriyle yolum rastlantılar sayesinde kesişti. Bir dil kursunda tanıştığım bir hanımefendinin çeviri yapmam konusunda önerisiyle ve aracı olmasıyla bir yayıneviyle görüştüm, Almanca ve İngilizce çeviri denemeleri yaptırıldılar bana, her ikisi de kabul olunca çeviriye başladım. 1991 yılında. Demek ki 30 yıl oluyor, bu yıllarda yaptığım çevirilerin sayısı 150'ye yakındır.

-Yaptığınız ilk neydi hatırlıyor musunuz ve bu çevirinin size kattıkları neler oldu?

İlk çevirim Paul Auster'ın *Yalnızlığın Keşfi* adlı anı-romanıydı. Bu kitap 30 yıldır hâlâ yeni baskılar yapmaya devam ediyor. Bana çevirinin hem zor hem çok keyifli olduğunu öğretti, bir yazarın dünyasına girmeyi, dili ustalıkla kullanmak için neler yapılması gerektiğini öğretti. Hem acemilik çektim, hem ustalığa giden ilk adımı attım bu kitapla. Ve kendimde çevirmen yeteneği olduğunu gördüm. Deneme çevirilerini yapana kadar bu işte başarılı olup olmayacağımı hiç bilmiyordum oysa.

-Yaptığınız çevirilere dair deneyimlerinizi bizimle paylaşır mısınız?

Deneyimleri nasıl paylaşabilirim bilemedim. Ama şunu söyleyeyim. Eğer çevirmenden istenen kitap ve konusu ilgi alanınıza girmiyorsa bence o kitabı çevirmeye kalkışmak cesaret istiyor. Özellikle de kitapta bolca mesleki jargon varsa. Bol araştırma yapmanız, birkaç yerden teyit ettirmeniz gerekiyor. Bunlara rağmen yine de hata yapma olasılığı kalıyor. Ayrıca kitaba ısınmak da gerekir. Yabancıysa olduğunuz ya da ilgi duymadığınız bir alansa çeviri de istenen düzeyde olmayabiliyor.

-Çevirilerinizde nasıl bir çeviri yöntemi uyguluyorsunuz, nasıl bir yol izliyorsunuz? Kaynak metnin biçimini/üslubunu nasıl çözümlüyorsunuz? Kaynak kültürü nasıl ele alıyorsunuz?

Genellikle kitabın tamamını okumadan çeviriye başlarım. Yazarın üslubu, seçtiği sözcükler, kullandığı kalıplar ve karakterlerini tanıyacak kadar biraz okurum, o kadar. 20-30 sayfa kadar çevirip kitaba ısınırım, belli bir dönemde geçiyorsa olaylar o dönemi, o ülkenin o dönemini tanımaya çalışırım, sonrası kolaylaşır. Çevirinin kaba hali bitince başa dönerim, asıl ince işçilik o zaman olur. İlk seferinde yazarın üslubuna da, kitabın konusuna da, karakterlere de alışmış, tanımış olurum zaten. Bazı zor metinlerde, kitabın başka dillerdeki çevirilerine de bakarım, karşılaştırmak için.

-Çevirilerinizde karşılaştığınız zorluklar neler ve bu zorlukların üstesinden nasıl geliyorsunuz?

Zorluk demeyeyim de, bazı çevirilerde fazlaca araştırma yapmak gerekiyor. Çeviriye ilk başladığım aylarda, metnin içinde Tevrat'a ya da İncil'e göndermeler yapıldığını hemen fark edemezdim, bazılarını sonradan anlardım. Sonradan her iki kutsal kitabı da epeyce okudum, artık fazla bir sıkıntı olmuyor. Farkına varılmazsa gülünç hatalar yapılabiliyor. Ya da örneğin Amerikalı bir yazarı çevirirken kendi kültürüne dair, bir yabancıнын her zaman anlamayabileceği göndermeler oluyor. O kültürü, popüler kültür dâhil, bilmek gerekiyor. Başka bir zorluk da Türkçe'de olmayan bazı kavramlara karşılık bulmada çıkıyor karşımıza.

-İlgili dili bilmeyen okura karşı ne gibi sorumluluklarınız olduğunu düşünüyorsunuz?

Sadece ilgili dili bilmeyen okura değil, her okura karşı sorumluluğumuz var. Çevirmen bir metni, kendi dilinde yeniden yazan kişidir. Çevirmende yazar kumaşının olması aranan bir özelliktir. Çevirisi, çeviri kokmamalı, Türkçe yazılmış gibi olmalıdır. Yazarın üslubundan sapmamalı, onu eksiltmemelidir. Bunların hepsi birer sorumluluktur.

-Genel yayın yönetmeni, yazar ve editör kimliğiniz çevirmen kimliğinizi ne ölçüde besliyor?

Yazarlık da editörlük de besler tabii çevirmenliği. Terside olabiliyor. Ben çevirmenlikten beslenerek bir/iki kitap yazdım, örneğin. Çevirmenlik, dünyayı iyi tanımayı gerektiriyor, çeşitli kültürleri, insanları, bakış açılarını, popüler kültür öğelerini vb. Bunların bir kısmıyla editörlük yaparken de karşılaşıyorsunuz, okudukça vizyonunuz genişliyor tabii.

-Yazar-çevirmen, editör-çevirmen kimliklerinin ilişki/çatışma boyutu ve bu ilişki/çatışma boyutunun erek metne yansımalarından biraz bahseder misiniz?

Yazar/çevirmen çatışması olmaması ideal tabii. Olmaması için de çevirmenin yazara ve yapıta empatiyle, anlayarak, severek bakması gerek. Yazarın dünyasını, üslubunu, bakış açısını, dilini iyi tanımalıdır. Her ne kadar bir kitabı kendi dilinde yeniden yazsa da yazarın üslubundan, seçtiği sözcüklerden uzaklaşmamalıdır, aşırı yorum yapmamalıdır. Kendini tutamayıp metne kendi üslubunu yansıtırsa, cümleleri bölüp parçalarsa, sözcükler ekleyip çıkartırsa o zaman yazar/çevirmen çatışması oluyor demektir.

Editör/çevirmen çatışmasına gelince bu da sık sık karşılaşılan bir durum. Editör ne dereceye kadar müdahale etmeli sorusu hep gündeme gelir. Bazen editör metni yeniden çevirircesine müdahale eder, bazen de yanlışları görse de çevirmenin üslubu/tercihi deyip bırakır. İkisi de doğru değil. Bence çeviri istenildiği gibi olmamışsa çevirmene geri verip, tekrar elden geçirmesini istemek daha doğru. Editör çevirmenin seçtiği sözcüklere, ifade biçimlerine ancak yazarın metninden uzaklaşmışsa müdahale etmeli. Salt hoşuna gitmedi diye sözcükleri değiştirmemeli. Yine de uyumlu bir editörlük çalışması arzulanır, editör metni eline aldığı andan

itibaren çevirmenle temasta olursa işler daha pürüzsüz/sorunsuz yürüyebiliyor. Tabii editörün özgün dile ve Türkçeye hâkim olması aranılır.

Çevirmenin görünürlüğü konusunda görüşleriniz nelerdir?

Yakın yıllara kadar pek görünmüyordu, şimdilerde haklı olarak görünmek istiyoruz, hele de elimizden iyi bir çeviri çıkmışsa. Artık görünür olduk sayılır. Çevirmene bakarak kitap alan/almayan oluyor artık.

-Çevirmenin yorumunun okuyucular tarafından bilinmesinin önemi nedir?

Ancak usta, deneyimli, dili çok iyi bilen ve kullanan, yazarı ve dünyasını iyi bilen bir çevirmense yorumuna güveniliyor.

-Çeviri eğitimi sizce çeviriye ne ölçüde fayda sağlamaktadır?

Bu konuda bir şey söylemem doğru değil, ben çeviri eğitimi almadım, ilk çevirimi de içimden geldiği, kendimce doğru bulduğum şekilde yaptım. Oldu da. Çeviri eğitiminin mutlaka katkısı büyüktür, ama tek faktör değildir, iyi bir çeviri elde etmek için. Çevirmende biraz da yazarlık kumaşı bulunması gerekir.

-Kazanmış olduğunuz ödüllerin (örneğin Dünya Kitap Dergisi Çeviri Ödülü) size getirilerinden bahseder misiniz?

Gerek çeviri ödüllerinin gerek roman-öykü-şiir ödüllerinin kazananlara büyük ölçüde yarar sağladığını, bir getirisi olduğunu düşünmüyorum.

5.1.4. İlgili Dili Bilen Çevirmen Olarak Hande KOÇAK'ın Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi

-Bize kısaca yaşam öykünüzden bahsedebilir misiniz? Nerede doğdunuz? Kaç kardeşiniz var? Anne ve babanızın mesleği nedir?

Ben 1982 yılında Erzurum'da doğdum. Liseyi orada bitirdim yani 18 yaşına kadar orada yaşadım. Erzurum Anadolu Lisesi mezunuyum bu arada. Sonra üniversiteyi kazandım ve İstanbul'a geldim. Aynı yıl ailem Ankara'ya gitti. Babam Maliye Bakanlığı'ndan emekli, annem ise Silahlı Kuvvetler'den emekli. Memur çocuğuyum.

-Eğitiminiz konusunda bizi bilgilendirebilir misiniz?

İstanbul Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde okudum.

-Çeviriyle yolunuz nasıl kesişti?

Lisansım Kamu Yönetimi. Sonrasında çok devlette çalışmak istemiyordum. Edebiyat zaten çocukluğumdan beri hayatımda olduğu için ve 13 yaşımdan beri yazdığım için, bir şekilde zaten yazmaya da devam ediyordum. Bölümümü de severek okudum. Sonra bir finans kurumunda çalışmaya başladım. Bu arada Anadolu Lisesi mezunu olduğum için dil sevgisi, dil tüketimi hala o dil bilgim üzerinden. O dil bilgim üzerine birşeyler inşa ettim diyebilirim. O dil

bilgim üzerinden ekmek yiyorum. İstanbul Üniversitesinde Kamu Yönetimine devam ediyorken, Galatasaray Üniversitesinde Fransızcaya başladım. İki yıl hiç aralıksız gittim ama aslında lisedeyken Fransızca öğrenmeye başlamıştım. Sonra bir buçuk yıl kadar müfettiş yardımcısı olarak çalıştım bir finans kurumunda. Ancak hiç ruhum kabul etmedi bu işi. Yine o dönemde profesyonel edebiyat dergilerinde kitap incelemesi, eleştirisi, tanıtımı vs. yapıyordum. Bu arada Fransızcamı daha da ilerletmek ve master yapmak gayesiyle Fransa'ya gittim. Ama düşündüğüm gibi olmadı ve birtakım nedenlerden dolayı bir sömestr sonrası dönmek zorunda kaldım. Ancak master hazırlık sınıfını orada tamamlamıştım. Tabi ki döndüğümde daha iyi bir Fransızcam vardı. Sonrasında hayat galesi tabi ama hiç yayınevinde çalışmak aklıma gelmemiştir. Öyle bir niyetimde yoktu ayrıca. Yazar olmak, yazmak vardı, çevirmenlik bile yoktu. Kendi keyfime birçok şeyi çevirdiğim olmuştur ama profesyonel bir iş gibi düşünmemiştim. Döndükten sonra yine finans sektöründe çalışmaya devam ettim bu arada iç denetçi olarak. Baya da çalıştım, 8 yıl toplamda. Bu süre zarfında yüksek lisans yapmaya karar verdim. Yazmaya devam ediyorum bir taraftan. Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat bölümünde yüksek lisans yaptım. O bittikten sonra, hala devam ediyordum finans sektöründe. O dönemde birkaç yayıneviyle çalışmaya başlamıştım. Birtakım teklifler geliyordu, kabul etmiyordum ama bir taraftan da bu işi öğrenmeye karar vermiştim. Bir sene redaksiyon yaptım. Bazı yayınevlerinde Fransızca Edebiyatı okudum, lektörlük yaptım. Sonra bir noktada bir çeviri geldi. Dediğim gibi çeviri yapmak gündemimde olan bir şey değildi. Sonrasında ve tamam deneyeyim, dedim. Çünkü önemli bir kitaptı, edebiyat kuramı açısından çok önemli bir kitaptı. Ve girdim, çok çok zor bir kitaptı. Şu anki aklım olsa ilk çeviri olarak onu seçmezdim. O kitap bir okul oldu benim için. Gündüzleri finans sektöründe devam ettim, akşamları evde çeviri yapıyordum. Sekiz yılın sonunda bu çifte mesai zorlamaya başlamıştı. O dönemde birçok yayınevine cv gönderdim ve birçok yerle görüştüm. Kimisin de koşullarda anlaşılamadık, kimisin de önerilen işler hoşuma gitmedi. Neticide Ahmet Bey'den bir randevu alıp, tanışmaya geldim, bir pozisyon için gelmemiştim. Bu arada hala finans sektöründen ayrılmamıştım. Geldim, cv verdim. Bu arada iki cv vardı. Finans cv'si önde, edebiyat cv'si daha altlarda böyle. Ahmet Bey ile konuştuk ve gayet güzel bir görüşmeydi. Tabi bir pozisyon yoktu sadece bir tanışmaydı. Sonrasında şöyle bir şey oldu tamamen tesadüfi tabi. Bu görüşmeden üç yıl önce Türkiye İşbankası İştirakinde çalışıyordum, transfer gibi bir şey olmadı. Alakasız bir şekilde iki ayrı kurumda çalışmış oldum İşbankası bünyesinde. İş yatırıma başladığım zaman Alkan Bey idi Hasan Ali Yücel'in editörü. Ben geldikten sonra emekli oldu. Ali Hakan İnal beni aradı bir kitabın redaksiyonu için. Çok zor kitaptı. Birilerine sormuş ve benim adımları vermişler. Ben de o dönemde iş yatırımda yeniyim, orayı öğrenmeye çalışıyorum. Şöyle komik bir diyalog geçti aramızda: Yapamam, çünkü İş bankasının başka bir kurumundayım ve burayı öğrenmeye çalışıyorum ve buraya yeterince katkı sağlıyorum herhalde, dedim. Güleştük. Hatırlarsan Ahmet Bey ile bir görüşmem olmuştu.

Bir cv bırakmıştım, demiştim. Bir editör ihtiyaçları hâsıl olmuş ve Ahmet Bey’de beni cv’mi veriyor onlara. Alkan Bey’ de bakıyor ve bu Hande hanım, tabii ki görüşmek isteriz, diyor. Sonra Alkan Bey ile görüştük. Önce dışardan bir iş yapma süreci oluyor. Burada çalışan herkes için geçerli bu süreç. Deneme sürecinden farklı olarak dışarıya da iş verebiliyoruz bu arada. Dışarıya editörlük verebiliyoruz, bu o tarz bir iş. Bana da üç kitap verdiler o ara. Biri Diderot, biri Moliere biri de Stendhal’dı. Bu üçünün editörlüğünü yap ve teslim et, dediler. Ben o zamana kadar redaksiyon, kısmen çeviri- daha bitmemişti çevirim bu arada- lektörlük yapmıştım ama editörlüğün çok farklı, çok geniş bir çerçevesi var. Yapabileceğiniz şey redaksiyon yine de, çünkü alıp onu yine tekrar bir kalıba koyacak başka bir ‘inhouse editör’ var. Ben bu arada üçünü de yaptım, gönderdim. Bunlar için bana ödeme yapıldı. Çok memnun kaldılar yaptığım işten. Dil algısının ve dil tercihlerinin uyşması çok önemli bu işte. Koray, Alkan Bey ve ben çok iyi anlaştık, hemen hemen her konuda hemfikir olduk. Dolayısıyla güzel bir başlangıç oldu benim için. Alkan Bey çok uzun yıllardır burdaydı ben geldiğimde. Hatta bu diziyi (Hasan Ali Yücel Klasikleri) ölmek üzereyken diriltten tek kişidir. Aslında çok eski bir dizi ama belirli bir yıldan sonra görünürlüğü var. O da Alkan Bey sayesinde. Alkan Bey’den çok şey öğrendim. Hatta burada masa bile yoktu, bir masayı bölüştük onunla. Ondan öğrendim, yaptıkça öğrendim ve editörlük hala öğrenmeye devam ettiğim bir şey. Bir kitapta bir tercih yapabilirsin ama o tercihinizin yaptığınız her kitapta tutarlı olması çok önemlidir. Bu da temelde tutarlı bir dil algısı, tutarlı bir anlayışı demektir. Tercihlerinizin, herşeyin tutarlı olması gerekir. Aksi takdirde her kitapta baştan Amerika’yı keşfetmek gibi olur. Mesela bir çeviri alıyorsunuz tek başına bağımsız, müstakil bir iş, ona bakıyorsunuz, kendi kuralları vs ama son aşamada ordaki dil tercihinine karar veren yine editör oluyor. Dolayısıyla sizin tercihleriniz de bir yere kadar. Dolayısıyla editörler son mercii, dolayısıyla tüm kararlarınızı savunacak durumda olmanız gerekiyor. Editörlüğe kadar giden süreç size çok şey öğreten bir iş. İlk aldığım çevirimin yarısını buraya başlamadan bitirmiştım, diğer yarısı buraya başladıktan sonra tamamladım. Arada çok büyük farklar vardı geriye dönüp baktığımda. Editörlük yaptığım dönem, editörlük aynı zamanda çeviriyi besliyor. Çevirmenin saplandığı sınırları da kaldırarak, çevirmen biraz daha dar bir yerden bakıyor ama editör daha üst, okurunda dâhil olduğu çerçeveden bakıyor. 6 yıl oldu, bu süre zarfında bir sürü çeviri yaptım. 2014 yılında ilk kitabım çıktı yapı kredi yayınlarından. Hala devam ediyorum yazmaya, bu arada doktora yapma gibi bir fikrim de vardı, ona başladım şimdilerde tez aşamasındayım. Genel olarak benim hayat hikâyem böyle.

5.2. Genel Yayın Yönetmeni Habituları

5.2.1. Genel Yayın Yönetmeni Olarak İlknur ÖZDEMİR'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi

-Genel yayın yönetmeni olma sürecinizden biraz bahsedebilir misiniz? Nasıl başladınız ve nasıl bir yol aldınız?

Tesadüflerle başladım. Öyle bir niyetim yoktu. Can Yayınları'na çeviri yapıyordum. 4-5 yıl yaptım, epeyce de çevirim olmuştu, sonra bir gün rahmetli Erdal Öz beni çağırdı, yayınevini senin yönetmeni istiyorum dedi. Kendisi geri çekilip yine öykülerine dönmek, yazmak istiyordu, bana öyle söyledi. Çok şaşırdım, hiç böyle bir şey beklemiyordum, ama yayıncılığı o kadar sevmiştim ki neredeyse ben Erdal Bey'e, ben yarım gün gelip burada çalışayım mı, para filan da istemem demek üzereydim. İşe başladım, ama o zaman yayınevinde genel yayın yönetmenliği diye bir pozisyon yoktu. Erdal Öz de önce bana nasıl bir sıfat vereceğine karar veremedi. Müdür mü desek, koordinatör mü desek, diye düşündü durdu. Sonra Genel Yayın Yönetmeni'nde karar kıldık. 1995 yılı Ocak ayı başıydı. 10 yıla yakın kaldım o görevde.

-Yayın alanında birden fazla yayınevinde yayınevi yönetmenliği yapmışsınız ve şu an Sia Kitap'ın genel yayın yönetmenisiniz. Türkiye'de yayın alanında Can Yayınları, Yapı Kredi ve Kırmızı Kedi gibi önemli yayınevlerinin başlangıç ve gelişim aşamalarında yönetmenlik yapmış ve bu aşamalara tanıklık etmiş bir eyleyen olarak, bize Türkiye'deki yayıncılık piyasasından biraz bahsedebilir misiniz? Can Yayınlarında başlayan ve Sia Kitap'a uzanan süreçte yayın alanında yaşanan değişim ve dönüşümlerden biraz bahsedebilir misiniz?

Can Yayınları'ndan sonra bir süre Yapı Kredi Yayınları'nda görev yaptım, sonra başlangıç aşamasında Turkuvaz Kitap'ın hem genel müdürü hem Genel Yayın Yönetmeni oldum, o da 5 yıl sürdü, oradan Kırmızı Kedi'ye geçtim ve yeni kurulmuş bu yayınevinde, bir sağlık sorunu çıkana kadar 7 yıl kaldım. Hem Turkuvaz Kitap'ın hem Kırmızı Kedi'nin gelişiminde önemli görevlerim ve katkılarım oldu. Sia Kitap'ın ise iki kurucusundan biriyim, hem de Genel Yayın Yönetmenliği görevini yürütüyorum. Yayıncılık piyasası, bu piyasanın koşulları elbette benim 26 yıl önce başladığım dönemdeki gibi değil. Şimdi sektör çok genişledi, hem yayınevi sayısı, hem buralarda çalışan sayısı, hem kitabevleri çok daha fazla. Kocaman bir sektör, editörüyle, çizeriyle, yayın yönetmeniyle, çevirmeniyle, satış, tanıtım ve reklam bölümleriyle epeyce büyük bir sektör. Teknik açıdan gelişmeler de çok. Ben başladığımda ışıklı montaj masalarında 16 sayfalık formalar montaj folyolarının üzerine yerleştirilir matbaaya öyle gönderilirdi. Çevirilerin büyük kısmı daktiloyla yazılmış olarak gelir, yayınevinde dizilirdi. Bilgisayarlar bu kadar gelişmemişti, çeviriler whasapp'tan gönderilmiyordu. Ozalitler mavi ozalit kâğıdına hazırlanıp gönderilir, ellerimiz boya içinde kalırdı kontrol ederken. Yurt dışından bir kitap almak istediğimizde postayla gönderilir, haftalarca gelmesini beklerdik. Şimdiyse

yazıyoruz, hemen epostayla pdf'sini gönderiyorlar. Yayınevi sayısı arttı, ancak okur sayısının çok arttığını düşünmüyorum, kitapların basım adetleri gitgide düşüyor, kimi kitaplar tekrar basımda 500 adette kalıyor. Her kitap da hak ettiği ölçüde ulaşamıyor okura.

-Merak ettiğim bir diğer konu ise çalışmamızın da üzerinde durduğu konulardan biri yayın alanındaki güç ilişkileri, bu konu hakkında yayın alanında birden fazla yayınevinde yönetmenlik yapmış biri olarak neler söyleyebilirsiniz? Devlet- sansür-yayınevi üçgeninden biraz bahseder misiniz?

Yayın alanındaki güç ilişkileriyle neyi kastettiğinizi pek anlayamadım. Devlet-sansür-yayınevi üçgeni demek doğru mu bilmem. Sansür belli konularda, var, muzır neşriyattan koruma yasası var biliyorsunuz. Buna aykırı sayılan kitaplar toplatılıyor. Onun dışında resmi sansür olmasa da bazı konularda yazarken yazarlar kendi kendilerine sansür uygulamak zorunda kalabiliyor. Daha önce çalıştığım yayınevlerinde birkaç kez toplatıldı yayımladığımız kitaplar. --Sia kitap'ın yayıncılık anlayışını tanımlar mısınız? Yayın ve çeviri politikalarınızdan biraz bahseder misiniz?

Biz SİA Kitap'ı kurarken kendimizin de okumak isteyeceği kitapları yayımlayalım düşüncesiyle yola çıkmıştık. Türkiye'nin ve dünyanın iyi yazarları ve iyi kitaplarını okurlara sunmayı hedeflemiştik. Edebiyatta kalıcı kitaplara yöneliyoruz, edebiyat dışında da ülkemizin gerçeklerine yer veren kitaplara. Yayıncılık alanındaki 30 yıllık deneyimimle tabii pek çok yabancı yayıncıyla tanışıklığım oldu. Bunların yararı SİA'da da görüldü. Yabancı yazar ve yayıncılar güven duydukları yayınevleriyle çalışmak isterler, bize de güveniyorlardı, geçmiş icraatlarımızı bildikleri için. Biz düzgün ve nitelikli çeviriler yayımlıyor, seçkin ve deneyimli çevirmenlerle çalışıyoruz. Gerekirse bekliyoruz. Benim çevirmen oluşum yapılan işlere bakışımı yönlendiriyor elbette. Masanın iki tarafında oturmam hem yayınevinin hem çevirmenin tarafında olmam anlamına geliyor. Bunun da yararlı olduğunu düşünüyorum.

-Son dönemde yayınevinizde hangi eserler daha çok çevrilmektedir ve bunu belirleyen unsurlardan bize bahsedebilir misiniz?

Bütün dünyadan kitaplar alıyoruz. Yeni kitaplar da olabiliyor, daha önce ülkemizde yayımlanmış olanların haklarını da alabiliyoruz, eğer istediğimiz bir yazarsa. Genellikle yurt dışında birkaç yapıtıyla tanınan yazarlara ve bizim çizgimize uyanlara daha çok yer veriyoruz.

-Çevirmen, editör gibi yayınevinizdeki eyleyenlerin seçiminde dikkat ettiğiniz hususlar nelerdir?

Deneyimli ve titiz olması, işine gereken önemi vermesi, severek yapması. Çevirmenle ya da yazarla iyi ilişki kurması, yol gösterici olması. Takım çalışmasına uyum göstermesi.

-Yayınevinizdeki eyleyenlerin çalışma koşullarından bahsedebilir misiniz?

Normal bir işyeri gibi sabah geliş akşam çıkış saatleri bellidir, tabii dileyen işini evine götürüp devam edebilir. Sakin bir ortamı vardır yayınevimizin, yayınevimiz 2 yıllık ama hepimiz

birbirimizi yıllardır tanıdığımız, aynı yayınevlerinde çalıştığımız için uyumlu bir çalışma ortamı içindeyiz.

-Çevirmenin görünürlüğü konusunda görüşlerinizi alabilir miyim?

Çevirmen elbette görünür olmalı. Ne diyebilirim, ben de çevirmenim. Şu var: Çeviride yazarın önüne çıkmamalı, çevirisi yazara paralel olmalı. En güzeli iyi bir yazarla iyi bir çevirmenin buluşması.

-Önsöz ve sonsöz yazımı konusunda hassasiyetiniz nedir?

Bazı çevirilerde gerekiyor, özellikle zor bir yapıtsa, bir dönem yapıtıysa ve dönemle ilgili biraz bilgi vermenin yararı olacaksa, alışılmadık bir konudaysa ya da yazarın bir özelliği varsa. Yurt dışında da geçerli bir uygulama bu. Gereksiz yere önsöz ve sonsöz konulmasından yana değilim, çünkü okuru yazarla baş başa bırakmak doğrudur diye düşünenlere de saygı göstermeliyiz.

5.2.2. Genel Yayın Yönetmeni Olarak X'in Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi

-Yayınevinizde çalışan eyleyenlere (çevirmen, editör vb.) yönelik bilgiler verebilir misiniz? YANIT YOK.

-Yayıncılık anlayışınızı tanımlar mısınız?

Yayınevimiz “bağımsız” bir yayınevi değildir. Bu nedenle iştiraki olduğu kurumun kültür politikasını izlemektedir. Bu kültür politikasının ana hatlarını ise Cumhuriyet’in temel ilkeleri ve hümanizma ideali oluşturur.

-Çevirmen, editör seçiminde dikkat ettiğiniz hususlar nelerdir?

Öncelikle her ikisi için de ana dilimiz Türkçeye hâkimiyeti önemlidir. Çeviride yetkinlik ve tecrübe aranır. Aynı şekilde editörde de yayıncılık deneyimi, yazılı dil ile mesaisi önemlidir, geçmişteki yayınlar/yayıncılık işlerine bakılır. Çeviri editörlüğünde bunlara ek olarak yabancı dil bilgisi, hâkimiyeti ve çeviri/redaksiyon tecrübesi aranır.

-Klasikler çevirilerinin alanda size getirileri nelerdir?

Klasiklerin çevrilmesi Cumhuriyet’in ilk yıllarından beri kültür hayatımızın şekillenmesinde en önemli hususlardan biri olagelmıştır. Biz de bu bilinçle her geçen gün kapsamını genişleterek ve kalitesini artırarak ilerlediğimiz klasik yayıncılığı bize klasikleri kaliteli çevirilerle buluşturan yayınevi unvanını kazandırdı.

-Son dönemde hangi klasikler daha çok çevrilmektedir ve bunu belirleyen unsurlardan bize bahsedebilir misiniz?

Türkçede çeviri serüveni ağırlıklı Fransız edebiyatıyla başlamış, Rus klasikleri ile devam etmiştir. Tanzimat’la birlikte başlayan bu süreç artık her dilden her topraktan eserleri kendisine

katarak devam etmektedir. Biz de bugün antik dillerden yaşayan her dile uzanan bir yelpazedeki klasikleri okurla buluşturuyoruz.

-Çevirmenin görünürlüğü konusunda görüşlerinizi alabilir miyiz?

Çevirmenleri yazarlar kadar önemli sayıyor, tüm yayınlarımızda çevirmenin ismine ön kapakta, yazar ve eser ismiyle birlikte yazıyoruz. Edebiyat eserlerinde de çevirmenin kısa bir özgeçmişine mutlaka arka ya da iç kapakta yer veriyoruz.

-Önsöz ve sonsöz yazımı konusunda hassasiyetiniz nedir?

Kitapların hangi diziden olduğuna bağlıdır bu. İnceleme, araştırma kitapları gibi eserler önsöz ve sonsöz gerektirebilir. Ancak edebiyat eserlerinde, referans eser olarak değerlendirilebilecek ya da akademik çalışmalarda başvurulacak mahiyette değilse, önsöz veya sonsöz kullanılmasını gerekli görmüyorum.

5.3. Editör Habitusları

5.3.1. Editör Olarak Nükhet POLAT'ın Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi

-Bize kısaca yaşam öykünüzden bahsedebilir misiniz? Nerede doğdunuz? Anne ve babanızın mesleği nedir? Nasıl bir eğitim sürecinden geçtiniz?

Almanya doğumluyum. Babam restoran işletmeciliği yaptı, annem o sırada üç çocuğunu büyüttü. İlkokulu ve Gymnasium'un ilk senesini Almanya'da okudum, ardından ailemle İstanbul'a yerleştik, ortaokul ve liseyi Cağaloğlu Anadolu Lisesi'nde tamamladım. Lisans öğrenimimi, beş yıl araştırma görevlisi olarak görev aldığım İstanbul Üniversitesi İtalyan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda tamamladım, aynı üniversitenin Çeviribilim Bölümü'nün yüksek lisans derslerine bir akademik yıl boyunca misafir öğrenci olarak katıldım, daha sonra Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimimi tamamladım. Şu sıralar aynı bölümde doktora çalışmalarımı yürütüyorum.

-Editör nedir? Bize kısaca tanımlayabilir misiniz? Editör nasıl olunur? Kimler editör olabilir? Bir editörün nasıl bir bilgi birikimi olmalı? Kendi içinde editörlerde alanlara(popüler bilim, tarih, modern klasikler, çocuk ve gençlik edebiyatı vd.) ayrılıyorlar mı? Yoksa size gelen her metni düzenliyor musunuz?

Bu soruya çeviri editörü olarak yanıt verebilirim: Çeviri editörü, dünya edebiyatını ve güncel edebiyatı takip eden; özellikle kendi dil grubuyla ilintili edebiyat tarihine, akımlarına, editörlüğünü yaptığı dil grubuna ve erek dile son derece hâkim; okuma merakı edebiyat dışı alanları da kapsayan; dil, edebiyat ve çeviri bilincini geliştirmiş bir "aktaran yardımcısıdır" bana göre.

Bunların yanı sıra yayınevinin çizgisine uyacak, okura hitap edecek, kaynak edebiyatta öne çıkan veya çok değerli olup ama bu güne kadar her ne sebeple göz ardı edilmiş nitelikli metinlerin de izini sürmekten keyif alan, bu konuda sezgisini de geliştiren bir tür “edebiyat dedektifi” olarak da tanımlayabilirim.

Benim çalıştığım yayınevinde birkaç senedir dizi editörlüğü sistemi uygulanmakta. Dizilerin çizgisi onlar tarafından belirleniyor. Çeviri editörlerine gelen metinlerde belirleyici unsur dil oluyor. Edebiyat dışı metinlerin redaksiyon çalışmasını da yapıyorum; felsefe, sosyoloji, kültür bilimleri... hatta fizik kitabı dahi çalışmışlığım var. Akademik arka planım da olduğu için farklı türden metinler üzerinde de severek çalışıyorum.

-Metindeki gerekli düzelteleri yaparken ilgili metin yani erek metin üzerinden mi yola çıkıyorsunuz? Kaynak ve erek metin karşılaştırması yaparak mı gerçekleştiriyorsunuz düzeltelerinizi?

Çeviri redaksiyonu sırasında kaynak metni esas alıyorum; amacım yazarın metninin, dilinin, ritminin, onun söylemek istediklerinin erek kitleye ulaşmasını sağlamak. Kaynak metin ile çeviri metnini karşılaştırmalı okuyarak çeviride gerekli gördüğüm yerlerde düzelteler yaparak ilerliyorum.

-İlgili yayınevinde editörlük serüveniniz nasıl başladı?

2013 yılında düzelti biriminde çalışmaya başladım, 2015'ten sonra çeviri editörlüğüne geçtim. Düzelti biriminde çalışırken edindiğim deneyimler benim için çok faydalı oldu; redaksiyon okuması yaparken eşzamanlı düzelti okuması da yapmış oluyorum, böylelikle metni benden sonra okuyacak düzeltmen arkadaşlara da zaman kazandırmış oluyorum.

-Editörler yazar ve çevirmenlere karşı nasıl bir tavır içinde olmalıdır? Yazar ve çevirmenlerle ilişkileriniz nasıl?

Çeviri editörlüğünde esas olarak çevirmenle diyalog halinde olurum. Benim çalıştığım yazarların büyük bir kısmı hayatta değil; çağdaş yazarlarda ise sözleşmeye göre metnin nihai hali göz atmaları için ya ajansa gönderilir ya da yazara. Çevirmenlerin hepsiyle keyifli bir işbirliğimiz var. Redaksiyon çalışmasını tamamladıktan sonra redaksiyon dosyasını, düzelti önerilerimi görmesi için çevirmene gönderirim. Bazen metinlerde çevrilmesi çetin kısımlarla karşılaşırız, kafa kafaya verip çözüm üretiriz, bazen tek bir sözcük için onlarca mail gidip gelir, ikimizin de içine sinene kadar sürer mail trafiği. Ortak amacımız kaynak metni, yazarın dilini, ruhunu olabildiğince iyi şekilde erek kitleye ulaştırmak olduğu için iyi bir diyalog ve işbirliği çok önemlidir. Bunu da sağladığımızı mutlulukla söyleyebilirim.

-Yayınevlerinin editörlere olan yaklaşımı nasıl? Size gereken özen ve önemin verildiğini düşünüyor musunuz?

Ben kendi adıma, çalıştığım yayınevinde memnun olduğumu söyleyebilirim. Gereken özen ve önem veriliyor, herkesin fikri önemseniyor, hatta fikirlerin ifade edilmesi için teşvik vardır her zaman.

-Hasan Ali Yücel klasiklerinden bize kısaca bahsedebilir misiniz? Can Çağdaş dizisinden kısaca bahsedebilir misiniz?

Can Çağdaş dizi editörü Cem Alpan'la görüştünüz mü? Belki görmüşsünüzdür, web sitesinde şöyle bir söyleşi var: <https://canyayinlari.com/yazidetay/10485/can-cagdas-dizisi-ile-tanisin/>

-Kapak seçimini sizler mi yapıyorsunuz? Ya da kapak seçimi için yayınevi bünyesinde çalışan tasarımcılar mı mevcut?

Kapakları hazırlayan tasarımcılarımız var.

-Tasarımcılarla nasıl bir ilişkiniz söz konusu? Sizden de görüş alınıyor mu kapak seçimi konusunda?

Her kitap için tasarımcıya gönderilmek üzere kitabın konusunun, döneminin, öne çıkan kavramlarının, imgelerinin vs. belirtildiği ayrıntılı bir brief hazırlıyoruz. Tasarımcı bizim yönlendirmemizle kapak üzerinde çalışarak bizlere (editör, dizi editörü, yayın yönetmeni) kapak önerilerini gönderiyor, biz de uygun olanını seçiyor ya da değişiklik önerilerimizi belirtiyoruz; bu sürecin sonunda herkesin içine sinen kapak ortaya çıkıyor.

-Kapak seçiminde dikkat edilen noktalar neler?

Yazarı, kitabın içeriğini, öne çıkan duyguyu yansıtması, okurun ilgisini çekmesi, öte yandan gözü yormaması.

-Bir klasiğin farklı yıllarda yapılan çevirilerindeki arka kapaklar, arka yazılar güncelleniyor mu? Bu güncellemelerde nelere dikkat ediliyor?

Can Klasik dizisinin editörüyle görüştünüz mü?

-Arka yazıları sizler mi yazıyorsunuz? Nasıl yazıyorsunuz?

Redaksiyonunu yaptığım metinlerin arka kapak yazılarını çoğunlukla ben yazıyorum. İçeriğini, okurun ilgisini çekecek şekilde yansıtmaya çalışıyorum, bazen yazının başına ya da uygun gördüğüm kısma sevdiğim ve çarpıcı bulduğum bir alıntı ekliyorum, son olarak da metnin önemini vurguladığım bir iki cümle (yer kısıtlı olduğu için tasarruf etme durumunda kalıyoruz) ekliyorum.

5.3.2. Editör Olarak Hande KOÇAK'ın Habitusunun Alan Kuramı Bağlamında İncelenmesi

-Bize kısaca yaşam öykünüzden bahsedebilir misiniz? Nerede doğdunuz? Anne ve babanızın mesleği nedir? Nasıl bir eğitim sürecinden geçtiniz?

Çevirmen başlığında uzun uzadıya anlatmıştım, bu nedenle bu soruyu geçiyorum.

-Editör nedir? Bize kısaca tanımlayabilir misiniz? Editör nasıl olunur? Kimler editör olabilir? Bir editörün nasıl bir bilgi birikimi olmalı? Kendi içinde editörlerde alanlara(popüler bilim, tarih, modern klasikler, çocuk ve gençlik edebiyatı vd.) ayrılıyorlar mı? Yoksa size gelen her metni düzenliyor musunuz?

Genel olarak tüm yayınevlerinde böyle alanlar yok. Yapı krediyi biliyorum, orada genel bir dağıtım oluyor. Uzmanlıklar devreye giriyor, birtakım tercihler yapabiliyorlar editörler. Bir kitap havuzu var ve o havuzdan dağıtım yapılıyor. Bizde de, bana kısmet olmadı ama birçok arkadaşımız burada birden fazla dizide iş yapmıştır. Dizi olunca süreklilik arz ediyor ve beraberinde bir ekibi de getiriyor. Çevirmen, bir program, programın sürekliliği, sorumluluk bölüşümü gerektiriyor. Kimi yayınevlerinde bazı diziler belirli editörlere özgüdür. Bizde de öyle görünüşte aslında pratikte de öyle. Ama o kapı biraz esnek bizde. Bilimden sorumlu editör bizde de var mesela Darwin gelirse ona yaptıracağız gibi. O uzmanlığı değerlendirmek isteriz. Bu tarz örnekler var. Onun haricinde kim editör olur sorusuna ilk olarak editörlük Türkiye’de çok tanınan bilinen hatta çevirmenlikte öyle bir meslek değil. Bu nedenle bu mesleği anlamak biraz zor. Okullarda eğitimi verilen bir meslek değil, Avrupa’da bildiğim kadarıyla yüksek lisans programları var. Türkiye’de böyle bir eğitim yok. Dolayısıyla çok farklı formasyonlardan insanlar bu işi yapabilir. Tarih kitabı yapıyorsanız tarih bölümü mezunu olmanız, ekonomi yapıyorsanız ekonomi mezunu olmanız ya da ilişkiniz olması bir avantaj. Mesela çocuk kitabı editörlerimiz herhangi bir pedagoji eğitimi ya da öğretmenlik bir zorunluluk olduğunu düşünmüyorum. Editör en kalifiye okurdur. Neyin okunacağına, okunması gerektiğine karar veren kişidir herşeyden önce.

5.4. Eyleyen Habituslarının Alan Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünün temel hedeflerinden biri; çeviride görünmeyen eyleyenlerin (çevirmen, editör, genel yayın yönetmeni) ön plana çıkarılmasıdır. Eyleyenlere odaklanarak, çevirinin sadece bir metinden ibaret olmadığını ve arka planında farklı eyleyen profillerinin yer aldığını göstermeye çalışmaktadır. Aynı zamanda çalışmanın bu bölümü dış hareketliliklere odaklanarak bu alanın iç dinamiklerini yeniden gözden geçirmesi gerektiğini ve mevcut sorunlarıyla yüzleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bölümde yer alan ikili görüşme soruları Pierre Bourdieu’nün oyun metarofunda bahsettiği kavramlar ışığında hazırlanmıştır ve eyleyenlerin ilgili sorulara verdiği yanıtlar onların ait oldukları makro kozmosta, aile içerisinde edindikleri alışkanlıklardan, yatkınlıklardan, gelenek ve göreneklerden inşa ettikleri makro kozmos habituslarını yorumlamaya ilişkin önemli veriler sağlamıştır. Aynı zamanda ilgili sorular, makro kozmosta oynanan oyunlara dâhil olabilmek için aldıkları eğitimleri, içerisinde

eylemlerde bulundukları mikro kozmosa, çeviri alanına, yönelik edindikleri habitusları yorumlamaya, en önemlisi çeviri olgusuna ilişkin bakış açılarını betimlemeye ilişkin önemli ipuçları sunmuştur. Dışın içi nasıl etkilediğine dair fikir sahibi olunulmasını sağlamıştır. Çalışmada çevirmen seçkisi yayınevi seçkisinin ardından belirlenmiştir. Yayınevi seçkisi içerisinde konumlanan çevirmenlerle ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun nedenleri arasında hem yayınevlerinin bir eyleyen olarak çevirmene bakış açısını betimlemek hem de yayınevi içerisindeki işleyişi ve çeviri eyleminin arka planında konumlanan eyleyenlerin birbirleriyle olan iletişimini gözlemlemek sıralanabilir. Buna çeviri alanında görmezden gelinen noktaların altının çizilmesi de denilebilir.

Yayınevi seçkisi oluşturulurken dikkat edilen husus; ilgili yayınevlerinin makro kozmosumuzda bilinen, tanınan, Bourdieu'nün tabiriyle alanda sermayesiyle bir konum edinmiş, güven sertifikası kazanmış yayınevleri olmasına özen gösterilmiştir. Çevirmen seçkisi oluşturulurken ise farklı eyleyen profillerinin (akademisyen çevirmen, yazar ve ilgili dili bilen çevirmen, ilgili dili bilen çevirmen) olmasına özen gösterilmiştir. Farklı eyleyen profillerine yer verilmesinin nedeni ilgili eyleyenlerin çeviri alanına nasıl dâhil olduklarını ve çeviriye olan bakış açılarını anlamaya yöneliktir. Eyleyenlerle yapılan görüşmeler sırasında farklı noktalara temas edilmiştir. Farklı mikro kozmos habituslara sahip eyleyenlerin çeviri alanında konumlanmaları, yaptıkları çevirilerle ilgili yayınevleri tarafından tercih edilmeleri ve en önemlisi ilgili eyleyenlerin alanda söz sahibi olmaları bir gerçekliği gün yüzüne çıkarmıştır. Bu gerçeklik çeviri piyasası beklentisi ve akademik çeviri eğitimi arasında bir uçurumun var olduğudur. İlgili yayınevlerinde çeviri bölümlerinden mezun olan çevirmenlerin değil, asıl mesleği çevirmenlik olmayan, çeviriyle bir şekilde yolu kesişen, mikro kozmos habituslarını aldıkları eğitimlerle değil, yaptıkları çevirilerle inşa eden eyleyenlerin konumlandığı gözlemlenmiştir. Bu durum çeviri eğitimi veren bölümlerin müfredatlarını alanın gereksinimleri, çeviri piyasasının beklentisi doğrultusunda yeniden gözden geçirmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

İkili görüşme sorularından elde edilen çıktılar doğrultusunda çevirmen habituslarına ilişkin bir değerlendirme yapmak gerekirse, Kasım Eğit ve Yedigöller Eğit çifti akademik geçmişe sahip çevirmenlerdir. Her ikisi de akademik ve idari görevleriyle uzun yıllar boyunca akademik camianın içerisinde yer almışlardır. Kasım Eğit Alman Dili ve Edebiyatına yönelik bir mikro kozmos habitus edinmiştir. 1972-1978 yılları arasında doktora için Almanya'da bulunmuştur. Yedigöller Eğit çok küçük yaşlarda Almanya'ya gitmiş ve Alman toplumu içerisinde bir makro kozmos habitus edinmiştir. Çok küçük yaşlarda dile olan yatkınlığından çeviri yapmaya başlamıştır. Her ikisinin de çeviriyle yolu Can Yayınlarının 1987 yılında başlattığı bir çeviri hareketiyle kesişmiştir. Yaptıkları çeviriler incelendiğinde çevirilerinin edebiyat alanında olduğu gözlemlenmiştir, bunun nedeni olarak mikro kozmos habituslarının Alman dili ve

edebiyatına yönelik olması gösterilebilir. Kasım Eğit'in simgesel sermayesi hem akademik anlamda edebiyatçı hem de bir çevirmen olarak iki düzlemde gelişmiştir. Yadigar Eğit'in ise simgesel sermayesi hem dilbilimci hem de bir çevirmen olarak üzere iki düzlemde gelişmiştir. Ayrıca Eğit çifti çevirmenliği ve çeviriyi para kaygısı olmadan yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Sapiro'nun çevirmenlere ilişkin yaptığı sınıflandırmaya değinmek yerinde olacaktır. Sapiro; çevirmenleri kendi içerisinde ilk olarak teknik çevirmenler ve edebiyat-bilim çevirmenleri olarak sınıflandırmaktadır. Edebiyat-bilim çevirmenlerini ise profesyonel çevirmenler ve tesadüfi çevirmenler olarak ikiye ayırmaktadır. Tesadüfi çevirmenleri ise yazarlar ve akademisyenler olmak üzere sınıflandırmaktadır. Tesadüfi çevirmenlerin çevirmenlik mesleğini asıl mesleklerinin yanısıra herhangi bir para kaygısı olmadan icra ettiklerini dile getirmektedir. Bu nedenle bu çevirmenler hem simgesel sermayelerinin verdiği güçle hem ekonomik bir kaygıların olmamasından yayınevlerinin kısıtlamalarına çok fazla maruz kalmadıklarını, kendi istek ve çeviri yöntemlerini ilgili yayınevine dayatabildiklerini ifade etmektedir (Sapiro, 2008b: 205). Eğit çifti ile yapılan görüşmelerde yayınevinin kendilerine herhangi bir yaptırım uygulamadığını, süreçleri tamamen kendilerinin yönettikleri ifade etmişlerdir. Bu ifade Sapiro'nun tespitiyle birebir örtüşmektedir.

Yapılan görüşmelerde alanda ses getiren birçok çevirilerini birlikte yaptıkları gözlemlenmiştir. Bunun nedeni sorulduğunda ise çevirinin çok yönlü bir donanım gerektirdiğini ve sanıldığı kadar basit bir iş olmadığını dile getirmişlerdir. İlgili makro kozmosların (kaynak-erek kozmos) diline, kültürüne, kültürene özgü kullanımlarına çok iyi hâkimiyet gerektirdiğini vurgulamışlardır. Yadigar Eğit'in çok küçük yaşlarda Almanya'ya gitmesini ve ilgili makro kozmostaki kültürel ve dilsel kullanımlara çok iyi hâkim olmasını, Kasım Eğit'in ise Türkçeye, Türk kültürüne son derece hâkim olmasını, aynı zamanda mikro kozmos habitusunun Alman dili ve edebiyatına yönelik olmasını birbirlerini tamamlayan unsurlar olarak görmektedirler. Görüşmeler sırasında hem Kasım Eğit hem de Yadigar Eğit'in bu zamana kadar yaptıkları çevirilere ilişkin tüm detayları, eser içerisinde geçen, anlamını vermekte zorlandıkları kelimelere kadar hatırlıyor olmaları çeviri olgusuna yönelik bakış açılarını özetler nitelikteydi. Habituslarını birleştirerek, bir kelime için gerekirse günlerce kafa yorarak ve tartışarak, çeviriye kendilerine verilen bir görev olarak değil, çok yönlü bir eylem olarak yaklaşıp alanda saygın bir konum edindiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Stefan Zweig, Thomas Mann, Heinrich Böll, Dürrenmatt gibi isimlerin önemli eserlerini Türkçeye kazandıran Eğit çifti *Mary Stuart* çevirisiyle en iyi çeviri ödülünü kazanmıştır. Bu ödül çeviri alanında konumlarını daha güçlü hale getirmiş ve onlara bu alanda saygınlık ve ün kazandırmıştır. Kendileri de bu ödülün onlara yurtdışında çok farklı deneyimler yaşattığını ve çeviri yapma konusunda onları daha da cesaretlendirdiğini dile getirmektedirler. Bu ödül aynı zamanda bağlı bulundukları yayınevine de makro kozmosta bir saygınlık kazandırmıştır. İlgili yayınevi kültürel ve simgesel sermayesini

aynı zamanda ekonomik sermayesini güçlendirmek adına ilgili çevirmenlerle önemli isimleri çevirmeye devam etmiştir. Çeviri eğitime ve kuramlarına ilişkin Eğitim çifti, çeviri kuramlarını üniversitede öğrencilerine anlattıklarını ancak çeviri yaparken herhangi bir kurama başvurmadıklarını, her iki dil ve kültüre ilişkin derinlemesine araştırmalar yaptıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum akademik çeviri eğitiminin kendi gerçekliğini sorgulaması mı gerekiyor sorusunu akıllara tekrar getirmektedir.

İstanbul Alman Lisesi ve Boğaziçi Üniversitesi İş İdaresi Bölümü geçmişine sahip İlknur Özdemir rastlantılar sayesinde çeviri yapmaya başlamıştır. Yazar ve ilgili dili bilen çevirmen, genel yayın yönetmeni profiliyle incelediğimiz İlknur Özdemir yayın alanında önemli bir yere sahiptir. Birçok yayınevinde farklı konumlarda (genel yayın yönetmeni, çevirmen, editör, yazar) görev alan Özdemir, yazarlık ve editörlüğün çevirmenliği beslediğini, tersinin de olabileceğini dile getirmektedir. Öyle ki çevirmenlikten beslenerek iki kitap yazmıştır. Ona göre çevirmenlik, dünyayı, çeşitli kültürleri, insanları, bakış açılarını, popüler kültür öğelerini vb. iyi tanımayı gerektiriyor. Bunların bir kısmıyla editörlük yaparken de karşılaşılabilirdiğini, okudukça vizyonunuzun genişlediğini belirtmektedir. Çeviri yapmanın çeviri yaparak öğrenilebileceğini ve yaptığı çevirilerden öğrendikleriyle daha iyi çeviriler yapmayı öğrendiğini ifade etmektedir. Çeviri eğitimi almadığını, çeviri eğitiminin çeviriye mutlaka katkısının olacağını ancak çeviri eğitiminin iyi bir çeviri elde etmek için tek faktör olmadığını, çevirmende biraz da yazarlık kumaşı bulunması gerektiğini dile getirmektedir. Mikro kozmos habitusu farklı bir alana yönelik olan Özdemir'in bu ifadeleri çeviri olgusuna bakış açısını yansıtmaktadır. Alanda çevirileriyle saygın bir konumda olan Özdemir'in başarısı yazar kimliğine, birçok yayınevinde genel yayın yönetmeni konumunda olmasından dolayı yayın alanının işleyişine hâkim olmasına ve çok sayıda çeviri yapmasına bağlanabilir. İlknur Özdemir bir yazar, bir editör, bir çevirmen ve bir genel yayın yönetmeni olarak simgesel sermayesini farklı düzlemlerde geliştirmiştir. Simgesel sermaye kaynaklarının yayın alanıyla ilişkili olması hem İlknur Özdemir'in yayın alanındaki hareket alanını genişlettiği hem de birçok yayınevi tarafından tercih edilmesini sağladığı söylenebilir.

Çalışmada ilgili dili bilen çevirmen ve editör profiliyle görüştüğümüz Hande Koçak'ın mikro kozmos habitusu çeviri alanına yönelik değildir. Kamu yönetimi mezunu olan Koçak uzun yıllar bankacılık sektöründe çalıştıktan sonra çeviri alanına yönelmiştir. Edebiyat alanına yönelmesini çok küçük yaşlarda edebiyatla ilgilenmesine ve bu alanda donanımının iyi olmasına bağlamaktadır. Farklı bir sektörde çalışırken edebiyattan hiç kopmayan Koçak çeşitli dergilerde yazmaya ve redaksiyon yapmaya devam ettiği dönem de çeviriyle yolu kesişmiştir. Koçak ilk çevirisinin onun için tam bir çeviri okulu olduğunu ve çeviri eğitimi o eserle aldığını ifade etmektedir. Koçak çevirinin yapılarak öğrenildiğini dile getirmektedir. Editörlüğün çevirmenliği

önemli ölçüde beslediğini ifade etmektedir. Hande Koçak simgesel sermayesini bir bankacı, bir editör ve bir yazar olmak üzere farklı bir düzlemlerde

Hem İlknur Özdemir'in hem de Hande Koçak'ın çalıştıkları yayınevlerinde farklı rollerde (İlknur Özdemir/çevirmen-editör-genel yayın yönetmeni; Hande Koçak/çevirmen, editör) eylemlerde bulundukları gözlemlenmiştir. Sela-Sheffy bu bağlamda bir eyleyenin alanda hem çevirmen hem genel yayın yönetmeni hem de editör olarak konumlanması bağlamında sermaye kavramına önem atfetmektedir. Alanda belirli bir simgesel sermayeye ulaşan çevirmenlerin, edinmiş oldukları sermayeleriyle editörlük, genel yayın yönetmenliği gibi daha prestijli bir konuma sahip olabildiklerini dile getirmektedir. Bu eyleyenleri edebi beğenileri olan ve yayın alanındaki kararlara etkisi olan bir eyleyen olarak görmektedir ve aynı zamanda makro kozmosa mal olmuş eyleyenler olarak bir konum edindiklerini ifade etmektedir (Sela-Sheffy, 2008: 620). Yukarıda belirtilen her iki eyleyen Sela-Sheffy'nin değindiği bu durumu örnekler niteliktedir.

Yayınevlerine yönelik bir değerlendirme yapılacak olunursa; ilgili yayınevlerinin genel yayın yönetmenleriyle yapılan görüşmelerde, genel yayın yönetmenlerinin çatısı altında konumlanan eyleyenlerle iletişim ve işbirliği içerisinde oldukları görülmüştür. Yayınevi yönetmenleriyle yapılan görüşmelerde ve çeviri eserlere yönelik yapılan incelemelerde; çevirmenlerin çeviri eserlerde görünürlüğü konusunda son derece duyarlı oldukları, çevirmenlerin isminin eserin kapağında yer aldığı ve iç kapakta ise kısa özgeçmişlerine yer verildiği gözlemlenmiştir. Yayınevi çatısı altında konumlanan çevirmen ve editörlerle yapılan görüşmelerde, çevirmen ve editörlerin birbirleriyle sıkı bir işbirliği içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Ayrıca gözlemlenen bir diğer durum ise; çevirmen konumunda olan bir eyleyenin aynı yayınevinde editör konumunda da olduğu gözlemlenmiştir. Bir eyleyenin birden fazla konumda görev alması çevirmenlik ve editörlük mesleğine ilişkin bir standartın olup olmadığı sorusunu akıllara getirmektedir. İlgili eyleyenlerle yapılan görüşmelerde her iki mesleğe ilişkin standartların yayınevi yönetmenleri tarafından belirlendiği ve ilgili standartların çeviri piyasası gereksinimleri ve yayınevi politikaları doğrultusunda şekillendiği görülmüştür. Yayınevlerinin peşinde olduğu, önelediği sermaye kaynakları (kültürel sermaye kaynakları, ekonomik sermaye kaynakları) aynı zamanda bu konuda belirleyici olabilmektedir. Yayınevlerinin çatısı altında konumlanan alanda tanınmış ve yaptıkları çevirilerle simgesel sermaye birikimini artırmış çevirmenlere herhangi bir yaptırımda bulunmadığı gözlemlenmiştir. Bu hem onların konumuna, donanımlarına saygı olarak hem de ekonomik getiri sağlayacak eyleyenlerle iyi geçinme olarak yorumlanabilir.

6. ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ ODAKLI ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ

Bu bölüm uygulama bölümünün ikinci ayağını oluşturmaktadır. Bir önceki bölümde uygulamanın odak noktası eyleyenler iken, bu bölümde odak noktası eyleyenlerden çeviri ürünlere ve sosyolojik bakış açısıyla eleştirilerine kaydırılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak çeviri eleştirisine yönelik güncel bir literatür taraması yapılmıştır. Bu taramanın ardından çeviri sosyolojisi bağlamında yapılacak bir çeviri eleştirisinin odak noktasının ya da noktalarının ne/neler olması gerektiğine değinilmiştir. Çeviri eleştirisine yönelik oluşturulan ölçütler ışığında bir eser seçkisi oluşturulmuştur ve ardından seçilen eserlere odaklanılarak çeviri sosyolojisi penceresinden bir çeviri eleştirisi gerçekleştirilmiştir.

6.1. Çeviri Eleştirisinin Çeviri Alanı İçerisindeki Serüveni

Çeviri eleştirisine yönelik yapılan çalışmalara odaklanmak bu alanın çeviri alanı içerisinde kendine çizdiği yol haritasını görmemize ve ivme kazandığı yıllarda hangi parametre ya da parametrelerin ön plana çıktığını gözlemlememize olanak tanıyacaktır. Çeviri eleştirisi, çeviri alanının çalışma alanlarından biridir. Bu çalışma alanı, çeviri alanı içerisinde çok uzun yıllardır araştırılmaktadır ve tartışılmaktadır. Çeviri eleştirisinin tarihsel süreç içerisindeki serüvenine göz atmadan önce eleştiri kavramının içeriğine odaklanmak yerinde olacaktır. Eleştiri kavramı dendiğinde akla ilk gelen bir yazının, eserin ya da düşüncenin olumsuz yönlerini söylemek ya da bir şeyi tenkit etmek olabilir. Ancak eleştiri sadece olumsuz bir çağrışımdan ya da tavidan ibaret değildir. Başka bir ifadeyle, eleştirinin en temel gayesi yargılamak, yermek, olumsuz düşünceleri dile getirmek, çekiştirmek ya da yazınsal eserleri tenkit etme sanatı gibi düşünülse de, eleştiri aslında bir düşünceyi, ifadeyi ya da yazıyı anlamaya çalışmak, ona açıklık getirmek ya da ona yönelik düşüncelerini ifade etmektir. Bir konuyu kaleme almak, dahası bir şeyler yazmak aslında bir kişinin araştırdığı, okuduğu ya da deneyimlediği konuya ilişkin düşüncelerini, yorumlarını ifade etmesidir. Tam bu noktada; Tahsin Yücel eleştiri kavramını yazma ya da söyleme eylemiyle, söylemle ilintilendirmektedir. Ona göre eleştiri yorumun yorumu, bir düşünceye yönelik düşüncedir. Söyleme ilişkin bir söylemdir (Yücel, 2007: 3). Kaleme alınmış bir yazıya, dile getirilmiş bir düşünceye, yoruma ilişkin başka bir şeyler söylemektir. Eleştirinin en temel gayesi aslında budur. Yücel'e göre eleştiri, söylemin sınırlarını aşan bir dile sahiptir. Eleştirinin diline ilişkin 'üst dil' kavramını kullanmaktadır (Yücel, 2007: 4). Yazma eylemi bir okuma evresini tasvir etmektedir. Eleştiri ise tasvir edilen bu sürece ilişkin bir üst değerlendirmedir. Yazma eylemine göre sınırları daha geniştir. Tasvir ettiği dilin ötesine geçen ve onu kuşatan bir dile sahiptir eleştiri. Ona daha üst bir çerçeveden bakmaktadır. Yazma eylemi metnin mikro sınırları içerisinde gerçekleşirken,

eleştiri metnin sınırlarını aşan makro bir çerçevede gerçekleşmektedir. Eleştiri metnin mikro sınırlarının dışına çıkarak ona makro bir çerçeveden bakmaktadır. Makro çerçeveye sahip oluşu mikro çerçeveyi yadsıması, yok sayması anlamına gelmez, onu çevrelemesi, kuşatması, birçok açıdan irdelemesi anlamına gelmektedir.

Eleştiri hem olumlu hem de olumsuz değerlendirmeleri, karşılaştırmaları, düşünceleri ifade etmek için kullanılan çok yönlü bir kavramdır. Genel bir tanım yapılacak olunursa; eleştiri bir düşünceye, bir esere, bir yazıya ilişkin yorum yapma, değerlendirme, üzerinde düşünme ve inceleme, masaya yatırma ve fikir yürütmedir. Bir eserin, yazının ya da düşüncenin iyi yanlarının ortaya çıkarılması, eksik kalan yanlarının altının çizilmesi ve eksiklerinin giderilmesine ilişkin yorumların yapılması, değerinin atfedilmesi, birçok açıdan irdelenmesi olarak tanımlanabilir. Görüldüğü gibi eleştiri çok geniş bir bakış açısıyla makro çerçevede gerçekleştirilmektedir. Tosun'a göre eleştiri bir çeşit yorumdur, ancak eleştirinin yorumdan ayrıştırılması gerekmektedir (Tosun, 2013: 17). Eleştiri ve yorum arasındaki farka değinen Tosun, yorumun öznel bir bakış açısının mahsülü olduğunu, eleştirinin ise nesnel bir bakış açısının neticesi olduğunu belirtmektedir (Tosun, 2013: 18). Tosun da Yücel'e benzer bir yorum yapmaktadır. Tosun'a göre yorum metnin mikro sınırları içinde kalırken, eleştiri metnin dışına taşarak makro bir bakış açısıyla gerçekleştirilmektedir (Tosun, 2013: 18).

Mehmet Fuat ise yazılmış olan bir sanat eseri üzerine tekrar yazılmış ikinci bir üretim olarak tanımlamaktadır eleştiri kavramını (akt. İzmirli Karamanlı, 2018: 116). Fuat, temelde bireysellikten uzak bir değerlendirmeden bahsetmektedir (Fuat, 2001: 196). Bireysellikten uzak bir değerlendirme içerisinde farklı nüansları barındırmaktadır. Fuat, özneye ait bir değerlendirmenin ya da yorumun genel adıyla söylemin bireysellikten ne derece uzak olabileceğine değinmeyi unutmamaktadır. Öznel bir bakış açısının nesnel olma gayesini açıklamaya çalışmaktadır (Fuat, 2001: 196). Özellikle de sanata ilişkin bir alanın nesnel olabilme çabasını konu edinmektedir. İlgili alanda bilimin ya da nesnel bakış açısının/açıların karar mercii olamayacağını, son kertede öznel bir bakış açısının ürünü olan eleştirinin ilgili alanda nihai sözü söyleyeceğini dile getirmektedir. Ona göre eleştiri hata payı barındıran ve kesin yargılardan oluşmayan bir türdür (Fuat, 2001: 88, akt. Tosun, 2013: 22). Bu ifadeler eleştirinin bilimselliği ya da bilimsel eleştiri gibi kavramların sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Bunlar; eleştiriye bilimsel kılan nedir ya da bilimsel eleştirinin nasıl olabileceğine ilişkin sorgulamalardır. Barthes, nesnel eleştiri bağlamında eleştirinin nesnel olamayacağına ve eleştirinin bir bilim olmadığına değinmektedir. Ona göre bilim anlamı oluştururken, eleştiri anlamı mercek altına almaktadır. Eleştiri derinlemesine bir okumadır ve yapıttaki anlamdan filizlenmektedir (Barthes, 1999: 63). Makro bakış açısının mikro bakış açısından filizlendiğini, çiçeklendiğini ifade etmektedir. Eleştiri yazılmış bir metnin ya da söylemin mikro sınırlarından yola çıkmaktadır.

Eleştiri kavramına ilişkin genel tanımların ardından, bu kavramın makro kozmos içerisindeki tarihçesine bakmak gerekmektedir. Eleştiri kavramının kökenleri makro kozmos tarihin derinliklerinde saklıdır. Makro kozmos tarihe bakıldığında eleştirinin makro kozmosların ve aynı zamanda mikro kozmosların canlılığını ve hareketliliğini sağladığı görülmektedir. Eleştiri sanat, edebiyat, çeviri gibi birçok mikro kozmos alanda gerçekleştirilebilir. Edebiyat bu alanda yapılan çalışmalarda önemli bir yere sahiptir ve edebiyata ilişkin gerçekleştirilen eleştiriler makro kozmosta çok erken dönemlerde yapılmaya başlanmıştır. Edebi eleştirinin tarihi Aristoteles ve Platon'a kadar uzanmaktadır (Karasoy, 2005: 2). Aristoteles'in 'Poetika' isimli eseri önemli bir edebiyat eleştirisi kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu eserde Aristoteles'in şiir ve şiire ilişkin görüşleri, aynı zamanda yerleşmiş anlayışa ilişkin eleştirileri edebi eleştirinin temelleri olarak görülmektedir. Bu eser uzun yıllar boyunca bir başvuru kitabı niteliği taşımış, aynı zamanda bu alanda yapılan yeni çalışmalara yol göstermiştir (Çil, 2021). Edebiyat eleştirisini filizlendiren bu görüşler ilerleyen yıllarda farklılaşmaya ve evrilmeye başlamıştır. 17. Yüzyılda edebi eleştiriye sanatsal eserlerin değerlendirilmesi, tasvir edilmesi, analiz edilmesi ve yargılanması bağlamında başvurulduğu görülmektedir (Fard, 2016: 329). Uzun yıllar boyunca bu anlayışın ve geleneğin izlendiğini, edebi eleştirinin gayesinin ise koyulan kuralları izlemek, onları desteklemek ve pekiştirmek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 18. ve 19. yüzyıllarda var olan bu klasik geleneğe karşı bir duruş sergilenmeye ve yerleşmiş geleneğin değiştirilmesine ilişkin çalışmaların başladığı görülmektedir. Bu çalışmaların aynı zamanda edebi eleştirinin gelişimine belirgin ivme kazandıran çalışmalar olduğu söylenebilir.

Eleştirinin tanımı, işlevine ve eleştirmene ilişkin yapılan tanımların makro kozmoslardaki dönemlere göre farklılaştığını, eleştirinin etkileşime geçtiği dönem ve bu dönemlerde hâkim olan akımlardan, yaklaşımlardan (pozitivizm, yorumbilim, yapısalcılık vd.) etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu etkileşim, eleştiri ve eleştirmene ilişkin parametreleri dönem dönem farklılaştırmıştır. Kimi dönemlerde eleştirinin öznel bir bakış açısının ürünü olduğu düşüncesi ağırlık kazanırken, kimi dönemlerde nesnel eleştiri arayışları ön plana çıkmıştır ve nesnel eleştirinin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşler ağırlık kazanmıştır. Kimi dönemlerde ise eleştiri bir tür yorum olarak tasvir edilmiştir. Makro kozmoslarda yaşanan değişim ve dönüşümlere paralel olarak eleştiride benimsenen anlayışlar ve hatta eleştirinin alıcı kitlesi bile değişmeye başlamıştır (bkz. Tosun, 2013: 26-28). Eleştiri bahsedilen tüm bu dönemlerde edebiyat ile hep yakın bir ilişki içerisinde olmuştur. Edebiyat ve eleştiri birlikteliği bahsedilen zamanlardan günümüze kadar devam etmiş ve bu uzun süreli birliktelik eleştirinin edebiyat alanı içerisinde büyük bir yer edinmesine olanak tanımıştır. Eleştiri olmadan bir edebiyat, edebiyat olmadan bir eleştiri düşünülemez hale gelmiştir.

Edebiyat ve eleştiri birlikteliği söylendiği gibi edebiyatın varoluşu kadar eskidir. Yunanlarla başlayan edebi eleştiri serüveni günümüze kadar farklı evrelerden ve dönemeçlerden geçmiştir. Kuşkusuz edebiyatta var olan anlayış ve bakış açıları edebi eleştiriye de yakından etkilemiştir. Aynı zamanda eleştirel bakış açılarının edebiyatın gelişmesine büyük katkısı olmuştur. Hatta edebiyattaki yeni arayışların ve yaklaşımların eleştirel bakış açılarının ürünleri olduğu söylenebilir. Her ikisi de birbirini besleyen ve birbirinden etkilenen yapıdadır. Roland Barthes edebiyattan şöyle bahsetmektedir: 'Dünya vardır ve yazar konuşur: işte yazın budur'. Yazılan, söylenen birşeyler varsa eleştiri de vardır (Barthes, 1999: 9). Çünkü ona göre eleştirinin teması yazılanlar, söylenenlerdir. Bir başkasının söylemleridir. Bu nedenle edebiyat var olduğundan beri eleştirisi de vardır.

Eleştiri-edebiyat ilişkisine paralel olarak çeviri-eleştiri ilişkisi, birlikteliği de en az bu birliktelik kadar eskidir. Makro kozmos geçmişi insanlık tarihiyle neredeyse aynı olan çeviri edimi uzun yıllar boyunca farklı mikro kozmosların etkisi altında varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle çeviriye ilişkin yapılan eleştirilerde benimsenen parametreler bu mikro kozmoslarca belirlenmiş ve çeviri eleştirisi uzun yıllar boyunca bir çalışma alanı olarak görülmemiş ya da çok rağbet görmemiştir. Çeviri alanının 70'li yıllarda bağımsızlığını ilan edişiyle bu çalışma alanı ilgi görmeye başlamış ve çeviri eleştirisine ilişkin çalışmalar farklı bir boyuta taşınmıştır. Çeviri eleştirisinde 70'li yıllar öncesi yapılan çalışmalara bakıldığında, belirleyici olan ölçüt ya da ölçütlerin kaynak metnin her kelimesinin erek metinde çevrilmiş olması üzerine kurgulandığı görülmektedir. Kaynak metne tamamiyle bağımlı, onu kelimesi kelimesine yansıtan bir metin varsa erek metin başarılıdır. Yapılan eleştirilerde erek metnin kaynak metni dilsel boyutta ne ölçüde aktarabildiği ya da aktaramadığına yöneliktir (Tosun, 2013: 165). Dilbilimsel kavram ve ölçütler ışığında gerçekleştirilen eleştiriler Yücel'e göre öznel değerlendirmelere dayanmaktadır. Bununla birlikte yöntemsel ve dizgesel olmayan yaklaşımlara dayandırılan çeviri eleştirisi, sağlam bir zemine oturtulamamıştır (Yücel, 2007: 42).

Ancak 70'li yıllar sonrası kendi bilimsel çerçevesini çizmeye başlayan çeviribilime paralel olarak çeviri eleştirisi ölçütlerinde de değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle çeviribilimin bilimsel çerçevesini oluşturmaya başlamasının ardından çeviri eleştirisi çeviribilim içerisinde çalışma alanlarından biri olarak daha yoğun ilgi görmeye başlamış ve çeviribilim içerisinde değişen parametreler çeviri eleştirisinde benimsenen ölçütlere de yansımıştır. Eleştiri konusunun derinlemesine incelenmeye başlandığı 70'li yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında kaynak ve erek metnin karşılaştırmalı çözümlemesine dayanan ölçütlere yoğunlaşıldığı söylenebilir. Değerlendirme ölçütleri salt kaynak metin bağlamında değil, hem kaynak hem de erek metin bağlamında kurgulanmıştır. Özellikle Reiß (1971), Holmes (1978), Koller (1979), Geryzmisch- Arbogast (1994) gibi isimler kaynak, erek metin ve okur odaklı çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu isimler çeviri eleştirisinin amacına ve işlevine ilişkin çeşitli

sorgulamalar yaparak çeviri eleştirisine ilişkin modeller geliştirmeye çalışmışlardır. Çeviribilimin bir bilim dalı olmadan önceki dönemlerde ve bilim dalı olduktan sonraki dönemlerde çeviri eleştirisinde benimsenen yaklaşımlar (dilbilim odaklı, anlam odaklı, metin odaklı, işlev odaklı ve erek odaklı) kuşkusuz bu alanının mikro sınırlarını genişletmiştir. Çeviri eleştirisinde benimsenen ölçütler de bu yaklaşımlara göre farklılaşabilmektedir (Yücel, 2007: 40). Örneğin; Katherina Reiß çeviri eleştirisinde metin türü odaklı bir yaklaşımdan yanadır. İçerik, biçim, çağrı ve araçsal odaklı olmak üzere dört gruba ayırdığı metin türlerine göre eleştiri ölçütlerinin değişebileceğini ifade etmektedir (Reiß, 1986: 34-51). Metin türleri ayrımında dil içi ve dil dışı etmenlerin gözetilerek bir ayırım yapılmasını, bu etmenler ışığında yapılan bir çeviri eleştirisinin nesnel bir temele oturtulabileceğini ifade etmektedir (Reiß, 1986: 69-88). Reiß'a göre bilimsel bir temele oturtulan çeviri eleştirisinin gayesi erek metne yönelik çeviri durumlarının tespit edilmesi, tasvir edilmesi ve değerlendirilmesi öznel yorumlarla değil, gerekçelendirilebilir ve değerlendirilmeye tabi tutulabilir olmalıdır (Kaindl, 1998: 373, akt. Yücel, 2007: 47).

Reiß'ın ardından çeviri eleştirisine ilişkin çalışmalar hızla devam etmiştir. Özellikle de kaynak ve erek metnin karşılaştırmalı incelenmesi ve çözümlenmesine dayanan eleştiri ölçütleri daha da ağırlık kazanmıştır. Kaynak ve erek metnin karşılaştırmalı çözümlemesinde ağırlık kazanan konulardan biri eşdeğerlik konusu olmuştur. Kaynak metinde saptanan eşdeğerlik ölçütlerinin erek metinde aranması ve buna yönelik bir çeviri eleştirisi gerçekleştirilmesine ilişkin görüşler artmaya başlamıştır. Bu bağlamda Nord, Koller, House gibi isimler kaynak ve erek metnin karşılaştırmalı çözümlemesine ve kaynak-erek metin arasındaki eşdeğerlik ilişkisine dayalı eleştiri modelleri ortaya koymuşlardır (bkz. Nord, 1995: 189; Koller, 1997: 228-265; House, 2002: 103-107). Magret Ammann ise çeviri eleştirisine farklı bir boyut kazanadırarak okur kitlesini de işin içine dâhil etmiştir. Makro kozmosun durağan olmadığına, devingen bir yapıya sahip olduğuna değinen Ammann, her metnin mikro sınırlarının içerisinde bulunan dönem ve koşullara göre değişebileceğinin altını çizmektedir. Bu nedenle çevirilerin içerisinde bulunan makro kozmos ve o makro kozmosun koşullarına, aynı zamanda o dönemin okur kitlesine göre ele alınması gerektiğini eklemektedir (Ammann, 1990: 218-219, akt. Yücel, 2007: 49). Ammann, Fillmore'un 'Sahneler ve Çerçeveseler' modelinden hareketle bir çeviri eleştirisi modeli önermektedir (bkz. Fillmore, 1977: 55-79). Eyleyenin zihninde canlandırdığı sahne ve zihninde oluşan bu sahnenin yazılı/sözlü olarak çerçevesinin çizilmesine dayanan bu model, sahne ve çerçevelerin farklı eyleyenler tarafından farklı alımlanabileceğini savunmaktadır. Ammann bu modelinde alımlamanın kaynak metnin yazarında farklı, kaynak metni çevirmek üzere okuyan çevirmende farklı, alımladığı metni erek okura aktaran çevirmende farklı ve son olarak erek metni okuyan okurda farklı gerçekleştiğini

vurgulamaktadır (Ammann, 1990: 226). Bu nedenle yapılacak karşılaştırma ve değerlendirmelerin dönemlere göre değişen parametreler ışığında yapılması gerekmektedir.

Çeviri eleştirisi literatürüne bakıldığında, bir sonraki adımda Gideon Toury, Hans Vermeer ve Even Zohar gibi kuramcılarının çalışmaları dikkat çekmektedir. Bu kuramcılarla birlikte hem çeviriye hem de çeviri eleştirisine ilişkin sorgulamaların erek metin boyutuna kaydığı gözlemlenmektedir. Gerek çeviriye gerekse çeviri eleştirisine erek metin penceresinden bakan bu isimler çeviri eleştirisine ilişkin ölçütleri farklı bir boyuta taşımışlardır. Bu çalışmalar kaynak metnin mikro sınırlarının dışına çıkarak, erek metni çevreleyen dış etmenleri hesaba katmaktadırlar (bkz. Toury 1995, Vermeer 1996, Zohar 1990). Bu etmenler dâhilinde çeviri eleştirisine ilişkin ölçütler belirlemektedirler. Bu bakış açısına yönelik gerçekleştirilecek bir çeviri eleştirisinde sorgulanacak olan çevirinin erek kültürde gerçekleştirdiği işlev ya da işlevlerdir. Bunların yanısıra Vermeer'in *Skopos Kuramı*nda ön plana çıkardığı uzman çevirmen ve erek okuru çeviri eleştirisi sürecine dâhil ettiği görülmektedir. Ona göre uzman konumunda olan çevirmenin bir amaç doğrultusunda aldığı kararları çeviri eleştirisinde göz önünde bulundurulmalı ve bu sürece dâhil edilmelidir. Vermeer'den farklı olarak Toury ve Zohar cephesinde çeviriyi çevreleyen makro/metin dışı (sosyokültürel, tarihsel, ekonomik vd.) etmenler ön plandadır. Çeviri eleştirisinin, çevirinin yapıldığı makro kozmostaki koşullara göre şekillenen ölçütler çerçevesinde yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. Çevirinin içinde bulunduğu zaman ve mekândan etkilenebileceğinin ve çeviride benimsenen normların da bu doğrultuda değişebileceğinin altını çizmektedirler. Çeviriyi toplumsal ve kültürel bir olgu olarak alımlanmalarına bağlı olarak devingen formdaki parametreleri çalışmalarına eklemişlerdir. Yukarıda bahsedildiği gibi bu çalışmalar çeviri eleştirisinin çerçevesini erek kozmos ve ilgili kozmosun koşulları, çevirmen kararları, erek okur gibi metnin dışındaki unsurları da kapsayacak şekilde genişletmiştir.

Çeviri eleştirisinin mikro kozmos içerisindeki serüveni özetlenecek olunursa, çeviride benimsenen yaklaşımlar kuşkusuz çeviri eleştirisine ve çeviri eleştirisinde benimsenen ölçütlere yansımıştır. Çeviride kaynak odaklı yaklaşımların hâkim olduğu dönemde kaynak metin odaklı çeviri eleştirileri hâkimdir. Çevirinin dilbilimin etkisi altında sürdürülmesi, çevirinin kaynak metinden ibaret algılanması vb. nedenler bu bakış açılarının altında yatan nedenler arasında sayılabilir. Çeviri alanının bir bilim dalı olmasının ardından, çeviri olgusunun çok yönlü doğasının farkedilmeye başlamasıyla birlikte farklı ölçütler gün yüzüne çıkmıştır. Bu nedenle çeviri eleştirisine yönelik yapılan çalışmalar rotasını farklı bir yöne çevirmiştir. Kaynak metne yönelik çalışmalar yerini önce kaynak ve erek metnin karşılaştırmasına yönelik çalışmalara, sonrasında ise erek metin, erek okur ve erek kozmos odaklı çalışmalara bırakmıştır. Tüm bu çalışmalar çeviri olgusunun çok yönlü doğasını anlamayabilme çabalarının girişimleri olarak yorumlanabilir, ancak yukarıda bahsi geçen tüm çalışmalar çevirinin çok yönlü doğasını

hesaba katmamaktadırlar. Tüm bu çalışmalar mikro çerçevede ilerlemektedirler. Özellikle erek kozmos ve ilgili kozmosun koşulları, çevirmen kararları, erek okur gibi ölçütlerden bahseden, çeviri eleştirisinin çok yönlü ve karmaşık bir olgu olduğuna değinen erek odaklı çalışmalar makro bir çerçevede ilerlemesi gerekirken, mikro çerçeve içerisinde ilerlemişlerdir. Oysaki çeviri olgusu ne salt kaynak metinden ne de salt erek metinden oluşan bir olgudur. Çeviri hem kaynak kozmosu hem erek kozmosu aynı zamanda metnin dışında yer alan unsurları (işveren, çevirmen, editör vb.) çevreleyen çok yönlü ve karmaşık bir olgudur. Bu nedenle çeviriye ve eleştirisine ilişkin yürütülecek tüm çalışmalarda göz önünde bulundurulacak ölçütler derinlemesine araştırılmalıdır.

6.2. Çeviri Sosyolojisi Bakış Açısıyla Çeviri Eleştirisi

Bir önceki bölümde özetlenen kuramsal yaklaşımlara yönelik bir değerlendirme yapıldığında, çeviri eleştirisini bilimsel bir zemine oturtmaya çalışan tüm çalışma ve çabaların bu konuyu çok yönlü ele alamadıkları kanısına varılabilir. Kaynak odaklılık, erek odaklılık, karşılaştırmalı çözümleme, eşdeğerlik ya da işlevsellik ekseninde yürütülen çeviri eleştirisi çalışmalarının mikro düzlemde ilerledikleri, çevirinin ya da çeviri eleştirisinin çok yönlü doğasını göz ardı ettikleri söylenebilir. Genel anlamda bu konuya yönelik gerçekleştirilen çalışmalar makro düzlemli bir çeviri eleştirisi modeli oluşturma gayesiyle yola çıkıp, mikro düzlemin ötesine geçememişlerdir. Çeviri olgusunu bilimsel bir düzlemde çok yönlü olarak ele alamamışlardır. Bu çalışmalar her ne kadar çeviri olgusunu tüm yönleriyle irdelememiş olsalar da, çevirinin doğasını resmeden bir yapbozun parçaları gibi düşünebilirler. Her çalışma çevirinin sadece bir yönünü ön plana çıkararak çeviri olgusunun çok yönlü doğasının gün yüzüne çıkarılmasına olanak tanımıştır.

Önceki bölümlerde çeviri olgusunun hangi ölçütler dâhilinde makro düzlemde ele alınabileceğine ilişkin kuramsal veriler detaylı olarak anlatılmıştır. Özellikle çevirinin çok yönlü doğası Pierre Bourdieu'nün kavramları eşliğinde ön plana çıkarılmaya ve çeviri olgusuna bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmaya çalışılmıştır. Çeviri sosyolojisi, çeviri olgusunu tüm bileşenleriyle makro bir düzlemde ele almaya çalışmaktadır. Çeviri sosyolojisi perspektifinden gerçekleştirilecek bir çeviri eleştirisinin mikro düzlemli çeviri eleştirisi çalışmalarından farklı olarak makro düzlemli bir sorgulama içerisine girmesi gerekmektedir. Özünde makro bakış açısını içerisinde barındıran eleştiri kavramı böyle bir sorgulamayı zorunlu hale getirmektedir. Bundan dolayı bu bölümde çalışmamızın kendine çizdiği yol haritası çerçevesinde çeviri eleştirisine ilişkin ölçütler oluşturulmaya çalışılacaktır. Çeviri sosyolojisi bakış açısıyla gerçekleştirilecek bir çeviri eleştirisinin dayanakları neler olmalı ya da hangi ölçütler ekseninde gerçekleştirilmeli gibi sorulara yanıtlar aranacaktır.

Eleştiri kavramı bir önceki bölümde yorumun bir yorumu, söyleme ilişkin bir söylem, bir metni okuma, anlama ve anlamlandırma süreci olarak ifade edilmişti. Bu tanım çerçevesinde çeviri eleştirisi, çevirmenin kaynak metni okuma, anlama ve anlamlandırma süreçlerine ilişkin eleştirmenin bir yorumu olarak tanımlanabilir. Çeviri, çevirmenin kaynak metinle kurduğu ilişkiler ağını tasvir eden, kaynak metni okuma, anlama ve anlamlandırma sürecinin sonucunda ortaya çıkan bir üründür. Eleştiri ise çevirmenin kaynak metinle kurduğu ilişkiye ilişkin bir yorum, değerlendirme, analizdir. Çevirmenin kaynak metni anlamlandırmasından çeviri (erek metin), eleştirmenin erek metni anlamlandırmasından eleştiri ortaya çıkmaktadır (Tosun, 2013: 210). Tosun' a göre hem çevirmen hem eleştirmen erek kozmosa ve o kozmostaki eyleyenlere hizmet etmektedir (bkz. Tosun, 2013: 210-214). Bu ifadeyi açmak gerekirse, çevirmen kaynak metni erek kozmostaki eyleyenlere ulaştırma amacıyla kaynak metinle bir ilişkiler ağı örmektedir, eleştirmen de aynı şekilde erek kozmosa taşınan bu ürünü erek kozmos bağlamında değerlendirmek ve yorumlamak için erek metinle ilişkiler ağı örmektedir. Tosun'a göre her ikisi de bir metnin okuru konumundadır. Ancak her iki okur habitus ve sermayesiyle diğer okurlardan farklı bir konumdadır. Çevirmen ve eleştirmen çoklu habitusa sahip hem kaynak okur hem de erek okurdur. Çevirmen kaynak metni erek okurun sahip olmadığı bir habitusla okuyabilen, anlamlandırabilen ve aynı zamanda erek kozmos okurun habitusuna uygun hale getirebilen bir okur konumundadır. Hem kaynak kozmos içerisinde hem de erek kozmos içerisinde eyleyen konumundadır. Çeviri eleştirmeni de çevirmenin metne uyguladıklarına yönelik bir üst bakış, makro bakış açısı sunabilmesi için benzer özelliklere sahip olmalıdır. Çevirmen ya da eleştirmen sıradan biri değildir.

Bir eyleyenin eylemi içinde bulunduğu makro kozmosun tarihsel, sosyokültürel, ekonomik, dini, politik koşullarıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle çeviri sosyolojisi bakış açısıyla yapılacak bir eleştiride ele alınan eserin içine doğduğu ve taşındığı makro kozmos son derece önem arz etmektedir. Çünkü makro kozmos içerisinde konumlanan her mikro kozmos (edebiyat, çeviri vd.) kendi kendine var olmamıştır. Her mikro kozmos içine doğduğu makro kozmosun bir anlatımıdır. Bu nedenle eserin yazıldığı ve eserin taşındığı makro kozmostaki koşullar son derece elzemdir. Hem eleştirmenin hem çevirmenin eylemlerine şekil veren, okuma, anlamlandırma ve üretme süreçlerine yön veren bir makro kozmos vardır. Pierre Bourdieu kavramları ışığında yürütülen bu çalışma, makro kozmos içinde ve makro kozmos için bakış açısıyla çeviriye yaklaşmaktadır. Başka bir ifadeyle, bu çalışma makro kozmosun çeviriye yansımalarını, çevirinin makro kozmosa olan yansımalarını dönüşümlü bir ilişki içerisinde ele almaktadır. Sosyoloji odaklı bir çeviri eleştirisinin ölçüt sıralamasında ilk sıraya makro kozmos konulmuştur. Çevirinin makro kozmos içerisinde bir mikro kozmos olarak olarak düşünülmesi ve eleştirisinde makro ve mikro kozmos ilişkilerin hesaba katılması gerekmektedir.

Çeviri olgusunun serüveninin başladığı yer kuşkusuz kaynak kozmos ve kaynak metindir ve vardığı yer erek kozmos ve erek metindir. Çeviri eleştirisinin serüveninin başladığı yer ise kuşkusuz erek kozmos ve erek metindir. Çeviri eleştirmeni her ne kadar erek metin ve kozmosa ilişkin bir gözlem yapsa da, kastedilen kaynak metin ve kozmostan bihaber bir gözlem değildir. Bu nedenle çeviri eleştirmeninin söz konusu makro kozmoslardaki (kaynak kozmos ve erek kozmos) koşullara yönelik derin bir araştırma içerisine girmesi gerekmektedir. Eleştirmenin ele aldığı makro kozmosu yakından tanıması makro kozmos içerisindeki alanları, işleyişleri, yapıları bilerek, neyin hangi amaçla yapıldığını idrak ederek değerlendirmesi demektir. Bu nedenle ilk ölçüt makro kozmoslar ve makro kozmoslara ilişkin koşulların araştırılmasıdır. Eseri yazıldığı makro kozmos içerisinde anlamlandırabilmek için öncelikle makro kozmosu tanımak gerekmektedir. Yazıldığı dönemin habitusunu tanımak, eyleyenlerin habituslarının oluşturduğu hayatları, davranışları, gelenekleri ve düzeni kavramak eseri şekillendiren ölçütleri görebilmek açısından anlamlı olacaktır. Tüm bunların amacı eserin makro kozmosla olan bağlarının ortaya çıkarılmasıdır. Eyleyenler nasıl içine doğduğu makro kozmosa uygun eylemlerde bulunuyorsa, üretilen eserlerdeki bakış açıları da içinde bulunan makro kozmosla ilintilidir. Makro kozmosa ilişkin detaylı araştırma eserlerin yazıldığı dönem ve o dönemde hâkim olan anlayışları anlamlandırmak açısından yararlı olacaktır. Hippolyte Taine'ye⁸ göre makro kozmoslardaki 'ortam' edebiyatı anlamlandırmada son derece önemlidir. Makro kozmosun coğrafi özellikleri, hava koşulları, toprak vb. koşullar eyleyenlerin habituslarına yön vermektedir. Taine, kuzey ikliminde yaşayan eyleyenlerin hava koşullarından dolayı melankolik bir edebiyata meyilli olabileceklerinden, güney ikliminde yaşayan eyleyenlerin ise bunun tam tersi bir edebiyata meyilli olabileceklerinden bahsetmektedir (Taine, 1910: 13 akt. Moran, 1999: 84). Mikro düzlemler çeviri eleştirisi çalışmalarında önemli bir ölçüt olan salt metinle (ister kaynak metin olsun ister erek metin olsun) kurulan bağın yerini bu çalışmada makro kozmos almaktadır.

Makro kozmoslara ilişkin bu detaylı araştırmanın ardından ikinci ölçüt eserin yazarına ilişkindir. Yazarın habitusuna ilişkin bilgiler edinmek eleştirmene kaynak metne ilişkin ipuçları verecektir. Eserde göz önünde bulundurulacak ilkeleri belirlemek, eseri açıklamaya ve onun hangi perspektiften ele alındığını anlamaya olanak tanıyacaktır. Moran *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* isimli eserinde yazarın habitusunun araştırılmasına yönelik ölçüte tarihsel eleştiri başlığı altında yer vermektedir. Yazarın biyografisine tarihsel eleştiri içerisinde önemli bir değer atfetmektedir ve eserin özelliklerini, içine oturtulduğu sanat geleneğini, amacını belirlemede biyografinin önemine vurgu yapmaktadır. Özellikle de tarihsel eleştirinin edebi eserlerde yer

⁸ Hippolyte Taine (1828-1893) İngiliz Edebiyatı tarihini sosyolojik yönden irdelemiştir. Edebiyatın, eserlerin ırk, ortam ve dönem açısından ele alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ona göre her makro kozmosun kendilerine özgü bakış açıları, zihniyetleri ve duyarlılıkları mevcuttur (bkz. Taine, 1910: 13).

alan ve birbirini tekrar eden imge, simge, durum ve olay örgülerine ilişkin ipuçları verebileceğine değinmektedir (Moran, 1999: 78-82). Aynı zamanda tarihsel eleştiri eski dönemlerde yazılmış eserleri anlamlandırmaya yardım etmektedir (Moran, 1999: 82). Kaynak kozmos ve yazarın habitusuna ilişkin edinilen bilgiler eleştirmenin çevirmenin yorumlarına ilişkin yorumlarını güçlü kılacaktır. Çevirmenin kimi nasıl aktardığını eleştirmenin bilmesi onun yorumlarını daha güçlü hale getirecektir. Çeviride hangi noktaları eleştirmesi gerektiği ve yorumlarını nasıl gerekçelendirmesi gerektiği konusunda ona kuşkusuz yardımcı olacaktır.

Üçüncü ölçüt ise çevirmenin hem makro hem mikro hem mezo hem de çoklu kozmos habitusuna ilişkin bir araştırmadır. Çevirmenin ait olduğu kozmosta edindiği yatkinlikler, içinde konumlandığı mikro kozmosta edindiği yatkinlikler (kuramsal bilgisi, akademik çeviri eğitimine, deneyimlerine ilişkin edindikleri), bireyselliği, psikolojisini yansıtan yatkinlikler ve kozmoslararası gezinirken edindiği yatkinlikler ve bunların eleştiri öncesinde araştırılması eleştirmene bir üst bakış için önemli veriler sunacaktır. Bu ölçüt çevirinin aslında çevirmenin makro, mikro, mezo ve çoklu kozmos habituslarını harmanlayarak oluşturduğu sermayesiyle farklı güç ilişkileri uzayında kaynak metni okuma, anlama ve anlamlandırma süreçlerinin bir ürünü olduğunun ön plana çıkarılması ve anlaşılması bakımından önemlidir. Çevirmenin habituslarına ilişkin gözlem çeviri eleştirmenine çevirmenin ilgili metni çevirebilecek bir yeterlilikte olup olmadığına, metinle kurduğu ilişkiler ağına ya da çeviriye ilişkin kuramsal bilgisinin yeterli olup olmadığına ilişkin önemli ipuçları sunacaktır. İlgili metni çevirebilecek yeterlilikte görülen çevirmene ilişkin detaylı gözlem yapabilme olanağı sunacaktır. Çevirmenin görünürlüğü bu ölçüt ile vurgulanacaktır. Çevirinin doğasında var olan öznelliği yani çevirmeni, göz ardı etmeden gerçekleştirilecek bir çeviri eleştirisinde bu ölçüt en az diğer ölçütler kadar önem arz etmektedir. Çünkü Pierre Bourdieu odaklı bir çalışmada çevirmen çeviri alanını, çeviri olgusunu tamamlayan parçalardan biridir. Hem metni, hem çevirmeni aynı zamanda çevirmen, metin, çeviri, işveren ilişki sarmalında çeviri alanını gözlemleyen çeviri eleştirisi ölçütleri çeviri eleştirmenine bütünü kavraması açısından yol gösterecektir. Çeviriye makro bakış açısıyla yaklaşan bu çalışma, çeviri eleştirisine ilişkin ölçütlerde de makro bakış açısını benimsemektedir. Eleştirmen çeviriye dair bir üst bakış sunar, bu üst bakışı ise ilgili alanın içini, işleyişini, yapılarını, eyleyenlerini ve sorunlarını ayırt ederek ve tanıyarak gerçekleştirebilmektedir. Üst bakıştan kasıt çevirinin çok yönlü doğasını kapsayan ve kuşatan bir bakış açısıdır. İçten bağımsız bir bakış değildir (Tosun, 2007: 222-223).

Aynı zamanda çevirmene yönelik ölçütün çeviri eleştirisinde ilk sırada değil de üçüncü sırada yer almasının nedeni olarak Bourdieu odaklı bakış açısı gösterilebilir. Bu bakış açısına göre çeviri eylemi salt çevirmenin kararları ve kararları doğrultusunda geliştirdiği yöntemlerden ibaret bir eylem değildir. Çeviri eylemi bireysel bir eylem değildir. Çevirmen tüm çeviri süreçlerinde (çeviri süreci öncesi, çeviri süreci ve çeviri süreci sonrası) ilgili makro

kozmoslara özgü birtakım illusiolar ve doxalara maruz kalmaktadır, bu illusio ve doxalar çeviri metnin seçiminden, çeviride izlenecek yöntemlere kadar belirleyici roldedir. Bu nedenle çeviri eleştirisinde makro kozmoslara ilişkin detaylı gözlem ve yazarın habitusuna ilişkin gözlem çevirmene yönelik gözlemden önce gerçekleşmektedir. Ancak yukarıda anıldığı üzere çevirmen de bu sistemin önemli bir parçasıdır ve kozmoslararası oynadığı rolün görmezden gelinmesi söz konusu değildir.

6.3. Makro Kozmos, Yazar, Eser ve Çevirmen Seçkisi

Bu bölüm çeviri eleştirisine yönelik oluşturulan ölçütlerin uygulamaya alındığı bölümdür. Bu bölümün amacı sosyoloji perspektifli çeviri eleştirisi ölçütlerinin iki farklı makro kozmos (kaynak/erek), tek yazar, iki farklı eser ve iki farklı çevirmen üzerinde uygulamasının yapılmasıdır. Bu bölümde çevirmenler olarak bir önceki bölümde habitusları derinlemesine araştırılan Kasım Eğit/Yadigar Eğit ve İlknur Özdemir belirlenmiştir. Bu seçimin iki nedeni vardır: Bunlardan ilki ilgili çevirmenlerin habituslarına ilişkin derinlemesine bilgi sahibi olunulması, ikincisi ise ihtiyaç olması durumunda kendileriyle iletişim kurmanın kolay olabilmesidir. Yazar olarak Stefan Zweig seçilmiş ve eserlerine yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Stefan Zweig'in seçilmesinin nedeni ise ilgili çevirmenlerin ortak çevirdiği yazar olmasıdır. Ortak çevirdikleri eser olmadığından, farklı eserler üzerinden uygulama yapılmıştır. Bu eserler, Zweig'in 1922 yılında kaleme aldığı *Amok Koşucusu (Der Amokläufer)* ve 1942 yılında kaleme aldığı *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları (Die Welt von Gestern Erinnerungen eines Europäers)* adlı eserleridir. Seçilen her iki eser Can Yayınları'ndan çıkmıştır. Kaynak kozmos Viyana iken, erek kozmos Türkiye'dir. Viyana'ya yönelik araştırma Zweig'in yaşadığı tarih aralığını (1881-1942) kapsarken, erek kozmos Türkiye'ye ilişkin araştırma seçilen eserlerin baskı yılları (*Amok Koşucusu*, 31.baskı; *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları*, 16. Baskı) baz alınarak 2020-2021 yıllarını kapsamaktadır.

6.3.1. Makro Kozmoslara (Kaynak/Erek) Yönelik Araştırma

6.3.1.1. 1881-1942 Yılları Arasında Viyana

Stefan Zweig'in içine doğduğu makro kozmos, 1881-1914 yılları arasında, Zweig'in deyimiyle son derece güvenli bir ortamı. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avusturya İmparatorluğu büyük bir refah içerisindeydi ve imparatorluğun eyleyenlerine tanıdığı haklar keskin çizgilerle belliydi. Bu sayede herkes kendi sorumluluğunun bilincindeydi. Herşey öylesine güvenli, öylesine yerli yerinde ve bir ahenk içindeydi ki, o yıllarda bir başkaldırı ya da

güvensiz bir ortam kimsenin aklına gelemezdi. Eyleyenlerin iliklerine kadar hissettiği bu güven duygusu makro kozmos düzenin ve ahengin en önemli unsuruydu. Eyleyenler bu güven duygusuyla hem kendilerinin hem de makro kozmoslarının gelişmesi adına paylarına düşeni fazlasıyla yapıyorlardı. Ortamda egemen olan bu güvenli ve ılımlı hava ekonomik anlamda da eyleyenlerine sahip olduklarını güvence altına almayı garanti ediyordu. Avusturya kronu ulusal para olarak bir güce sahipti. Herşeyin standardı, ölçüsü, ağırlığı ve ederi belliydi. Her ailenin belirli bir bütçesi vardı ve temel ihtiyaçlar için ne kadar harcayacaklarına dair bir öngörülerini vardı. Makro kozmosun güvenli ortamına duyulan bu inanç çarkların işlemesine ve bu işleyişe duyulan inancın her geçen gün güçlenmesine ortam hazırlıyordu. Hatta bu güven duygusu eyleyenlerin sahip oldukları en kıymetli servet ve müşterek hayatın idealiydi. Eyleyenlerin ekonomik olarak sahip olduğu herşey kuşaktan kuşağa aktarılırdı. Eyleyenlerin yaşamlarına değer ve anlam kazandıran bu duyguuydu (Eğit&Eğit, 2021: 19-27).

Sigorta sistemi eyleyenlerin en büyük dayanağıydı. Mallarını, canlarını güvence altına alabiliyorlardı. Sağlık sigortası, yaşlılık sigortası ile eyleyenler yaşadıkların hayattan keyif aldıklarını hissedebiliyorlardı. Bilim ve teknolojik gelişmeler makro kozmosa hizmet ediyordu, deyim yerindeyse 1881-1914 yılları arası çok yönlü bir yükselişin yaşandığı dönemdi. 19.yüzyılın sonlarına doğru Viyana'da sosyal hayatı kolaylaştıran hizmetler gerçekleşmişti. Elektrikli cadde aydınlatmaları, telefon, içme suyu, tren hatları bu hizmetler arasındaydı. Ayrıca konfor, hijyen ve spor eyleyenlerin hayatına çoktan girmişti. Viyana'da eyleyenler sanat ve sanata olan tutkularıyla bilinmekteydi ve bu tutku onları ortak bir paydada buluştururdu. Özellikle de Yahudi burjuvazisinin sanat ve sanat olan tutkuları, yatırımları Viyana'nın sanatına ve kültürüne büyük katkılar sağlamıştır. Yahudi burjuvazisi tüm sanatsal etkinliklerin takipçisi, teşvikçisi ve destekçisiydi. İlgili kaynaklara bakıldığında 19.yy'da Viyana'nın, sanatsal ve kültürel anlamda gelişmesini Yahudi burjuvazisine borçlu olduğu anlaşılmaktadır. Sanata olan aşırı tutku ve düşkünlük Yahudilerin oluşturduğu bir kültürdür. Herkes Avusturya'nın sanatsal anlamda şan ve şöhretinden inanılmaz mutluydu ve Avusturyalı olmayı bir ayrıcalık olarak görüyordu. (Eğit&Eğit, 2021: 43-44).

1914-1918 yılları Avusturya için refahın sona erdiği ve kimsenin aklına gelmeyecek olayların yaşandığı bir dönem olmuştur. 1914 yılında Avusturya'nın kaderini değiştiren bir olay yaşanmıştı. Avusturya- Macaristan İmparatoru Franz Joseph I. tarafından görevlendirilen Franz Ferdinand Saraybosna'daki birlikleri denetlemeye gittiği sırada bir lise öğrencisi tarafından öldürülmüştü. Bu saldırı Avrupa için bir felaketin başlangıcıydı. Veliht Ferdinand'ın ölümünün Avusturya için bir felakete yol açabileceği kimsenin aklına gelmemişti, çünkü veliaht çok sevilen biri değildi. Kimsenin ummadığı bir şey olmuş, Veliht Ferdinand'ın ölümünün ardından Avusturya, Sırbistan Krallığı'na 23 Temmuz 1914'te kabul edilmesi zor şartlar içeren bir uyarı göndermişti. İmparator, şartları kabul etmeyen Sırbistan'a 28 Temmuz 1914'te savaş açmıştı.

Birçok ülkenin kaderini değiştiren bir savaştı. Savaşın nedeni her ne kadar veliahtın öldürülmesi gibi gösterilse de, asıl neden Almanya'nın büyüme politikaları, aynı zamanda Avusturya ve Osmanlı Devleti'nin topraklarını korumak istemesiydi. Birçok ülkenin dâhil olmasıyla bu savaş küresel bir savaşa dönüşmüş ve I. Dünya Savaşı böylece başlamıştı. Yarım yüzyıldır savaş görmemiş Viyana halkı için bu durum büyük bir coşku ve heyecanla karşılanmıştı. Ancak savaşın soğuk yüzünün hissedilmesiyle bu coşku kırılmaya başlamıştı. Avusturya, bu savaşta Almanya'nın askeri gücünden büyük ölçüde faydalanmıştır. Bu bağımlılık her geçen gün artmıştır. I. Dünya Savaşı deyim yerindeyse dünyayı saran bir ateşti. Dört yıl devam eden bu ateş kuşkusuz Viyana'daki ortamı, ekonomiyi, sanatı, edebiyatı, makro kozmostaki her alanı etkilemişti. Bir kuşak daha önce hiç deneyimmediği bir olayı deneyimlemişti.

Zweig yaşadığı dönem içerisine büyük bir savaşın yanı sıra ikinci bir savaşı sığdırmıştı. Makro kozmosta esen savaş rüzgârları, edebiyatını ve hayata olan bakış açısını her geçen gün etkiliyordu. Üstelik İkinci Dünya Savaşı (1939-1945), Birinci Dünya Savaşı'ndan daha acımasız bir boyutta seyredecekti. Hayal kırıklıkları, sefalet, açlık, ayaklanma, güvensiz bir ortam ve nice kötülüğü beraberinde getirecekti. Hatta bu savaş bir öncekinden daha ölümcül, insanlık tarihinin en kanlı savaşı olacaktı, çünkü bu savaş makineleşmenin etkisiyle daha vahşi bir boyuta bürünmüştü.

Makro kozmos ortam eyleyenlerin ruh hallerine, eyleme biçimlerine, yatkınlıklarına kısacası eyleyenlerin habituslarına kuşkusuz yansımaktadır ve onları şekillendirmektedir. Makro kozmos ortamın yansımaları Zweig'in depresif, melankolik ruh halinde, mezo kozmos habitusunda, edebiyat alanında edindiği mikro kozmos habitusunda, yazılarında, eserlerinde, intihar mektubunda ve ölüm şeklinde dahi gözlemlenmektedir. Hitler rejiminin özellikle Yahudi eyleyenlerin habituslarında yarattığı tahribatın ve etkilerin izinin sürülmesi Zweig'in edebiyatına ilişkin son derece önemli ipuçları sunmaktadır. Yazdığı eserlerin çoğunda ruhsal baskıya maruz bırakılan eyleyenlerin hislerini, reaksiyonlarını, makro kozmostaki ortamdan duydukları üzüntüleri, yaşadığı düş kırıklıklarını ve karamsarlıklarını kaleme almıştır.

6.3.1.2. 2020-2021 Yılları Arasında Türkiye

Seçilen eserlerden 'Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları' Kasım Eğit ve Yedigâr Eğit tarafından Türkçeye 1985 yılında kazandırılmıştır, ancak çalışmada Nisan 2021 yılı baskısı kullanılmıştır. 'Amok Koşucusu ise İlknur Özdemir tarafından 1990 yılında Türkçeye kazandırılmış olmasına rağmen, Nisan 2020 yılı baskısı çalışmada esas alınmıştır. Bu nedenle erek kozmosun (Türkiye'nin) 2020-2021 yılları arasındaki tablosuna bakılmıştır. 2020-2021 yılları aralığında Türkiye'nin genel durumuna bakıldığında, Viyana ile benzer bir tabloyla

karşılaşılmaktadır. Bu yıllar aralığında Türkiye'nin gündeminde göç, göçmenler, pandemi, yerli kriz, ekonomik kaos gibi konuların olduğu görülmektedir. Çevre ülkelerde yaşanan savaşlar ve Türkiye'nin bu ülkelerin vatandaşlarına kapılarına açması ülke gündemini en çok meşgul eden meselelerinden biridir. Türkiye'nin son dönemde en çok göç olan ülke konumuna gelmesinin bazı dengeleri değiştirdiği görülmektedir. Göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri sorunlar ülkenin mevcut durumunu etkilemektedir. Başlarda kültürel heterojenlik olarak nitelendirilebilecek olan bu kaynaşmanın son zamanlarda asimilasyona doğru evrildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Göçmenlerden ekonomik sermayesi güçlü olanlar Türkiye ekonomisinde içten içe bir kaosa neden olmuştur. Onlar sermayeleriyle pastanın büyük dilimlerini elde ederlerken, yerli eyleyenler gittikçe yoksullaşmaktadır. Sermayelerinin kendi ülkelerinden daha değerli olması göçmenlerin makro kozmosta oynanan oyunlara direkt dâhil olmalarına, hatta oynanan oyunların kaderini belirlemelerine imkan tanımıştır. Sahip oldukları ekonomik güç, makro kozmosta bir konum edinmelerini ve kısa sürede konumlarını güçlendirmelerini sağlamıştır. Dışardan gelenlerin içerdeki oyunlara bu kadar çabuk ve kolay müdahale edebilmeleri içerdeki dengeleri değiştirmiştir. Bu kaos türk lirasının değer kaybetmesiyle ulusal bir krize doğru evrilmiştir. Ekonomik kaos ve sonrasında yaşananlar eyleyenler için huzur ikliminin gitgide bir hayale dönüştüğünü göstermektedir.

Türkiye ikliminde yaşanan bu olumsuz tabloya tüm dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs (Covid-19) pandemisinin eklenmesi Türkiye ekonomisine 2020 yılında bir darbe daha vurmuştur. 2019 yılının Aralık ayında ilk olarak Wuhan kentinde ortaya çıkan ve daha sonra tüm dünyaya yayılan bu virüs makro kozmosların ekonomilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu salgının etkilerinin Türkiye ekonomisine yansması tam bir yıl sonra olmuştur, çünkü salgın bir yıl sonra yoğun bir şekilde etkisini göstermeye başlamıştır. Sokağa çıkma yasakları, işyerlerinin faaliyetlerini durdurması, işsizliğin artması, sağlık sektörünün ekstra tedbirler almak zorunda kalması ekonomi çarklarını yavaşlatan nedenler arasında sıralanabilir. Virüsün neden olduğu bu yavaşlama zaten çıkmazda olan ekonomiyi olumsuz yönde etkilemeye devam etmiştir. Ekonomik dalgalanmaların gittikçe artması, pandeminin seyrinin bilinmemesi ve ne kadar süreceğine dair bir öngörünün olmaması makro kozmosta huzursuz bir ortam yaratmıştır. İstifçilik, maskelerin beş katı fiyatına satılması gibi ahlaki değerlerin sorgulandığı bir sürece de girilmiştir. Pandeminin seyrine ilişkin bir öngörünün olmaması, eyleyenlerin geleceklerine ilişkin kaygı düzeylerinin her geçen gün artması, pandeminin sosyal ilişkilere vurduğu ket eyleyenlerin psikolojilerini derinden etkilemiştir. Bu süreçte makro kozmostaki alanların işleyişi değişikliklere uğramıştır. Makro kozmos düzeni sağlayan çarklar yaşanan belirsizlikten ve eyleyenlerin sağlığı söz konusu olduğundan bir süre durdurulmuştur, ancak tamamen kapanma, düzeni sağlayan çarkların tamamen durdurulması makro kozmos düzenin işleyişine aykırı olduğundan çok uzun süreli olamamıştır. Kısa sürede gerekli altyapılar

sağlanarak makro kozmos düzenin dışlileri teknolojiyle yeniden harekete geçirilmeye çalışılmıştır. Makro kozmos ve makro kozmostaki mikro kozmosların işleyişi ve düzeni pandemi koşullarına göre yeniden şekillenmiştir. Bu durum teknolojiye olan gereksinimi artırmıştır ve artırmaya devam etmektedir.

2021 yılı pandeminin ve Covid-19'a ilişkin belirsizliklerin hala devam ettiği, aynı zamanda virüse karşı bir takım gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Virüsün kimliğine dair araştırmaların ve aşısına yönelik çalışmaların ivme kazandığı bir yıldır. Virüse karşı seri bir aşılamanın başlaması, aşılamanın ölüm sayılarında bir düşüşe neden olması ve eyleyenlerde virüse karşı bir bağışıklık geliştirilebileceğine dair bir umut yeşertmesi gönüllere bir nebze de olsa su serpmiştir. Yaşanan ufak gelişmelerin yanı sıra tüm dünyadaki makro düzeninin belirleyicisi hala Covid-19 pandemisidir. Eyleyenlerin hayatlarına, eylemlerine yön veren ve en önemlisi içerisindeki yaşadıkları düzenin doxalarını belirleyen bir virüstür. Kimliği tam tespit edilemeyen bir virüs tüm dünya işleyişini kısa sürede eline geçirmiştir. Eyleyenler doxaların bir virüs tarafından belirlendiği ve belirlenen doxaların her geçen gün farklı bir boyuta büründüğü bir oyun içerisinde.

Türkiye'nin içerisinde olduğu mevcut durum Avusturya'da hâkim olan atmosferle benzerlikler göstermektedir. Ekonomideki olumsuzluklar ve dalgalanmalar o dönemin Viyana'sındaki tabloyla benzerdir. Avusturya kronundaki değer kaybı türk lirasındaki değer kaybı ve sonrasında yaşanan kaos ortamları ile benzerlikler göstermektedir. Ekonomik durumdaki bu benzerlik demografik yapıda yaşanan değişimde de söz konusudur. Demografik değişikliklerle birlikte Avusturya ve Türkiye coğrafyalarında farklı makro kozmosların dillerine rastlanır olmuştur. Eyleyenlere yönelik bir değerlendirme yapılacak olunursa, Avusturya'da konumlanan eyleyenlerin yaşanan savaşlar ve savaşların getirmiş olduğu olumsuz atmosferden derinden etkilendikleri gözlemlenmektedir. Benzer durum Türkiye'deki eyleyenlerde de söz konusudur. Göçlerin getirmiş olduğu ekonomik bunalım ve koronavirüs pandemisine yönelik verilen savaş eyleyenlerin psikolojilerine yansımıştır. Her iki kozmos arasındaki benzer tablo seçilen metinlerin günümüzde görünürlüğünün artmasına bir zemin hazırlamıştır. Kaynak kozmosta yaşananların erek kozmosta yaşananlarla benzerlik göstermesi erek okurun çeviri metne olan ilgisini şüphesiz etkileyecektir.

6.3.2. Stefan Zweig'in Makro, Mikro ve Mezo Kozmos Habitusu (1881-1942)

Stefan Zweig 1881 yılında Viyana'da dünyaya gelmiştir. Zweig'in babası Moritz Zweig Bohemya'da açtığı küçük dokuma atölyesini büyük bir özveri ve titizlikle geliştirip muazzam bir işyerine dönüştürmeyi kısa sürede başarmıştır. Moritz, iş hayatında varlıklı bir tekstil sanayicisiydi, annesi Ida Bretthauer ise varlıklı bir aileden geliyordu. Ida İtalya Ancona'da

dünyaya gelmiştir. İtalyanca ve Almanca bilen Ida, bilinçli olarak farklı makro kozmoslarla kaynaşmış bir aileye sahipti (Eğit&Eğit, 2021: 28). Bu aile yapısı Ida ve diğer aile fertlerine iyi bir eğitim sağlamış, farklı bir bakış açısı kazandırmıştı. Ailedeki herkes alanda saygın bir mesleğe sahipti (banker, avukat, doktor, profesör vb.) ve birden fazla dil biliyorlardı. Maddi durumları oldukça iyi ve aile ilişkileri örnek gösterilebilecek düzeydeydi. Ida'nın ailesi sahip oldukları maddi güce dayanarak kendilerini soylu olarak atfederdi (Eğit&Eğit, 2021: 29). Moritz ve Ida çocuklarının kültürel anlamda donanımlı olmalarına ve dil eğitimi almalarına çok önem veriyorlardı. Bu nedenle çok erken yaşlarda çocuklarının edebiyata ve dile yönelmelerine olanak tanımışlardır. Zweig doğduğu dönem açısından talihli bir döneme denk gelmiştir. Varlıklı bir ailenin ikinci çocuğu olan Zweig, sanat ve edebiyat dünyasının içine doğmuştur denilebilir. Zweig, erkek kardeşi Alfred ile mutlu ve güzel bir çocukluk geçirmiştir. Alfred Zweig baba mesleğini devam ettirmek için babasının yanında kalırken, Zweig bu mesleği seçmeyerek edebiyata yönelmiştir.

Viyana, Zweig'in doğduğu dönemlerde sanat ve edebiyatın merkezi halindeydi. Zweig ve onlarla benzer habituslara sahip ailelerden gelen Avusturyalılar edebiyat, sanat ve tiyatroya ciddi anlamda kafa yoruyor ve bu alanlarda konumlanmak ve saygın bir konum elde etmek için yoğun bir çaba sarfediyorlardı. Küçük yaşlarda kültür ve edebiyat eğitimi almaya başlayan Zweig kendisine sunulan bu ortama kayıtsız kalmamış, ilerleyen yıllarda mikro kozmos habitusunu bu doğrultuda şekillendirmeye başlamıştır. Lise yıllarında şiir yazmaya başlayan Zweig, Alman şair Reine Maria Rilke'den derinden etkilenmiştir ve onun şiirleri hayatında önemli bir yer edinmiştir. Liseye devam ederken, Viyana'nın ünlü edebiyatçılarıyla yakın ilişkiler kurarak kültür ve sanat havasını ruhunda hissetmeye başlamıştır (Arpad, Mayıs 2017). İngilizce, Yunanca, İtalyanca, Latince ve Fransızca olmak üzere birden fazla dil edinen Zweig, 1899 yılında Viyana ve Berlin Üniversitelerinde Felsefe ve Edebiyat öğrenimine başlamıştır. 1901 yılında Fransızcadan Almancaya, Fransız şiirinin en önde gelen isimlerinden Paul Verlaine ve Baudelaire gibi isimleri kazandırmıştır. 1904 yılında üniversiteyi tamamladıktan sonra yazdığı ikinci şiir kitabı 'İlk Çelenkler' ona Bauernfeld Ödülünü⁹ kazandırmıştır.

Mezun olduktan sonra 1905-1911 yılları arasında birçok ülkeyi ziyaret etmiş ve bu ziyaretleri sırasında farklı ülkelerden birçok sanatçı ve edebiyatçıyla tanışma imkânı bulmuştur. 1920 ve 1930'lu yıllarda mikro kozmos habitusuyla edebiyat alanında kariyerinin en zirve noktasına ulaşmıştır. O dönem içerisinde en çok okunan ve aynı zamanda çevrilen yazarlar arasında yerini almıştır. Ünü tüm dünyaya yayılmış, eserleri çok büyük ilgi görmüştür. Bu ilgi ve alaka ona, farklı ülkelerden farklı arkadaşlıklar, dostluklar kazandırmıştır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Stefan_Zweig). 1933 yılında Hitler rejimiyle birlikte hayatının

⁹ Bauernfeld ödülü, 1894-1921 yılları arasında Eduard von Bauernfeld anısına verilen bir edebiyat ödülüdür.

seyri değişmeye başlamış, çok farklı bir döneme girmiştir. O dönemde makro kozmosta bir kargaşa ortamı söz konusudur ve Zweig'da bu ortamdan payını düşeni çok geçmeden almaya başlamıştır. Eserleri yakılan ve toplatılan isimler arasında Yahudi olduğu için Zweig'da vardır. Zweig'ın hayatının hiçbir döneminde Yahudi olması, Yahudi kimliği ön planda değildi. Yahudi kimliğiyle ülkesinde artık kalamayacağına inanan Zweig, 1934'te İngiltere'ye göç etmiştir. Bu göç Zweig'ı bunalıma sürükleyen bir olaydır. Avusturya pasaportunun iptal edilip İngiltere'de vatansızlara verilen bir beyaz kâğıtla göçmen, sığınmacı konumuna gelmesi gerçek bir bunalım olmuştur Zweig için. İngiltere'de kaldığı dönemde onu en çok üzen hususlardan biri özgür olarak dünyaya gelmesine ve kariyerinin zirve noktasında olmasına rağmen, artık mevcut ortamda hiçbir söz hakkı olmayan bir eyleyen konumuna düşmesiydi. Zweig'ın 'Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları' adlı eserinde düştüğü durumu özetleyen cümleleri şöyledir:

1881 yılında görkemli bir imparatorluğa gözlerimi açmıştım. Şu an o imparatorluğu harita üzerinde aramanız manasız, ardında hiçbir iz bırakmadan, kaybolup gitti. Doğup büyüdüğüm topraklardan bir katil gibi sürülmem ise en can yakıcı, yıkıcı kısmıydı yaşadıklarımın. Verdiğim eserler hepsi yakılıp kül edildi, doğup büyüdüğüm topraklarda artık bir yabancıyım, hatta bu durum gittiğim ve gideceğim her yerde öyle olacak. Ergenliğe girdiğim dönemden olgunluk dönemime kadar geçen sürede belki de on ya da daha fazla kuşağın yaşabileceği inişleri, çıkışları sığdırmıştım yaşamıma. Çoğu zaman tek bir yaşam değil de, birden fazla yaşam içerisinde farklı hayatlar sürdürdüğümü düşünmüyorum değilim. Doğup büyüdüğüm ve bir akış içerisinde sürdürdüğüm hayatımla bir bağımın kalmayıp çoğu zaman içimi ürpertiyor. Dünümle bugünüm arasında uçurumlar açıldı, kurduğum tüm bağlar, zihnimdeki tüm ezberler bozuldu. Geçmişimden payıma hiçbir şey düşmedi, hiçbir şey düzelmüyor ve geri gelmiyordu. Her kuşağa ve her coğrafyaya ılımlı davranan tarih maalesef bizleri tamamen köklerimizden koparmıştı. İnsanın küçükken içine işleyen, kanına nüfuz eden değerlerin bir anda yok olması inanılmaz sarsıcı bir durumdu. Tek başıma iki büyük dünya savaşına tanıklık etmiştim. Doğduğum topraklarda ve diğer ülkelerde eserlerimle ilgi odağı oldum, para kazandım, özgürdüm, sürüldüm, özgürlüğüm elimden alındı, vatansız kaldım, bağısız, köksüz bırakıldım. Benden sonraki kuşakların asla tanık olmasını istemediğim bir vahşete tanık oldum. Bunların hepsi bir anda gerçekleşti. Yaşadıklarımı ve hissettiklerimi anlatmak benim için artık kesinlikle bir görevdi (Eğit&Eğit, 2021: 12-17).

1936 yılına gelindiğinde Almanya'da Zweig'ın tüm kitapları yasaklanmış ve II. Dünya Savaşı patlak vermişti. Zweig bu dönemde Londra'dan New York'a, sonrasında Arjantin'e, Paraguay'a ve son olarak Breziya'ya gitmiştir. Zweig ruhsal anlamda yaşadıklarından etkilenmeye devam etmektedir. Öyle ki bu süreçte eşiyle yollarını ayırmış ve annesini de bu dönemde kaybetmiştir. Nazilerin Avusturya'ya girmesiyle doğduğu makro kozmos dünya politikasından silinmiştir. İçine doğduğu makro kozmosun, o kozmos içerisindeki eyleyen

kimliğinin yok oluşu Zweig için birşeylerin sonsuza dek olduğunun göstergeleriydi. Sürgünde olduğu dönemde kaleme aldığı eserde bu durumu şöyle anlatır:

Göçmenliğin her biçimi bir çeşit denge bozukluğuna neden olur. Bu kaçınılması mümkün olmayan bir durumdur. İnsan kendi ülkesinin toprakları üzerinde değilse, dik duruşunu kaybediyor ve kendine karşı daha güvensiz ve daha çaresiz oluyor, bu ruh halini anlamak için bunların yaşanmış olması gerekir. Yabancı kâğıtlarla ya da yabancı pasaportlarla yaşamaya mecbur kaldığım günden beri kendimi bana ait değilmiş gibi hissettiğimi itiraf edebilirim. Doğal kimliğimden ve benliğimden bir şeylerin kaybolduğunu biliyordum. Giderek daha da çekingen olmuştum –bu durum aslında benim doğama uygundu- ve bir zamanların kozmopolit insanı olan ben, bugün yabancı bir ulusun içinde yaşarken aldığım her nefes için sürekli teşekkür etmem gerektiğini hissediyorum. Sakin kafayla düşününce, kuşkusuz bu tuhaf değerlendirmemin anlamsızlığını görebiliyorum ama akıl ve mantık insanın duygularına ne zaman karşı çıkabilmiş ki! (...) Evet, elli yaşında bir insan olarak pasaportumu kaybettiğim gün, insanın vatanını kaybetmekle yerküre üzerinde etrafi sınırlarla çevrilmiş bir toprak parçasından çok daha fazlasını kaybettiğini anladım (bkz. *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları*, Zweig: 1942, akt. Eği&Eği, 2021: 474).

Zweig'in şiirle başlayan ve daha sonra yazdığı eserlerle şekillenen mikro kozmos habitusu makro kozmos habitusundan, yazdığı eserlerden anlaşılacağı üzere, büyük ölçüde etkilenmiştir. 1881 yılında Viyana'da başlayan hayat serüvenine yaşanan olaylardan dolayı farklı ülkelerde devam etmek zorunda kalması onu tahmin ettiğinden çok daha fazla yormuş olacak ki, en son yerleştiği şehir Brezilya'da hayatını sonlandırmıştır. Arkasında bıraktığı veda mektubunda, doğup büyümüş olduğu makro kozmos ortama duyduğu özlemi ve o ortama yeniden kavuşabileceğine dair tüm ümidini kaybettiğini kaleme almıştır. Bu özlemi ve umutsuzluğu, mezo kozmos habitusunda gerçekleşen tahribatı eserlerinde de gözlemlemek mümkündür. Alman edebiyatında saygın bir konumda olan Zweig, aynı zamanda savaş döneminde eyleyenlerin makro kozmosun karamsar ve olumsuz şartlarına rağmen hayatta kalabilme ve var olma süreçlerinde verdikleri mücadeleleri anlatmaktadır. Nazilerin yaşatmış olduğu durumları, makro kozmos ortamın eyleyenlerin ruh dünyalarında yarattığı çatışmaları ve mezo kozmos habituslarında gerçekleşen yıkımları, çöküşleri eserlerindeki karakterler üzerinden anlatmaya çalışmaktadır. Özellikle de o dönemde hiç istenmeyen Yahudilerin gözünden olayları kaleme almaktadır (Kırmızı, 2014: 146) .

Zweig'in yaşadıklarını *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları* adlı eserinde kaleme aldıklarından yola çıkarak özetlemek gerekirse; Zweig mevcut habituslarından koparılarak, hiç bilmediği makro kozmoslarda boşluğa adım adım sürüklenmiştir. Doğup büyüdüğü, köklerini saldıği topraklar artık onun için bir hayalden ibarettir. Bu durumu kabullenmek, doğduğu coğrafyanın harita üzerinde bile bir yerinin olmadığını idrak etmek ise en zor olan tarafıydı

Zweig için. Ona göre yaşadıkları bir hayata sığdırılamayacak kadar fazlaydı. İçine doğduğu ve içine fırlatıldığı kozmoslar arasında inanılmaz olaylara tanık olmuş ve yaşadıklarını kabul etmekte bir hayli zorlanmıştı. Yaşadığı dönemler içerisinde korkunç yenilgilerle ve acımazlığın en zalim yüzüyle karşılaşmıştı. Geçmişle kurduğu tüm bağlar, anıları herşey birbirine girmişti. Ona göre bir neslin görebileceği, yaşayabileceği ve aklın, hayalin alamayacağı en kötü sahneleri deneyimlemişti onun nesli, bu tablonun içerisine iki büyük dünya savaşı da dâhildi.

6.3.3. Eserlere Yönelik Araştırma

6.3.3.1. Amok Koşucusu (Der Amokläufer) Özeti

Amok Koşucusu, Zweig'in 1922 yılında kaleme aldığı uzun öyküdür. Amok kelimesi Uzakdoğu'da kullanılan bir kavramdır. Bu kavram bir çeşit cinnet durumunu tasvir etmek için kullanılmaktadır. İntihar, ölüm, cinnet gibi düşünceler Zweig'in zihnini çok erken yaşlarda meşgul etmeye başlamıştır. Zweig bu eserinde insanı, en zayıf, en zavallı taraflarıyla kaleme almaktadır. İnsan bedeninin en iç katmanlarına girebilmeyi başarabilen, tüm olayları dinamik, etraflıca anlatabilen ve okuru etkileyen bir yazar rolündedir. Amok Koşucusu adlı eserde altı kısa öykü yer almaktadır. Tüm bu hikâyelerde yıkılmış yaşamları, insanların buhranlı ruh hallerini konu edinmektedir. Bir yerden başka bir yere savrulan hayatları anlatmaktadır. Kitap; karakter analizleri, beklenmedik sonlar ve acıklı olaylarla doludur. Çalışmada, İlknur Özdemir'in çevirdiği eserin 31. baskısı kullanılmıştır.

Bu eserin ilk öyküsü 'Bir Çöküşün Öyküsü'dür. Paris prensesinin saraydan sürgün edilmesini ve ruhsal anlamda yaşadığı çöküşü konu edinmektedir. Prenses Prie davranışlarından dolayı kral tarafından sürgüne gönderilir ve bu durum onun ruhunda derin yaralar açar. Sarayın ihtişamlı hayatına alışan Prie saraya geri dönmek için büyük çaba sarfeder, ama çabasının bir türlü işe yaramaması onun hayata olan bağlılığını azaltmaya başlar. İtibarının her geçen gün azalması ve erkekler tarafından ilgi görmemesi ona çok ağır gelir. Sahip olduğu konumu tekrar elde edebilmek için çeşitli oyunlara başvurur, ancak kimse ona eskisi kadar ilgi göstermez ve saygı duymaz. Günden güne itibarı yok olan prenses intihara sürüklenir. 7 Ekim tarihinde intihara karar verir ve soyluları bulunduğu yere davet eder. Bu tavrıyla bir efsane olacağını hayal eder, ancak iki gün sonra unutulup gider (bkz. Özdemir, 2020: 11-52).

Kitapta yer alan ikinci öykü ise 'Madalya'dır. Fransız bir komutanın biçare durumunu konu edinmektedir. Komutasındaki askerleri Alman ordusu tarafından esir edilir ve işkence edilerek vahşi bir şekilde öldürülür. Alman ordusunun elinden zorla kaçan komutan bir ormana sığınır. Askerlerinin vahşice katledildiğini görünce zor günler geçirmeye başlar. Yaşadığı şokla zihni bulanıklaşır ve ormanda ne yapacağını bile bilemez duruma gelir. Günlerce bu halde ormanda yaşayan komutan bir alman askerinin oradan geçtiğini görür. Kafasını biraz

toparladıktan sonra askeri öldürmeye karar verir. Alman askerinin kıyafetlerini ve atını alan komutan bir köy bulur. Orada yiyecek birşeyler bulur, ancak orada da yapamayacağını anlayan komutan askerlerinin olduğu yere gider. Kendini orada ölüme terk eder. Ölümü beklerken, imkânsız bir şey olur. Atlı bir Fransız birliği görür. Sevinçten ne yapacağını bilemez ve onlara doğru koşmaya başlar. Fransız birliği, üzerinde Alman üniforması olan komutanı Alman askeri sanıp öldürür. Hikâye bu acı olayla son bulur (bkz. Özdemir, 2020: 53-64).

Kitabın üçüncü öyküsü 'Bezginlik'tir. Bezginlik, Liebmann adında bir çocuğun yaşadıklarını anlatmaktadır. Liebmann, ailede ve okulda yaşadıklarından dolayı bir hayli bezgin bir durumdadır. Bu duygu hayatını öylesine kuşatmış durumdadır ki, yaşadığı her duruma karşı kayıtsız kalmaya çalışmaktadır. Öğretmenleriyle ve arkadaşlarıyla yaşadıkları derinlerinde yaralar açsa da, onlara duyduğu öfkeyi zaptetmeye çalışırdı. Herkese ve herşeye karşı duyduğu bu umursamazlık bir mermi gibi omuzlarındaydı. Kimi zaman hayal dünyası içerisinde yol alıyor, kimi zaman ise yaşadığı bu durumu yaşayan insanların olup olmadığı sorguluyordu. Başına gelen onca şey, bu bezgin ruh hali sadece ona özgü müydü? Bu bezgin ruh halinin nasıl başladığına kafa yordukça canı acıyordu. Kaldığı ilk sınavla başlamıştı tüm olaylar. Bir sene kaybetmesine neden bu olay sayesinde yaşadığı değişimi hala anımsıyordu. Hayatından bazı parçalar kopup gitmişti. Azmi gitgide azalmış, ilgi duyduğu şeyler ve fantastik dünyası yok olmuştu. Hayatına indirilen bu darbenin acımasızlığı tüm hücrelerine sirayet etmişti. İkinci sene sınıfta kaldığında pek bir şey hissetmemişti. Düşündüğü şey artık bu başarısızlığın önüne geçemeyeceğiydi. Yirmi bir yaşında hala lise sıralarındayken, suçladığı tek sahne, yaşadığı tek acı, ilk sınıfta kaldığı andı. Hayata duyduğu bu öfke içinde gittikçe vahşi bir hale bürünüyordu. İçindeki bu vahşi dürtüden dolayı öfkesini kontrol edemiyordu. Bu kontrolsüz öfke ona hiç yapmaması gereken birşeyi yaptırmış ve öğretmenine yumruğu indirmişti. Zihnindeki düşünceleri artık susturmasının zamanı gelmişti. Mahvolmuş hayatını bir anda bulanık suların içine bırakarak tüm acılarını sonlandırmıştı (bkz. Özdemir, 2020: 65-70).

Dördüncü öykü ise kitapla aynı ismi taşıyan bir öyküdür. Amok koşucusu yine psikolojik çözümlemelerin bolca yer verildiği bir öyküdür. İyilik ve başka birine bir iyilik yapmanın bir insan için yükümlülük olup olmadığı konu edilir. Napoli Liman'ından Ocenia'ya giden bir gemide yaşanan olaylar gündemi meşgul etmeye başlar. Öykü, bu sarsıcı olaydan önce gemide seyahat eden bir yolcunun başına gelenleri anlatmasıyla yansıtılır. Gemideki halinden sıkılan yolcu kendine izole bir yer arar ve sonunda gecenin ve gökyüzünün güzelliğine kendini bırakabileceği bir yer bulur. Bu büyüleyici ortamda yalnız değildir. Kendisinden önce başka bir yolcu daha orayı farketmiştir. İkili arasında bir sohbet ortamı oluşur ve konuşmaya başlarlar. Adam oldukça çirkindir ve kekeleyerek konuşur. O gece, içindeki tüm sırları ona anlatır. Bu ürkütücü suratlı yolcu aslında bir doktordur. Küçük bir kasabada doktorken yaşadıklarını anlatmaya başlar.

Bir gün doktorluk yaptığı yerde, bir kadın ziyaretine gelir. Bu kadın oldukça zengin ve herkesçe bilinen biridir. Evli olan kadın kocasından hamile olmadığını ve bu bebeği almasını kendisinden rica eder. Doktor bu durumu yasal bulmaz ve kadının ricasını reddeder. Kadın ikna etmek için büyük çaba sarfeder ama çabası işe yaramaz. Kadın çok sert bir tavırla doktora bağırır ve oradan uzaklaşır. Kadının bu tavrı doktorun hoşuna gider ve kadını her yerde aramaya başlar. İlk defa bir kadına karşı böyle bir hisse kapılmıştır. En sonunda kadının izini sürerek ona ulaşır, ancak geç kalmıştır. Kadın bebeğini aldirmek için gittiği yerde enfeksiyon kapar ve ölür. Kadının kocası bu şüpheli ölümün peşine düşer. Cesedi otopsi için gemiyle Avrupa'ya gönderir. Doktor kadının yaşadığı durumun ortaya çıkmaması için cesedin peşine düşer. Kendini yaptıklarından dolayı bir amok koşucusuna benzetir. Vakti zamanında bir adam hiç durmadan koşmaya başlar. Önüne çıkan herşeyi mahveder. O yüzden o şehirdeki insanlar ona deli anlamına gelen 'Amok' adını verirler. Bu öyküdeki doktora kadının peşinden bu şekilde koşmaktadır. Ertesi gece gemide bir olay duyulur. Olay ise tabutun kaçırılmaya çalışılırken denize düştüğüdür. Tabutu kaçırın kişi de denize düşmüş ve ortadan kaybolmuştur. Bu kişi amok koşucusunun kendisidir. Öykü, kahramanın bir saplantı uğruna özel hayatını ve iş hayatını feda etmesi ve en sonunda intihar etmesiyle son bulur (bkz. Özdemir, 2020: 71-131).

'Ay Işığı Sokağı' kitabın beşinci öyküsüdür. Ay Işığı Sokağı, fırtına yüzünden gemisi geciken bir yolcunun hiç bilmediği bir liman kentinde yaşadığı hislere odaklanır. Bu yabancı kentte gördüğü herşey ona tuhaf geliyordu. Başlangıçta gürültü ve karmaşadan bu denli rahatsız olmasını deniz yolculuğunun yoruculuğuna bağladı, ancak içindeki bir his onu sessizliğe ve karanlığa itiyordu. Karanlığın ve sessizliğin içindeki yaşamlar daha bir çekiyordu onu. Ona göre naif insanlar büyük kentlerin çukurlarında, küçük yan sokaklarında gizlenirlerdi, bu nedenle bu küçük sokak aralarında dolaşmak ona iyi geliyordu. Gezdiği sokaklarda hayatın her türlü yanını, evreninin kokuşmuşluğunu görmek ona cazip geliyordu. En yoğun hissettiği duygu bu kentte bir yabancı olduğuydu. Hiçbir sokağına ait olmayan, hiç kimseyle bağı olmayan bir yabancıydı. Bu tüm hislerin içerisinde duyduğu Almanca bir tını onu derinden sarsmıştı. Herşeyi bir kenara itip hiç tanımadığı o sesin peşine düştü, çünkü haftalardır kendi dilinde duyduğu ilk sözcüklerdi bunlar. Kendisini bu kadar heyecanlandıran bu sesin arkasında bitkin, hiçbir şey hissetmeden ayakta durmaya çalışan biri vardı. Girdiği ortamda yaşanan ilişkilerden ve insanların birbirine duyumsattığı duygulardan inanılmaz rahatsız olmuştu. Yaşadıklarından ve hiç bilmediği bu kentte gördüklerinden çıkardığı şeyler vardı: Yaşadığımız bu evrende herkesin yaşadığı kader birbirinden farklıydı, her kapalı kapının arkasında bekleyen bir kader vardı. Dünyanın her yerinde çeşitliliğin var olduğunu bilmek onu bir parça mutlu etmişti (bkz. Özdemir, 2020: 133-152).

Kitabın altıncı öyküsü ise 'Leporella'dır. Bu öykü otuz dokuz yaşında, evlilik dışı dünya gelmiş birinden bahsetmektedir. Kayıtlardaki adı Crescentia Anna Aloisia Finkhuber'di.

Crescenz'a dair verilen detaylar onun görüntü olarak bir ata benzediği ve davranışlarının ise ahırdaki hayvanlar gibi olduğuydu. Anlamakta güçlük çeken ve yavaş düşenebilen biriydi. Okumak ve yazmak onun için zor bir eylemdi. Görünümü gibi sesi de oldukça kabaydı. Evlilik dışı bir çocuk olduğu için hayat ona gülmemişti. Her zaman bir yük olarak görülmüş, insanca muamele görmemişti. Çok erken yaşlarda hizmetçi olarak çalışmaya başlamıştı. Görüntüsünden ve insanca muamele görmeyişinden kadınlığa dair bir belirti yoktu bedeninde, bu nedenle erkekler onu rahatsız etmiyor, görüntüsü bile onları itmeye yetiyordu. Bütün bu sevgisizliğin içerisinde Crescenz para kazanmaktan keyif alıyor, kazandığı tüm paraları istifliyordu. Para kazanma arzusu onu Viyana'ya kadar götürmüştü. Orada da hizmetçilik yapıyordu. Durumundan, maruz kaldığı bu duygulardan pek haberdar değildi, çünkü kimseyle dertleşmiyor, kendiyile bile yüzleşmiyordu. Onun için önemli olan şey para kutusuydu. Çalıştığı ev bir fabrikatörün kızının eviydi. Kadın kendinden yaşça çok küçük bir gençle yeni evlenmişti. İkili arasında değişik bir ilişki vardı, ama Crescenz tüm yaşananlara aldırılmıyordu. Evdeki kadın oldukça huysuz biriydi, Crescenz eve gelen kaçınıcı hizmetçiydi hiç belli değil. Crescenz hiçbir şeye aldırılmıyor, kimseden taraf olmuyor sadece işine odaklanıyordu. Kimseyle bir iletişimi yoktu, ta ki evin beyi bir gün onu yanına çağırana kadar.

Devlet bir sayım yapmaya karar vermişti, evin beyi Crescenz'den doğduğu ve geldiği bilgileri kâğıda not etmek için yanına gelmesini rica etti. Tesadüfen evin beyi Baron Crescenz'in geidiği yeri biliyordu ve aralarında bir iletişim oluştu. Bu tesadüfi yakınlaşma onun iç dünyasında daha önce hiç harekete geçmeyen duyguları uyandırmıştı. Bu yeni duygular Baron'a olan ilgisini her geçen gün kamçıliyordu. Baron'a olan duygularından dolayı karısına karşı bir kin beslemeye başlamıştı ve bu kine günden güne artıyordu. Baron karısına karşı ilgisizdi ve bu durum karısını yaralıyordu. Kadın yaşadığı duruma daha fazla dayanamayıp ağlama ve isteri krizleri geçirmeye başlamış, çok geçmeden hastanelere düşmüştü. Crescenz'in istediği olmuş, Baron ile evde yalnız kalmıştı. Crescenz'in içindeki tutku eski hantal görüntüsünü bile değiştirmeye başlamıştı. Baron karısının olmadığı ilk günlerde Crescenz'e karşı daha nazik ve aşırı resmiydi. Baron Crescenz'in konuşmayacağından, ağzının sıkı olduğundan emin olunca ona karşı olan tavırları değiştirmeye başladı. Baron, opera öğrencisiyle bir ilişki yaşıyor ve bunu Crescenz'den saklamıyordu. Opera öğrencisi Crescenz' e 'Leporella' adını takmıştı. O günden sonra ismi öyle kalmıştı. O isim adeta onu başka biri yapmıştı. Leporella artık herkesle iletişim kuruyor ve hayat dolu, normal bir insan gibi davranıyordu. Tüm bu insani duyguları evin hanımının geri dönmesiyle son bulmuştu. İçinde kabaran kin onu rahat bırakmıyordu. Baron'un ava gittiği günlerden birinde evin hanımı esrarengiz bir şekilde ölmüştü. Baron bu ölümden çok uzun bir süre Leporella'yı sorumlu tuttu. Eve gelmedi, ancak bir süre sonra geri dönmesi gerekti. Leporella ile karşılaşmaktan çok bir süre kaçındı, en sonunda eve yeni bir uşak getirmeye karar verdi. Eve gelen yeni uşak Leporella'dan hiç hoşlanmıyor ve onun gitmesi için

Baron'a baskı yapıyordu. Baron'dan yetkiyi alan uşak ilk fırsatta Leporella'yı işten çıkardı. Leporella bu yetkiyi Baron'un verdiği öğrendi, kendini Tuna nehrinin sularına bıraktı (bkz. Özdemir, 2020: 153-181).

Kitabın son öyküsü ise 'Leman Gölü Kıyısındaki Olay'dır. Öykü, 1918 yılında Leman Gölü kıyısında yaşayan bir balıkçının başından geçen bir olaya odaklanır. Balıkçı suyun ortasında yarıçıplak bir adama rastlar ve onun kıyıya çıkmasına yardımcı olur. Bu adam Rusya'da savaşmış, daha sonra gemilere doldurularak suikastçi olarak kullanılmak istenmişti. Olay yerinden kaçabilmiş ancak yaralı ve yarı çıplak haldeydi. Bu asker Fransız cephesine gönderilmiş bir Rus askeri idi. Tek gayesi ailesi ve çocuklarına tekrar kavuşabilmektir. Geldiği bu yerdeki insanların dilini dahi bilmiyordu. Bir tek yerleştirildiği otelin müdürü onun dilini biliyordu. Onunla iletişim kurmak ve ülkesine geri dönebilme ihtimalini öğrenmek için yoğun bir çaba sarfediyordu. Hayatının bir anlamı yoktu, her şey altüst olmuştu. Müdürle yaptığı son konuşmasında eşine ve çocuklarına kavuşamayacağından artık emindi. Artık yapacağı tek bir şey vardı. Bulunduğu sulara kendisini tekrar bırakmaktı. Leman gölü kıyısında bir yaşam böyle son bulmuştu.

6.3.3.2. Dünün Dünyası. Bir Avrupalının Anıları (Die Welt von Gestern. Erinnerungen eines Europäers) Özeti

Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları Stefan Zweig'ın kendi yaşamını kaleme aldığı önemli bir eseridir ve eser 16 bölümden oluşmaktadır. Bu eserini sürgündeyken, yaşamına son vermeden kısa bir süre önce tamamlamıştır. 1942 yılında kaleme aldığı eserinde ilk olarak içine doğduğu ve büyüdüğü ortama, 20.yy Avrupası'nın kültürel ve düşünsel ortamına değinmektedir. İçine doğup büyüdüğü dönem ona göre güvenlik açısından altın çağındaydı. Her şey birbiriyle o kadar ahenk ve uyum içindeydi ki, bu uyum insanların yaşam stillerine derinlemesine işlemişti. Avusturya İmparatorluğu toplumunda yaşayan herkesin en büyük dayanağıydı. Bu büyük imparatorlukta öyle bir işleyiş vardı ki, herkes ne kadar kazanacağını, kazancından ne kadar faiz kazanabileceğini bilirdi. Köklü değişiklikler, zorbalık, güvensiz bir ortam ya da zulüm hiç kimsenin aklının ucundan bile geçmiyordu (Eğit&Eğit, 2021: 20). Bu ortama duyulan güven, herkesin en kıymetli servetiydi. İnsanların en derinlerine işleyen bu güven duygusu, toplumdaki tüm çarkların sorunsuz işlemesine olanak tanıyordu. Güvenliğin en güzel çağını yaşadıkları bu yüzyılda herkes kendini sanata, edebiyata adanmıştı. Bilimsel ilerlemeler de toplumdaki aksayan noktaları düzeltmeye başlamıştı. Sokaklarda artık hasta, bakımsız insanlara çok az rastlanıyordu.

Uzlaş ortamında herkes birbirinin kültürüne, dinine saygı gösteriyordu. Bu güvenli uzlaş ortamında insanların gözleri idealizmden adeta kamaşmış durumdaydı. Zweig'a göre,

insanın çocukken yaşadığı ortamdan bedenine dâhil ettiği şeyler, onun deyimiyle kanına karışan şeyler, hiçbir zaman onu terketmiyordu (Eğit&Eğit, 2021: 23). Zweig'in çocukluk dönemi oldukça güzeldi. Varlıklı bir ailenin ikinci çocuğuydu. Babası o dönemin koşullarına göre zengin sayılan biriydi. Zweig'a göre ailesinin yaşam biçimi bu zenginliğe rağmen, hiç gösterişli değildi. Tasarruflu bir yaşam stili sürüyorlardı ve günlük yaşamlarını kolaylaştırabilecek konforu minimal boyutlarda görebiliyorlardı. Bunlar, küçük bir evden biraz daha büyük bir eve taşınmak ya da ara sıra araba kiralamak gibi farklılıklardı. Babası sahip oldukları servetin zevkini şatafatla değil, tutumlu olarak çıkarma ilkesiyle hayatını idame ettiriyordu (Eğit&Eğit, 2021: 27). Bu servetin yanı sıra babası eğitilmiş ve oldukça yetenekli biriydi, Fransızca, İngilizce konuşabiliyor ve mükemmel piyano çalabiliyordu. Hayatı boyunca mütevazı biri olmuş, hiçbir zaman unvan peşinde koşmamıştı.

Viyanalılar sanata ve edebiyata büyük bir önem veriyordu ve bu faaliyetler bir gelenek haline gelmişti. Viyana kültürel ve sanatsal aktivitelerin merkezi konumundaydı. Viyana sınıflara ayrılmış bir kentti. İmparatorluk sanatsal ve kültürel alanda da merkezi roldeydi. Sanat kentin onuruydu. Avusturya, Macar, Polonya ve Çek soylular ikinci sıradaydı. Bunlar sarayın etrafındaki malikanelerde yaşarlardı. Yüksek memurlar, sanayiciler ve eski ailelerden oluşan seçkin sınıfı vardı. Küçük burjuva ve işçi sınıfı ise daha sonra geliyordu. Tüm bu sınıflar kendilerine ait bölgelerde ikamet ediyorlardı. Tüm bu sınıfları biraraya getiren ise tiyatro, şenlik, törenler gibi kültürel ve sanatsal faaliyetlerdi (Eğit&Eğit, 2021: 35-40). Böyle bir geleneğin içinde Viyana'da sanatçı olmak hiç kolay değildi. Sanatçılar, halk tarafından daima ve zalimce eleştirilirdi. Sanatçılar bu nedenle daha fazla çabalıyordu, verebileceğinden daha fazlasını vermeye çalışıyordu. Bu sanatın üst bir düzeye taşınması demekti. Bu sanatsal çaba içerisinde sanat zevkinden yoksun olan kişiler bir Viyanalı sayılmazlardı. Bu döneme dair bahsedilmesi gereken bir diğer husus ise Yahudi burjuvazisiydi. Yahudi burjuvazisinin desteği ve ilgisi Viyana'nın kültürel dayanağıydı. Tüm salonları onlar dolduruyor, sanatsal faaliyetlere hak ettikleri değeri onlar veriyorlardı. Kültürel ve sanatsal yenilikleri onlar teşvik ediyor ve destekliyorlardı. Yahudi karşıtlığının baskın olduğu bir dönemde ulusal tiyatro kurulmaya çalışılmış, ancak bu mümkün olmamıştı. Ne yazar, ne oyuncu, ne sanatçı ne de seyirci bulunamamıştı. Bu kültürün yaratıcısı, destekçisi ve üreticisi onlardı.

Tüm bu kültürel, sanatsal faaliyetlerin yanı sıra, Viyanalılar mutlu bir yaşam sürmeye, içlerinde en ufak bir kin ve kıskançlık olmadan barış içerisinde yaşamaya çok büyük bir önem atfediyorlardı. Bu mutlu hayat politikası Viyana'nın her alanında izleniyordu. Siyaset, politika da bu alanlara dâhildi. Dış dünyada yaşanan olaylar, savaşlar bu hayatlara pek tesir etmiyordu. Hayatlarında felaket, çöküş ya da köklü değişiklikler yoktu bu insanların. Refah içerisinde gelecek kuşakların eğitimi ve bu politikayı sürdürmeleri için çaba sarfediyorlardı. Eğitim bu bağlamda önemli bir alandı. Her Viyanalı çocuklarının en az iki dil bilmesine, müzik ve

edebiyatla ilgilemesine özen gösterirdi. Akademik başarı varlıklı ailelerin en çok arzuladığı şeydi. Zweig' a eğitim hayatı bir hayli zorlayıcıydı, onlarca yıl tahta sıralarda dirsek çürütmek hiç kolay değildi. İnsanın yaşam enerjisini sömüren bir şeydi. Okulun yanı sıra genel kültür için alınan dersler bile başlı başına zorlayıcıydı. Dil öğrenmekten (Yunanca, Latince, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca olmak üzere), genel kültür adına alınan derslerden hayatın zevklerine hiç zaman kalmıyordu (Eğit&Eğit, 2021: 50).

Zweig'a göre Avusturya'nın eğitim sistemi çok uzun yıllara dayanan bir deneyimin ürünü olsa da, bireye uygun değildi. Gelişimini tamamlamamış bu gençlerin bir mahkûm gibi sınıflara tıklması, onların harekete ve havaya ihtiyaçları olduğu gerçeğinden uzaktı. Zweig okula karşı olan bu duyarsızlığın diğer arkadaşlarında da olduğunu dile getirmektedir. Bu sevgisiz ve acımasız eğitim politikası devletin gizli tuttuğu bir politikaya ilişkindi. Ona göre bu güven ortamı içerisinde güven arz etmeyen kişiler gençlerdi (Eğit&Eğit, 2021: 55). Devletin uyguladığı politika otoriteyi sürdürmek için okulu kullanmaktı. Gençlerin itaat etmeyi öğrenmesi gerekiyordu. Zweig ve arkadaşları okul sıralarında oturmaktansa, sanat ve edebiyattaki gelişmeleri Viyana kafelerinde takip etmeyi daha cazip buluyordu, çünkü Viyana kafeleri bir fincan eşliğinde dünya kadar bilgi öğrenebileceğiniz yerlerdi. Bu kafeler demokratik bir halk klubüydü. Zweig'ın sanata edebiyata olan ilgisi bu yaşlarda çok ileri boyutlara taşınmıştı. Durmadan okuyor ve zamanının çoğunu bu kafelerde geçiyordu. Rilke, Hoffmannsthal gibi isimleri yakından takip ediyordu.

Zweig'ın bu kitapta 'Güvenli Dünya' ve 'Önceki Yüzyılda Eğitim' başlıklı bölümlerinde anlattıklarından anlaşıldığı üzere, çocukluğu hem aile açısından hem de toplum açısından güzel bir döneme denk gelmişti. Kitabın bir sonraki bölümünde Zweig, ergenlik döneminden bahsetmektedir. Aynı zamanda o dönemde Viyana'daki ahlak anlayışına değinmektedir. Makro kozmosun evliliğe, cinselliğe, kadına ve erkeğe olan bakış açılarına yer vermektedir. Zweig'a göre yaşadığı dönemde insan psikolojisine aykırı bir ahlak anlayışı vardı. Duygular baskılanıyordu ve devletin ahlakdışı, tehlikeli bulduğu davranışlar bastırılan duyguları daha da kamçılıyordu ve bu daha tehlikeli bir durumdu (Eğit&Eğit, 2021: 103-106). 'Universitas Vitae'¹⁰ bölümünde Zweig, bir Viyanalı için üniversitenin ne anlam ifade ettiğinin altını çizerek, kendi üniversite hayatını anlatmaktadır. Zweig'ın abisi baba mesleğini tercih ettiğinden aileye doktora ünvanını getirecek kişi çoktan belli olmuştu. O kişi Zweig'dı. Zweig'ın akademik kurumlara olan yaklaşımı ve güvensizliği daha lise sıralarından belliydi. Bu nedenle Zweig üniversiteye yönelik planını çoktan yapmıştı: İlk üç yılı üniversite ile hiç ilgilenmeyecek, son yıl sıkı bir çalışmayla üniversiteden mezun olacaktı. Bu üç yılı verimli geçirebilmek için hemen harekete geçmişti, yazdığı şiirleri etkili bir yayınevine göndermişti. Bu yayınevi yeni Alman şiirinin en önemli isimlerini yayımlıyordu. Bu isimler Rilke, Hofmannsthal, Dehmel ve Liliencron gibi önemli

¹⁰ Hayat Okulu (Y. N.), (Eğit&Eğit, 2021: 120)

isimlerdi. Zweig'in in gözünü karartarak gönderdiği yayınevinden olumlu cevap gelmişti, bu an hayatının en önemli anlarından biriydi. Hayatına yeni bir kapı aralamıştı. Bu yaşta atamayacağı adımları attırmıştı. Şiirlerini, novellalar ve denemeler izlemeye başlamıştı. 'Neue Frei Presse'ye¹¹ kadar uzanmıştı yolu. Viyana edebiyatına hatta dünya edebiyatına yöne veren bir gazeteydi. Kültür ve sanat yönetmeni Theodor Herzl'in küçük bir düzyazısını okuyup, gazetede yayımlanmasına onay vermesi Zweig'ı bir gecede çok önemli bir konuma getirmişti. Ayrıca Herzl yazdığı makalesinde Zweig'in ismine önem atfetmişti. Bu gazetede yazmaya başlaması özel hayatında bile etkisini göstermişti. Zweig hayatındaki bu değişimin ardından Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya ve Belçika gibi pek çok ülkeye seyahat etmiş, farklı isimlerle tanışma imkânı bulmuştu. Zweig'a göre bir o ülkede bir bu ülkede gezginler gibi dolaşmasını benliğine çok şey kazandırmıştı.

Zweig, 'Kendimi Bulma Yolunda Yürüdüğüm Dolambaçlı Yollar' bölümüne yaptığı seyahatlerin kendisine kazandırdıklarını sıralamakla başlamaktadır. Tanıştığı önemli insanlara, onlarla yaptığı diyaloglara yer vermektedir. Seyahatleri sırasında Zweig kendine ve eserlerine otuz yıl boyunca sahip çıkacak bir yayınevi ile tanışma olanağı yakalamıştı. Zweig'in yeni yuvası 'Insel Yayınevi' idi ve bu yayınevi ekonomik sermaye odaklı değil, tamamen kültürel sermaye odaklı bir ideolojiye sahipti. Özlü, edebi değeri yüksek olan eserlerin kendine yer bulduğu bir yayıneviydi. Baskılarda bile yayınevinin çıkarları gözetilmiyordu. Hoffmannsthal ve Rilke'nin eserlerinin bu yayınevinde basılıyor olması Zweig için hem onur verici bir durumdu hem de omuzlarına ekstra bir yük bindiriyordu. Zweig'a göre yazar, eser ve çevirmen arasındaki organik bağ ancak böyle bir ortamda kurulabilirdi. Ancak yaşanan olumlu gelişmelere rağmen Zweig gerçek bir eser veremediği için huzursuzdu. Tüm cesaretini toplayarak bir oyun denemesi yazdı ve yazdığı bu denemede onun hayatında önemli gelişmelere ortam hazırladı. Bu deneme sayesinde Burg Tiyatrosuna girebilmiş ve oyunu Almanya tiyatrosunun önemli isimlerin repertuarına girmeyi başarmıştı. Ancak bu başarıya bir talihsizlik eşlik ediyordu. Bu talihsizlik ise eseri repertuarına alan önemli isimlerin peş peşe ölmesiydi. Zweig geriye dönüp baktığında bu talihsiz durumu şöyle ifade etmektedir: Eğer eserim Berlin'de Matkowsky ve Viyana'da Kainz gibi son derece yetenekli ve ünlü kişiler tarafından sahnelenebilseydi, onların üstün yeteneklerinden dolayı eserim hızla geniş yığınlarla ulaşacaktı, bu da çok büyük bir başarı demektir. Bu sayede hak etmediğim bir başarıya genç yaşta ulaşmış olacak ve dünyayı tanımaktan, keşfetmekten ve belki de birşeyleri sindire sindire öğrenmekten mahrum kalacaktım (Eğit&Eğit, 2021: 213-214).

'Avrupa'dan Dışarıya' bölümünde ise Zweig, bir arkadaşının tavsiyesiyle Avrupa'dan dışarıya çıkışına ve seyahatlerinde karşılaştığı kültürlerin benliğine ve edebiyatına olan katkılarına değinmektedir. Zweig bu seyahatlerde ufkunun edebiyattan tarihi konulara

¹¹ Viyana'da yüksek düzeyde tek yayın organı.

kaydığını ifade etmektedir. Hindistan seyahatlerinin ilk rotasıydı. Hindistan'da gördüğü sefalet, insanların gözlerinden anlaşılan hüznün, ırk ve sınıf farklılıkları onu derinden etkilemişti. Temiz ırk vebasıyla ilk kez bu kadar burun buruna gelmişti. İkinci durağı ise Amerika idi. Amerika'ya gitmesinin de tek amacı insanları ve farklı dünyaları tanımaktı. 'Avrupa Üzerindeki Parıltı ve Gölge' bölümünde Zweig, teknolojik ve bilimsel gelişmelerle Avrupa'daki şehirlerin bir yıldız gibi parlamaya başladığını anlatmaktadır. 1901 yılında gittiği Berlin ile 1905 yılındaki Berlin arasında şaşırtıcı farklılıkların olduğunu, 1910 yılının Berlin'inin ise tüm güzelliğiyle onları da aştığını belirtmektedir. Caddeler, devlet binaları, mağazalar artık daha gösterişli ve lükstü. Her yerde, her alanda ilerleme vardı. İnsanlar daha konforlu bir hayat yaşamaya başlamıştı. İnsanlar önceye göre daha cesur, daha korkusuz ve cesaretliydi. Toplumsal olarak kadın ve erkek rollerinde ve görünüşlerinde önemli değişiklikler yaşanmıştı. Kadınlar artık o sınıksız korselerden kurtulmuş, bedenlerini daha ön plana çıkaran kıyafetler giyebiliyorlardı. O kuşağın gelenek ve göreneklerinde önemli kırılmalar yaşanmıştı. Önceki yıllarla kıyaslandığında daha çok özgürlük ve serbestlik kazanılmıştı. Dünyada yeni bir düzen kurulmuştu. Bu yeni düzen her alana tesir etmişti. Avrupa'nın üstünde esen bu ılımlı, güven ve gurur rüzgârı beraberinde kara bulutları da yanında getiriyordu, ancak kimsenin bu durumdan haberi yoktu. Bolluk ve refah içerisindeki ülkelerin yayılma hırsı Avrupa'nın 1914'te neden savaşa girdiğinin cevabıdır. Ülkelerin üzerindeki parıltıya gölge düşmeye başlamıştı. Daha güçlü olma arzusu o dönemde ülkelerin üzerinde dolaşan en büyük kara buluttu. Ortamda panik havası olmasa da bu kara bulutlar bir husursuzluk getirmişti ve yakınlarda yaşanan savaşlar tedirgin bir ortam yaratıyordu. Mevcut ortamda küçük küçük kıvılcıklar çıkmaya başlamış ve Avusturyalılar kendilerini husursuzluğun tam ortasında hissetmeye başlamıştı. İmparatorluğun çökmek üzere olduğuna yönelik mistik bir his yayılmaya çoktan başlamıştı. Ulusal kimlikler arasında çatışmalar ve dışarıda ülkelerin imparatorluğu paylaşmak için beklemesi bir tehditti. Bu dönemde korku herkesin içine işlemişti, ancak olaylar onları teğet geçtikçe derin bir soluk alıyordu. Kin ve nefret politikaları insanları etkilemeye başlamıştı ve bu en tehlikeli silahtı. 28 Temmuz 1914'te Saraybosna'da sıkılan bir kurşun, içinde yaşanan o huzurlu ve güvenli dünyayı bir saniyede paramparça etmişti (Eğit&Eğit, 2021: 231-254).

'1914 Savaşı'nın İlk Anları' bölümü Avrupa'nın üzerine çöken kara bulutları konu edinmektedir. Veliyaht prens Franz Ferdinand ve eşi'nin Bosna'da korkunç bir cinayete kurban gitmesi ve halk tarafından pek sevilmeyen veliahtın ardından yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Veliyahtın ölümünün bir savaşa neden olabileceğini kimse tahmin edememişti. Avusturya'nın Sırbistan'a savaş açmasının ardından herkes valizlerini toplayıp şehri, ülkeyi terk etmeye başlamıştı. Zweig'da kendisine bilet alıp Belçika'ya gitmek üzere yola çıkmıştı. Ancak yolda birşeylerin ters gittiğini anlamıştı. Almanlar Belçika'ya saldırmıştı. Yarım yüzyıla yakın bir süredir barış içinde yaşayan halk savaşı ve beraberinde getirebileceklerini tahmin etmekte

güçlük çekiyordu. 1914 yılında cepheye giden herkes kısa sürede geri geleceğini düşünerek çıkmıştı evlerinden. Savaşa dair bir öngörüsü olmayanlar bu savaşın hayatlarının çok önemli bir kısmını alıp götüreceğinden habersizdi. Bu savaş 1939 yılındaki savaştan farklıydı. 1939 yılında yaşanan savaşta herkes savaşın ne kadar acımasız ve zalimce bir eylem olduğunu deneyimlemişlerdi. Zweig o dönemde 32 yaşındaydı ve askeri bir sorumluluğu yoktu, çünkü askerlik için uygun bulunmamıştı. O dönemde bir kütüphanede görevlendirilmişti. Bu görev Zweig için bu görev birilerini süngülemekten daha iyiydi. Heyecan ve coşkuyla başlayan savaşta hırs, öfke ve kin ön plana çıkmaya başlamıştı. İngiltere ve Fransa'ya hatta dillerine karşı büyük bir öfke söz konusuydu. Nefret nöbeti tüm ülkelerde kol geziyordu. Nefret ve kin nöbeti Zweig'ın çevresine de yansımış ve arkadaşlarıyla sorunlar yaşamaya başlamıştı. Kendi ülkesinde tek başına kalmak zorunda kalmıştı. Zweig için farklı bir savaşın başlangıcıydı bu.

'Düşünsel Kardeşlik İçin Verdiğim Savaşım' bölümü Zweig'ın savaşın ortasında sessiz kalmanın bir çare olmadığını anlamasıyla başlamaktadır. Savaş ortamında en güçlü olan silahını, kalemini kullanmaya karar vermişti. Avrupa kültürünü şimdi olmasa da ilerde yeniden kurmaya ilişkin makaleler yazıyordu. Zweig'a göre Birinci Dünya Savaşını İkinci Dünya Savaşı'ndan ayıran şey, sözün bir gücünün olmasıydı. Propaganda ya da yalanlar sözün gücünden henüz üstün gelmemişti. Ahlaki değerler hala zayıflamamıştı ve insanlar bu değerlerin zedelenmesine ayak diriyorlardı. Edebiyat o dönemde bütün resmi söylevlerden daha etkileyici bir roldeydi. Zweig o dönemde yoğun ilişkiler kurduğu arkadaşı Romain Rolland'a bile aşırı milliyetçilerin sırt çevirdiğinden ve kendilerinin bu çevrede bir yalnızlığa itildiğinden bahsetmektedir. Tüm bunlara rağmen her ikisi de çevresindeki yazar ve şairlerle bir araya gelerek bir barış girişiminde bulunmanın uygun olacağı görüşündeydiler, ancak çabaları bir sonuç vermemişti. Zweig bu süreçte bir eser yazmaya karar vermişti, ancak savaşa yönelik bir sentez yapabilmesi için bu süreçte savaşla hiç burun buruna gelmemişti. 1915 yılında patlak veren bir saldırıyla Zweig belge toplama görevi üstlenmiş ve o zamana kadar tanık olmadığı ortamlara girebilmişti. Gördükleri ve hissettikleri yazma arzusunu iyice harekete geçirmişti. Ancak amacı savaş karşıtı bir dram yazmak değildi. Zayıf ve horgörülenleri anlatacaktı. Yahudi yazgısını yazacaktı, diğer uluslar tarafından sürekli bozguna uğratılan ancak sürekli ayakta kalmayı başaran halkını yazacaktı. Zweig tüm hissettiklerini, çevresindekilerle konuşamadıklarını edebi diyaloglarında kaleme almıştı. Ruhunu darlayan ağırlığı içinden çıkarıp atmıştı.

'Avrupa'nın Kalbinde' bölümünde Zweig, yazdığı eserin 1917 yılında basılması ve beklediğinden çok fazla satmasına oldukça şaşkındı. Bir tiyatro eseri için oldukça şaşırtıcı rakama ulaşmıştı. Yazdığı tiyatro eserinin barış döneminde sahnelenmesi için birçok kişiden mektup bile almaya başlamıştı. Savaş iki buçuk yılı aşkın süredir devam ediyordu ve insanlar ilk aylardaki coşku ve heyecanını kaybetmişti. Ortamda dökülen kanların yıktığı evler, soğuk ve sert bakışlı insanlar vardı. Ülkede iki kesim vardı: savaşın tüm soğukluğunu, zalimliğini

deneyimleyen askerler ve tüm bunlardan habersiz tiyatroları doldurup, normal hayatlarını yaşamaya devam edenler. İki taraf arasındaki ipler iyice gerilmişti. Umutsuz, güvensiz ve ekonomik anlamda kötü bir hava hâkimdi. 1914-1918 yılları arasında tüm yaşananlara rağmen vicdan hala önemli bir güce sahipti. Herkesin sahip olmaya çalıştığı en önemli güçtü. Almanya o dönemde barbar bir ulus olmadığını, yalnızca kaliteli gaz ya da ölüm makineleri üretmediklerini dünyaya kanıtlama çabasındaydı. Zweig eserinin bu ortamda sahnelenmesinin sıkıntı yaratıp yaratmayacağı konusunda kararsızdı. O dönemde Avusturyalıların Almanların işgal politikasından kurtulmasına yönelik sesler yükselmese de, bunu düşünen kişi sayısı oldukça fazlaydı. Yüksek sesle dile getirilmiyordu, bu durumun gündeme getirilmesi silah arkadaşına, Almanya'ya, ihanet sayılabilirdi. Çok tehlikeli bir durumdu. Avusturya'nın barış görüşmelerini tek başına yürütmesi büyük bir tehditti. Almanya'nın ordularını Avusturya üzerine sürmesine neden olabilecek bir olaydı.

Zweig İsviçre'ye, barışın hakim olduğu şehre, yaptığı seyahatinde savaşın hayatından götördükleriyle bir kez daha üstlenmişti. Savaş koşullarından barış koşullarına geçmek bedenine bile tuhaf gelmişti. Doğanın bu kadar güzel olduğunun, içinde bulunduğu karamsar havadan dolayı doğanın insan ruhuna bu denli iyi geldiğinin farkında bile değildi. Ona göre burası barış ve özgürlük şehriydi. İsviçre'de birden fazla kişiyle görüşmüştü ve etkilendiği en büyük olay ise vatansız, daha beteri iki ya da üç vatani olanlar, hangi vatana ait olduğu bilinmeyen insanlarla karşılaşmasıydı. İleride kendisinin bu durumu yaşayacağından habersizdi.

'Avusturya'ya Dönüş' bölümü savaş sonrası Avusturya'nın bitik halini anlatmaktadır. Sefalet, savaş borçları ile Avusturya her yerinden kan akan bir ülkeydi. Birçok ülke kendi bağımsızlığını ilan etmiş, Avusturya'nın sınırları belli bile değildi. Paramparça bir halde, onursuz bir dilenci gibi ortada kalmıştı. Yaşamak istemeyen birine yaşama emri verilmişti. Avusturya için savaş sonucunda verilen karar buydu. Almanya- Avusturya Cumhuriyeti hayatta kalacaktı. Bu dönemde Zweig'in Avusturya'ya geri dönüşü talihsiz bir karardı. Ancak onlara aşıl原因an tüm olup bitenlere rağmen değerlerine, ülkesine sahip çıkma sorumluluğuydu. Ülkesine geri dönmemesi büyük bir korkaklık olcaktı. Dönmesi ise büyük hazırlık gerektiriyordu. Sefalet, zorluklar onu bekliyordu ve o tercihini zor olandan yana kullanmıştı. Tren garında döndüğü ülkenin artık bıraktığı ülke olmadığını anlamıştı. Barışın içerisinde, bittiği düşünülen başka bir savaşın içerisine gelmişti. Ekonomi çok kötü durumdaydı, Avusturya kronu sürekli değer kaybediyordu. Ahlaki değerler tamamiyle yok olmaya yüz tutmuştu, istifçilik ve elinde olanları beş katı fiyatına satma dönemi başlamıştı. Bir süre sonra paranın kaynağı kesilince, değiş-tokuş dönemi başlamıştı. Paranın her geçen gün değerini kaybetmesi bir kargaşa ortamı yaratıyordu. Avusturya artık yabancıların istilasına uğramıştı. Viyana'da Almanca dışında İtalyanca,

Fransızca, Türkçe ve Rumence dilleri konuşuluyordu. Enflasyon çok kötü durumdaydı. Resim, sanat, edebiyat ve moda köklü değişimler geçiriyordu (Eğit&Eğit, 2011: 329-354).

'Yeniden Dünyada' bölümünde Zweig 1919-20-21 yılları ve sonrasında yaşadığı olaylara ve makro kozmosta yaşanan değişimlere odaklanmaktadır. Savaş sona ermişti ancak gerilim havası kendini hissettiriyordu. Ekonomi hala kötü durumdaydı. Almanya militarist bir ulus olarak güç kazandığını düşünüyordu. Dünya bu dönemde kendisini yeniden inşa etmeye çalışıyordu. Almanya Milletler Cemiyeti'ne alınmış, İtalya Avusturya'nın korunması görevini üstlenmişti. Dövizdeki dalgalanmalar sona ermişti. Herkesin bir işi vardı. 1924 yılından Hitler'in iktidara gelmesine kadar olan süre (1933), Zweig'in kuşağına sanki normal yaşamın geri geldiğini müjdeliyordu. Zweig eserleriyle bu dönemde büyük bir başarıya ulaşmıştı, özellikle 'Dünyanın Mimarları' adlı eserinin ilk cildi 'Üç Büyük Usta' üçlemesi onu büyük bir başarıya ulaştırmıştı. Bu başarıyı 'Amok Koşucusu' ve 'Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu' ile sürdürmüştü. Bu novellaların filmleri çekilmiş, sahneye uyarlanmış ve edebi toplantılarda konuşulmuştu. Daha sonra 'İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar' çok kısa sürede 250.000 adet basılmış ve bütün okullarda okutulmuştu. Zweig savaşın ardından ürettiği eserlerle zirveye ulaşmıştı. Arkasında onu seven, destekleyen çok büyük bir kitle vardı. Eserleri Fransız, Bulgar, Ermeni, Portekizli, Arjantinli, Norveçli, Letonyalı, Finlandiyalı ve Çinli Yayınevleri tarafından basılmak isteniyordu. Cenevre Milletler Cemiyeti'nin yayımladığı bir istatistikte Zweig, yabancı dillere en çok çevrilen yazar olmuştu. Rusya'daki bir yayınevi Zweig'in eserlerini Rusçaya çevirmeyi ve Maksim Gorki'nin bir önsöz yazmasını onaylayıp onaylamadığını Zweig'a soruyordu. Amerikalı bir yayıncı ise tüm eserlerinin yayın hakkını üstlenmeyi ve sürekli yayınlama teklifi sunuyordu. Başarısı Zweig için baş döndürücü bir hal almıştı ve bu durum gururunu okşuyordu. Eserlerinden kazandığı para bir hayli artmıştı. Ünlü olmak ise onu tedirgin ediyordu, bu nedenle konuşma davetlerinden hep geri duruyordu (Eğit&Eğit, 2011: 355-378).

'Güneşin Batışı' bölümü Zweig'in savaşı geçiren 10 yıl içerisinde yaşanan olayları anlattığı bölümdür. Avrupa için bu on yıl sessiz sakin bir dönemdi, herhangi biri çıkıp bu düzeni bozma girişiminde bulunmamıştı. Zweig'in en zirvede olduğu yıllardı ve çok aktifti. Ülkeden ülkeye geziyor, konferanslar veriyordu. Her ülkede dostça karşılanıyordu. Zweig ilk defa 'üst tabaka' hayatını tanıdığını düşünüyordu. Savaşı geçiren on yılda Avrupa'da gönlünce yaşamıştı. Tolstoy'un anma töreni için Rusya'ya davet edilmişti, Zweig için bu davet çok sevindirici olmuştu. Rusya'ya gitmek için can atıyordu; ancak o dönemde Rusya'ya gitmek demek politik bir tercih yapmak demekti. Zweig politikaya dair hiçbir tarafta yer almak istemiyordu. Rusya seyahati dönüşünde Maksim Gorki'nin büyük dostluğunu yanında getiriyordu. Salzburg döndüğünde bir sanat merkezi haline gelmişti. Son yıllarda tüm ünlüler orada buluşur olmuştu. Oturduğu evi bir anda bir Avrupalı evine dönüşmüştü ve o evde Thomass Mann, James Joyce, Hoffmannsthal, Arthur Schnitzler gibi dönemin en ünlü isimlerini ağırlamıştı. Müzik dünyasının

önemli isimlerini bile ağırlama olanağı bulmuştu. Daha sonra bu ev ve evdeki konuk defteri nasyonel sosyalistlerin eline geçecekti, ancak Zweig bundan habersizdi. Savaş dönemlerinde iç karartan, çatısı akıtan o ev, barış yıllarında yaz günleri gibi renkli bir hal almıştı.

‘İncipit Hitler’ bölümü Adolf Hitler’in sahneye çıktığı bölümdür. Salzburg Münih’e çok yakın bir mesafedeydi, bu nedenle Münih’te yaşanan olaylar çok geçmeden Salzburg’ta duyulurdu. Gelen son haberlere göre Münih’te yeniden huzursuz bir ortam hâkimdi ve Hitler adında biri halkı Yahudilere ve cumhuriyete karşı kışkırtmaya başlamıştı. O dönemde Almanya’da bu tarz olaylar ve insanlar hep olurdu, ancak bir süre sonra emellerine varamadan unutulurdular. Bu tarz olaylar Almanya’nın içten içe çürümeye başladığını gösteren çirkin girişimlerdi. Ancak Hitler’in diğer isimler gibi silinmek yerine, güç kazanmaya başlamıştı. Kollarında gamalı haç bandı bulunan insanların oluşturduğu gruplar gittikçe artıyordu. Duvarlara afişler ve gamalı haçlar çiziyorlardı. Zweig bu grubun arkasında paralı ve nüfuzlu kişilerin olduğunu düşünüyordu. Zorbalık, saldırı ve terör konusunda askeri eğitim aldıkları ve ekonomik anlamda da büyük dayanakları olduğu çok belliydi. Yine o dönemde resmi makamlar bu ilerleyişin ya farkında değillerdi ya da görmezden geliyorlardı. Bir sabah Münih’in Hitler’in eline geçtiğini öğrenmişlerdi. 1923 yılında Hitler tutuklanmış ve adı unutulmuştu, ancak bir süre sonra daha da güçlenerek yeniden sahneye çıkmıştı. Hitler’in bu derece güçlenmesi Almanya’nın ekonomik, siyasi ve birçok açıdan bir kargaşa içinde olmasından kaynaklanıyordu. En önemlisi de Almanya Hitler’i bir tehlike olarak algılamıyordu. Onun peşinden sürüklenen herkes bu kargaşa ortamının biteceğini umuyordu.

Hitler yönetime geldikten sonra toplama kamplarının kurulduğu, suçsuz insanların infaz edildiği gibi söylentilere kimse inanmıyordu. 20.yy’da böyle akılalmaz olayların yaşanacağına kimse inanmıyordu. Salzburg’a ilk sığınmacılarını bitkin halde ulaştığını göre Zweig kendisinin de bu kurbanlardan biri olacağından habersizdi. Hitler uyguladığı şiddetin dozunu her geçen gün artırıyordu. Sıra Zweig ve eserlerine gelmişti. Tüm eserleri toplatılmıştı ve filmleri sinemalardan derhal uzaklaştırılmıştı. Sonunda Ari ırkından olmayanların ve soylarında Yahudilik bulunanların eserleri Alman sahnelerinde oynanması şiddetle yasaklanmıştı. Bu aforoz edilme ölülere bile uygulanmıştı. Nasyonel sosyalizmi Avusturya bir iç sorun olarak görmüyor ve onlara bir etkisi olmayacağını öne sürüyorlardı. Almanlar, Avrupalılar ve Zweig bile olayların bu boyutlara ulaşacağını hiç tahmin edememişlerdi. Barbarlığın ve vahşetin bile bir sınırı olacağını düşünüyorlardı. Zweig birçok arkadaşının kendisiyle Yahudi olduğu için görüşmekten çekindiğini anlayınca, 1933 yılı Ekim ayında çok sevdiği Salzburg’tan ayrılma kararı almıştı. Zweig bu vedanın sonsuza dek sürecek olan bir ayrılık olduğundan habersizdi.

‘Can Çekişen Barış’ bölümü Zweig’ın Salzburg’u terk edip İngiltere’ye gidişiyse başlamaktadır. Psikolojik anlamda vatansızlıktan, hiçbir yere ait olamamaktan henüz rahatsız değildi. Ancak bu duygu gittikçe bedenini rahatsız edecek boyutlara ulaşacaktı. Elli yaşından

sonra yeni bir başlangıç yapıyor olmak ağır gelmişti. İngiltere’de mekânsal olarak bulunan Zweig, Hitler’in yönetimi ele geçirmesi ve İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle bir çöküş sürecine girmişti. Daha kötü günlerin geleceği düşüncesiyle sürekli seyahat ediyordu. Belki de bu deneyimleri ve izlenimleri bir daha edinme fırsatı bulamayacaktı. Zweig’a göre bu seyahatleri yapmak Avrupa’dan kopmak ya da duyduğu kaygılardan kurtulmak anlamına gelmiyordu. Avrupa’dan ne kadar uzak olsa da kaderi onu takip ediyordu. Zweig olup bitecekleri çok önceden zihninde yaşamıştı ve tehlikenin yaklaştığını farkedince hemen Viyana’ya gitti. Viyana’ya vardığında çoğu arkadaşı olacıklardan habersiz ya da Zweig’ın olabileceklere dair anlattıklarına inanmıyordu. Zweig için bu artık son vedaydı. Geri dönüş yolunda Hitler’in zafer kazanmış bir komutan olarak yapabileceklerini hayal etmeye çalışıyordu. 13 Mart 1938 günü hayal ettikleri olup bitenler karşısında çok yetersizdi. Hitler’in Viyana’yı ele geçirmesinin ardından Yahudilere yönelik işkence ve eziyetler dudak uçuklatacak seviyelere gelmişti. Avusturya’nın çöküşüyle artık oranın vatandaşı değildi. Öyle ki zulüm başladıktan birkaç ay sonra annesi öldüğünde Zweig üzülememişti bile. Annesi bu insanların arasında yaşamak zorunda kalmadı diye sevinmişti.

Zweig bu dönemde yaşadıklarından gittikçe hassaslaşmaya başlamış, hatta göçmenlik onda bir çeşit denge kaybına neden olmuştu. Bir barış ışığı ufuktan aralanmıştı. Bu ışık iki gün sürsede tüm insanlığa iyi gelmişti. Hitler’le Chamberlain (eski İngiltere Başbakanı) ve Daladier’yle (eski Fransa Başbakanı) Mussolini’nin (eski İtalya Başbakanı) anlaştıkları haberi idi ülkenin üzerindeki karabulutları dağıtan. Çok geçmeden Hitler anlaşmanın tüm maddelerini çiğnemiş, içlerinde filizlenmeye başlayan barış umutları bir anda yok oluvermişti. Yahudiler için yaşam inanılmaz zordu, herşeyleri ellerinden alınmış, kollarına Davud Yıldızı bandı takılmıştı. Herkes o dönemde Yahudilerden kaçıyor. Zweig gittiği İngiltere’den ayrılma kararı almıştı, ancak kaderinin onu gittiği her yerde takip edeceğini düşünerek vazgeçti. İkinci kez evlenmeye hazırlanıyordu, ancak ummağı ya da o an beklemediği bir şey olmuştu: İngiltere Almanya’ya savaş açmıştı. Yine bir savaşın içine düşmüştü. Artık yaşadığı bu ülkede yabancı değil, düşman bir yabancıydı. Bu Zweig için daha kötü bir durumdu. Irkından dolayı Alman düşmanlığıyla damgalanan Zweig şimdi de İngiltere’de bir Avusturyalı olmaktan damgalanıyordu. 1918 yılını bu yaşlarda tekrar zihninden geçiriyordu. Belki yeni bir dönem başlayacaktı ama bunun için daha ne cehennemlerden, araflardan geçmeleri gerekiyordu. Zweig kitabının sonunda hayatı tüm renkleri ve duygularıyla yaşayan birinin, hayatı gerçek anlamda yaşadığını dile getirmektedir. Zweig da bu insanlardan biriydi.

6.3.4. Örnek Okur -Habitus İlişkisi

Bu bölüm uygulama bölümünde seçilen çevirmenlerin (Kasım&Yadigar Eğit/ İlknur Özdemir) örnek okur koltuğuna oturtularak seçilen çeviri eserlerindeki (*Dünün Dünyası Bir Avrupahının Anıları/ Amok Koşucusu*) gözlemlerine ve bakış açılarına ilişkin sosyolojik bir eleştirinin yapıldığı bölümdür. Bu bağlamda ilk olarak örnek okur/örnek çevirmen kavramına odaklanmak gerekmektedir. Örnek okur bakış açısının altında çevirmenin bir metnin örnek okuru olduğu düşüncesi yatmaktadır. Erek okur perspektifinden bir eseri ele alma ve gözlemlleme durumu çevirmenle gerçekleşmektedir. Çevirmen bir metni, makro kozmos, mikro kozmos ve mezo kozmos habitusuyla, erek okurun arzu ve talepleri doğrultusunda ele alan ve aynı zamanda örnek okur bakış açısıyla metne yaklaşan uzman konumundadır (Tosun, 2013: 210). Örnek okur bakış açısının temel gayesi kaynak metnin örnek okurunun sıradan bir okur olmadığı düşüncesini yansıtmaktır. Başka bir ifadeyle, örnek okurdan kastedilen kaynak metnin konusundan uzak olmayan, aksine metnin kendisi için yazıldığının bilincinde olan bir okur profilidir. Çevirmen bu profile metne yaklaşan bir eyleyendir.

Çevirmen; kaynak metnin sunmuş olduğu bilgileri ve gerçekliği, makro, mikro, mezo kozmos habituslarıyla harmanlayan, metnin/yazarın gerçekliğini anlamlandırmaya çalışan kişidir. Eco'ya göre örnek okur, kendi tecrübe ve habitusuyla metnin sunduğu gerçekliği irdeleyen, yazarın niyetini sunduğu ipuçlarıyla satır aralarında bulmaya çalışan kişidir (Eco, 1990 ve 2009: 17/2). Çevirmen örnek okur olarak yazarın habitusu ve metnin gerçekliği arasında bir bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Çevirmen kendi makro kozmos, mikro kozmos ve mezo kozmos habitusunun sunduğu yatkınlıklardan hareket ederek metni ele alan ve yazarın anlatmak istediklerini zihninde yeniden tasarlayabilen bir okurdur. Eco, eserin örnek okur tarafından yorumlanmasında makro, mikro ve mezo kozmos habitusunun her zaman işin içinde olduğunun altını çizmektedir (Eco, 2001: 10). Örnek bir okur olarak çevirmen aynı zamanda ele aldığı metnin eleştirmeni konumundadır. Çünkü tüm habituslarını işe koşarak metni ve yazarı tüm yönüyle gözlemlemeye, anlamaya, yorumlamaya ve erek kozmosa aktarmaya çalışan tek kişi odur. Tosun'a göre çevirmen kaynak metnin örnek okuru, aynı zamanda örnek bir okur olarak eleştirmenidir (Tosun, 2013: 211). Bir eleştirmen gözüyle metne yaklaşmaktadır. Kaynak metne ilişkin bir gözlem gerçekleştirmektedir ve bu gözlemi erek kozmosun gözünden yapmaktadır. Örnek bir okur aynı zamanda bir eleştirmen olarak çevirmenin çıkış noktası erek kozmostur (Tosun, 2013: 212).

Örnek çevirmen kavramı, çevirmenin sıradan bir eyleyen olmadığına altını çizmektedir. Çeviri alanında uzmanlaşmış, bir mikro kozmos olarak çeviri alanının doxalarının bilincinde olan bir eyleyeni kastetmektedir. Çeviri alanında oynanan oyunların içinde yer alan, habitus ve sermayesini oyunun illusio ve doxalarına göre şekillendirebilen, değiştirip dönüştürebilen

uzman bir eyleyendir. Çevireceği metne iki bakış açısıyla yaklaşır: İlki örnek okur bakış açısı, ikincisi örnek çevirmen bakış açısıdır. Çevirmenin çevireceği metni yaşantılaması, o dönemdeki atmosferi hissetmesi, yazarın makro, mezo kozmos habitusu ile çevirmenin makro, mezo kozmos habitusunun kaynaşması için örnek okur bakış açısı gereklidir. Aksi takdirde çevirmen metnin derinlerine inemez, metni anlama boyutunda sıkıntılar yaşar. Çevirmenin ilgili metinle bir bağ kuramaması yazar ve çevirmen arasındaki ilişki ağını zayıflatır. Gadamer'in anlamaya ilişkin değindiği 'ufukların kaynaşması' durumu gerçekleşemez.

Örnek bir okur olarak çevirmen, yazarı ve metni anlama sürecinde mikro kozmos habitusuna pek başvurmaz. Makro kozmos ve mezo kozmos habitusu bu süreçte metni anlamlandırmasını sağlamaktadır. Yazarın yaşamı ve metin arasında ilişkiler ağı ördükten sonra yani metni anlamlandırdıktan sonra mikro kozmos habitusu gereklidir. Çevirmen, çeviri alanında oynanan oyunlara mikro kozmos habitusuyla dâhil olmaktadır. Çeviri alanının doxalarına, oynadığı oyunun (çeviri eyleminin) doxalarına ilişkin veriler bu habitusunda yer almaktadır. Metni anlamaya ilişkin kullandığı makro kozmos ve mezo kozmos habitusunu mikro kozmos habitusuyla harmanlaması için örnek çevirmen bakış açısı gereklidir. Çünkü çeviri eylemi tüm habitusların (makro, mikro, mezo kozmos habitus) kaynaşmasıyla gerçekleşen bir eylemdir. Çevirmenin ilgili metni çevirme potansiyelini belirleyen, örnek çevirmen olup olmadığını belirleyen tüm habituslarının birbiriyle kurduğu işbirliğidir. Bu nedenle çeviri sosyolojisi bağlamında eserlere yönelik yapılacak bir eleştiride bu iki bakış açısının aranması gerekmektedir. İlk olarak çevirmenin örnek okur olarak, makro ve mezo kozmos habitusuyla yazar ve metinle nasıl bir ilişki kurduğu gözlemlenmelidir. Daha sonra örnek bir çevirmen olarak mikro kozmos habitusuyla çeviri alanına nasıl dâhil olduğu ve girdiği oyunda tüm habitusları arasında nasıl bir ilişki kurduğu gözlemlenmelidir.

Kasım/Yadigar Eğit'in birlikte çevirdikleri Zweig'ın *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları* eserine yönelik sosyolojik bakış açılı eleştirel bir değerlendirme kendileriyle yapılan ikili görüşmelerden elde edilen verilerle desteklenerek gerçekleştirilmiştir. Kasım Eğit ve Yadigar Eğit çiftinin edebiyat alanında çeviriler yapmaları kuşkusuz onların habituslarıyla yakından ilintilidir. Eğit çiftinin bir önceki bölümde bahsedilen yaşam öyküleri ve aldıkları eğitimler mikro kozmos habituslarının dil ve edebiyat alanına yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. Akademik dünyanın edebiyat alanına yönelik kazandırdığı simgesel sermaye sahip olan Eğit çiftinin edebiyat alanında çeviriler yapması ve bu alanda önemli çevirilere imza atması tesadüf değildir. Eğit çifti akademik çeviri eğitimine ilişkin dersler verdiklerini, ancak derste anlattıkları çeviri kuramlarını çevirilerinde kesinlikle kullanmadıklarını, çeviri kuramlarının çeviri öncesinde ve sonrasında gerekli olmadığını belirtmişlerdir.

Zweig'ın kaleme aldığı eserlerine yönelik yaptığımız görüşmelerde, Eğit çifti yukarıda bahsedilen örnek okur/örnek çevirmen bakış açısıyla metne yaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu

ifadeyi açmak gerekirse; Eğit çiftine göre çeviri yorum içermemelidir. Çevirmen yazarın önüne geçmemelidir. Yazarın söylediklerini yorumlamamalıdır. Bunun için çevirmen ilk olarak yazarın yaşadığı döneme, yazara, ilgili dönemdeki kültürel kullanımlara çok iyi hâkim olmalıdır. Belirli bir döneme ait bir metni anlamlandırabilmek için detaylı araştırma gerçekleştirmelidir. Çevirisinde yorum yapmaması için yazara, yazarın habitusuna ilişkin derinlemesine araştırma yapmalıdır. Tüm bunlar başarılı bir çeviri yapabilmenin koşullarıdır. Çevirmen dönemi ve yazarı iyice okuduktan ve anlamlandırdıktan sonra kaynak metni okumaya başlamalıdır. Eğit çiftinin bahsettiği bu aşamalar çeviri sosyolojisi odaklı bir eleştirinin temelleridir aynı zamanda. Eğit çiftinin izlediği bu aşamalar onların metnin örnek okuru olduklarını kanıtlar niteliktedir. İlgili metnin örnek okuru olmalarının yanısıra metni erek kozmosa/erek okura aktarabilmek için derinlemesine bir araştırma içine girmeleri örnek çevirmen olduklarını göstermektedir.

Eğit çiftinin derinlemesine gerçekleştirdiği bu araştırma Zweig'in makro, mikro ve mezo kozmos habitusunu anlamaya yöneliktir. Yaşadığı döneme, dönemin koşullarına, aile yapısına yönelik araştırma yazarın makro kozmos habitusunu anlamaya ilişkindir. Yaşadığı dönem ve kültürde özellikle Yahudi kültüründe edebiyatın konumuna, yazarın edebiyat alanına yönelmesine neden olan olaylara, yazdığı yazılara, kitaplarına, kitaplarında işlediği konulara yönelik araştırma mikro kozmos habitusuna ilişkin veriler sunmaktadır. Zweig *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları* eserinde kendi otobiyografisini kaleme almaktadır. Eserin kendisi yazarın makro, mikro ve mezo kozmos habitusuna yönelik önemli ipuçları ve bilgiler sunmaktadır. Dönemin ekonomik, siyasi koşulları, makro kozmosta hâkim olan hava, aile yapısı eyleyenlerin mezo kozmos habituslarını önemli ölçüde etkilemektedir. Zweig'in çocukluk ve ergenlik dönemindeki mezo kozmos habitusu ile gençlik ve olgunluk dönemindeki mezo kozmos habitusu arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Mezo kozmos habitusunda yaşanan değişimler yazarın eserlerinde kaleme aldığı konulara, kullandığı üsluba önemli ölçüde etki etmiştir.

Zweig'in çocukluk döneminde Viyana; tarihinin en güzel, en coşkulu ve en güvenilir dönemini yaşıyordu. Edebiyat dönemin en çok rağbet gören, Yahudi eyleyenlerin özellikle ilgi duyduğu ve makro kozmosta saygın bir konum elde edebilmek için dâhil oldukları bir mikro kozmostu. Zweig bu dönemde mikro kozmos habitusunun ona sunduğu sermayeyle dönemin en çok ilgi gören ve en çok satılan yazarları arasına yerleşmişti. Daha sonra makro kozmosta yaşanan olumsuzluklar, iki büyük dünya savaşının yarattığı ağır tahribat, Zweig'in eserlerinin toplatılması, vatansız bırakılması ve kimliksizleştirilmesi deyim yerindeyse makro, mikro ve mezo kozmos habituslarının yok edilmesi ve bu habitusların ona sunduğu hayatın, sermayenin, tanınmışlığın, güven sermayesinin, bir eyleyeni makro kozmosta var eden tüm değerlerin daha da önemlisi ait olduğu makro kozmosun başka birileri tarafından vahşice yok edilmesi kuşkusuz yazarın ruhunda derin yaralar açmıştır. Çalışmada seçilen her iki eserde de bu tahribatı,

melonkolik ruh halini, vatanından koparılmış birinin duygularını, kimliksiz bir yaşam sürmenin hissettirdiklerini gözlemlemek mümkündür. Yazarın ufku ile çevirmenin ufkunun kaynaşması noktasında bahsedilen bilgiler önem arz etmektedir. Eğit çiftinin çeviri öncesinde değindiği bu aşamalar kendi tecrübe ve habituslarıyla metnin sunduğu gerçekliği irdelemeye, yazarın niyetini sunduğu ipuçlarıyla satır aralarında bulmaya çalışan örnek bir okur olarak çevirmenin izlediği aşamalardır. Bu aşamaları izleyerek örnek bir okur olarak çevirmen yazarın habitusları ve metnin gerçekliği arasında bir bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Eğit çiftinin *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları* isimli eserin örnek bir okuru ve aynı zamanda örnek çevirmeni olduğu söylenebilir.

Eğit çifti ile yayınevi içerisindeki işleyişe yönelik görüşmede yayınevinin kendileriyle bir sözleşme imzaladığını ve parayı çevirilerini bitirdikten sonra aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum onlar için bir sorun teşkil etmemektedir, çünkü onlar çeviriyi ekonomik sermaye kaynaklarına giden bir yol olarak görmemektedirler. Daha açık bir ifadeyle çeviri yaparak para kazanmadıklarını, bu işi gönül vererek, severek, ekonomik bir kaygı olmadan yaptıklarını ifade etmektedirler. Çeviriyi bir para kaynağı olarak görmedikleri, yaptıkları her çeviriye en ince ayrıntısına kadar hâkim oldukları ve sonsuz bir emek verdikleri ilgili görüşmelerden çevirilerine dair uzun uzadıya yaptıkları konuşmalardan anlaşılmaktadır. İlgili yayınevinin çevirilerine herhangi bir müdahalesi ya da bir yaptırımı olmamıştır. Eser seçimi konusunda ilgili yayınevi belirleyici olmuştur. Eğit çiftinin çeviri alanında sahip oldukları tanınmışlık, kazandıklarını ödüller, başarılı çevirileri içine alan simgesel sermayeleri kuşkusuz yayınevi ile sağlıklı iletişimi sürdüren bir güçtür. Çevirilerine herhangi bir müdahalenin yapılmaması, yayınevinin çeviri konusunda görüşlerine başvurması ya da çeviri süresi konusunda bir baskı oluşturmaması uzun yıllar birlikte çalışmalarlarıyla da yakından ilişkilidir. Aynı zamanda bu durum Kasım Eğit ve Yadigar Eğit çiftinin simgesel sermayesi ile de yakından ilintilidir.

İlknur Özdemir ile yaptığımız görüşlerde ise, Özdemir'in çeviriye ilişkin çevirmen habitusunu çeviri piyasasındaki deneyim ve yaptığı çevirilerden edindiği anlaşılmıştır. Çeviriye ilişkin bir eğitimi bulunmamaktadır. Akademik çeviri eğitiminin iyi çeviri yapma konusunda tek faktör olmadığını düşünmektedir. Özdemir ile yapılan görüşmelerde akademik evrenin sunduğu simgesel sermayeye (üniversite diploması) sahip olduğu gözlemlenmektedir, ancak kendisinin mezun olduğu alana değil, farklı bir alana (edebiyat, çeviri) yöneldiği görülmektedir. Özdemir'in çevirmen habitusunu farklı alanlardan beslediği gözlemlenmektedir. Her ne kadar ilk yıllarda Özdemir'in hayatında çevirmenlik öncelikli bir profil olmasa da, yaptığı çevirilerle çeviri alanında hızla ünlenmiştir. Aynı zamanda yayın alanındaki yayıncı kimliği alanda bir saygınlık kazanmasına olanak tanımıştır. Özdemir'in akademik çeviri eğitimi almamasının ve çeviri bölümü mezunu olmamasının yayın alanı ve okur için bir sorun teşkil etmediği görülmektedir. Özdemir hem yaptığı çevirilerle hem de yayın alanı (editör, genel yayın yönetmeni, yazar)

içerisindeki profiliyle saygın bir konumdadır. Hem çevirmen olarak sahip olduğu simgesel sermaye hem de yayın alanı içerisinde editör, genel yayın yönetmeni, yazar olarak sahip olduğu simgesel sermaye birbirini besler niteliktedir. Eğit çiftinin aksine çevirmenlik ve yayıncılık Özdemir'in hayatını idame ettirme şeklidir. Bu nedenle Eğit çifti için kaygı oluşturmeyen birçok unsur Özdemir için bir kaygı oluşturabilmektedir. Bu nedenle her iki eyleyenin ilgili mesleğe ve işe bakış açısı ve yaklaşımı farklıdır. Öyle ki; *Amok Koşucusu*'na ilişkin eleştirel bir değerlendirme yapmadan önce Eğit çiftine yapıldığı gibi Özdemir'e de yeniden görüşme talebinde bulunulmuştur. Yapılan yazışmalarda *Amok Koşucusu*'nun çevirisini yirmibeş yıl önce yaptığını, ilgili süreçlere ilişkin bir bilgi veremeyeceğini ve bunu hatırlamanın çok zor olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca o çeviriden sonra birçok çeviri yaptığını her çevirisini bu kadar detaylı hatırlamasının imkânsız olduğunu belirtmiştir. Yapılan görüşmeler her iki eyleyenin ilgili mesleğe, işe bakış açısını özetler niteliktedir.

Son olarak yayınevine ilişkin sosyoloji perspektifli eleştirel bir değerlendirme yapılacaktır; her iki eserin (*Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları/Amok Koşucusu*) basıldığı yayınevi Can Yayınlarıdır. Can Yayınları 1981 yılında Erdal Öz tarafından kurulan ve alanda Türk Edebiyatı, Çağdaş Dünya Edebiyatı, Klasikler, Modern Klasikler dizileri dışında çocuk kitapları, şiir, öykü, roman, biyografi ve deneme gibi geniş yelpazede yayın yapan bir kurumdur. Okurları sayısız yayınlı buluşturan Can Yayınları alanda saygın bir konumdadır ve aynı zamanda kurumsal bir kimliğe sahiptir. Can Yayınlarının modern klasikler dizisinde yer alan her iki eserde de aynı kapak tasarımı kullanılmıştır. Her iki kapakta (dış kapak/iç kapak) çevirmen isimleri yer almaktadır. İç kapağında yazar, yazarın ilgili yayınevinde basılan diğer eserleri ve çevirmenlerin makro ve mikro kozmos habituslarına ilişkin kısa bir tanıtım yazısı yer almaktadır. Ayrıca editör, dizi editörü, düzelti, mizanpaj ve kapak tasarımı yapan eyleyenlere yönelik bilgilere ilgili eserlerde yer verilmiştir. Bu bağlamda ilgili yayınevinin çevirmenin bir eyleyen olarak görünürlüğü konusunda bir farkındalığı olduğu aynı zamanda diğer eyleyenlere iç kapak kısmında yer vererek çevirinin bireysel bir eylem değil, kolektif bir eylem olduğunu yansıtan bir bakış açısına sahip olduğu çıkarımı yapılabilir.

Can Yayınları 1987 yılında başlattığı çeviri hareketi ile kuşkusuz yayın alanında sahip olduğu konumunu yükseltmeyi, sermayesini artırmayı ve alandaki güç ilişkileri içerisinde belirleyici bir role sahip olmayı amaçlamıştır. Bu hareket bağlamında Türkçeye kazandırılan eserlerin kuskusuz hem Can Yayınlarına hem Kasım Eğit/Yadigar Eğit çiftine hem de İlkur Özdemir'e ekonomik, kültürel ve simgesel sermaye getirileri söz konusudur. Eserlerin yayın alanı içerisindeki dolaşımı yeni baskılarıyla devam etmektedir. Bu durum sermaye döngüsünün devamlılığını sağlamaktadır. Klasik eserler kültürel ve simgesel değeri yüksek olan eserlerdir. Bu eserlerin çevirisinin ilgili yayınevlerine ekonomik sermaye getirisinin yanı sıra kültürel ve simgesel sermaye getirileri de söz konusudur. Simgesel ve kültürel sermaye kaynaklarını yayın

alanında güçlendiren bir yayınevi daha geniş okur kitlesini içine alan bir piyasa oluşturmakta ve bu sayede simgesel sermaye kaynaklarını ekonomik sermayeye dönüştürebilme olanağı elde etmektedir. Simgesel sermaye bir güç sermayesidir. Söz konusu alanda güç sahibi olabilmek bu sermaye türüyle yakından ilişkilidir.

Can yayınları modern klasikler dizisinde (20.yy edebiyatı) yer alan her iki eserle yayın alanı içerisinde bir pazarlama stratejisi ortaya koymuştur denilebilir. Bu strateji sayesinde yayınevi yayın alanındaki konumunu güçlendirme girişiminde bulunmuştur. Can yayınlarının yayın alanında yabancı eserleri ithal ederek simgesel sermayesini daha da güçlendirme yönünde bir girişi olduğu da anlaşılmaktadır. Aynı zamanda klasikler eserlerin edebiyat alanı içerisinde taşıdığı önemi de burada ifade etmek gerekmektedir. Edebiyat alanı içerisindeki önemli isimleri dilimize kazandırarak ilgili yayınevi erek okurun güvenini kazanmaktadır. Güven sayesinde birtakım illusio ve doxalar görünmez forma bürünmektedir. Bu bir tür simgesel şiddetin alanda uygulanış şeklidir.

Son olarak Dünün *Dünyası Bir Avrupalının Anıları* isimli esere ilişkin bir noktaya değinmek gerekmektedir. Esere sosyolojik gözle bakarken her iki makro kozmos arasında bir bağlantısallık olduğu tespit edilmiştir. Bahsedilen bağlantısallık ilgili kozmoslara etki eden koşulların benzerliği üzerinedir. Bu benzerlikler iki kozmos arasında bir kesişim alanı oluşturmaktadır. Her iki makro kozmosta hâkim olan havanın, ekonomik buhranların, mevcut sorunlar karşısında eyleyenlerin mezo kozmos habituslarındaki değişimlerin benzerliği çeviri metni erek okurun gözünde daha anlamlı hale getirmektedir. Bir çeviri metin için bağlantısallık kaynak ve erek kozmos arasında benzerlik ya da farklılık ilişkisi kurulabildiği ölçüde bir anlam ifade etmektedir.

7. SONUÇ

Sosyolojik bakış açısına sahip araştırmalar çeviriyi makro kozmosa ait bir ürün olarak ele almaktadır ve onu kuşatan makro kozmos ilişkilere büyük önem atfetmektedir. Çeviriler belirli bir makro kozmosta, belirli bir zaman ve bağlamda gözlemlenmektedir ve değerlendirilmektedir. Bu araştırmalar ürüne olduğu kadar metnin dışındaki hareketliliklere odaklanmaktadır. Çevirinin nasıl üretildiğini, ortaya nasıl çıktığını araştırmaktadırlar. Bu ifadeler çalışmanın yol haritasını tasvir etmektedir. Çalışma, çeviri ürüne ve çevirinin tüm süreçlerine etki eden dış parametreleri, bu süreçte müdahil olan tüm eyleyenleri ve birbirleriyle kurdukları ilişkiler ağını odağına almıştır. Resmin bütününe görebilmek için birbiriyle ilintili tüm öğeler çalışmada detaylı araştırılmıştır. Dış hareketliliklerin (çeviri süreçlerinin) içi (çeviri ürününü) nasıl etkilediğine ve şekillendirdiğine odaklanılmıştır.

Sosyolojik bakış açısını benimseyen bu çalışmada çeviri bireysel değil, kolektif bir eylemdir. Bu nedenle tüm çeviri süreçlerinde eyleyenler ve kurumlar birbirleriyle iletişim ve etkileşim içerisindeyler. Bu bakış açısıyla çalışmada çeviri ürünü ve süreçleri, eyleyen ve yayınevlerinin birbirleriyle kurdukları ilişkiler ağı boyutuyla irdelenmiştir. Yayınevi-eyleyen ilişkiselliğinin gözlemlenebilmesi için yayınevleriyle iletişime geçilmiş ve yayınevi çatısı altında konumlanan eyleyenlerle ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bourdieu sosyolojisinde makro kozmos kavramı karmaşık ilişkiler ağını anlayabilmeyi ve Bourdieu bakış açısını kavrayabilmeyi sağlayan kilit kavramdır. Makro kozmosta konumlanan eyleyenler eylemleriyle makro kozmosla kurdukları ilişkiler ağına yönelik ipuçları sunmaktadırlar. Eylemleri şekillendiren habitus kavramıdır. Eyleyenin edindiği habitusu makro kozmosla kurduğu iletişimdir. Makro kozmosa özgü olanı bedenselleştirmesidir. Habitus kavramı eyleyenin makro kozmosla olan ilişkisini, kurduğu ilişkiler ağını gözlemleyebilmenin bir anahtarıdır. Çevirinin tüm süreçlerine katılan eyleyenlerin habitusu ve eyleyenlerin çeviriye ilişkin karar ve tercihleri makro kozmostan bağımsız değildir. Ayrıca çevirinin tüm süreçlerinde birtakım illusio ve doxaların ön planda olduğu ve bunların görünürlüğünü simgesel şiddet sayesinde kaybettiği söylenebilir. Bu nedenle çalışmada çevirinin tüm süreçlerine ilişkin dışarıdan içeriye doğru bir gözlem gerçekleştirilebilmesi için makro kozmos ve habitus kavramı

merkezi bir konuma yerleştirilmiştir. Her iki kavram metnin dış ve iç boyutlarına ilişkin önemli veriler elde edilmesini sağlamıştır.

Çeviri sosyolojisinin ileri sürdüğü görüşleri uygulamalı olarak değerlendirmeyi hedefleyen bu çalışmada, Stefan Zweig'ın *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları* ve *Amok Koşucusu* isimli eserlerinin kaynak kozmostan erek kozmosa olan yolculuğunu eleştirel bir gözle değerlendirebilmek için ilgili kozmoslar (kaynak/erek kozmos), tarihsel arka planları ve eyleyen habitusları derinlemesine araştırılmıştır. Bu yolculuğun gerçekleşmesinde önemli bir role sahip olan Kasım Eğit/Yadigar Eğit ve İlknur Özdemir'in habitusları incelenmiştir. Eserlere, yayınevine ve çevirmenlere yönelik sosyolojik bakış açılı bir eleştiri gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sayesinde sadece çeviri ürününe yönelik bir analiz değil, çeviri süreçlerinin analizi de önem kazanmıştır. Dışa yönelik bir analizin için analizine yönelik önemli veriler sunabileceği uygulama örnekleriyle gösterilmiştir.

Çeviriye metnin dışına taşan bir olgu olarak yaklaşan ve arka planındaki görünmeyenlerin görünürlüğünü artırmayı hedefleyen bu çalışma; çeviri olgusunu, makro kozmosa özgü *illusio* ve *doxalar* ekseninde üretilen bir ürün, bu süreç içerisinde başat rolde olan çevirmeni ise habituslarıyla ön plana çıkan bir eyleyen olarak ele almaktadır. Çevirmenin makro, mikro, mezo ve çoklu kozmos habitusu iki kozmos (kaynak/erek kozmos) arasında ördüğü ilişkiler ağına ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Çevirmenin habituslarına ilişkin detaylı analiz kaynak ve erek kozmosa özgü kullanımları nasıl içselleştirdiğine, kısacası kaynak ve erek kozmos arasında yaptığı yolculuğuna dair önemli ipuçları içermektedir. Bu bakış açılarıyla hareket eden çalışmada, Stefan Zweig'ın *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları* ve *Amok Koşucusu* isimli eserlerinin Viyana'dan Türkiye'ye olan yolculuğu ve makro kozmosumuzdaki dolaşımı, iki farklı çevirmen tarafından gerçekleştirilen çevirileri; yazar, çevirmen ve makro kozmos boyutlarıyla eleştirel bir gözle incelenmiştir. Stefan Zweig eserlerinin kozmoslar arası yolculuğuna yapılan gözlemde, çevirinin, metnin dışına taşan bir olgu olduğunun ve çeviri metnin yazar habitusu, çevirmen habitusu ve makro kozmos ve tarihsel arka planından bağımsız ele alınamayacağının altı çizilmiştir. Benzer şekilde çeviriye yönelik yapılacak bir eleştirinin çevirmen ve onun birikiminden, makro kozmos koşullardan ve tarihsel arka planından bağımsız yapılamayacağı vurgulanmıştır. Çünkü çalışmada çeviri hem makro kozmos tarafından yapılan hem de makro kozmosu yapılandıran bir yapıda ele alınmıştır. Aynı zamanda çeviri soyut bir kozmosta değil,

makro kozmosta belirli bir zaman ve bağlam içerisinde gerçekleşen bir eylem olarak görülmektedir. Bu nedenle çalışmada makro kozmosların tarihsel arka planı önem arz etmektedir ve makro kozmosların tarihsel arka planlarına yönelik araştırmalara özen gösterilmiştir.

Çalışmada, Pierre Bourdieu sosyolojisi ve oyun metaforunda sunduğu kavramlarına ve çeviri sosyolojisi alanında yapılan çalışmalara başvurulmuştur. Bu kavramlara ve ilgili çalışmalara çeviri olgusunu ve bu olgunun arka planındaki görünmeyen yapılarını ve eyleyenlerini ele alırken sık sık başvurulmuştur. Çalışma çeviri sosyolojisinin sunduğu bakış açısı ve önerdiği yöntemi Pierre Bourdieu kavramları ekseninde ele alarak alana kuram-uygulama boyutlu bir çalışma kazandırmıştır.

Bir makro kozmos kendi iç dinamiklerini oluşturan yarı özerk alanları üretebilme ve içerisinde konumlanan yarı özerk mikro kozmos çarkların verimli işleyişini sağlayabilme kabiliyeti sayesinde özerk bir kozmos olabilir. Özerk bir makro kozmos, kozmoslar arasında oynanan oyunlara katılabilecek ve sermayesiyle bir konum elde edebilecek güçte olmalıdır. Gücünü içerisinde konumlanan yarı özerk mikro kozmos ve eyleyenlerden, bununla birlikte birbirleri arasındaki dönüşümlü ilişkisellikten almaktadır. Çeviri alanı makro kozmos işleyişi sağlayan yarı özerk mikro kozmoslardan biridir. Çalışmanın kurgusu makro kozmos ve içerisinde konumlanan yarı özerk mikro kozmoslar (çeviri alanı, yayın alanı) ve aralarındaki ilişkisellik üzerine oluşturulmuştur. Çeviri eylemine yönelik yapılan gözlemde makro kozmos elzem bir konumda tutulmuştur.

Çeviri eylemi her ne kadar bir mikro kozmos olan çeviri alanı içerisinde gerçekleşse de, makro kozmos ve onun gerçekliğinden bağımsız düşünülemez. Çünkü makro kozmos içerisinde konumlanan yarı özerk mikro alanlar makro kozmos ekseninde şekillenirler ve ondan tamamen farklı değildirler. Mikro kozmoslar, makro kozmosta yaşanan değişiklikler ve makro kozmos gereksinimler doğrultusunda paradigmalarında değişikliklere gidebilirler. Çeviri tarihinde yaşanan paradigma değişiklikleri anlatılanları örnekler niteliktedir. Çeviri sosyolojisi de çeviri alanında yaşanan paradigma değişiklikleri sonrasında ortaya çıkan yeni bir araştırma alanıdır. Çeviri sosyolojisi alanında yapılan bu çalışma çeviri olgusuna ve süreçlerine farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

Habitus kavramı makro kozmos içerisinde konumlanan eyleyenlerin eylemlerine yön veren ve davranışlarını şekillendiren bir yapıya sahiptir. Çalışmada çeviri eylemi habitus tarafından yönetilen bir eylem olarak ele alınmıştır. Çevirmen ise sahip olduğu habituslarla çeviri eylemini gerçekleştiren bir eyleyen olarak incelenmiştir. Çalışmada çevirmenin çeviri eylemi sırasında birden fazla habitusunu işbirliği içerisinde harmanladığı gözlemlenmiştir. Çevirmenin bireysel ve makro kozmos tarihine, ailesine ve ait olduğu sınıfa ilişkin edindiği yatkinlikler bütünü makro kozmos habitusunda yer almaktadır. Çeviri alanında edindiği bilgi ve deneyimleri, çevirisinde benimsediği yöntemlerine ilişkin ipuçları mikro kozmos habitusundadır. Çevirmenin iç dünyası, psikolojisi, çevirisinde kullandığı kelimelerin tınları mezo kozmos habitusunda yer almaktadır. Bu nedenle çevirmen habitusuna ilişkin yapılacak gözlem çok boyutlu, metin içi ve metin dışı bağlamlarda gerçekleştirilmelidir. Çalışmada çevirmen habitusu tüm boyutlarıyla irdelenmiştir, çünkü çeviri metnin kaynak metinle ilişkisi kaynak metin üzerinden değil, çevirmen ve onun birikimi üzerinden anlaşılabilceği görüşü savunulmaktadır. Bu bağlamda çeviri, çevirmenin mevcut makro, mikro ve mezo kozmos habitusuyla anladığı ve yorumladığı bir metin olarak tanımlanmıştır.

Sermaye kavramı sayesinde çalışmada bir makro kozmosta çevirilerin dağılımının nasıl yapıldığı, ilgili eserleri çevirecek çevirmenin nasıl seçildiğine ilişkin fikir sahibi olunulmuştur. Sermayesi güçlü olan çevirmenlerin alanda saygın bir konum yerleştiği ve bu sayede yayınevinin yaptırımlarına maruz kalmadığı ve önemli eserlerin çevirilerinde kendilerinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Yayınevi ile yapılan sözleşmelerin kâğıt üzerinde olduğu ve herhangi bir yaptırım değerinin olmadığı görülmüştür. Sermaye, yayın alanı içerisinde yayınevinin konumunu koruduğu gibi, yayınevi içerisinde konumlanan eyleyenleri birtakım yaptırım ve dayatmalardan koruduğu, her iki tarafa da bir değer kazandırdığı gözlemlenmiştir.

Çalışmanın sosyolojik evrenini Pierre Bourdieu'nün alan kuramı kavramları oluşturmaktadır. Habitus kavramından yola çıkılarak çevirmen kimliğine yönelik makro kozmos habitus, mikro kozmos habitus, mezo kozmos habitus ve çoklu kozmos habitus gibi kavram önerilerinde bulunulmuştur. Bu başlıklar altında yapılacak detaylı bir habitus analizinin bu çalışmadan sonra yapılacak olan çalışmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın uygulama bölümünde iki boyutlu bir araştırma gerçekleştirmiştir. İlk boyutunda çeviri alanındaki ve yayın alanındaki eyleyenlere yönelik detaylı bir araştırma yapılmıştır. Araştırma, görüşme tekniği kullanılarak

gerçekleştirilmiştir. Çeviri alanında, farklı yayınevlerinde (Türkiye İş Bankası Yayınları, Can Yayınları ve Sia Kitap) çalışan, farklı çevirmen profilleri (akademisyen çevirmen, yazar çevirmen, ilgili dili bilen çevirmen) ile görüşülmüştür. Yayın alanında ise farklı yayınevlerinin genel yayın yönetmenleri ve editörleri ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmede yer alan sorular ilgili eyleyenlerin habituslarının detaylı analizine yöneliktir.

Uygulama bölümünün ikinci kısmında sosyolojik bakış açılı çeviri eleştirisine yönelik bilgiler ve bir takım ölçütler yer almıştır. Aynı zamanda bu ölçütlerin örnek okur/örnek çevirmen ve yayınevleri üzerinden incelendiği bir bölümdür. Uygulama örneklerinin seçilmesinde bir önceki bölümde yapılan çevirmen görüşmeleri belirleyici olmuştur. İlk olarak detaylı habitus analizi yapılan, iki farklı profile sahip çevirmenler belirlenmiştir. Belirlenen çevirmenler Kasım Eğit/Yadigar Eğit ve İlknur Özdemir'dir. Daha sonra bu çevirmenlerin çevirdikleri yazarlara bakılmıştır. Bunun nedeni ortak bir yazar bulma arayışıdır. Her iki çevirmen profilinin ortak paydada bulunduğu nokta Stefan Zweig'dir. Daha sonra çevirdikleri eserlere ilişkin bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda söz konusu çevirmenlerin ortak çevirdiği bir eser bulunamamıştır. Bu nedenle farklı eserler seçilmiştir. Çeviri eleştirisine ilişkin uygulama örneklemini Kasım Eğit/Yadigar Eğit çiftinin çevirdiği *Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları* isimli eser ve İlknur Özdemir'in çevirdiği *Amok Koşucusu* isimli eser oluşturmuştur. Bu eserler üzerinden makro kozmos (Viyana- Türkiye), yazar ve çevirmen odaklı sosyolojik bakış açısını yansıtan bir çeviri eleştirisi gerçekleştirilmiştir. Sosyolojik bakış açısını yansıtan kurum/çevirmen odaklı eleştirel değerlendirmede çevirmenin metin içinde aldığı kararları odağa almaktan ziyade çevirmen habitusunun yazar habitusuyla kaynaşması, kurum ve çevirmen ilişkisinin çeviri süreci başlamadan önceki ve sonraki süreçlerine yansımaları odağa alınmıştır.

Çeviri eylemi bireysel bir eylem değil, birden fazla eyleyenin dâhil olduğu kolektif bir eylemdir. Bir eserin üretim, tüketim ve dolaşım evrelerinde eyleyen ve kurumların (yayınevi) belirleyici rolleri bulunmaktadır. Bu nedenle tüm çeviri süreçlerine, çeviri ürüne çevirmenin habitusunun yanısıra kurumların işleyişinin de etkisi bulunmaktadır.

Çeviri ve sosyoloji alanlarının makro kozmosla olan sıkı bağı çalışma sürecinde gözler önüne serilmiştir. Her iki alan birbirini besler niteliktedir. Sosyolojik bakış açısının çeviri alanının çıkmazlarına ilişkin önemli veriler sunduğu gözlemlenmiştir. Kuramsal boyutta, yayın alanı ve çevirmenlere odaklanılarak çevirinin görünmeyen

mekanizmalarının görünürlüğünü artırılmıştır. Görünürlüğü artırması ve bir farkındalık yaratması bakımından önemli bir çalışma niteliğindedir. Uygulama boyutunda çeviri eleştirisi çevirilerin makro kozmos yansımalarının eleştirisi olarak ele alınmıştır. Bu yönüyle çeviri eleştirisine yönelik yeni bir bakış açısı sunulmuştur. Çeviri süreçlerine, çevirinin üretildiği ve aktarıldığı makro kozmosları ve ilgili süreçlerde konumlanan eyleyenleri (yazar, çevirmen, yayınevi vb.) dâhil etmek ve birbiriyle kurdukları karmaşık ilişkiler ağı içerisinde incelemek oldukça elzemdir. Çeviri eylemini şekillendiren ilişkilere dikkat çekmek ve çeviriye sosyolojik bir bakış açısı kazandırmak bu sayede mümkün olabilmektedir.

Çalışmada sosyolojik perspektifli çeviri eleştirisi daha çok makro kozmos, yayınevi ve çevirmen odaklı ilerlemiştir, çevirmenin çeviri sürecinde metin içinde aldığı kararlardan ziyade çeviri süreci öncesi ve sonraki süreçlerde çevirmenin rolüne ve ilgili süreçlere etkisine yönelik eleştirel bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Çevirmenin çeviri öncesinde yazarı, ilgili dönemi ve yazarın habitusunun yansıması olan metni anlama ve anlamlandırma adımlarına, yazarın ufku ile çevirmenin ufkunun kaynaşması süreçlerine ilişkin bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

Çalışma, çevirinin çok yönlü doğasını hesaba katan ve bütüncül bir çerçevede çeviri olgusuna yaklaşan bakış açısına sahiptir. Bu yönüyle alandaki çalışmalardan ayrılmaktadır. Çeviri olgusunun bireysel bir eylem olmadığını aksine birden fazla eyleyenin katılımıyla gerçekleşen kolektif bir eylem olduğunu kanıtlamıştır. Görünmeyeni görünür kılmayı hedefleyen bu çalışma çeviri ürününe etki eden süreçleri, süreçleri şekillendiren dış parametreleri ve tüm bu süreçlere katılan eyleyenleri odağına alarak alana çok yönlü bir araştırma kazandırmıştır. Çevirinin makro kozmosa özgü bir eylem, çevirmeni makro kozmosa özgü eylemlerde bulunan bir eyleyen olarak görüp çeviri ürünün ve süreçlerinin makro kozmostaki izdüşümlerine odaklanmıştır. Çevirinin metnin içinden ibaret olmadığını vurgulayarak metnin dışında kurulan ilişkiler ağına odaklanarak çeviri alanındaki ezberleri bozmaya çalışmıştır. Betimleyici çalışmalarda sinyalleri verilen ancak metnin dışına çıkamayan çalışmaların ötesine geçerek alana yenilikçi bir bakış açısı kazandırmıştır.

KAYNAKLAR

- [1] Aarseth, H. (2017). *Fear of falling- fear of fading: The emotional dynamics of positional and personalised individualism; sociology*. Online ahead of print 2 October. Doi: 10.11770038038517730219.
- [2] Ammann, M. (1990). *Anmerkung zu einer theorie der übersetzungskritik und ihrer praktischen anwendung*. In *TEXTconTEXT* ¾, 5, (pp.208-245). Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- [3] Angelelli, C. V. (2011). *Translators interpreters: Geographic displacement and linguistic consequences*. Special issues of the international journal of language, 207.
- [4] Angelelli, C. V. (2014). *The sociological turn in translation and interpreting studies*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- [5] Ari, S. (2014). *Çeviri sosyolojisi*. İstanbul: Aylak Adam.
- [6] Bachmann-Medick D. (2010). *Cultural turns: Neuorientierungen in den kulturwissenschaften*. 4. Auflage, Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- [7] Barthes, R.(1999). *Yazı ve yorum*. (Çev. T. Yücel). İstanbul: Metis Yayınları.
- [8] Bassnett, S. (1998). The cultural turn in translation studies. In S. Bassnett ve A. Lefevere (Eds.), *Constructing cultures: Essays on literary translation* (pp. 123-140). Clevedon: Multilingual Matters.
- [9] Bassnett, S. ve Lefevere, A. (1990). *Translation, history and culture*. London: Pinter Publishers.
- [10] Bilen, O. (2002). *Çağdaş yorumbilim kuramları*. İzmir: Kitabiyat Yayınları.
- [11] Bogenç, Demirel, E. (2013). *Çeviri sosyolojisinin inşası Bourdieu çözümleri*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- [12] Bourdieu, P. (1971). Le marcllé des biens symboliques. In *L'Annéesociologique*, 22 (pp. 49-126).
- [13] Bourdieu, P. (1972). *Esquisse d'une théorie de la pratique précédée de trois études d'ethnologic kabyle*. Geneva Droz.
- [14] Bourdieu, P. (1977a). Surle pouvoir symbolique. In *Annales. Économies, sociétés, civilisations*, 32, (3), (pp. 405–411).
- [15] Bourdieu, P. (1977b). Cultural reproduction and social reproduction. In J. Karabel ve A. H. Halsey (Eds.), *Power and Ideology in Education* (pp. 487-496). New York: Oxford University Press.
- [16] Bourdieu, P. (1977c). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [17] Bourdieu, P. (1997d). *Méditations pascaliennes*. Paris: Seuil.
- [18] Bourdieu, P. (1984). *Questions de sociologie*. Paris: Minuit.
- [19] Bourdieu, . (1985). *The market of symbolic goods*. In *Poetics*, 14 (1-2) (pp.13-44).

- [20] Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.
- [21] Bourdieu, P. (1987). *Choses Dites*. Paris: Editions de Minuit.
- [22] Bourdieu, P. (1989). *La noblesse d'Etat: Grands corps et grandes écoles*. Paris: Editions de Minuit.
- [23] Bourdieu, P. (1990a) *In other words: Essays towards a reflexive sociology*. (Matthew Adamson, Trans). Cambridge: Cambridge Polity Press.
- [24] Bourdieu, P. (1990b). *The logic of practice*. (M. Adamson, Trans). USA: Stanford University Press.
- [25] Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. (G. Raymond, & M. Adamson, Trans). UK: Cambridge Polity Press.
- [26] Bourdieu, P. (1992). *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*. Paris: Seuil.
- [27] Bourdieu, P. (1992). *The field of cultural production. Essays on art and literature*. Randal Johnson, (Trans. and Ed.). Cambridge: Polity Press.
- [28] Bourdieu, P. (1994). *Raisons pratiques. Sur la Théorie de l'Action*. Paris: Seuil.
- [29] Bourdieu, P. (1995). *Pratik nedenler: Eylem kuramı üzerine*. (Çev. H. Tufan). İstanbul: Kesit.
- [30] Bourdieu, P. (1997). *Televizyon üzerine*. (Çev. T. Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- [31] Bourdieu, P. (1999). *Sanatın kuralları*. (Çev. N. K. Sevil). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- [32] Bourdieu, P. (2004). *Distinction, a social critique of judgements of taste*. Londra: Routledge and Kegan
- [33] Bourdieu, P. (2005a). The political field, the social science field, and the journalistic field. In R. Benson ve E. Neveu (Eds.), *Bourdieu and the journalistic field* (pp. 29-47). UK: Cambridge. Polity Press.
- [34] Bourdieu, P. (2005b). *Habitus. In habitus: A sense of place*. J. Hiller and E. Rooksby (Eds.), (pp.43-49). Aldershot: Ashgate.
- [35] Bourdieu, P. (2006). *Pratik nedenler: Eylem kuramı üzerine*. (Çev. H. Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayınları.
- [36] Bourdieu, P. (2007). Sosyal bilimde heterodoksi. (Çev. Ü. Tatlıcan) . G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü.Tatlıcan (Eds.). *Ocak ve Zanaat* içinde (ss. 33-49). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [37] Bourdieu, P. (2008). A conservative revolution in publishing. (R. Fraser, Trans.). In *Translation Studies, 1 (2)*, (pp.123-153).
- [38] Bourdieu, P. (2014). Simgesel sermaye ve toplumsal sınıflar. (Çev. N. Ökten). *Cogito*, 76 içinde (ss. 192- 204).
- [39] Bourdieu, P. (2015). *Bilimin toplumsal kullanımları: Bilimsel alanın klinik bir sosyolojisi için*. (Çev. L. Ünsaldı). Ankara: Heretik.
- [40] Bourdieu, P., ve Passeron, J.C. (1977) *Reproduction in education, society and culture*. (R. Nice, Trans.). London/Beverly Hills: Sage.

- [41] Bourdieu, P., ve Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. (Çev. N. Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [42] Bourdieu, P., ve Wacquant, L. (2010). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. (Çev. N. Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [43] Branchadell, A. (2004): Mandatory translation. In A. Branchadell ve L. Margaret West, (Eds.), *Less Translated Languages* (pp. 125-136). Amsterdam: John Benjamins.
- [44] Calhoun, C. (2000). *The blackwell companion to major social theorists*. G. Ritzer (Ed.). Blackwell Publishing.
- [45] Calhoun, C. (2007). Bourdeu sosyolojisinin ana hatları. (Çev. G. Çeğin). G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Eds.). *Ocak ve Zanaat* içinde (ss.77-129). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [46] Cronin, M. (2006): *Translation and identity*. London and New York: Routledge
- [47] Chesterman, A. (2006). Questions in the sociology of translation. In J. F. Duarte, A. R. Alexandra, T. Seruya (Eds.), *Translation Studies at the Interface of Disciplines* (pp. 9-27). Amsterdam: Benjamins.
- [48] Chesterman, A. (2009). The name and natur of translator studies. In *Hermes- Journal of Language and Communication Studies*, 42 (pp.16-22).
- [49] Çelik, E. E. (2013). Gadamer'in hermeneutik ufku ve Nietzsche'nin perspektivizmi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 içinde (ss.127-144).
- [50] Çeğin, G. (2015). 'Bilinçdışı, tarihtir' sözü hakkında birkaç kelam. P. S. Gorki (Ed.). Bourdieu ve Tarihsel Analiz içinde (ss. 7-15). Ankara: Heretik.
- [51] De Pedro, R. Perez, I. ve Wilson, C. (2009): *Interpreting and translating in public service settings. Policy, practice, pedagogy*. Manchester: St. Jerome
- [52] Duran V. ve Ekici G. (2018). Bir habitus olarak eğitim programı. *Cemil Meriç 10. Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi* içinde (ss. 973-992). Hatay: Saybilder Yayıncılık.
- [53] Dursun, O.(2018). Toplumu Pierre Bourdieu ile Düşünmek. *Global Media Journal Tr Edition* 8(16) içinde, (ss. 68-123).
- [54] Eco, U. (1990). *Interpretation and overinterpretation: World, history, texts*. The Tanner Lectures On Human Values. Clare Hall, Cambridge University.
- [55] Eco, U. (2001). *Açık yapıt*. (Çev. P. Savaş). İstanbul: Can Yayınları.
- [56] Eco, U. (2009). *Beş ahlak yazısı*. (Çev. K. Atakay). 3. Baskı. İstanbul: Can Yayınları.
- [57] Erkazancı, Durmuş, H. (2020). *Pierre Bourdieu sosyolojisi ışığında Türk tiyatro alanında çevirinin rolü ve Dostlar Tiyatrosunun konumu*. İstanbul: Hiperyayın.
- [58] Ertürk, R. (2003). Gadamer'in yorum teorisi. *İslami Araştırmalar Dergisi* içinde (ss. 405-415).
- [59] Even-Zohar, I. (1990). The position of translated literature within the literary polysystem. *In Polysystem Studies [= Poetics Today 11:1]* (pp. 45-51). [Revised version of Even-Zohar 1978].

- [60] Even-Zohar, I. (2004). Yazınsal çoğuldizge içinde çeviri yazının durumu. (Çev. S. Parker), *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı* içinde (ss. 191-200). Mehmet Rifat (Yay.), İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- [61] Fard, S. F. (2016). An short introduction to literary critism. In *International Journal of Humanities and Culturel Studies*, (pp. 328-337).
- [62] Fillmore, J. C. (1977). Scenes and frames semantics. A. Zampolli (Ed.). 55-79. Amsterdam: North-Holland Publishing.
- [63] Fuat, M. (2001). *Eleştiri üstüne*. İstanbul: Aylak Adam.
- [64] Gadamer, H. G. (1960). *Wahrheit und methode*. Tübingen: Mohr.
- [65] Gadamer, H. G. (1977). *Philosophical hermeneutics*. Translated& Edited By D. Linge, University Of California Press.
- [66] Gadamer, H. G. (1990). *Tarih bilinci sorunu, toplum bilimlerinde yorumcu yaklaşım*. (Çev. T. Parla). P. Rabinow & W. Sullivan (Eds.). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- [67] Gadamer, H. G. (2002). *Metin ve yorum, hermeneutik ve humaniter disiplinler*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- [68] Gadamer, H. G. (2003). *Hermeneutik, hermeneutik üzerine yazılar*. (Der. ve Çev. D. Özlem). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- [69] Gadamer, H. G. (2006). *Truth and method*. London: Continuum Publishing.
- [70] Gadamer, H. G. (2008). *Hakikat ve yöntem*. (Çev. H. Arslan ve İ. Yavuzcan). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- [71] García de Toro, A. C. (2004): Translation between Spanish and Catalan today. In A. Branchadell & L. Margaret West (Eds.), *Less Translated Languages* (pp. 269-288). Amsterdam: John Benjamins.
- [72] García González, M. (2004): Translation of minority languages in bilingual and multilingual communities. In A. Branchadell & L. Margaret West (Eds.), *Less Translated Languages* (pp. 105-123). Amsterdam: John Benjamins.
- [73] Giddens, A. (1979). *Central problems in social theory*. London: Macmillan Education Ltd.
- [74] Gouanvic, J. M. (1997). Translation and the shape of things to come. The emergence of American science fiction in post-war France. In *The Translator* 3:2 (pp.125-152).
- [75] Gouanvic, J. M. (2005). A Bourdieusian theory of translation, or the coincidence of practical instances: Field, habitus, capital and illuso. In *The Translator*, 11: 2 (pp.147-166). Special issue 'Bourdieu and the Sociology of Translating and Interpreting', by M. Inghilleri.
- [76] Göker, E. (2010). Ekonomik indirgemeci mi dediniz? G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Eds.). *Ocak ve Zanaat* içinde (ss. 277-302). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [77] Gramley, S., ve Kummer, W. (2008). Language planning and policy. In S. Gramley & V. Gramley (Eds.), *Bielefeld introduction to applied linguistics* (pp. 291–300). Bielefeld, DE: Aisthesis Verlag.

- [78] Güler, G. & Vural Kara, S. (2019). Çeviri sosyolojisi odağında çevirmen çalışmaları. *Route Educational and Social Science Journal*, 6 (11) içinde (ss. 804-814).
- [79] Gülmüş, Z. (2007): *Muttersprachliche ansprache als integrationsstrategie. Eine translologische studie zu türkischsprachigen informationsangeboten*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- [80] Haugen, E. (1983). The implementation of corpus planning international planning: Theory and practice. In J. Cobarrubias- J. A. Fishman (Eds), *Progress in language perspectives* (pp. 269-290). The Hague: Mouton.
- [81] Hermans, T. (1985). *The manipulation of literature. Studies in literary translation*. London: Croom Helm.
- [82] Hermans, T. (1998). Descriptive translation studies. M. Snell Hornby (Ed.). In *Handbuch Translation* (pp. 96-100).
- [83] Heilbron, J. (1999). Towards a sociology of translation. Book translations as a cultural world system. In *European Journal of Social Theory*, 2, 4 (pp. 429-444).
- [84] Heilbron, J., ve Sapiro, G. (2002). Actes de la recherche en sciences sociales. Traductions: Les échanges littéraires internationaux.
- [85] Heilbron, J., ve Sapiro, G. (2007). 'Outline for a sociology of translation: Current issues and future prospects. In M. Wolf & A. Fukari (Eds.), *Constructing a Sociology of Translation* (pp.93-107). Amsterdam: John Benjamins.
- [86] Holman, M. ve Boase-Beier, J. (1999). Introduction. In J. Boase-Beier & M. Holman (Eds.), *The Practices of Literary Translation: Constraints and Creativity* (pp. 1-17). Manchester (U.K.): St Jerome Publishing.
- [87] Holmes, J. S. (1988a). The name and nature of translation studies. In J. S. Holmes (Ed.), *Translated papers on literary translation and Translation Studies* (pp. 67-80). Amsterdam: Rodopi.
- [88] Holmes, J. S. (1988b). *Translated! papers on literary translation and translation studies*. Amsterdam: Rodopi.
- [89] House, J. (2002). Möglichkeiten der übersetzungskritik. In J. Best & S. Kalina (Eds), *Übersetzen und Dolmetschen* (pp. 101-108). Tübingen: Francke Verlag.
- [90] Inghilleri, M. (2003). Habitus, field and discourse. Interpreting as a socially situated activity. In *Target*, 15, 2, (pp. 243-268).
- [91] Inghilleri, M. (2005a). Mediating zones of uncertainty. Interpreter agency, the interpreting habitus and political asylum adjudication. In *The Translator*, 11, 1 (pp. 69-85).
- [92] Inghilleri, M. (2005b). The sociology of Bourdieu and the construction of the ' object' in translation and interpreting studies. In M. Inghilleri (Ed.), *The Translator*, 11, 2 (pp. 125-145). Special issue Bourdieu and the sociology of translation and interpreting.
- [93] İsbir, E. (2013). Provokatif bir düşünür olarak H. G.Gadamer. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* içinde, 21 (ss. 71-93).

- [94] İzmirli Karamanlı, S. (2018). Mehmet Fuat'ın eleştiri üstüne görüşleri veya öznel bir yaratıcılık olarak eleştiri. *Edebi Eleştiri Dergisi* içinde, 2, 2 (ss. 115-128).
- [95] Jenkins, R. (1992). *Pierre Bourdieu (Key Sociologists)*. London/New York: Routledge.
- [96] Johnson, R. (1986). The story so far: and further transformations. In D. Punter (Ed.), *Introduction to contemporary cultural studies* (pp. 277-314). London: Longman.
- [97] Kaindl, K. (1998). Übersetzungskritik. In M. Snell-Hornby ve vd. (Eds.), *Handbuch Translation* (pp. 373-377). Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- [98] Karadağ, A., Bozkurt, E., ve Alimen, N. (2015). Çeviri ve yönlendirme: Sabiha ve Zekeriya Sertel'in çeviri çocuk edebiyatı eserleri. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* içinde (ss. 93-112).
- [99] Karadağ, A. B., ve Kurt Williams, Ç. (2015). Reformlar çağında Türkiye'de Molière'in yeniden yazımı (19. Yüzyılın ikinci yarısı). *Humanitas* içinde (ss. 127-136).
- [100] Karadağ, A. B., ve Tellioğlu, B. (2015). Çeviribilimde yeni evrenselcilik: Meslek etiğinin yükselişi. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies* içinde (ss. 90-100).
- [101] Karasoy, Y. (2005). Eleştiri nedir, bağa dertursuz girenler nasıl eleştirilmelidir?. *Türk Araştırmaları Dergisi* içinde (ss. 1-13).
- [102] Kaya, A. (2007) Pierre Bourdieu'nün pratik kuramının kilidi: Alan kavramı. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Eds.). *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [103] Kaya, A. (2010). Pierre Bourdieu'nün pratik kavramının kilidi: Alan kavramı. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Eds.). *Ocak ve Zanaat* içinde (ss. 397-419). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [104] Kırmızı, B. (2014). Satranç hikâyesinde kişiler dünyası. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (3) içinde (ss. 146-165).
- [105] Koskinen, K. (2000). Institutional illusions: Translation in the EU commission. In *The Translator*, 6, 1 (pp. 49-65).
- [106] Koskinen, K. (2011). Institutional translation. In Y. Gambier & L. V. Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies* (pp. 54-60). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- [107] Koskinen, K. (2014a). Institutional translation: the art of government by translation. In *Perspectives: Studies in Translatology*, 22, 4 (pp.479-492).
- [108] Koskinen, K. (2014b). *Translating institutions. An ethnographic study of EU translation*. New York: Routledge.
- [109] Koller, W. (1979). *Einführung in die übersetzungswissenschaft*. Stuttgart: UTB.
- [110] Koytak, E. (2012). Tahakküme hükmetmek: Bourdieu sosyolojisinde toplum ve bilim ilişkisi. *Sosyoloji Dergisi* içinde (ss. 85-101).
- [111] Kuhn, T. S. (2006). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. (Çev. N. Kuyaş). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- [112] Kurz, I. ve Kaindl, K. (2005): *Wortklauber, sinnverdreher, brückenbauer? DolmetscherInnen und ÜbersetzerInnen als literarische geschöpfe*. Vienna: Lit Verlag.
- [113] Lawrence, V. (1986). *The translator's invisibility*. Michigan: Wayne State University Press.
- [114] Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. London and New York: Routledge.
- [115] Łepko, Z. (2016). From mesocosmos to cosmos: Man. In *Search of His Oikos*, 37, 4, (pp. 45-54).
- [116] Levy, J. (1967). Translation as a decision process' in to honor Roman Jakobson. *Essays on the Occasion of his seventeenth birthday*, 2 içinde (pp. 1171-1182). The Hague: Mouton.
- [117] Manttari, J. H. (1984). *Translatorisches handeln. Theorie und methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- [118] Mar-Molinero, C. (2005). *The politics of language in the spanish-speaking world: From colonisation to globalisation*. New York: Taylor& Francis E- library.
- [119] Meylaerts, R. (2005). Revisiting the classics sociology and interculturality. In *The Translator*, 11: 2 (pp. 277-283).
- [120] Meylaerts, R. (2006). Conceptualising the translator as an historical subject in multilingual environments: A challenge for descriptive translation studies? In G. Bastin & P. Bandia (Eds.), *Translation and the Future of History* (pp. 59-79). Ottawa: Presses de l'Université.
- [121] Meylaerts, R. (2008). Translators and (their) norms. Towards a sociological construction of the individual. Beyond Descriptive Translation Studies. Benjamins Translation Library.
- [122] Meylaerts, R. (2011a). Translation policy. In Y. Gambier & L. V. Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies*, 2 (pp.163-168). Amsterdam: John Benjamins.
- [123] Meylaerts, R. (2011b). Translational justice in a multilingual world. In *Meta* 56/4 (pp.743-757).
- [124] Meylaerts, R. ve Núñez, G. G. (2018). No language policy without translation policy: A comparison of flanders and wales, problems and language planning, 42, 2, 196-219.
- [125] Özsöz, C. (2009). *Pierre Bourdieu sosyolojisi ve simgesel şiddet*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [126] Maier, C. (2006): The translator as theoros. In T. Hermans (Ed.), *Translating Others* (pp. 163-180). Manchester: St. Jerome Publishing.
- [127] Moran, B. (1999). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. 8. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi.
- [128] Nord, C. (1995). *Textanalyse und Übersetzen*. Heidelberg: Julius Gross Verlag.
- [129] Núñez, G. G. (2014). Translating linguistic minorities. Translation policy. In the United Kingdom, Leuven/ Universitat Rovira I Virgili. Doctoral Thesis. Unpublished.
- [130] Oscar, D. F. (1998). Traducció i language planning. P. Orero (Ed.). In *Actes del III Congrés Internacional sobre* (pp. 627-636). Traducció Bellaterra: Departament de Traducció.

- [131] Oscar, D. F. (2001). Cal planificar la medició lingüística? L' exemple de Catalunya [Does linguistic mediation have to be planned? The example of Catalonia], 36 (pp. 121-156). Revista de Llengua: Dret.
- [132] Oscar, D. F. (2002). ' La planificació lingüística' [Linguistic mediation planning]. In O. D. Fouces, M. G. González & J. C. Correrros (Eds.), *Traducció dinàmica socialingüística, [Translation and Sociolinguistic Dynamics]* (pp. 85-110). Barcelona: Llibres de l'index.
- [133] Oscar, D. F. (2005). Translation policy for minority language in the European Union. Globalisation and resistance. In A. Branchadell & L. Margaret West (Eds.), *Less Translated Languages* (pp. 95-104). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- [134] Oscar, D. F. (2010). (Eco)Linguistic planning and language-exchange management. In O. D. Fouces ve E. Monz (Eds.), *Applied Sociology in Translation Studies* (pp. 283-313). MonTI.
- [135] Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu sosyolojisinde habitus, sermaye ve alan üzerine. *Liberal Düşünce* 61-62 içinde (ss. 121-141).
- [136] Papilloud, C. (2003). *Bourdieu lesen*. Bielefeld: Transcript.
- [137] Peillon, M. (1998). Bourdieu's field and the sociology of welfare. In *Jnl. Soc. Pol*, 27- 2 (pp. 213-229). UK: Cambridge University Press.
- [138] Pym, A. (2003). Translation studies should help solve social problems. In G. Androulakis (Ed.), *Translating in the 21st Century. Trends and Prospects. Proceedings* (pp. 439-448). Thessaloniki: Aristotle University.
- [139] Reiß, K. (1971). *Möglichkeiten und grenzen der übersetzungskritik*. München: Max Huber Verlag.
- [140] Reiß, K. (1986). *Möglichkeiten und grenzen der übersetzungskritik. Kategorien und kriterien für eine sachgerechte beurteilung von übersetzungen*. München: Max Hueber Verlag.
- [141] Rızvanoğlu, E. (2019). Gadamer'de anlama ve geleneğin dilsel konumu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 89 içinde (ss. 62-70).
- [142] Rubin, J. (1971). Evaluation and language planning. In J. Rubin & B. H. Jernudd (Eds.), *Can language be planned?* (pp. 217-252). Honolulu: The University Press of Hawai.
- [143] Sapiro, H. (2003). The literary field between state and the market. In *Poetics* 31, 5-6 (pp. 441-464).
- [144] Sapiro, H. (2008a). Translation and the field publishing. A commentary on Pierre Bourdieu's a conservative revolution in publishing. In *Translation Studies*, 1, 2 (pp.154-166).
- [145] Sapiro, H. (2008b). Normes de traduction et contraintes sociales. In A. Pym, M. Schlesinger & D. Simeoni (Eds.), *Translation Studies: Investigations in homepage to Gideon Toury* (pp. 205).
- [146] Schäffner, C. (2008): Behindert übersetzung die integration? In G. Vorderobermeier & M. Wolf (Eds.), *Meine Sprache grenzt mich ab...'. Transkulturalität und kulturelle Übersetzung im Kontext von Migration* (pp. 169-188). Wien: LIT Verlag.
- [147] Schücking, L. L. (1966). *The sociology of literary taste*. (E. W. Dicke, Trans.), 50-2. London: Routledge and Kegan Paul.

- [148] Sela, Sheffy, R. (2008). The translators' personae: Marketing translatorial images as pursuit of capital. In *Meta LIII*, 3, (pp. 609-622).
- [149] Sela-Sheffy R. (2014). Translators' identity work: Introducing micro-sociological theory of identity to the discussion of translators' habitus. In G. M. Vorderobermeier (Ed.), *Remapping Habitus in Translation Studies* (pp. 43-55). Rodopi: Amsterdam & Newyork.
- [150] Serrano, Córdoba, M. S. (2016). Translation policies and community translation: the U.S., a case study. In *New Voices in Translation Studies 14*, Middlebury Institute of International Studies at Monterey, US, (pp. 122-163).
- [151] Sevim, H.(2014) Pierre Bourdieu'nun uluslararası ilişkiler kuramlarına olası katkıları, *Uluslararası İlişkiler*, 11, 43 içinde (ss. 7-32).
- [152] Simeoni, D. (1998). The pivotal status of the translator's habitus. In *Target, International Journal of Translation Studies*,10(1) (pp. 1-39).
- [153] Snell-Hornby, M. (2006). *The turns of translation studies: new paradigms or shifting viewpoints?* Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- [154] Snell, Hornby, M. (2009). What's in a turn? On fits, starts and writings in recent translation studies. In *Translation Studies*, 2(1) (pp. 41-51).
- [155] Swartz, D. L. (1996). Bridging the study of culture and religion: Pierre Bourdieu's political economy of symbolic power. In *Sociology of Religion*, 57(1) (pp.71-85).
- [156] Swartz, D. L. (2002). The sociology of habit: The perspective of Pierre Bourdieu. In *The occupational therapy journal of research*, 22 (pp. 61-69).
- [157] Swartz, D. (2011). Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi. (Çev. E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [158] Şahin, İ. (2013). Kültür ve din incelemeleri arasındaki köprü: Pierre Bourdieu'nün sembolik gücün politik ekonomisi. *Karadeniz (Black Sea-Черное Море)*, 5, 17 içinde (ss.182-195).
- [159] Taine, H. A. (1910). A history of english literature. (Çev. H. V. Laun), 3 cilt, New York.
- [160] Taş, S. (2018). Sansürün çeviride işleyişi ve patronaj. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (60)* içinde (ss. 213-233).
- [161] Threadgold, S. (2019). Bourdieu is not a determinist: Illusio, aspiration, reflexivity and affect. In *International Perspectives on Theorizing Aspirations: Applying Bourdieu's Tolls* (pp. 36-53). Publisher: Bloomsbury.
- [162] Tosun, M. (2013). *Çeviri eleştirisi kuramı*. İstanbul: Aylak Adam.
- [163] Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.
- [164] Ünal, A. Z. (2007) Rahatsız eden bir adamın bilimi: Sosyoloji. G. Çeğin, E. Göker, Â. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Eds.). *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [165] Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility. A history of translation*. London and New York: Routledge.

- [166] Vermeer, H. J. (1986). *Naseweise bemerkung zum literarischen übersetzen*. Heidelberg: TextconText Verlag.
- [167] Vermeer, H. J. (1996). *A skopos theory of translation: (some arguments for and against)*. Heidelberg: TextconText Verlag.
- [168] Vermeer, H. J. (2004). Çevirinin doğası- bir özet. (Çev. Ş. Bahadır ve D. Dizdar). *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı* içinde (ss. 257-266). İstanbul: Dünya.
- [169] Vermeer, H. J. (2006). *Luhmann's 'social systems' theory: Preliminary fragments for a theory of translation*. Berlin: Frank&Timme.
- [170] Wacquant, L. (1992). Toward a social praxology: The structure and logic of Bourdieu's sociology. In *An Invitation to Reflexive Sociology* (pp.2-59). Chicago: University of Chicago Press.
- [171] Wacquant, L. (1998). Pierre Bourdieu: Hayatı, eserleri ve entelektüel gelişimi. (Çev. Ü. Tatlıcan). G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Eds). *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (2007) içinde (ss.53-76). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [172] Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar'a giriş, Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. (Çev. N. Ökten). İstanbul: İletişim.
- [173] Wacquant, L. (2006). Habitus. International encyclopedia of economic sociology. J. Beckert & M. Zafirovoski (Eds.) (pp.135-319). UK: London. Routledge.
- [174] Wallace, R. ve Wolf, A. (2004). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (Çev. L. Elburuz ve M.R. Ayas). İzmir: Punto Yayıncılık.
- [175] Wolf, M. ve Fukari, A. (2007a). *Constructing a sociology of translation*. Amsterdam: John Benjamins.
- [176] Wolf, M. (2007). Bourdieu's 'rules of the game': An introspection into methodological questions of translation sociology. In *Matraga, rio de janeiro, 14 (20)*, (pp. 130-145).
- [177] Wolf, M. (2014). The sociology of translation and its "activist turn". C. V. Angelelli, (Ed.). In *The Sociological Turn in Translation and Interpreting Studies*, 66 (pp. 7-23).
- [178] Yazıcı, M. (2011). *Çeviribilimde araştırma*. İstanbul: Multilingual.
- [179] Yüce, E. (2007). *Simgesel seçkinler ve habitus: Hürriyet gazetesi'nde köşe yazarlığı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- [180] Yücel, F. (2007). Çeviri eleştirisi neyi eleştirir? *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (8) içinde (ss.39-58).
- [181] Yücel, F. (2012). Çeviride sansürün biçimleri. Tutsaklıkla özgürlük arasında. *Ç.N. Çeviri Edebiyatı Dergisi*, 16 içinde (ss. 50-62).
- [182] Yücel, T. (2007). Eleştiri kuramları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

İnternet Kaynakları

[183] Çil, V. (T. Y.). Edebiyat Eleştirisi ve Eleştiri Kuramları. 30 Kasım 2021 tarihinde www.academia.edu/15139061/Edebiyat_Eleştirisi_ve_Kuramları adresinden alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı

E-mail

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Mütercim-Tercümanlık	Trakya Üniversitesi	2006-2011
Yüksek Lisans	Çeviribilim	İstanbul Üniversitesi/Mersin Üniversitesi	2012-2015
Doktora	Çeviribilim	Mersin Üniversitesi	2015-2022

Görevler :

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
Araştırma Görevlisi	Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı	2014-Devam ediyor

ESERLER (Makaleler ve Bildiriler)

Makaleler

1. Güler, G. (2017) Bağlantılı Metin Olarak Film ve Çevirileri. Sosyal Bilimler Dergisi, 4, 487-496.
2. Güler, G. ve Vural Kara, S. (2019). Çeviri Sosyolojisi Odağında Çevirmen Çalışmaları, Route Educational and Social Science Journal, 6, 804-814.
3. Güler, G. (2022). Akademik Çeviri Eğitimi ve Çeviri Piyasası Beklentisini Çeviri Sosyolojisi Bağlamında Değerlendirme, Route Educational and Social Science Journal, 9,203-213.
4. Çakır, F. ve Güler, G. (2022). Nathalie Sarraute'un "Enfance" Adlı Eserinin İngilizce ve Türkçe Çevirilerinin Değerlendirilmesi. Route Educational and Social Science Journal,9, 153-165.

Bildiriler

1. Özer, G. (2015, Ekim). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Uzman Olarak Çevirmenin Rolü. V. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresinde sunulan bildiri. Mersin Üniversitesi, Mersin.
2. Özer, G. (2016, Temmuz). Sanatın Eklektik Yapısı. Türk Göç Konferansında sunulan bildiri, , Viyana Üniversitesi, Avusturya.

3. Güler, G. (2016, Ekim). Kültürlerarası İletişimde Karşılaşılan Sorunlar ve Aktarımında Edebiyat. VI. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresinde sunulan bildiri. Konya Selçuk Üniversitesi, Konya.
4. Güler, G. (2017, Mayıs). Bağlantılı Metin Olarak Film ve Çevirileri. 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumunda sunulan bildiri. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Alanya.
5. Güler, G. (2017, Ekim). Pierre Bourdie'nün Kavramları ve Çeviri Sosyolojisiyle Çeviriye Yansımaları. III. Sosyal Bilimler Sempozyumunda sunulan bildiri, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
6. Güler, G ve Vural Kara, S. (2019, Ekim). *Çeviri Sosyolojisi Odağında Çevirmen Çalışmaları*. Uluslararası Diller Kongresinde sunulan bildiri, Çukurova Üniversitesi, Adana.

